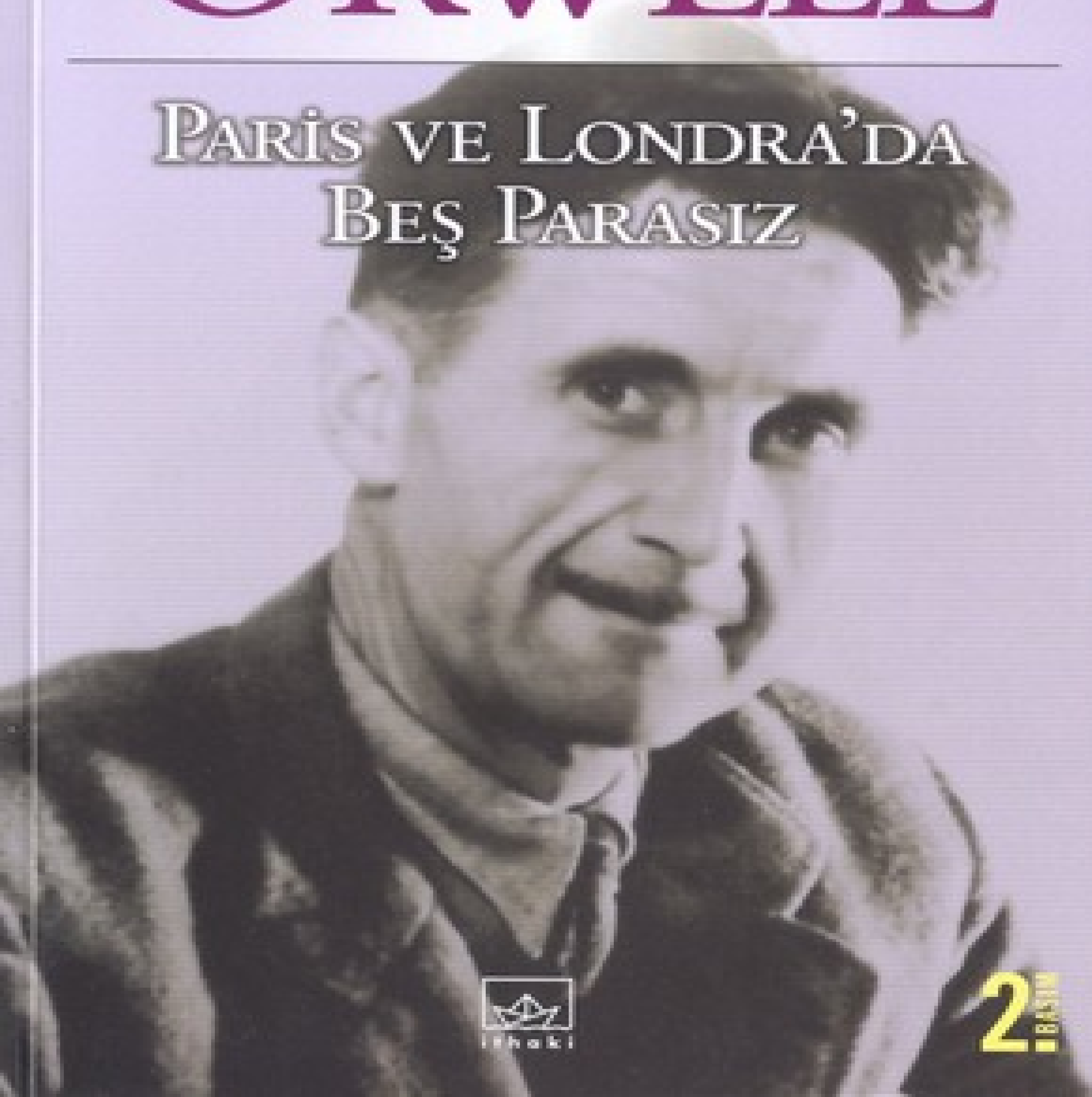
İTHAKİ - KLASİK DÜNYA EDEBİYATI

GEORGE ORWELL

PARİS VE LONDRA'DA BEŞ PARASIZ

George Orwell

Paris ve Londra'da Beş Parasız

Çeviren: Z. Zühre İlkgelen

İthaki Yayınları

Giriş

Eric Blair, öğrenciliğinden başlayarak, kendisini çeken şeyin, yıldızının peşinden gitmiştir. ‘Kolejlilerin yani Etonian seçkin aydınları olan King’s College mezunlarının Oxford ya da Cambridge’de çalışmak isteyecekleri ve bunda başarılı olabilecekleri peşin olarak kabul edilirdi. Fakat Eric o yolu denemedi. Ailesi bir Eton bursu kazansın diye oğullarını sıkıcı bir yüksek öğretime hazırlık okulunda çok çalışmaya zorlamıştı; o ise kendi kişisel hevesiyle ilgisi olmayan bir yolda daha fazla çabalamak istemiyordu. *'Why I Write' (Neden Yazıyorum,* 1947) adlı yapıtının başında beş ya da altı yaşından beri bir yazar olacağını -olmak zorunda bulunduğunu- bildiğini anlatır. Çocukluklarında yıldızlarını belirleyecek kadar talihli olan böyleleri için tek zorunlu yol, kendini yetiştirme yolu okumak, kapsamlı ve dikkatli okumaktır. Ne var ki, İngiliz yazını Eton’da önde gelen bir ders değildi. Oraya gelen erkek çocuklar ya hiç düzeltilmeyecek derecede yazından uzak ya da öylesine yazınla yoğrulmuş ailelerden geliyorlardı ki, genellikle bunlara ‘İngiliz yazını’ öğretmek anlamsız oluyordu. Yıllar sonra, Eric’in rehber öğretmeni Andrew Gow, artık ünlenmiş olan öğrencisinin ‘beş yıl boyunca hiç çalışmadığını’ söyleyecekti. Bu, doğru değildi; Eric, aralarında Swift, Steme ve Jack London da bulunan İngiliz dili düzyazı ustaları arasında en çok hoşlandıklarından, coşkuyla çok şey öğrenmişti. The *Road to Wigan Pier* adlı kitabında şöyle der: “On yedi ya da on sekiz yaşındaydım... Shaw, Wells ve Galsworthy’nin yayınlanmış tüm yapıtlarını okumuş, sonra yeniden okumuştum (bunlara o zamanlar hâlâ tehlikeli biçimde ‘ileri’ yazarlar diye bakılıyordu)...” Ne var ki, resmen Tarih ve Yunanca-Latince bölümü öğrencisi sayılıyordu; sınavlarda da 167 öğrenci arasında 138. oldu.

Düş kırıklığına uğrayan Blair ailesi, o sırada tek oğulları neye hevesi olduğunu söyleseydi de etkilenmezdi; her kuşakta binlerce yeniyetme ‘yazı yazmak isterdi’; Eric’te ise o zamana kadar hiçbir yazınsal yeti izine

rastlanmamıştı. Zaten ne hakkında yazacaktı ki? İnsanın ilk on sekiz yılının satılabilecek bir yazıya ne malzeme ne de esin sağladığı pek görülmüş şey değildir. Üniversite bursu kazanma işini serdiğine göre, Eric hemen ekmeğini kazanmak zorundaydı. İşte o da çıkıp Birmanya'ya gitti ve orada İmparatorluğun Hindistan Emniyet İdaresinde çalışarak, yalnız, fakat eğitim bakımından dolu dolu beş yıl yaşadı. Annesinin ailesi kuşaklar önce Birmanya'ya yerleşmişti. Babası da orada, seçkinlerle pek ilişkisi bulunmayan bir kuruluş olan Hindistan Hükümeti Afyon Dairesinde, orta derecede bir memur olarak görev yapmıştı. (Victoria döneminin değer yargılarına karşın, Çin ile olan afyon ticareti 1860 yılında bir Britanya Hükümeti tekeli olarak yasallaştırılmıştı.)

Burmese Days adlı kitabı okuyanlar, sömürgeciliğin edimlerine Orwell'ın nasıl bir şiddetle tepki gösterdiğini bilirler. Birmanyalılar hakkında hiçbir zaman duygusallık da hayranlık da göstermemiştir; gösterseydi şaşılacak bir şey olurdu. Fakat Birmanya'nın Britanya tarafından dur durak bilmeksizin sömürülmesini, bunu Birmanyalının ırksal zayıflığı olarak gördüğü şeye dayandırmalarını, ve bu bahaneyle haklı göstermelerini kabul edemiyordu. 1927'de İmparatorluğun Hindistan Emniyetinden istifa etti ve bu, ailesini çok öfkelendirdi. Yazar olma niyetini açıkladığında da öfkeleri yatışmadı.

Orwell'ın biriktirdiği para, Birmanya'da yalnız ve pek sade bir yaşam geçirmiş olduğunu, 'Kulüpte' demleneceğine kitap okuduğunu kanıtlardı ama, yine de yazın dünyasının soğuk dalgalarına atılan biri için pek cılız bir cankurtaran yeleği sayılırdı. Örneğin nerede yaşayacaktı? Sonunda aile dostlarından biri Portobello Yolu taraflarında fakirce bir sokakta pek zavallı bir tek göz oda buldu. Komşuları gencin kararlılığı karşısında etkilenmişlerdi. Haftalarca daracık, soğuk odasından çıkmıyor, yazı yazamayacak kadar donan ellerini mum alevinde ovuşturuyordu. Besbelli, İngilizceyi yapabildiğince etkili kullanmayı öğrenme uğruna her türlü zorluğa katlanmaya hazırdı.

Bir yazar sonradan yazar olmayıp yazar doğabilir, yazma isteğiyle doğmuş olabilir. Fakat, birçokları için, küçük çapta bir başarının bile, yazılıp buruşturulmuş kağıtlar arasında geçecek kasvetli yıllar boyu hazırlanması gerekir. Günümüzde, yarı aydın fakat etkili biçimde tanıtılıp öne çıkarılmış birtakım yazarların ün ve zenginliğe kavuşmadaki rahatlığına -Orwell'i dehşete düşürecek ölçüde bir rahatlık- bakıp bu olguyu çoğu zaman unutuyoruz. Orwell hiçbir zaman yapıtını bir para kaynağı olarak

görmemiştir. En iyi denemelerinin çoğu, her zaman pek kıt para veren, bazen ise hiçbir şey vermeyen *Tribune* gazetesi için yazılmıştır. Yaşam öyküsünü yazan Bernard Crick'in dediği gibi “sanatı tanınmışlıktan üstün tutardı ve bunu içtenlikle yapardı." Bundan ötürüdür ki, en amansız eleştirmeni kendisiydi. *A Clergyman's Daughter (Papazın Kızı)* adlı kitabının okuma kopyasını telif hakları ajansına gönderirken şöyle diyordu: “Buluş iyi idi ama, korkarım, berbat ettim.” Doğuştan yazarın bir başka özelliği de, genellikle kendi yazılarını tartışanların pek değerli bir şey üretmeyecekleri hakkındaki inancıydı. İşine olan bağlılığı da hiç sönmedi. Gecikmeyle gelen ününden başı dönüp de bir yazar olarak daha az şeyler verme isteğine kapılmadı. Orwell söz konusu olduğunda biçem gerçekten insandır; nitekim T. S. Eliot da ‘köklü bir namusa dayanan iyi yazı’ diyerek bunu kabul eder.

Orwell 1928'de o sıralar hayatın çok ucuz olduğu Paris'e giderek öğrenci mahallesinde Pot de Fer sokağı 6 numarada ucuz bir otele yerleşti. Orada on beş ayda iki roman ve birçok kısa öykü yazdı; ancak, hepsi de yayınevlerince defalarca geri çevrilen bu yapıtlarını yok etti. Edebi yapıtlarının yayınlanmasına aracılık yapan L. I. Bailey'den tedirginlik içinde ve alçakgönüllülükle yapıcı bir eleştiri beklerken adam, kısa öykülerden biri için ‘olgunluktan uzak, doyurucu değil’ diye yargı veriyor ve şunları ekliyordu: ‘Ayrıca, sanırım, yazılarınızda seksle fazla uğraşıyorsunuz.’ Başka bir öyküsü şu yorumu aldı: Çok iyi betimleme gücünüz var ama, betimleme birkaç kısa tümceyle daha etkili olacakken bir sayfaya çıkarılınca o güç sıkıcı oluyor.’ Anlaşıldığına göre, yirmi beş yaşındaki Orwell'in yanlışları birçok acemi yazarın yanlışlarından farklı değilmiş.

Birinci derecede önemli fakat görünüşte hiçbir verimi olmayan bu dönemde Orwell sadece tanınmamış birkaç yayın organına birkaç makale satabilmiştir. İleride şöyle diyecektir: “Yazınsal çabalarım ilk yıl bana yirmi sterlin zor kazandırmıştır.” Daha sonra, verdiği İngilizce derslerinden düzensiz olarak gelen paralarla birlikte tüm birikimi çalınır. Hırsız *Down and Out* kitabındaki İtalyan delikanlı olmayabilir. Sonraları, kendisi, arkadaşı Mabel Fierz'e 'varını yoğunu kahvede bulduğu bir sürtüğe kaptırdığını' söylemiştir. ‘Sürtük’, ilişkisini bir süre devam ettirdiği bir kadındı. Anne ve babasının duyarlığına beslediği saygı, bu kötü serüvenin kapanmasını gerektiriyordu.

Orwell’ı beş parasız bırakan her kimse, ona iyilik etmiş oluyordu, çünkü Paris’teki son on haftası yayınlanan ilk kitabının tohumlarını ekmiştir.

Bir süre fakirlerin yaşamını paylaşmış olan birçok yazar, her ne kadar yeni komşularına öyle görünmek isteseler de gerçekte tam anlamıyla on parasız kalmış değillerdir. *Down and Out* adlı kitabın Paris bölümlerindeki canlılık, doğrudan doğruya etkileyiş, Orwell’ın o sırada bir ‘oyun oynamakta’ olmayışından ileri gelir. Gerçi, hemen oradan ayrılıp annesinin babasının Southwold’daki gösterişsiz fakat rahat evine gidebilir ve yenilgiyi kabullenebilirdi ama, bu, Hindistan Emniyetindeki güvenli geleceğini bırakmakta öylesine direndikten sonra pek çekici bir kurtuluş yolu olmazdı. Tek, tek olduğu için de çok sevdiği serüven sever yakını Nelly halasından da yardım isteyebilirdi. Her ne kadar, açıkça anlaşılabilecek nedenlerden ötürü kitapta onun yakınlarda olduğundan söz edilmiyorsa da, hala o sırada Paris’te, kısa süre önce Dünya İşçileri Esperanto Deneği’ni kurmuş olan, hafifçe üşütük sevgilisi Eugene Adam ile oturuyordu. Ne var ki, Nelly halanın kendisinin içinde bulunduğu koşullar, gururlu bir yeğenin gidip para isteyemeyecegi kadar sıkıntılıydı: Şu halde, Rivoli Sokağı üzerindeki şık Lotti Oteli’nin tiksindirici mutfağında çalışmaktan başka bir şey kalmıyordu.

Orwell 1929 yılının Aralık ayında Paris’ten ayrıldıktan sonra Londra’da hemen beş parasız yaşamaya başlamadı. Noel yortusunu ailesinin yanında geçirdi; yirmi altı yaşına gelmiş ve belirli bir mesleği bulunmayan başarısız oğullarının çıka gelmesiyle ailenin neşesi kaçar gibi olmuştu. O da kendini savunma gereği duyup Paris’te geçirdiği zaman hakkında bir kitap yazmakta olduğunu haber verdi. Ne var ki, bu arada herhangi bir yolla bir şeyler kazanması da gerekiyordu. Southwold yakınlarında birkaç özel ders bulundu kendisine. Aynı zamanda, çok geçmeden, gözüpek, Edith Sitwell ya da J. B. Priestley gibi ‘büyük adlar’ önünde pısırıklığa kapılmayan bir bağımsız eleştirmen olarak tanınmaya başlamıştı.

Orwell’ın öğrencilerinden biri (ileride Londra Eğitim Enstitüsü’nde felsefe profesörü olacak olan Richard Peters) sevimli ve kimselere benzemeyen öğretmenini şöyle anlatır:

“...uzun boylu, incecik bir genç adam. Geniş adımlarla rahatça yürürken sallanan kocaman başının tepesinde gür ve dalgalı saçlar... İnsanın elini kolunu bağlayan, tatlı bir gülüşü vardı; hem bizimle ilgilendiği izlenimini bırakırdı hem de kayıtsız bir biçimde bizimle eğlenir gibiydi.

“...Hiçbir zaman tepeden bakmamıştır; hiçbir zaman öğütleriyle başımızı şişirmemiştir; hiçbir zaman işimize burnunu sokmamıştır... Ortalığı velveleye verdiği görülmemiştir, kendinden emin olmayanların o kesin konuşmasına onda rastlamamışızdır.”

Ekim 1930’da tamamlanan bu kitabın ilk biçimi *A Scullion's Diary (Bir Uşağın Güncesi)* başlığını taşıyordu ve 35 000 sözcüğü geçmiyordu. Belli ki, Orwell sadece Paris malzemesini kullanmıştı. Jonathan Cape fazla kısa ve bölük pörçük olduğu gerekçesiyle geri çevirince yazdıklarını uzattı, bir kez daha Cape’e götürdü, o da bir kez daha geri çevirdi. Bir yıl sonra Faber and Faber yayınevine kalınca bir daktilo çıkışı (Londra bölümleri eklenmişti) götürdü; bu kez geri çevirme yazısı T. S. Eliot’un imzasını taşıyordu: ‘Çok ilginç bulduk ama, ne yazık ki bana yayınlanabilir gibi görünmedi.’ Bu aşamada Orwell’ın cesareti kırılmıştı. Niçin böyle bir tepki gösterdiği pek anlaşılmıyor, çünkü topu topu iki yerden geri çevrilmişti ve onlar da Londra’nın yazınsal yapıt basan en önemli yayınevleriydi. 1932’de belki artık *Down and Out* kitabına düşmanca bakmaya başlamış olabilir; birçok yazar bir kitap uzun süre zihnini uğraştırdığında böyle bir şey hisseder. O sırada *Burmese Days* adlı yapıtına dalmıştı ve birçok kez elden geçirdiği *Down and Out*’a herhalde sadece bir düş kırıklığı olarak değil, aynı zamanda zihnini sinirlendirerek uğraştıran bir şey, üzerinde daha çok durması gerektiğini bildiği, ama unutmayı yeğlediği bir şey diye bakıyordu.

Bu kitabın kurtarılmasını ve yayınlanmasını Mabel Fierz’e borçluyuz. Orwell daktilo sayfalarını yırtıp atsın diye onun evinde bırakmış. Ev sahibesinin alı koymasını istediği tek şey, raptiyelermiş. Bayan Fierz okuma kopyasını yırtacağına, tanınmış bir yazın yapıtları ajanına, Leonard Moore’a götürür ve adamı hemen getirdiklerini okumaya zorlar. Moore ilk bakışta yapıtın yeni ve cüretkar Gollancz yayınevine uygun olduğunu anlar ve basılması hemen kabul edilir. Bir koşul vardır: Bazı adlar değiştirilecek, tüm küfürler silinecektir. Kolay olan bu son düzeltmeyi çarçabuk yapan Orwell, Victor Gollancz’a şunları yazmıştır: ‘Kimse sakınca görmezse, kitabın takma adla yayınlanmasını yeğlerim. Bunu yapmakla yitireceğim bir ünüm yok. Kitap biraz tutulursa, hep aynı takma adı kullanmayı sürdürebilirim.’ Gollancz’ın öneriyi kabul etmesiyle Eric Blair, George Orwell olur.

Paris’ten utanılacak bir biçimde dönüşünden üç yıl sonra, Orwell Noel’i geçirmek üzere, yine anne babasının yanma, gitti.

Bu kez koltuğunun altına *Down and Out*'un satış öncesi nüshaların birkaç tane sıkıştırmıştı. İki yüz seksen sekiz sayfalık, o yılların bol keseden boş bırakılmış marjlarıyla hoş görünümlü bir kitap olmuştu; sayfalarda kitabın başlığı da gösterilmişti: 'Confessions of a Down and Out'. Bugünkü başlıkta, yani Paris ve Londra adlarını da içeren başlıkta ne kadar sonra karar kıldığını görüyoruz. Orwell'in annesi pek kasıntı bir tavırla yazarın kendi bildiği Eric olmadığı yolunda bir yorumda bulundu. Kız kardeşi Avril ise daha sonra olayı anlatırken anne ve babalarının 'dildeki açık sözlülüğe epeyce şaştıklarını' anımsayacaktır. Aile takma ad kullanılmış olmasına şükrediyordu, çünkü Bay ve Bayan Blair'in oğlunun gariplikleri Southwold'da hoş karşılanacak türden değildi pek.

9 Ocak 1933 günü *Down and Out* 8 şilin 6 peni fiyatla satışa sunuldu (bundan ciltli kitapların bugünkünden daha ucuz olmadığı sonucunu çıkarabiliriz). C. Day Lewis, W. H. Davies, Compton Mackenzie, J. B. Priestley ve daha birçok eleştirmenden bol övgüler geldi. 3000 kadar satıldı; bu, tanınmamış genç bir yazarın ilk kitabı için pekâlâ iyi bir sonuçtu. Orwell'in eline iki yılda toplam 150-200 sterlin geçti. Üne ise ancak 1940 yılında, Penguin Yayınları'nın -iyi bir yanlışlık sonucu 'kurmaca yazın' içinde göstererek- 55.000 adetlik bir ucuz baskı yapmasıyla kavuştu.

The Road to Wigan Pier adlı kitabında Orwell, 1927'de, yani beş parasız döneminden az önce, nasıl bir ruh hali içinde olduğunu şöyle anlatır:

Cezasını çekmem gereken çok ağır bir suç yükü altında bulunduğumun bilincindeydim. Sözlerim belki abartılı görünüyordur ama, insan beş yıl boyunca hiçbir biçimde onaylamadığı bir işi yapmışsa, bu benim söylediğimi hisseder herhalde... Kendimi batırmak istedim; hemen ezilenlerin yanına inmek, onlardan biri olmak, onların safında ve zorbalarının karşısında olmak istedim. Bunu, en çok, her şeyi tek başıma düşünmem gerektiğinden istiyordum. Baskı karşısında duyduğum kini sıradışı boyutlara taşımıştım. O tarihte, başarısızlığa uğrama, tutunamamış olma benim için tek erdemdi. Kendi başıma ilerlememle ilgili olarak duyduğum her kuşku, hatta yılda birkaç yüz sterlinlik bir 'yaşamda tutunma' bana manen çirkin bir şey, bir çeşit zorbalık olarak görünüyordu.

Şu halde, kendi söylediklerine bakarak, bu kitabı yazan genç adamın zihninin duru olmadığını, kendisinde bir belirsizlik bulunduğunu söyleyebiliriz. Duygusal ve zihinsel bir burgaç içindeydi ve "İspanya savaşı ve 1936-37'nin öteki olayları var olan dengeleri değiştirdikten sonra nerede

olduğumu anladığım zaman" çıkabilecekti bu burgaçtan ancak. Yine de o burgaç belirsizliği *Down and Out*'a saflıktan kaynaklanan bir güç vermiştir. Ortaya çıkan şey, duygulu, gözlem yapmasını bilen, sevecen bir delikanlının yoksulluk karşısında, varsılların nasırlaşmış duyguları karşısında gösterdiği kızgın tepkiydi.

Şimdiye kadar kimse çıkıp da bu kitabın Orwell'in en iyi kitabı olduğunu ileri sürmemiştir, ancak Orwell hayranlarının birçoğu bu kitaptan *en sevdikleri Orwell* diye söz ederler. Kitabın kusurları çoktur ama, nedense sevimli gelir. Birçok yerinde Orwell'ın güvenini yitirdiğine tanık oluruz. Örneğin Charlie'nin bir orospunun ırzına geçişini anlattığı o beceriksizce araya sıkıştırılmış basmakalıp bölümün sonunda şöyle der: "Onu [Charlie'yi] anlatışım, *Altın Horoz*'da ne kadar farklı kimseler bulunduğunu göstermek içindi." Ya da başka bir yerde: "Zengin kitlesiyle yoksul kitlesi yalnızca gelirleriyle birbirlerinden ayrılır, başka hiçbir şeyle değil. Ortalama bir milyonerle sırtında yeni bir giysi bulunan ortalama bulaşıkçı arasında hiçbir ayrım yoktur.... Eşit koşullarda yoksullarla yan yana gelmiş herhangi bir kimse bunu böyle bilir." Bir sonraki sayfadaysa, ilginç biçimde kendinden kuşkulanır durumdadır (bu kez sağlam bir neden vardır kendisinden kuşkulanması için) ve 'insanın eşitliği' konusundaki fikir yürütmesini acaba 'bütün bunlar harcı alem şeyler' mi, diye bitirir.

Yoksulla eşit koşullarda yan yana gelme Orwell için kolay değildi. O, son derecede titiz bir adamdı, acından ölürken bile içine tahtakurusu düştü diye bir maşrapa sütü dökme zorunda hissederdi kendini. Üstelik, onun kuşağından hiç kimse, 'ezilmişler safında yer alma' isteğinde ne denli içten olursa olsun hiç kimse, 'aşağı-yüksek-orta tabaka' koşullanmasından sıyrılamazdı. Orwell da kendisine içtenlikle yaklaşmayan berduşlara sahte arkadaşlık gösteremeyecek kadar namuslu bir insandı. Yazar Londra'da beş parasızlık çekerken son derecede kendiliğinden olarak İngiliz sınıf bilincinin o kendine özgü niteliği, kıta Avrupasında olduğundan hem daha acımasız hem daha sinsi biçimde karşısına çıkar. Yine de bu engel onu, okurlarının onun yol göstermesi olmasaydı asla göremeyecekleri, hattâ düşleyemeyecekleri bir yaşantı alanını parlak biçimde belgelemekten alıkoymamıştır. O yaşantı alanına o sıralarda orta sınıf okur ilgi duymazdı; bugün bile aramızda şehrin kalabalık mahallelerini, oralarla ilgili sorunları hatırına getirmek istemeyenlerin payı insanı ürkütecek kadar yüksektir. Orwell'ın 1930'da yazdığını, neredeyse altmış yıl sonra, pek fazla kişi ve şeye uygulayabiliriz: "Durumun karşı seçeneğinde sıkıcı bir Marksist

cennetin varlığını sezinlediği için, eğitimli kişi, her şeyin olduğu gibi sürüp gitmesinden yanadır.” Ne var ki, ilgisizlerin yüzdesi 1930’lardan beri hep küçüldü; işte Orwell bu değişikliği getirenlerin ön safında yer almıştır. Her ne kadar *Down and Out* yayınlanır yayınlanmaz kamuoyunda bir etki yapmamışsa da, ‘taşı delen su’ etkisini başlatmıştır.

Bugünün birçok okuruna *Down and Out*’un başlattığı tartışmalardan biri -gerçek özyaşam öyküsünden bir kesit midir yoksa kısmen kurmaca mıdır? tartışması- sıradan görünebilir. Yine de, Orwell bu tartışmayı ciddiye almış ve 1935’te *La Vache enragée* adıyla yayınlanan Fransızca çeviriye yazdığı biraz karışıkça önsözde bir belgesel yapıt yazarı olarak geçirdiği evrimi ve belgesel yazarlığının hilelerini anlatmaya çalışmıştır: “Sanırım, her yazar seçimini yaparken ne kadar abartıyorsa, ondan fazla bir şey abartmadığımı söyleyebilirim. Olanları oluş sırasına göre vermem gerektiğini sanmıyorum; fakat anlattığım her şey şu ya da bu zamanda olmuştur...” Bu, kısa bir süre sonra *The Road to Wigan Pier* adlı kitabının içinde *Down and Out* hakkında yazdıklarına ters düşüyor: “Orada anlatılan olayların tüme yakını (!) gerçekten olmuştur.” *Daha* sonra şunu söyler: “Kitabın iki bölümünde de, tüm kişiler birer bireyden çok birer kalıp kişi olarak yaratıldı." Öyle olsa da, *Down and Out’un* renkli kişileri, ‘kalıp kişi’nin tam tersi gibidir. Birey olarak betimlendikleri, ustaca betimlendikleri içindir ki, ilgi çekerler ve eğlendiririrler. Her ne kadar o zamanlar Orwell’ın içinde yatan tutuk romancı, yazara Charlie’nin, Henri ya da Boris’in tutkularını vurgulatmaya çalışmışsa da, insan hiçbir zaman o adamların yaşamış olduğuna inanmıyor. Ne var ki, Orwel’ın bu iç zıtlaşmalarına yol açan ikilem, her belgesel yazarında görülen bir şeydir; insan bir yandan *olguları* çarpıtmamaya bakarken bir yandan da ham madde olarak kullandığı kişilere bir onur borcu duyar.

Sadece, 24. bölümde Orwell’in olguları çarpıttığı açıkça bellidir; Paris’ten döndüğünde kendini Londra’da beş parasız bulduğunu, “Londra’da yatacak ucuz bir yer bulma konusunda hiçbir bilgi” sahibi olmadığını söyler. Bu, elbette gerilimi artıran bir öğe ve Paris’te çizdiği toplumsal sahneye Nelly halayı koymaması gibi zararsız bir yazın oyunu. Fakat gerçek şu ki, Notting Hill’deki berduş yatakhanesinde geçen bir geceyi anlatan *The Spike* (Misafirhane) başlıklı ilk önemli denemesini daha Paris’teyken yazmıştı. İngiltere’den ayrılmadan önce berduşlar arasında bir süre isteyerek kalmıştı: “İşçi sınıfının koşulları hakkında hiçbir şey bilmiyordum. İşsizlikle ilgili rakamlar okumuştum ama, o rakamların içinde

neler saklandığı hakkında bir fikrim yoktu.” Orwell yoksullar arasında yaşadıklarını zaman dizinine oturtarak anlatsaydı, Down *and* Out o kadar dokunaklı olmazdı ama, daha tutarlı ve daha derli toplu bir kitap olurdu.

Orwell’ın 22. bölümde ‘yoksul halktan korku’ hakkında söyledikleri, ilk bakışta modası geçmiş bir şey gibi görünüyor. Savaş-sonrası(1.dünya savaşı) bolluğu ‘yoksul halk’ın boyutlarını epeyce küçülttü ve kalanını da, Britanya’da, görüldüğüne göre, Refah Devleti yatıştırdı. Fiziksel açıdan bakılırsa bugün peş parasız kalma, elli yıl önceki kadar zorlu bir şey değil. Fakat ruhsal açıdan ‘yoksul halk’ daha mı iyi durumda? Orwell’ın berduş arkadaşları, yaşamlarını dışarıdan yalıtılmış bir alt-kültür içine kapanmış olarak sürdürüyorlardı ve kendilerinden daha talihli olanların nasıl yaşadığından ancak şöyle böyle haberleri vardı. Bugün televizyon, işsizin hiç ulaşamayacağı şeyi, yurttaşlarının çoğunun ise erişebildiği bolluğu, ona acı vererek gösteriyor. Şu ana kadar Büyük Hemşire kazanıyor ve 'yoksul halk’ boynunu eğmiş bekliyor. Bugün Orwell aramızda olsaydı ülkenin geleceği için huzursuzluk duyardı ve bu, ‘yoksul halk’ın gücül yıkma gücünden çok, o gücü denetim altında tutma amacıyla düzenlenmiş yöntemlerden doğan bir huzursuzluk olurdu.

Dervla Murphy

1

Paris'te *Altın Horoz* Sokağı. Saat sabahın yedisi. Sokaktan ardı arkası kesilmeyen hiddetli hırçın bağırtılar yükseliyor. Bulunduğum otelin karşısındaki küçük oteli işleten Madam Monce dışarı çıkmış, kaldırımdan üçüncü kattaki bir müşterisine bağırıyordu. Çıplak ayaklarına tahta papuçlarını geçirmiş, kır saçlarını çözüp sarkıtmıştı. "Salope! Salope! (Aşağılık karı) Kaç kez söyleyeceğim sana, *duvar kağıtlarının üzerinde tahtakurusu ezme,* diye? Babanın malı mı bu otel senin? Neden herkes gibi pencereden atamıyor muşsun böcekleri? Putain!(Orospu!) Salope!"

Üçüncü kattaki kadın: "Vache!"(İnek!)

Bu sözlerden sonra her yandan pencerelerin savrulup açılması ve sokağın yarısının kavgaya katılmasıyla tam bir çoksesli bağırış çığırış korosu yükseldi. On dakika sonraysa birden hepsi susmuştu, sokaktan geçen bir atlı tabura bakıyorlardı.

Bu sahneyi Altın Horoz Sokağı'nın ruhu hakkında bir fikir vermek için anlatıyorum. Orada kavgadan başka bir şey olmaz değil; ne var ki bu anlamam gibi bir olayı yaşamadığınız sabah da yok gibidir. Kavgalar, satıcıların umutsuzca üzgün bağırışları, sokağın parke taşları üzerinde portakal kabuğuyla top oynayan çocukların haykırıştan, geceleri yüksek sesle söylenen şarkılar, çöp arabalarının ekşi kokusu, işte bütün bunlar sokağın genel havasını oluşturuyordu.

Pek dar bir sokaktı. Çökerken büsbütün çökmeyip de donakalmış gibi birbirlerine doğru garip biçimde eğilmiş yüksek ve sıvaları dökük evlerin oluşturduğu bir dere yatağına benzerdi. Bu evlerin hepsi birer oteldi ve çatı katlarına kadar Leh, Arap, İtalyan müşterilerle tıklım tıklım doluydu. Alt katlarında bistrolar(meyhaneler) vardı. Buralarda birkaç şilin kadar bir paraya bir şey içilebilirdi. Cumartesi akşamları mahallenin erkek nüfusunun aşağı yukarı üçte biri sarhoştu. Kadın yüzünden kavgalar olurdu. En ucuz

otellerde kalan Arap yol işçileri ne olduğu pek anlaşılamayan kan davaları güderler, bunları çözümlemek için sandalyelerle kapışırlar, bazen de karşılıklı silah çekerlerdi. Geceleri polisler ancak ikisi bir arada olursa bu sokaktan geçebilirlerdi. Epeyce patırtılı bir yerdi. Yine de bu gürültü ve pisliğin içinde, alışılagelmiş saygıdeğerlikleriyle Fransız dükkancılar, fırın, çamaşırhane ve benzeri yerleri işleten kimseler, başkalarına pek karışmadan yaşamlarını sürdürüyor, bu arada, sessiz sedasız, ufak servetler ediniyorlardı. Sokak, Paris kenar mahallelerinin örneği sayılabilecek herhangi bir sokaktı.

Kaldığım yerin adı Üç Serçe Oteli idi. Karanlık, beş katlı bir berhaneydi. Ahşap duvarlarla kırk tane odaya bölünmüştü. Odalar küçüktü ve kolay temizlenemez bir kir pasak içindeydi. Temizlenemezdi, çünkü otelde hizmetçi yoktu. Madam F.'nin yani patronun da ortalık süpürecek vakti yoktu. Mukavva inceliliğindeki duvarları çatlakları belli olmasın diye kat kat pembe kağıtla kaplamışlardı. Gevşeyip kabarmış bu kağıtlarda sayısız tahtakurusu barınırdı. Tavana yakın bir yükseklikte, uzun tahtakurusu kafileleri tabur tabur yol alırlar, gece oldu mu yırtıcı bir açlıkla aşağı inerlerdi. Öyle ki insan iki üç saatte bir kalkıp yüzlercesini birden öldürmek zorunda kalırdı. Bazen durum dayanılmaz derecede kötüyse kükürt yakıp yandaki odaya kaçırtılırdı. Ancak, komşu odanın müşterisi de aynı şeyi yaparak hayvanları geri yollardı. Pis yerdi ama, insan kendini evinde hissederdi. Çünkü gerek Madam F. gerek kocası iyi kimselerdi. Odaların haftalık kirası otuz frankla elli frank arasındaydı.

Müşteriler hep değişirdi. Çoğunluk yabancıydı. Bavulsuz, çantasız gelirler, bir hafta kalıp ortadan kaybolurlardı. Her iş kesiminden müşteri bulunurdu. Kundura tamircileri, dam aktarıcılar, duvarcılar, yol yapımı işçileri, öğrenciler, sokak kadınları, paçavra toplayıcılar. Bir kısmı akıl almaz derecede yoksuldu. Çatıdaki odalardan birinde bir Bulgar öğrenci vardı, Amerika'ya satılan o rüküş ayakkabılardan yapıyordu. Saat altıdan on ikiye kadar yatağının üzerinde oturur, on iki çift iş çıkarır, otuz beş frank kazanırdı. Günün geri kalan bölümünde Sorbonne'da ders izlerdi. Papaz olacaktı. Odasında, yerde, tanrıbilim kitapları deri parçalarıyla birlikte oraya buraya serpiştirilmiş olurdu. Başka bir odada bir Rus kadınla kendine ressam diyen oğlu kalıyordu. Anne günde on altı saat çalışır, parça başına yirmi beş santime yırtık çorap örerken oğul, temiz pak giyinmiş, Montpamasse'ta o kahve senin bu kahve benim aylak aylak dolaşırdı. Odalardan biri iki ayrı müşteriye kiralanmıştı. Adamlardan biri gündüz

işçisi, öteki gece işçisiydi. Bir başkasında, karısı ölmüş bir adam, tek bir yatağı her ikisi de veremli olan yetişkin kızlarıyla paylaşırdı.

Otelde ayrıksı kişiler vardı. Paris'in kenar mahallelerinde acayip, kimsesiz kalmış, yaşamın boşa dönen çarkları içine düşmüş, derlenip toparlanma, olağanlaşma çabalarından vazgeçmiş insanlar bol bol bulunur. Nasıl para insanları çalışmaktan bağışık kılarsa, yoksulluk da bunları olağan davranış biçimlerinden bağışık kılmıştır. Bizim otelde kalanların bir kısmı sözcüklerle anlatılamayacak ölçüde şaşılası bir yaşam sürmekteydiler.

Örneğin, Rougier'ler vardı. Yaşlı, partallar içinde, bodur bir çift. Değişik bir iş yapıyorlardı. Saint-Michel Bulvarı'nda kartpostal satarlardı. Değişik olan şu ki, kartpostallar pornografik resimler gibi kapalı paketler içindeydi, fakat gerçekte bunlar Loire Irmağı kıyısındaki şatoların resimleriydi. Kartları satın alanlar ancak iş işten geçtikten sonra durumun farkına varıyorlar ve, elbette, hiçbir zaman şikayet de edemiyorlardı. Rougier'ler haftada yüz frank kadar kazanırlardı. Odalarının pisliği o kertedeydi ki, aşağı kattan kokusu duyulurdu. Madam F.'e bakılırsa her ikisi de dört yıldan beri sırtlarındaki giysileri çıkarmamışlarmış.

Sonra bir de, lağımlarda çalışan Henri vardı, uzun boylu, kıvırcık saçlı, üzgün yüzlü, lağımcı çizmeleriyle biraz romantik görünüşlü biriydi. Özelliği, iş gereği hariç, günlerce hiç ama hiç konuşmadan durmasıydı. Daha bir yıl önce iyi bir yerde şoförmüş, bir kenara para ayırabiliyormuş. Günün birinde bir kıza âşık olmuş; kız bunu istemeyince, sinirlenip kıza vurmuş. Kız dayağı yedikten sonra adama körkütük sevdalanmış. İki hafta birlikte yaşamışlar ve Henri'nin biriktirdiği paranın bin frankını yemişler. Sonra, kız adamı aldatmış, o da kızı kolundan bıçaklamış; altı ay ceza yemiş. Kız bıçağı yer yemez Henri'yi eskisinden çok sevmeye başlamışmış. Barışmışlar. Henri hapisten çıkınca bir taksi almaya, evlenip oturmaya karar vermişler. Fakat on beş gün sonra kız yine adamı aldatmış. Adam hapisten çıktığında kız gebeymiş. Bu sefer bıçaklamamış. Bütün parasını çekip bir içki âlemine gitmiş. İçki âlemi bir aylık bir hapis cezasıyla sonuçlanmış. Lağımcılığa işte ondan sonra başlamış. Hiçbir şey Henri'yi konuşturamazdı. Neden lağım işinde çalıştığı sorulunca hiç yanıt vermez, yumruklarını yan yana getirip kelepçe işareti yapar, başını sertçe güneye yani hapishanenin bulunduğu yöne çevirirdi. Sanki kötü talihi adamı bir günde deli etmişti.

Yılın altı ayını annesinin babasının yanında Putney'de, altı ayını Fransa'da geçiren R. adında bir İngiliz vardı. Fransa'dayken günde dört litre şarap içerdi; Cumartesileri bu altı litreye çıkardı. Şarap orada Avrupa'nın her yerinden daha ucuz diye bir defasında ta Azor Adaları'na kadar gitmişmiş. İnce, uygar bir kimseydi; hiç kabalık etmez, kavga çıkarmazdı. Hiçbir zaman da ayık değildi. Öğleye kadar yataktan çıkmaz, öğleden gece yarısına kadar bistrodaki köşesinde otururdu. Zom olduğunda özenli, kadınımsı bir sesle antika döşemelerden söz ederdi. Otelde benden başka tek İngiliz oydu.

Bu sözünü ettiğim insanlarınki kadar ayrıksı, şaşılası yaşamlar süren birçok kişi daha vardı. Bir gözü cam olup da bunu bir türlü kabullenmek istemeyen Romanyalı Mösyö Jules. Limousine'li duvarcı ustası Furex. Benim zamanımdan önce ölmüş olan varyemez Roucolle. İmzasını hep cebinde taşıdığı bir kağıt parçasına bakmadan atamayan yaşlı paçavracı Laurent. İnsanın vakti olsa da bunlardan birkaçının yaşam öyküsünü yazsa eğlenceli olurdu. Oturduğum yerdeki insanlardan sırf merak çeksin diye değil, bunların hepsi anlatacağım şeyin bir parçası olduğu için söz ediyorum. Benim asıl konum, yoksulluk. Yoksullukla ilk kez karşı karşıya gelişim de işte toplumun bu döküntüleri arasında oldu. O sefalet yuvası, pisliği ve şaşılası yaşam çeşitleriyle önce yoksulluk konusunda bir uygulamalı ders, sonra da kendi yaşadıklarıma bir art alan oluşturdu, işte bu nedenle oradaki yaşamın nasıl bir şey olduğu hakkında bir fikir vermeye çalışıyorum.

2

Mahallede yaşam. Üç Serçe Oteli'nin altındaki bistromuzu ele alalım. Yarı bodrum katı, tabanı kırmızı taş döşeli ufak bir yer. Masa üzerleri şarap emmekten kabarmış. Duvarda bir cenaze alayı resmi, üzerinde *Veresiye öldü* yazılı. Boyunlarına kırmızı çevre bağlamış, çakısıyla salam kesen işçiler. Ne istediğini bilen inek yüzlü ve çok alımlı bir Auvergne köylüsü olan, gün boyu midesine iyi geliyor diye Malağa şarabı içen Madam F. Bir aperitifine atılan zarlar. Çiçeklerden, ahududulardan söz eden şarkılar, *'Comment épouser un soldat, moi qui aime tout le régiment?'* *(Ben ki tüm alaya sevdalıyım, tek nefere nasıl varırım?)* demiş Madelon kızın şarkısı. Akıl almaz biçimde herkesin gözü önünde sevişmeler. Otelin yarısı akşamları bistroda bir araya gelirdi. Keşke insan Londra'da böyle şen bir pub bulabilse.

Bistroda acayip konuşmalara tanık olunurdu. Örnek diye size oranın ilginç tiplerinden Charlie'nin konuşmasını vereyim.

Charlie derli toplu bir ailesi olan, eğitim görmüş bir delikanlıyken evinden kaçmıştı, ara sıra gelen posta havaleleriyle geçiniyordu. Onu gözünüzde canlandırmak için, küçük bir çocuğun pespembe, taze yüzü, diri yanakları, yumuşak koyu kumral saçlarını düşünün. Dudakları kiraz gibi kıpkırmızı ve nemlidir. Ayakları ufak, kolları anormal derecede kısadır, ellerinin üzerinde bebek eli gibi gamzeler vardır. Sanki bir an yerinde duramayacak denli mutluymuş, öylesine yaşam doluymuş gibi konuşurken zıp zıp sıçrayıp oynar. Saat, ikindi vaktiymiş, Madam F.'den ve bir iki işsizden başka kimse yokmuş bistroda, Charlie için hiç fark etmez. Konu kendisi olsun da kiminle konuşursa konuşsun. Sözcükleri dilinin üzerinde yuvarlayarak, kısa kollarını savurarak konuşur, meydanda kürsüye çıkmış bir konuşmacı gibi, küçük ve biraz domuzu andırır gözleri heyecanla parlar. Bilmem neden, görünüşü derin bir tiksinti uyandırır.

Aşktan söz ediyor; en sevdiği konudur:

“Ah, aşk, aşk! Ah, kadınlar beni nasıl da mahvettiler! Ya, hanımlar, beyler, kadınlar yıkımım oldu benim, umutsuzca yere serildim. Yirmi ikisinde ben yıpranmış, bitmiş bir adamdım. Ama, neler de öğrenmedim, ne bilgelik derinliklerine dalmadım ki! Gerçek bilgeliği öğrenmek, sözcüğün en yüksek anlamıyla uygar kişi, *raffiné, vicieux* (*ince, acayip zevkleri olan.*) adam olmak ne büyük şey!” Böyle bir yığın laf.

“Beyler, hanımlar, farkındayım ki, üzgünsünüz. *Ah, mais la vie est belle,* üzgün olmamalısınız. Daha şen olun, yalvarırım size!

“Haydi, şişemizi Samos şarabıyla dolduralım,

Böyle şeyler düşünmeyiz!

“Ah, que la vie est belle! Dinleyin, beyler, hanımlar, zengin deneyimlerime dayanarak size aşktan söz edeceğim. Size aşkın gerçek anlamının ne olduğunu, yalnızca uygar insanın bilebileceği gerçek duyarlığın, en yüksek, en ince tadın ne olduğunu size söyleyeceğim. Size yaşamımın en mutlu gününü anlatacağım.

Ah, yazık ki, böylesine mutlu olabildiğim günler artık geride kaldı. O günler geri dönmemecesine geçti. Böyle bir şeyin olanağı, hattâ isteği bile uçup gitti.

“Evet, dinleyin. İki yıl önceydi. Ağabeyim Paris’e gelmişti. Kendisi avukattır. Annem, babam beni bulmasını, yemeğe çıkarmasını söylemişler. İkimiz, birbirimizi hiç sevmeyiz ama, annemize *babamıza karşı gelmezsek daha iyi olur,* diye düşündük. Birlikte yemek yedik; ağabeyim üç şişe Bordeaux şarabı içip de kafayı bulunca kendisini oteline götürdüm; yolda da bir şişe konyak aldım. Otele gelince ağabeyime kendisini ayıltacak bir şey diye bir su bardağı dolusu konyak içirdim. İçti ve hemen sızıp külçe gibi yere yığıldı. Kaldırıp sırtını karyolaya dayadım. Ceplerini karıştırdım. Bin yüz frank varmış, aldım, hemen aşağı indim ve bir taksiye atlayıp oradan kaçtım. Ağabeyim adresimi bilmiyordu. Güvendeydim.

“Bir erkeğin cebinde para olunca gideceği yer neresidir? Bordel, (genelev) elbette. Fakat sanmayın ki, yapı işçilerinin gittikleri o adi yerlerden birine gittim. Olacak şey mi? Uygar adamız biz! Cebimde bin frankla, anlayacağınız gibi, zor beğenir olmuştum. Aradığımı ancak gece yarısından sonra bulabildim. Pek şık giyinmiş, on sekiz yaşında bir gence

rastlamıştım. Üzerinde smokin vardı, saçlarını Amerikalılar gibi kestirmişti. Bulvarlardan uzak bir yerde, sessiz bir bistroda söyleşiyorduk. İyi anlaşmıştık delikanlıyla. Şundan, bundan, çeşitli eğlencelerden söz ettik. Sonra bir taksiye binip gittik.

“Taksi tenha bir sokakta durmuştu; sokağı öteki uçtaki tek bir havagazı fenerinin titrek ışığı aydınlatıyordu. Yerde, taşların arasında koyu renk su birikintileri vardı. Bir yanımızda bir manastırın yüksek, dümdüz duvarı uzanıyordu. Rehberim beni dar ve yüksek, harap, pencereleri kapalı bir eve doğru yöneltti ve kapıya birkaç kez vurdu. Ayak sesleri, kilit şakırtıları duyuldu, kapı aralandı. Dışarıya bir el uzandı. Avucu yukarıya dönük, görünümü çirkin bir eldi. Burnumuza dayanmış para istiyordu.

“Rehberim ayağını kapı arasında koydu ve ‘Ne kadar istiyorsun?’ diye sordu.

“‘Bin frank,’ dedi bir kadın sesi, ‘hemen ödeyin, yoksa giremezsiniz.’

“Bin frankı uzanan avuca koydum, geri kalan yüz frankı da beni getiren delikanlıya verdim. İyi geceler dileyip uzaklaştı. İçeride bir sesin paraları saydığını işittim. Sonra, siyahlar giymiş, sıska, karga gibi bir kadın burnunu dışarı uzatıp beni kuşkulu bir bakışla süzdükten sonra içeri aldı. İçerisi çok karanlıktı. Kireç sıvalı duvarın ufak bir kesimine çipil bir ışık veren lambasız bir gaz bekinden başka bir şey göremiyordum; o da geri kalan her şeyin büsbütün karanlığa gömülmesine neden oluyordu. Kötü bir şeyler seziliyordu ve toz vardı. İhtiyar kadın, bir şey söylemeden gaz bekine bir mum tutup yaktı, önünde durduğum taş geçitten geçip taş basamaklardan çıkmaya başladı.

“‘Haydi,’ dedi, ‘bodruma iner, istediğinizi yaparsınız. Ben hiçbir şey görmeyeceğim, hiçbir şey işitmeyeceğim, hiçbir şey bilmeyeceğim. İstediğinizi yaparsınız, anlıyor musunuz? İstediğiniz her şeyi.’

“Ah, beyler, size anlatmama gerek var mı, bilmem. Elbette, böyle durumlarda insanın içine düştüğü o titremeyi, o yarı ürküntü yan neşe olan şeyi siz kendiniz de bilirsiniz. Ellerimle yanımı yöremi yoklayarak aşağıya indim. Kendi solumamı, kunduralarımın taşın üzerinde çıkardığı tırmalama sesini duyuyordum. Bunların dışında tam bir sessizlik egemendi. Merdivenin alt başında elime bir elektrik düğmesi geldi. Çevirdim, tavanda on iki ampullük kırmızı bir avize yandı. Meğer, sıkı durun, bir mahzende değil, yatak odasındaymışım. Geniş, zengin, cafcaflı bir yatak odasında. Tabandan tepeye kıpkırmızıydı. Düşünün bir hanımlar, beyler!

Yerde bir kırmızı halı, duvarlar kırmızı kağıtla kaplı, sandalyelere kırmızı pölüş geçirilmiş, tavan bile kırmızı, her yer kırmızı, ışık sanki kan dolu kaselerden fışkırıyormuş gibiydi. Odanın ta öteki ucunda kocaman, dört köşe bir yatak duruyordu. Yatak örtüsü de, geri kalan her şey gibi kırmızıydı. Üzerine, kırmızı kadifeden bir şey giymiş bir genç kız uzanmıştı. Beni görür görmez toparlanıp dizlerini kısa eteklerinin altında saklamaya çalıştı.

“Kapıda durmuştum. ‘Buraya gel, piliç,’ diye kızı çağırdım.

“Korktuğunu belli eder bir ses çıkardı. Bir sıçrayışta yatağın yanına gittim. Elimden kaçmaya çalışıyordu, fakat boynunu kavradım. Direndi, ağlayıp aman diledi, ama sıkı sıkıya tutuyordum. Başını arkaya devirdim, yüzüne bir iyi baktım. Belki yirmisinde vardı. Yüzü ablak, çekiciliği olmayan bir yüzdü, aptal bir çocuğun yüzü. Fakat boya ve pudra ile kaplıydı. Kırmızı ışık altında parlayan mavi, budala gözlerinde ancak bu tür kadınlarda rastlanan o afallamış, çarpık bakış vardı. Kuşkusuz, annesi babası tarafından esir gibi satılmış bir köylü kızıydı.

“Hiçbir şey söylemeden kızı yataktan çekip yere fırlattım. Sonra üzerine bir kaplan gibi atıldım. Ah, o anın tadı, hiçbir şeye benzemez coşkusu! İşte beyler, hanımlar, size anlatmak istediğim; işte aşk! Gerçek aşk vardır, uğrunda çarpışılacak tek bir şey vardır; tüm becerilerinizi ve ülkülerinizi, tüm felsefe ve inançlarınızı, tüm ince sözlerinizi, yüce davranışlarınızı bir kül yığınına çevirecek, gölgede bırakacak tek şey vardır, gerçek aşk. İnsan bir kez aşkı, gerçek aşkı yaşadı mı, artık bu dünyada neşe hayalinden başka bir şey bulabilir mi?

“Gittikçe daha yabanıl bir biçimde saldırımı yineledim. Kız yine kaçmaya çalıştı, yine bağışlayayım diye ağladı. Güldüm.

“Bağışlamak mı? dedim. Ben buraya senin yalvarmanı seyretmeye mi geldim, sanıyorsun? Ben bin frankı bunun için mi ödedim, sanıyorsun? Yemin ederim, beyler, hanımlar, şu elimizi kolumuzu bağlayan başımızın belası yasa olmasa kızı o anda öldürürdüm.

“Ah, nasıl çığlıklar atıyordu, canını alıyorlarmış gibi acı çığlıklar. Fakat işitecek kimse yoktu. Paris sokaklarının altında, bir piramidin gizli odası gibi erişilemez bir yerdeydik Yaşlar kızın yanaklarından süzülürken eriyen pudra yüzünde kirli izler bırakıyordu. Ah, o bir daha geri gelmeyecek zaman! Sizler, beyler, hanımlar, sizler ki aşkın bundan daha incesini yaşamamışsınız, sizin için böyle bir haz neredeyse düşlenemez bir şeydir.

Ben de artık gençliğimi geride bıraktığım için, -ah gençlik!- yaşamı artık bir daha hiçbir zaman bu kadar güzel olarak göremeyeceğim. Bitti.

“Evet, gitti, bir daha dönmemecesine. Ah, yoksulluk, yokluk, insanın hazlarının düş kırıklığına uğraması! Çünkü, aslına bakılırsa, aşkın o en coşkun anı ne kadar sürer ki? Hiç, bir an, belki bir saniye. Bir saniyelik kendinden geçme, ötesi toz, kül, hiçlik.

“İşte öyle, bir an için o en yoğun mutluluğu, insanoğlunun erişebileceği en ulu, en ince şeyi yakaladım. O anda da bitmiş oldu. Kalakaldım. Elimde ne vardı? Tüm yabanıl gücüm, tutkum solmuş bir gül gibi yaprak yaprak dökülüvermişti. Donmuş, uyuşmuş kalmıştım; içimde belirsiz bir pişmanlık vardı. Hattâ, yerde ağlayan kıza bir çeşit acıma bile duyuyordum. Böyle aşağılık heyecanların esiri olmak zorunda kalmamız ne kadar kötü, değil mi? Kıza bir daha bakmadım. Tek isteğim, oradan uzaklaşmaktı. Acele acele merdivenleri tırmandım ve kendimi sokağa attım. Dışarısı karanlıktı ve zehir gibi bir soğuk vardı. Sokaklar bomboştu, ökçelerimin taşlar üzerinde çıkardığı ses sanki uzaklardan, bir boşluktan gelir gibiydi. Tüm param bitmişti. Taksiye verecek kadar bile bir şey kalmamıştı. Soğuk ve boş odama yürüyerek döndüm.

“İşte, beyler, hanımlar, size anlatmaya söz verdiğim şey işte buydu. Bu, aşk işte. Yaşamımın en mutlu günü bu oldu.”

Charlie acayip bir tipti. Onu anlatışım, *Altın Horoz*'da ne kadar değişik kimseler bulunduğunu göstermek içindi.

3

Altın Horoz mahallesinde aşağı yukarı bir buçuk yıl oturdum. Bir gün, mevsim yazdı, bir de baktım ki, elimde tam dört yüz elli frank kalmış. Bundan başka, İngilizce derslerinden aldığım ve haftada topu topu altı frank tutan bir gelirim vardı. Geleceğim konusunda o zamana kadar bir şey düşünmemiştim. Fakat artık derhal bir şeyler yapmam gerektiğini fark ediyordum. İş aramaya karar verdim ve bir uzakgörüşlülük edip paramın iki yüz frankını bir aylık otel kirasına peşin yatırdım. Böyle davranmakla ne kadar iyi ettiğimi sonradan anlayacaktım. Elimde kalan iki yüz elli frank ve bir de İngilizce derslerinin getireceği parayla bir ay geçinebilirdim. O bir ayın içinde herhalde iş bulurdum. Bir turist acentesine rehber ya da belki çevirmen olmayı amaçlıyordum. Ne var ki, işim rast gitmedi ve bu amacım gerçekleşmedi.

Bir gün otele genç bir İtalyan geldi. Kendisini besteci diye tanıtmıştı ama, daha çok, ne olduğu pek anlaşılamayan bir durumu vardı. Çünkü apaşların ve aydınların ayırıcı işareti olan favoriler uzatmıştı; kimse de adamı hangi sınıfa sokacağını bilemiyordu. kalyanın görünüşünü pek beğenmeyen Madam F. bir haftalık oda kirasını peşin istedi. Adam parayı ödedi ve otelde altı gece kaldı. Bu süre içinde oda anahtarlarının örneğini çıkarmış; son gece on-on iki odayı soyuverdi. Benimki de soyulanlar arasındaydı. Neyse ki, ceplerimdeki bozuk parayı bulamamış; böylelikle büsbütün on parasız değil, fakat tam kırk yedi frankla yani yedi şilin on pensle kalakaldım.

Bu olay iş arama tasarılarıma son verdi. Artık, günde altı frank kadar bir parayla geçinmek zorundaydım ve bu, daha başında, başka bir şeyi pek düşündürtmeyecek kadar zor bir durumdu. İşte yoksulluk deneyimlerim o anda başladı. Çünkü günde altı frank, günde bir şilin eder. İnsan, yolunu bilirse, günde bir şiline yaşayabilirse de, bu hiç kolay bir iş değildir.

İnsanın yoksullukla ilk karşılaşması tümden acayip bir şeydir. Yoksulluk konusunda o kadar düşünmüşsünüzdür; yoksulluk, yaşamınız boyunca korktuğunuz, er ya da geç başınıza geleceğini bildiğiniz bir şey iken yine de apayrı, tümden değişik bir şeyle karşılaşmışsınızdır. Pek basit olacağım sanmaktayken olağandışı karmaşık bir şeyin içine düşmüşsünüzdür. Çok korkunç olacağını sanmışsınızdır ama, bir de bakarsınız ki, meğer sadece tiksindirici ve sıkıcıymış. Önce fark edilen, yoksulluğun kendine özgü *çapsızlığı* olur, sonra sıra karmaşık pintiliklere, kırıntıları silip süpürmeye gelir.

Örneğin, yoksulluğa bağlı gizliliği keşfedersiniz. Birden bire günde altı franklık bir gelire düşüvermişsinizdir. Bir anda günde altı frank gelirli biri oluvermişsinizdir. Elbette bunu kabul edemezsiniz. Yaşamınızda hiç değişiklik olmamış gibi davranmak zorundasınızdır. Yoksulluk, daha işin başında sizi bir yalan ağının içine alır. Yine de, o yalanlara karşın, yoksullukla zor baş edersiniz. Yıkanacak çamaşırlarınızı çamaşırhaneye gönderemezsiniz. Çamaşırcı kadın yolunuzu kesip ne *oldu*, diye sorar. Ağzınızın içinde bir şeyler gevelersiniz. Kadın, başka bir çamaşırhane bulduğunuzu sanarak can düşmanınız kesilir. Tütüncü neden sigarayı bıraktığınızı sorup durur. Yanıtlamak istediğiniz mektuplar vardır, yapamazsınız, çünkü posta pulunun parasını denkleştiremezsiniz. Bir de yemek sorunu vardır. Yemekler, zorlukların en sunturlusudur. Her gün yemek saatlerinde sokağa çıkacaksınız; görünüşe göre lokantaya gidiyorsunuz, gerçekteyse Lüksemburg Bahçesi'nde güvercinlere baka baka bir saat geçirecek, sonra gerçek yemeğinizi cebinize tıkıp gizlice odanıza döneceksiniz. Yemeğiniz de ya ekmekle margarindir ya da şarapla ekmek. Yiyeceğin çeşidini bile yalan belirler. Alelade ekmek yerine çavdar ekmeği almak gerekir. Çünkü çavdar ekmeği yuvarlak olduğundan cepte daha iyi gizlenir. Bu da insana bir frank zarar ettirir. Bazen görünüşü kurtarmak için bir bardak içkiye altmış santim verirsiniz. Bunun sonucu olarak da yiyeceksiz kalırsınız. Çamaşırlar elek gibi olur, sabun biter, jiletiniz kalmaz. Saçınız kesilmek ister, kendiniz kesmeye kalkarsınız ama, öyle bir sonuç alırsınız ki, sonunda berbere gitmek zorunda kalırsınız ve bir günlük yiyeceğinizin karşılığını harcarsınız. Bütün gün yalan söyleyip durursunuz. Hepsi de pahalı yalanlardır.

Günlük altı frankınızın son derecede dayanıksız, güvenilemez bir şey olduğunu görürsünüz. Önemsiz ufak tefek aksilikler çıkıp elinizden yiyeceğinizi çalar. Cebinizdeki son seksen santimle yarım litre süt

almışsınızdır. İspirto ocağının üzerinde kaynatırken kolunuzdan aşağı bir tahtakurusunun indiğini görüp tırnağınızla bir fiske vurursunuz. Cup! Hayvan doğru sütün içine! Sütü döküp aç oturmaktan başka bir şey yapılamaz artık.

Yarım kilo ekmek almaya fırına girip tezgahtar kız başka bir müşteriye yarım kilo keserken beklersiniz. Kız beceriksizdir, kestiği parça yarım kilodan fazla gelir; o müşteriye “Pardon, Mösyö,” der, “iki lesou fazla olsa olur, değil mi?” Ekmeğin yarım kilosu bir franktır, sizin cebinizde de tam bir frank vardır. Sizden de iki lesou fazla isterlerse veremeyeceğinizi söylemek zorunda kalacaksınız diye yüreğinizi sıkan bir korkuya kapılırsınız. Başka bir firma girme yürekliliğini gösterinceye kadar saatler geçer.

Zerzevatçıya girersiniz, bir kilo patates alıp bir frank vereceksiniz; meğer elinizdeki maden paralardan biri Belçika frankı imiş. Zerzevatçı kabul etmez. O dükkandan sıvışır, bir daha da semtine uğramazsınız.

Nasıl olmuşsa, yolunuz temiz pak bir mahalleye düşmüştür; varlıklı bir tanıdığınızın size doğru geldiğini görünce karşılaşmamak için en yakındaki kahveye kapağı atarsınız. Kahveye girdiniz mi, elbette bir şey ısmarlayacaksınız. Son elli santiminiz de içinde bir tatarcık ölüsü yüzen bir fincan kahveye gitti işte. Böyle yüzlerce örnek verilebilir. Bu olaylar fakirlik sürecinin birer halkasıdır.

Açlığın nasıl bir şey olduğunu ilk kez keşfedersiniz. Midenizde ekmek ve margarinle sokağa çıkar, vitrinlere bakarsınız. Her yerde savurganca yığılmış besin tepecikleri sizi aşağılar. Parçalanmış ya da bütün domuzlar, sepetler dolusu sıcak somunlar, koca kalıplarla sarı sarı tereyağları, kangal kangal sucuklar, patates dağları, değirmen taşları gibi gravyerler. Bu kadar çok yiyeceği bir arada görünce insan kendini ağlamaklı bir sızıldanmaya kapıp koyuverir. Bir somun alıp kaçmayı, adamlar sizi enselemeden tümünü gövdeye indirmeyi tasarlarsınız. Yine de kendinizi tutarsınız, korkudan ha, başka bir şeyden değil.

Yoksulluğun ayrılmaz bir parçası olan iç sıkıntısıyla tanışırsınız. Yapacak bir işi olmayan, midesi boş insan hiçbir şeyle ilgilenemez. Yarı gün boyunca yatakta yatar, kendinizi Baudelaire’in şiirindeki *Genç İskelet* gibi hissedersiniz. Sizi yattığınız yerden kaldırabilecek tek şey yiyecektir. Bir hafta gibi kısa bir sürede de olsa, yalnız ekmek ve margarinle beslenmiş bir

insanın artık insanlıktan çıktığını, birkaç yardımcı organı da bulunan bir mideden başka bir şey olmadığını anlarsınız.

Günde altı franklık yaşam için daha pek çok şey söylenebilir ama, hepsi aşağı yukarı birbirine benzer. Paris'te binlerce kişi bu yaşamı sürer. Zar zor tutunmaya çalışan sanatçılar ve öğrenciler, işleri kesat giden sokak kadınları, her çeşit işsiz, bunlardandır.

Burası kenar mahallesi, yoksulluk mahallesidir.

Üç hafta boyunca günlerim öyle geçti. Kırk yedi frank tükenivermişti. İngilizce derslerinden haftada elime geçen otuz altı frankla ne yapabilirsem onu yapmak zorundaydım. Deneyimsiz olduğum için parayı beceriksizce kullanıyordum. Bazen bütün gün *yiyeceksız* kalıyordum. Öyle günlerde giysilerimden bir iki parçayı paketleyip otele belli etmeden Sainte Genevieve Tepesi'nde bir eskici dükkanına götürüyordum. Dükkancı kızıl saçlı bir Yahudiydi. Az rastlanır terslikte bir adamdı, karşısında birini gördü mü öfke nöbetlerine uğrardı, öyle bir davranışı vardı ki, insan onun dükkanına gitmekle kendisine bir kötülük ettiğini sanırdı. "Öf, yahu!", diye bağırırdı, "Yine mi sen? Sen benim dükkanımı aş ocağı mı sandın?" Akılalmaz düşüklükte fiyatlar öderdi. Yirmi beş şiline satın alıp pek az giydiğim bir şapkaya beş frank, iyi durumda bir çift ayakkabıya yine beş frank, gömleklerime birer frank verirdi, her zaman kendisine götürülen malı satın almak yerine başka bir malla takas etmeyi yeğlerdi. İşe yaramaz bir şeyi elinize sıkıştırıp sizin de onu kabullendiğiniz numarasını yapardı. Bir gün, yaşlı bir kadından iyi bir palto alıp eline iki tane bilardo topu vererek kadıncağızı daha ağzını açamadan kapıdan dışarı ittiğini görmüştüm. İnsan, elinde olsa, onun o Yahudi burnunu ne büyük bir keyifle yamyassı ederdi.

O üç hafta çok rahatsız, çok berbat geçmişti. Daha kötü günlerin geleceği de besbelliydi. Çünkü çok geçmeden kirayı ödeme zamanı gelecekti. Yine de durum önceden sandığımın dörtte biri kadar bile kötü değilmiş. Çünkü insan yoksulluğa yaklaşırken öteki gerçekliklerin bir bölümünü gölgede bırakan bir keşifte bulunuyor. Can sıkıntısıyla ve küçük hesapların getirdiği karışık durumlarla tanışıyorsunuz ama, bunların dışında, yoksulluğun iyi yanını, onun geleceği yok ettiğini de öğreniyorsunuz. Bir açıdan bakılınca, insanın ne kadar az parası varsa, derdinin de o kadar az olduğu doğru. Cebinde yüz frankı kalmış biri, büyük korkulara düşer. Fakat tüm serveti üç franka inerse, durum değişir. Çünkü üç frank onu ancak ertesi güne kadar besleyecektir; ondan ötesini düşünemez; başı ağrır ama, korkmaz. Belli

belirsiz şöyle düşünür: “Bir ya da iki gün sonra acımdan öleceğim; ne kötü, değil mi?” Sonra zihin başka konulara kayar. Yalnızca ekmek ve margarine dayanan bir beslenme, bir dereceye kadar kendi ilacını da sağlar.

Yoksulluğa karşı büyük bir avunma olan başka bir duygu daha vardır, sanırım bir gün on parsız kalmış herkes bu duyguyu tatmıştır. Bu, insanın yolun sonuna gelip hiçbir şeysiz kaldığını bilmesinden kaynaklanan bir rahatlama, neredeyse bir keyiftir. *Sokakta kalma* deyimini her zaman duymuşsunuzdur. İşte kaldınız. O noktaya vardınız, yine de dayanabiliyorsunuz. Bu duygu, o sıkıntılı korkuyu önemli ölçüde hafifletir.

4

Günün birinde İngilizce derslerim birdenbire kesiliverdi. Havalar gittikçe ısınıyordu. Öğrencilerimden biri, dersleri sürdüremeyecek kadar kendini gevşemiş hissettiği için bana yol verdi. Otekiyse, önceden haber vermeksizin, oturduğu yerden çıkıp gitmiş. Bana on iki frank borç takarak. Tütünsüz ve cebimde topu topu otuz santimle kala kalmıştım. Bir buçuk gün boyunca ne bir şey yedim ne de bir sigara içtim. Sonunda açlık canıma tak deyince, kalan giysilerimi bavuluma tıkıp rehin dairesine götürdüm. Bu, param olduğu sanısını uyandırmak için gösterdiğim tüm çabaları noktalıyordu. Çünkü Madam F.'den izin almadan giysilerimi otelden çıkaramazdım. Yine de, iyice anımsıyorum, giysilerimi gizlice kaçırmayıp kendisinden izin istediğimde çok şaşırmıştı. Çünkü bulunduğumuz mahallede, oda kirasını ödeyemeyenin gizlice sıvışması pek yaygın bir numaraydı.

Bir Fransız rehin dairesine ilk kez gidiyordum. Büyük, görkemli bir taş kapıdan -elbette kapının üzerinde *Liberté, Egalité, Fraternité* (Özgürlük, eşitlik, kardeşlik. Fransa Cumhuriyeti'nin savsözü.) sözcükleri eksik değildi; adamlar karakollarının tepesine bile aynı şeyi yazıyorlar büyük, duvarları çıplak, dersliğe benzer bir yere giriliyordu. Bir banko ve dizi dizi sıralar vardı. Kırk elli kişi bekleşiyordu. Herkes rehine vermek istediği şeyi bankonun üzerine bırakıp bir sıraya oturuyordu. Ardından, görevli, eşyaya değer biçince 'Filan numara!' diye bağırıyordu, 'Elli frank. Kabul ediyor musunuz?' Bazen bu tutar, on beş frank, on, hattâ beş frank olabiliyordu. Ne kadar değer biçildiğini tüm oda duyuyordu. Tam ben içeri girerken, görevli hor görür bir havayla seksen üç numaraya sesleniyordu, bir de köpek çağırır gibi ıslık çaldı. Seksen üç numara bankoya doğru yürüdü. Sakallı bir ihtiyardı; paltosunu boynuna kadar, iliklemişti; paçaları lif lifti. Görevli, tek söz etmeden çıkını bankonun üzerine fırlattı. Herhalde, içindekiler hiç para

etmiyordu. Çıkın yere düştü ve açıldı. Dört tane yün erkek donu çıktı ortaya. Herkes kendini tutamayıp güldü. Seksen iki numaracık, donlarını toplayıp kendi kendine bir şeyler mırıldanarak ayaklarını sürüye sürüye çıktı, gitti.

Rehine vermek üzere getirdiğim giysiler, bavulla birlikte bana yirmi sterlinden fazlaya mal olmuştu ve iyi durumdaydılar. On sterlin eder diye düşünmüştüm. Onun da dörtte biri -rehin dairelerinde insan hep değerin dörtte birini bekler- iki yüz elli, üç yüz frank tutacaktı. Korkusuz, sıkıntısız bekliyordum. En kötü olasılık, iki yüz frank vermeleri olabilirdi.

Sonunda, görevli benim numaramı bağırdı: “Doksan yedi numara!”

“Evet!” dedim kalkarken.

“Yetmiş frank?”

On sterlin değerindeki giysilere yetmiş frank! Ama, tartışmanın bir yararı yoktu. Daha önce, başka birinin tartışmaya girdiğini görmüştüm. Görevli, hemen malı geri çevirmişti. Parayı ve rehin makbuzunu aldım, dışarı çıktım. Artık üstümdekilerden başka giyeceğim kalmamıştı. Ceketinin dirsekleri yıpranmış bir

takım, şöyle böyle bir karşılıkla rehine konulabilir bir palto ve bir yedek gömlek. Sonradan, iş işten geçtikten sonra, rehin dairelerine öğleden sonra gitmenin daha akıllıca bir şey olduğunu öğrenecektim. Dairedeki görevliler Fransız olduğuna göre, bütün Fransızlar gibi, onlar da öğle yemeğini yiyinceye kadar aksi oluyorlardı.

Otele döndüğümde, Madam F. bistroda yerleri siliyordu. Merdiveni çıkıp yanıma geldi. Gözlerini görünce oda kiram konusunda tedirgin olduğunu anladım.

“Ee?” dedi, “giysilerinize ne aldınız? Fazla bir şey değil, değil mi?”

Hemen “İki yüz frank,” dedim.

“Bak hele!” dedi. Şaşırmıştı. “Peki, hiç fena değil. Şu İngiliz giysileri de pahalı şeyler olmalı ki...”

Yalan, bir alay sıkıntıdan kurtarmıştı beni ve, şaşılacak şey, doğru da çıktı. Birkaç gün sonra, bir gazete makalesinden alacağım, tam da söylediğim gibi iki yüz frank, elime geçti. Hemen, zoruma gitmekle birlikte, hepsini oda kirasına yatırdım. Böylece, daha sonraki haftalarda

acımdan ölme sınırına gelsem de, başımı sokacak yeri sağlama bağlamıştım.

Bir iş bulmak, artık kesinlikle zorunluydu. Bana yardım edebilecek bir dostumu, Boris adında bir Rus garsonu hatırladım. Bir hastane kovuşunda tanışmıştık. Sol bacağındaki eklem romatizmasını tedavi ediyorlardı. 'Bir sıkıntın olursa gel beni gör.' demişti.

Boris hakkında birkaç şey söylemeliyim. Çünkü farklı bir kişiliği vardı. Uzun zamandır da yakın dostumdu. İri yan, asker havalı, otuz beş yaşlarında bir adamdı. Eskiden yakışıklıymış da. Fakat hastalandığından beri, yata yata çok şişmanlamış. Rusya'dan gelip sığınanların bir çoğu gibi, onun da serüvenli bir yaşamı olmuştu. Varlıklı kimseler olan annesi ve babası Devrim'de öldürülmüştü. Kendisi, savaşta İkinci Sibirya Piyade Alayı'nda savaşmış. Dediğine göre, bu alay, bütün Rus ordusunun en iyi alayıymış. Savaştan sonra, önce bir fırça imalathanesinde çalışmış, sonra Paris'te hamallık etmiş, daha sonra bulaşıkçı olmuş, en sonunda garsonluğa kadar yükselmiş. Hastalandığında Hötel Scribe'de çalışıyormuş. Aldığı bahşiş, günde yüz frankmış. Başlıca isteği, metrdotel olmak, elli bin frank biriktirip, Sağ Kıyıda küçük, ama kibar bir restoran açmaktı.

Boris, savaştan hep yaşamının en mutlu dönemi diye söz ederdi. Savaş ve askerlik onun tutkusuydu. Ordu yönetimi ve askerlik tarihi konularında sayısız kitap okumuştu. Napolyon'un, Kutuzov'un, Kausewitz, Moltke ve Foch'un kuramlarını baştan sona anlatabilirdi. Askerlerle ilgili her şey hoşuna giderdi. En çok sevdiği kahvehane, Montpamasse'taki *Closerie des Lilas* idi. Nedeni de çok basit. Mareşal Ney'in heykeli o kahvenin önüne dikilmiştir. Sonraları Boris ve ben, birlikte birkaç kez Ticaret Sokağı'na gittik. Metroyla gidince Ticaret istasyonunun daha yakın olmasına karşın, Boris hep orada değil de Cambronne istasyonunda inerdi. O istasyonu Waterloo'da *Teslim ol!* çağrısına *Merde!*[*(hastir ordan!)*]diye yanıt veren General Cambronne'u çağrıştırdığı için severdi.

Boris'in elinden Devrim'in alamadığı tek şey, madalyaları, bir de alayının birkaç fotoğrafıydı. Herşey rehine gittiğinde bile Boris bunları elinden çıkarmamıştı. Hemen her gün fotoğrafları yatağının üzerine serer, açıklamalar yapardı:

"Bak, dostum. Burada, bölüğümün başındayım. Erler, aslan gibi, değil mi? Şu Fransız sıçanlarına benzemiyorlar. Yirmi yaşında yüzbaşı olmak!

Fena değil, değil mi? Ya İkinci Sibirya Piyade Alayı’nda yüzbaşı olmak? Babam da albaydı.

“Ah, ama, dostum, yaşam yokuşunun inişleri, çıkışları! Sen Rus ordusunda yüzbaşı ol, sonra birden Devrim patlasın, meteliksiz kal. 1916 yılında, Edouard VII Oteli’nde bir hafta kalmıştım. 1920 de aynı otelde gece bekçiliğine baş vurdum. Bekçilik ettim, mahzenden yukarıya şişe taşıdım, yerleri fırçaladım, bulaşıkçılık, hamallık, apteshanecilik yaptım. Garsonlara bahşiş verirdim, garsonlardan bahşiş aldım.

“Ama, beyefendice yaşamasını bildim, dostum. Şişinmek için söylemiyorum ama, geçen gün, oturup yaşamımda kaç kadınla birlikte olduğumu saymaya çalıştım; iki yüzü geçiyor. Evet, en az iki yüz... Olsun, o günler yine gelir. Zafer en uzun çarpışmayı yapanındır. Cesaret!” vb. vb.

Boris’in garip, bir kararda kalmayan bir tabiatı vardı. Hep *keşke yine orduda olsaydım* diye hayıflanırdı. Ancak, o kadar uzun süredir garsonluk yapıyordu ki, bir garson görünümü almıştı. Hiçbir zaman birkaç bin franktan fazlasını biriktirememesine karşın, sonunda restoranını açıp zengin olacağına kesin gözüyle bakardı. Bütün garsonların böyle konuştuğunu, aynı şeyi düşündüğünü sonradan öğrendim. Garson olmaya ancak böyle dayanabiliyorlarmış. Boris, otel yaşantısından ilginç bir biçimde söz ederdi:

“Garsonluk kumardır,” derdi, “insan ölünceye kadar yoksul kalabileceği gibi, bir yılda servet de yapabilir. Ücret vermezler, garson bahşişe bağımlıdır. Hesabın yüzde onu ve şarap firmalarının şampanya mantarı başına ödedikleri. Bazen bahşiş boldur. Örneğin, Maxim’in barmeni günde beş yüz frankı doğrultur. Mevsimine göre, beş yüzü de geçer. Ben kendim günde iki yüz frank aldığımı bilirim. Biarritz’te bir oteldeydi, tam turizm mevsimiydi. Bütün çalışanlar, müdürden tutun bulaşıkçılara kadar herkes, günde yirmi bir saat çalışıyordu. Yirmi bir saat iş, iki buçuk saat yatak, bir ay boyunca, durmaksızın. Yine de, günde iki yüz franka değiyordu.

“Hiçbir vakit insan, talihin ne zaman güleceğini kestiremiyor. Hötel Royal’deyken bir gün, bir Amerikalı müşteri yemekten önce beni çağırdı ve yirmi dört tane konyaklı kokteyl istedi. Yirmi dört bardağı bir tepsiye koyup götürdüm. Müşteri -sarhoştu adam- 'Hadi, garson’ dedi, ‘on ikisini ben içeceğim, on ikisini de sen. İçtikten sonra kapıya kadar yürüyebilirsen, sana yüz frank var.’ Kapıya kadar yürüdüm, yüz frankı verdi. Altı gün boyunca, her gece aynı şeyi yaptı. On iki tane konyaklı kokteyl ve yüz frank. Birkaç

ay sonra öğrendim ki, zimmetine para geçirdiği için Amerikan hükümetince sınırdışı edilmiş biriymiş. Ömür adamlar, şu Amerikalılar, değil mi?”

Boris’i severdim. Birlikte hoş zamanlar geçirirdik. Satranç oynar, savaştan, otellerden söz ederdik. Garson olmamın iyi olacağını sık sık dokundururdu. “Çalışıp günde yüz frank alırken bir de kadının olunca, yaşam fena değildir, hoşuna gider,” derdi, “Yazı yazacağını söylüyorsun. Yazı yazmak anlamsız bir şey. Yazı işinden para kazanmanın tek bir yolu vardır; o da bir yayıncının kızıyla evlenmek. Fakat şu bıyığını kesersen iyi bir garson olursun. Uzun boylusun ve İngilizce konuşuyorsun. Bunlar, bir garsona gerekli olan şeylerin başında gelir. Bekle, dostum, şu kahrolası bacağımı bükebilecek duruma bir geleyim, ondan sonra işsizsen, kalk bana gel.”

İşte, oteldeki odamın parasını ödeyemeyecek duruma gelmiştim ve açtım. Boris’in dediğini hatırladım ve hemen ona gitmeye karar verdim. Söz verdigince kolay garson olmayı ummuyordum, fakat elbette nasıl bulaşık yıkandığını bilirdim. Kuşkusuz, bana mutfakta bir iş bulabilirdi. İsteyen herkesin yaz mevsiminde bulaşıkçı olarak çalışabileceğini söylemişti. Nihayet benim de güvenebileceğim, sözü geçer bir dostum olduğunu hatırlayınca içim rahat etti.

5

Kısa süre önce Boris bana bir adres vermişti. Beyaz Cüppeliler Pazarı Sokağı'nda bir yerdi. Mektubunda sadece işlerin pek kötü gitmediğini yazıyordu. Bundan, Hötel Scribe'e döndüğü ve günde yüz frankını aldığı anlamını çıkarmıştım. Umut doluydum ve Boris'e gitmeyi nasıl olup da daha önce akıl edemediğime şaşıyordum. Kendimi ılık ve rahat bir restoranda, bir yandan tavaya yumurta kırarken bir yandan aşk şarkıları söyleyen sevimli aşçıların arasında, günde beş öğün yemekle, görüyordum. Hattâ elime geçecek ücrete güvenip bir paket mavi *Gauloises* için iki buçuk franka bile kıydım.

Sabahtan, Beyaz Cüppeliler Pazarı Sokağı'na yürüyerek gittim. Kendi sokağım kadar zavallı görünümlü ve kirli bir kenar mahalle sokağıyla karşılaşınca afalladım. Boris'in kaldığı otel de sokağın en pis görünümlü oteliydi. Karanlık girişinden, ekşimsi bir koku, bulaşık suyuyla hazır çorba karışımı bir şeyin kokusu geliyordu. Paketi yirmi beş santime satılan Zip marka çorba olmalıydı. İçime korkulu bir kuşku girmişti. *Zip* çorbası içenler acından ölen ya da ölmek üzere olan kimselerdir. Boris günde yüz frank kazanıyor olabilir miydi? Yazıhane bölümünde oturan asık suratlı bir patron "Evet" dedi, "Rus, odasında, tavanarasında." Dar ve dönemeçli merdivenleri, altı kat, tırmandım. Yukan çıktıkça *Zip* çorbasının kokusu daha yakından geliyordu. Kapısını vurduğumda Boris ses vermedi. Ben de açıp içeri girdim.

Oda, tabanı basık, on kadem kare genişliğinde bir tavanarasıydı. Yalnızca çatıdaki bir pencereden ışık alıyordu. Mobilya olarak ensiz bir demir karyola, bir sandalye ve ayağının biri kırık bir lavabodan başka bir şey yoktu. Duvarda, yatağın üzerine rastlayan bir yerde S harfi biçiminde uzun bir tahtakurusu kafilesi ağır ağır yol alıyordu. Boris uyuyordu. Çıplaktı ve

iri karnı, kirli örtünün altında koca bir tepe gibiydi. Göğsü böcek ısırıklarından benek benekti. Ben içeri girerken uyandı, gözlerini ovuşturdu. Derin derin inildedi. Yüksek sesle:

“Aman tanrım," dedi, “aman tanrım, belim. Hay canına okuduğum, sırtım berbat!”

“Ne oldun?" diye haykırdım.

“Sırtım çok ağrıyor. Olan bu işte. Geceyi yerde geçirdim. Aman tanrım! Sırtımın ne durumda olduğunu bir bilsen!”

“Boris’ciğim, hasta mısın?”

“Hasta değilim, sadece acımdan ölüyorum. Evet, bu iş daha uzarsa açlıktan ölürüm. Yalnız yerde yatsam iyi, aynı zamanda, ben geçen haftalarda günde iki franka yaşadım. Korkunç bir şey. Kötü zamanda geldin, dostum.”

Boris’e hâlâ Hôtel Scribe’deki işine devam edip etmediğini sormanın bir anlamı olmayacaktı. Hemen aşağı koşup bir somun ekmek aldım. Boris ekmeğin üzerine atıldı ve yarısını yedi; ondan sonra kendini daha iyi hissedip yatağın içinde oturdu ve başına gelenleri anlattı. Hastaneden çıktıktan sonra iş bulamamış. Çünkü hâlâ güçsüzmüş. Bütün parasını harcamış, her şeyini rehine vermiş, sonunda günlerce aç kalmış. Bir hafta Austerlitz Köprûsü’nün altında, rıhtımdaki boş şarap şişelerinin arasında yatmış. Son on beş gündür bu odada, Yahudi bir tamirciyle birlikte kalıyormuş. Yanlış anlamadımsa -açıklaması karışıktı-Yahudi Boris’e ûç yüz frank borçluydu. Borcunu Boris’i yerde yatırarak ve günde iki frank yiyecek parası vererek ödüyordu, iki franka bir büyük fincan kahve içilir ve üç tane küçük sandviç ekmeği alınır. Yahudi, sabahları saat yedide işe gidiyormuş. Boris de yağmur suyunun girdiği çatı penceresinin altında yattığı yerden kalkıp yatağa giriyormuş. Tahtakuruları yüzünden orada bile pek uyuyamıyormuş ama, yerde yatarken tutulan sırtını dinlendirebiliyormuş.

Boris’ten yardım istemeye gelip de onu benden daha kötü durumda bulunca büyük bir düş kırıklığına uğramıştım. Topu topu altmış frank kadar param kaldığını ve hemen bir iş bulmak zorunda olduğumu anlattım. O zamana kadar Boris ekmeğin geri kalanını da yemiş, neşesi yerine gelmiş, konuşma isteği uyanmıştı. Umursamazlıkla:

“Kuzum, ne korkuyorsun?” dedi, “Altmış frank servet yahu! Lütfen şu ayakkabıyı uzatıver, dostum. Elimin uzanacağı yere gelseler, şu tahtakurularından birkaçını ezeceğim.”

“Acaba, bir iş bulabilme olasılığı var mı, dersin?”

“Olasılık mı? Kesinlik! Aslında, şimdiden bir şey bulmuş durumdayım. Birkaç güne kadar Ticaret Sokağı’nda yeni bir Rus restoranı açılacak. Anlaşma kesin; metrdotel olacağım. Mutfakta sana bir iş ayarlarım. Ayda beş yüz frank ve yemek; ayrıca, işin rast giderse bahşiş de alırsın.”

“O zamana kadar? Yakında odamın kirasını ödeme günü geliyor.”

“Canım, bir şey buluruz. Herşey tükenmiş değil ki. Örneğin, bazı kimselerden alacağım var. Paris, bana borcu olanlarla dolu. Yakında bir tanesinin vadesi geliyor. Sonra, benimle düşüp kalkmış bütün o kadınları da düşün. Bir kadın hiçbir zaman unutmaz, değil mi? Bir istememe bakar. Bana yardım ederler. Sonra, Yahudi söyledi, çalıştığı garajdan birkaç manyeto çalıp satacakmış; satmadan önce temizletme parası diye bize günde beş frank verir. Bu bile bizi kurtarır. Hiç korkma, dostum... Para bulmak kadar kolay şey yok.”

“Peki, haydi, çıkalım da, bir iş bakalım.”

“Bakarız, dostum, acımızdan ölmeyiz, korkma. Savaşın oynadığı oyun bu. Ben kaç kez bundan daha kötü durumlara düşmüşümdür. Bütün sorun, direnmekte. Mareşal Foch’un özdeyişini hatırla: *Attaquez, attaquez, attaquez!”*[15](Hücum, hücum, hücum!)

Boris kalkmaya karar verdiğinde vakit öğleyi geçmişti. Giysi olarak tek bir takımı, bir tane gömleği, yakalık ve kravatı, çok eskimiş bir çift ayakkabısı ve bir çift delik deşik çorabı kalmıştı. Bir de, bıçak kemiğe dayandığında rehine vermek üzere sakladığı paltosu vardı. Bavulu şöyle yirmi franklık, külüstür, yıpranmış bir şeydi ama, önemi büyükmüş, çünkü otelci içi giysi dolu sanıyormuş. Bavul olmasa belki Boris’i sokağa atarmış. Gerçekte, bavulun içinde madalyalarla fotoğraflardan ve ıvır zıvır birkaç parça şeyden, koskocaman aşk mektubu destelerinden başka bir şey yoktu. Bütün bunlara karşın, Boris epeyce bakımlı bir görünümü yürütmeyi başarıyordu. Sabun kullanmaksızın ve iki aylık bir jiletle tıraş oldu. Kravatını delikler görünmeyecek şekilde bağladı. Ayakkabılarının tabanındaki deliklere gazete kâğıdı tıkıştırdı. Giyindikten sonra, bir mürekkep şişesi çıkarıp ayak bileklerinin çorap deliklerinden görünen

kesimini mürekkepledi. Bu iş bittiğinde kimse onun daha geçenlerde Seine köprüleri altında yatan biri olduğunu anlayamazdı.

Rivoli Caddesi'ne açılan bir sokak üzerinde küçük bir kahveye girdik. Otel müdürlerinin ve otellerde çalışan kimselerin buluşma yeriydi. Herkesçe bilinen bir yerdi. Arkada, karanlık, bodruma benzer bir oda vardı. Her çeşit otel işçisi, temiz pak giyimli genç garsonlar, onlar kadar temiz pak, onlar kadar açlığı açıkça ortada olmayan, şişman ve pembe yüzlü aşçılar, giysileri yağlı bulaşıkçılar, çökmüş, yaşlı temizlikçi kadınlar, otellerin her çeşit emekçisi, önlerinde bir yudum bile almadıkları bir fincan sütsüz kahveyle, orada öyle oturuyorlardı. Orası, aslında bir iş bulma bürosuydu. İçeceklere ödenen de, patronun komisyonunu oluşturuyordu. Ara sıra, kısa boylu, tıknaz, önemli görünüşlü bir adamın -herhalde bir lokantacı- gelip barmenle konuştuğu, barmenin kahvehanenin arka tarafındaki insanlardan birini çağırdığı oluyordu. Fakat Boris'i de beni de çağırmadı. İki saat sonra kahveden çıktık; çünkü, geleneğe göre, ısmarlanan bir içecek, bir kahve, insana orada iki saatten uzun süre oturma hakkını vermiyordu. İş işten geçtikten sonra öğrendiğimize göre, işin püf noktası barmeni 'görmekteymiş'. Yirmi frank vermeyi göze alana adam genellikle bir iş buluyormuş.

Hötel Scribe'e gittik ve bir kaldırımda bir saat süreyle müdür çıkar diye bekledik. Oradan ayaklarımızı sürüye sürüye *Ticaret Sokağı*'na yollarıdık ama, dekorasyonu yenilenmekte olan yeni restoranı kapalı bulduk. Patron çıkıp gitmiş. Hava kararmıştı. On dört kilometre kaldırım tepmiştik. O kadar yorgunduk ki, bir buçuk franka kıyıp metroyla dönmek zorunda kaldık. Yürümek, Boris'in hasta bacağına dayanılmaz acılar veriyordu. Saatler ilerledikçe, iyimserliği azalmıştı. *İtalya Alanı* istasyonunda metrodan yeryüzüne çıktığımızda, iyiden iyiye umudu tükenmişti. İş aramaktan bir şey çıkmayacağını, suç işlemeye kalkışmaktan başka çıkar yol olmadığını söylemeye başladı.

"Acından öleceğine çalacaksın, dostum. Birçok kez tasarlamışımdır. Şişman, zengin bir Amerikalı. Montpamasse'tan aşağı doğru inerken karanlık bir köşede, çoraba sarılmış iri bir taş, pat! Adamın ceplerini boşaltıp tüyersin. Olmayacak şey değil, ne dersin? Gözümü kırpmadan yapabilirim. Ben askerlik yapmış adamım, unutma!"

Sonunda, *ikimiz de yabancıyız, hemen tanırlar*, diye tasarısından vazgeçti.

Benim odaya dönerken bir buçuk frank daha harcayıp ekmekle çikolata aldık. Boris kendi payını yutarcasına yedi ve birden büyülenmiş gibi neşesi yerine geliverdi. Yiyecekler, onun bünyesi üzerinde, kokteyl kadar çabuk etki gösterirdi. Bir kurşunkalem çıkarıp bize iş verebilecek kimselerin listesini yapmaya başladı. Dediğine göre, on-on iki kişiydiler.

“Yarın bir şey bulacağız, dostum. İçime doğuyor. Talih bir kararda kalmaz. Ayrıca, ikimiz de akıllı insanlarız. Aklı olan insan, acından ölmez.

“Bir insan akılla neler yapmaz ki! Akıl, hiçten para yaratır. Bir zamanlar bir arkadaşım vardı, bir Polonyalı, tam bir dâhi. Ne yapardı, biliyor musun? Bir altın yüzük alır, sonra onu on beş franka rehine koyardı. Bilirsin, görevliler o rehin makbuzlarını ne kadar üstünkörü doldururlar. Adamın ‘altından’ yazdığı yere ‘pırlantalı’ ekler, on beş frankı da on beş bin frank yapardı. Temiz iş değil mi? Sonra o makbuzu bir kimseye rehin bırakıp bin frank alırdı. İşte akıl diye buna derim.”

Akşamın geri kalan bölümünde Boris iyimserdi. İkimizin birlikte, Nice’te ya da Biarritz’te garsonluk yapacağımız, derli toplu odalarımızın, bir kadın edinecek kadar paramızın olacağı günlerden söz edip durdu. Üç kilometre yürüyüp oteline dönemeyecek kadar yorgundu. Paltosunun içine kunduralarını koyup sardı, başının altına yerleştirdi ve o gece benim odamda uyudu.

6

Ertesi gün de iş bulamadık. Ancak üç hafta sonra talihimiz dönebildi. İki yüz frankım kira sorununu çözümlemişti; fakat onun dışında her şey ne kadar kötü olabilirse o kadar kötü gitti. Boris ile birlikte günlerce Paris'in altını üstüne getirdik. Kalabalıkların içinde sıkıntılı ve aç durumda, saatte iki mil yol tepiyor, yine de bir şey bulamıyorduk. Bir gün Seine ırmağının bir yakasından öteki yakasına on bir kez geçip geri döndüğümüzü hatırlıyorum. Saatlerce servis kapılarının önünde bekliyor, müdür dışarı çıkınca, kasketler elimizde, yalvarırcasına adama yaklaşıyorduk. Hep aynı yanıtı aldık. Sakat adam da istemiyorlardı, deneyimsiz adam da. Bir gün, tam işe alınıyorduk ki kıl payı kaçırdık. Müdürle konuşurken Boris dimdik durmuştu. Bastonuna dayanmıyordu, müdür de topalladığını görmemişti. “Evet,” dedi, “şarap mahzeni için iki kişi arıyoruz. Belki sîzleri alırız. İçeri gelin.” Sonra, Boris kıpırdadı. Oyun bitmişti. Müdür “Aaa,” dedi, “topallıyormuşsunuz, *malheureusement*”

İş bulma bürolarına adlarımızı yazdırdık; ilanlara yanıtlar verdik. Fakat, her yere yaya gittiğimiz için, hızlı davranamıyorduk. Başvurduğumuz her iş, bizden yarım saat önce başkasına verilmiş oluyordu galiba. Bir kez, açık yük vagonlarında paspas yapma işine tam alınıyorduk ki, son anda bizi geri çevirip yerimize Fransız işçi aldılar. Bir kez de, sirkte yardımcı isteyen bir ilan gördük. Sıraları kaldıracak, hayvanların yattığı yeri temizleyecektik. Gösteri sırasında da iki fıçının üzerine basacaktık ve bacaklanmızın arasından bir aslan sıçrayarak geçecekti. Belirtilen vakitten bir saat önce sirke gittiğimizde, elli kişilik bir kuyruk gördük. Besbelli, aslanın insan nazarında bir çekiciliği var.

Bir gün, aylarca önce başvurduğum bir iş bulma bürosundan bir *petit bleu* aldım. Bir İtalyan beyefendi İngilizce ders almak istiyordu. Mektupta ‘Hemen geliniz.’ yazılıydı. Saatte yirmi frank ödeneceğine söz veriliyordu.

Boris ile ikimiz çaresizlik içindeydik. Harikulade bir şeydi ama, kabul edemezdim, çünkü büroya dirsekleri delik ceketimle gitmem olacak şey değildi. Sonra, aklımıza Boris'in ceketini giyebileceğim geldi. Pantalonuma uymuyordu ama, pantalon gri olduğundan biraz uzaktan flanel gibi duruyordu. Ceket o kadar büyük geldi ki, önünü iliklemeyip bir elimi cebimde tutmam gerekiyordu. Hemen fırladım. Otobüsle gideyim diye yetmiş santimi de boşuna harcadım. Büroya ulaştığımda, İtalyanın fikrini değiştirdiğini ve Paris'ten ayrıldığını söylediler.

Bir gün Boris hale gidip hamallık bakmamı söyledi. Sabahın dört buçuğunda, yani işin canlanmaya başladığı sırada hale vardım. Kısa boylu, şişman, melon şapkalı bir adam, hamallara birtakım işler yaptırıyordu. Ona gidip iş istedim. Yanıt vermeden sağ elimi tutup havaya kaldırdı, avucumu yokladı.

"Kuvvetlisindir, değil mi?" dedi.

"Çok kuvvetli," diye yalan söyledim.

"Peki. Şunu kaldır da, bakayım."

Gösterdiği, son derecede büyük bir patates küfesiydi. Küfeyi kavradım ve anladım ki, kaldırmak şöyle dursun, kıpırdatamayacaktım bile. Melon şapkalı adam yüzüme baktı, omuzlarını silkti ve arkasını dönüp yürüdü. Biraz uzaklaşmıştım ki, başımı geriye çevirice küfeyi dört kişinin kaldırıp hep birlikte bir arabaya yüklediklerini gördüm. Belki üç yüz kilo vardı. Adam, benim işe yaramayacağımı görmüş, başından savmak için bu yolu seçmişti.

Bazen Boris, umutlu olduğu günlerde, elli santime kıyıp bir posta pulu alıyor ve eski metreslerinden birine mektup yazıp para istiyordu. İçlerinden tek bir tanesi karşılık verdi. Kadın yalnız eski metresi değilmiş, aynı zamanda Boris'e iki yüz frank borcu varmış. Adamcağız, kendisini bekleyen mektubu görüp de zarfın üzerindeki yazıyı tanıyınca mutluluktan aklını oynatacaktı. Mektubu kapıp şeker çalmış çocuklar gibi doğru Boris'in odasına koştuk. Mektubu okudu, sonra sessizce bana uzattı. Şunlar yazılıydı:

"Sevgili canavarcığım benim,

"Bana katıksız sevgimizin günlerini, dudaklarından aldığım o tatlı öpücükleri hatırlatan sevimli mektubunu ne büyük sevinçle aldım. Böyle

anılar, solmuş bir çiçeğin kokusu gibi, insanın kalbinde sonsuza dek kalır.

"İki yüz frank isteğine gelince, ne yazık ki, olanaksız. Sıkıntılarım öğrenmek beni ne kadar üzdü, bilemezsin, sevgilim. Ama, ne yaparsın. Bu acı dünyada, herkes sıkıntılı günlere düşer. Ben de bundan payımı aldım. Küçük kız kardeşim hastalandı. Zavallıcık ne acılar çekti. Doktora hesabını bilemeyeceğim kadar çok para verdik. Bütün paramız bitti, inan bana, pek zor günler geçiriyoruz.

Cesaret, canavarım, cesareti elden bırakma. Unutma ki, kötü günler sonsuza dek sürmez. İnsana o korkunç gelen belalar da biter.

Seni her zaman hatırlayacağımdan emin ol. En içten duygularla seni kucaklarım. Seni her zaman sevmiş olan

Yvonne

Bu mektup Boris'i öylesine düş kırıklığına uğrattı ki, hemen yatağa girdi ve o gün bir daha iş aramaya çıkmadı.

Altmış frankım aşağı yukarı iki hafta kadar idare etti. Artık lokantaya gitme numarası yapmıyordum. Odamda yiyorduk. Birimiz yatağın üzerine oturuyorduk, birimiz iskemleye. Boris iki frankını veriyordu, ben de üç ya da dört frank koyuyordum. Ekmek, patates, süt ve peynir alıyorduk. Benim ispirto ocağında çorba pişiriyorduk. Tek kulplu derince bir tavayla bir kâsemiz ve tek bir kaşığımız vardı. Her gün hangimizin tavayı -tava daha çok alırdı-, hangimizin kâseyi alacağı konusunda birbirimizle ikram yarışma giriyorduk. Her gün de önce Boris pes ediyor ve tavayı alıyordu. Sesimi çıkarmadan öfkeleniyordum. Bazen, akşamları daha çok ekmeğimiz oluyordu, bazen de hiç olmuyordu. Çamaşırlarımız çok yıpranmıştı. Üç haftadır yıkanmamıştım. Dediğine göre, Boris aylardır yıkanmıyormuş. Tütün, her şeye dayanma gücü veriyordu. Bol bol tütünümüz vardı, çünkü Boris bir süre önce bir erle tanışmış -erlere tütün bedavaydı- ve paketi elli santimden yirmi ya da otuz paket tütün satın almıştı.

Çektiklerimiz, benden çok Boris'e ağır geliyordu. Sokaklarda yaya dolaşma ve odada yerde yatma yüzünden bacağı ve sırtı hep ağrıyordu. Her ne kadar hiç zayıfladığı görülmüyorsa da, açlık o koskoca Rus iştahıyla ona büyük acılar veriyordu. Genelde şaşılacak kadar şendi, bol bol umutlanabiliyordu. Onu gözeten bir aziz bulunduğunu, durum çok kötüleştiğinde, o azizin kaldırımın kenarından akan suya para koyacağını

ciddi ciddi söylerdi. Bir gün *Kral* Sokağı'nda durmuş, bekliyorduk. Yakınlarda bir Rus lokantası vardı, oradan iş isteyecektik. Birdenbire Boris, *Modelcine* kilisesinden içeri daldı. Koruyucu azizine elli santimlik bir mum yakmak istiyormuş. Nedenini de şöyle açıkladı: Durumunu sağlama bağlayacakmış. Tıpkı ölümsüz tanrılara kurban verir gibi, bir kibrit çakıp elli santimlik bir posta pulunu yakıverdi. Azizlerle tanrıların arası pek iyi olmasa gerek ki, bizi işe almadılar.

Bazı sabahlar, Boris pek koyu bir umutsuzluğa kapılırdı. Yatakta yatar, odayı paylaştığı Yahudiye ağlamaklı bir biçimde beddua ederdi. Yahudi, Boris'e ödediği o iki franklık gündeliği vermekte son zamanlarda isteksiz davranır olmuştu. Daha kötüsü, çekilmez bir patron tutumu takınıyordu. Boris de, iyi aileden bir Rusun bir Yahudinin eline bakmasının ne demek olduğunu, bir İngiliz olarak benim anlayamayacağımı söylüyordu.

"Bir Yahudi, dostum, tam bir Yahudi! Yahudiliğinden utanmak inceliğini bile göstermiyor. Düşün, ben, Rus ordusunun bir yüzbaşısı! İkinci Sibirya Piyade Alayında yüzbaşı olduğumu sana söylemiş miydim, dostum? Eveet, yüzbaşı. Babam da albaydı. Şimdi de burada bir Yahudinin ekmeğini yiyorum. Bir Yahudinin!

"Yahudilerin ne biçim adamlar olduğunu anlatayım sana. Savaşın ilk aylarında bir gün, yürüyüşteydik, bir köyde geceleyecektik. İğrenç, ihtiyar bir Yahudi, lskaryot Yahuda gibi kızıl sakallı bir herif, kaldığım eve sinsi sinsi geldi. 'Ne istiyorsun?' diye sordum. 'Efendimiz,' dedi, 'size bir kız getirdim. Genç, güzel, daha on yedisinde. Elli frankçığa bırakıyorum.' 'Teşekkür ederim,' dedim, 'geri götürebilirsin. Hastalık kapmak istemem.'

'Hastalık mı?' diye haykırdı Yahudi. '*Mais, Monsieur le Capitaine!* ' öyle bir korkunuz olmasın. Kız, kendi kızımdır. 'İşte al sana Yahudi milleti.

"Sana daha önce söylemiş miydim, dostum, eski Rus ordusunda bir Yahudinin yüzüne tükürmek görgüsüzlüktür. Evet, bizce, bir Rus subayının tükürüğü Yahudinin suratına harcanmayacak kadar değerlidir," vb. vb.

O günlerde Boris sokağa çıkıp da iş arayamayacak kadar hasta olduğunu söylüyordu. Akşama kadar, pireli, rengi kararmış çarşafların arasında sigara içerek, eski gazeteleri okuyarak yatardı. Bazen satranç oynardık. Tahtamız yoktu ama, hamleleri bir kâğıt parçasına yazıyorduk. Sonra bir ambalaj kutusunun bir yüzünden ve düğme gibi, Belçika parası gibi şeylerden bir satranç takımı yaptık. Birçok Rus gibi, Boris'te de satranç tutkusu vardı. Satranç kurallarıyla aşk ve savaş kurallarının bir olduğunu söylerdi. Birinde

yenebilirseniz, ötekilerde de yenebilirmişsiniz. Fakat, aynı zamanda, insanın bir satranç tahtası olursa açlığı duymayacağını da söylerdi. Bu, benim için doğru değildi.

7

Param eriyip gidiyordu, elimde sekiz frank kalmıştı, sonra dört franka indi, sonra bir frank, yirmi beş santim.

Yirmi beş santimse bir işe yaramazdı. Çünkü yirmi beş santime satılan, gazete dışında, hiçbir şey yoktu. Günlerce kuru ekmekle yaşadık. Sonra, iki buçuk gün hiçbir şey yemeden öyle kaldım. Çok berbat bir şeydi yaşadığım. Üç hafta hattâ daha uzun süre aç kalabilen kimseler olurmuş, dördüncü günden sonra açlığın insana hoş geldiğini söylerlermiş. Benimki üçüncü günü aşmadığı için, bilmiyorum. Belki insan bu işi isteyerek yapınca ve işe zaten açken başlamazsa, durum değişik olabilir.

ilk gün, iş arayamayacak kadar uyuşuk olduğumdan birisinden ödünç bir olta bulup Seine kıyısında balık tutmaya gittim. Yem diye atsinegi kullanıyordum. Bir yemeğe yetecek kadar şey tutmayı umuyordum. Elbette ki tutamadım. Seine sazan doludur ama, onlar da Paris kuşatması sırasında kurnazlaşmışlar. O zamandan beri, hiçbiri ağ olmadan yakalanmamış. İkinci gün paltomu rehine koymayı düşündüm ama, rehin dairesine kadar yürümeyi göze alamadım. Günü yatakta ve *Sherlock Holmes'ün Notları* adlı kitabı okuyarak geçirdim. Hiçbir şey yemeden, ancak ona gücüm yetiyordu. Açlık insanı, tümden omurgasız, beyinsiz bir duruma indirgiyormuş. Bu durum olsa olsa, grip geçirdikten sonra algıladıklarımıza benzetilebilir. İnsan kendini denizanası gibi hisseder ya da karnını dışarı çekip yerine ılık su şırınga ettikleri sanısına kapılır. Açlığımla ilgili olarak belleğimde kalanların başında tam bir devinimsizlik durumu geliyor. Ondan başka, bir de çok sık tükürmek zorunda kalışım. Tükürüğün şaşılacak kadar beyaz ve salyangoz izi gibi pamuksu görünümde oluşu. Nedenini bilmiyorum ama, birkaç gün aç kalan herkes bunu fark etmiştir.

Üçüncü günün sabahı, kendimi çok daha iyi hissediyordum. Hemen bir şey yapmam gerektiğini anladım. Boris'e gidip hiç değilse bir iki günlüğüne

o iki frankını benimle paylaşmasını rica etmeye karar verdim. Odasına girdiğimde Boris'i yatakta ve çok öfkeli buldum. Ben içeri girer girmez patladı:

"Geri almış, pis hırsız, geri almış."

"Kim, neyi almış?"

"Yahudi! İki frankımı aldı, hırsız köpek. Beni uyurken soymuş."

Bir önceki gece Yahudi, açıkça, iki frank gündeliği vermek istememiş. Tartışmışlar, uzamış tartışma. Sonunda, Yahudi parayı vermeye razı olmuş. Boris'in dediğine göre çok aşağılayıcı bir tavırla vermiş. Kendisinin ne kadar eli açık bir kimse olduğunu anlatan, hiç değilse bir dalkavukluk bekleyen bir konuşma yapmış. Sabahleyin de, Boris uyanmadan parayı geri almış, yani çalmış.

Tam bir darbe oldu bu. Korkunç bir düş kırıklığına uğradım, çünkü midemin yiyecek ummasına izin vermiştim. Bu ise, bir insanın açken yapmaması gereken önemli bir yanlıştır. Ne var ki, Boris'in hiç de umutsuz olmamasına şaşıyordum. Yatağına oturdu, piposunu yaktı ve durumu gözden geçirdi.

"Şimdi, dinle, mon ami, çok kötü bir durumdayız. Elimizde ancak yirmi beşer santim paramız var. Yahudinin benim iki frankımı ödeyeceğini hiç sanmam. Zaten, davranışı dayanılmaz bir durum alıyor. İnanır mısın, geçen gece ben yerde yatarken bir kadın getirdi buraya. Yüzsüz, aşağılık hayvan! Sana daha kötüsünü söyleyeyim: Herif buradan sıvışmaya bakıyor. Bir haftalık otel parası borcu var. Niyeti, onu ödemeden kaçmak. Bu arada beni de silkelemek. Yahudi otel parasını ödemeden sıvışırsa, ben sokakta kalırım. Otelci bavulumu da kiraya karşılık tutar. Tanrı cezasını versin! Güçlü bir hamle yapmalıyız."

"Yapalım ama, ne yapalım? Bana öyle geliyor ki, yapabileceğimiz tek şey, paltolarımızı rehine koyup yiyecek bir şeyler almak."

"Onu yapacağız, elbette. Fakat, önce eşyamı şu otelden dışarı çıkarmalıyım. Fotoğraflarıma el konacağını düşünüyorum da... Tamam, planım hazır. Yahudiden önce davranıp ben kirişi kıracağım. Ricat, anlıyor musun? Böylesi, doğru hareket olur, değil mi?"

"Ama Boris'cigim, nasıl yaparsın gün ortasında? Kesinlikle enselenirsin."

“Elbette strateji gerekecek. Bizim otelci parayı ödemeden sıvışacakları enselemek için tetiktedir. Eskiden böyle tongaya bastırıldığı olmuş da. Kah karısı, kah kendisi, bütün gün yazıhanede sırayla nöbet tutuyorlar. Ah, şu pinti Fransızlar. Fakat, sen yardım edersen, üstesinden gelebileceğimiz bir yol tasarladım.

” Pek yardım edebileceğimi sanmıyordum ama, yine de Boris’e planını sordum. İnceden inceye anlattı:

“Dinle bak. Paltolarımızı rehine koyarak işe başlayacağız. Sen önce kendi oteline gidip paltonu alırsın. Sonra buraya gelip benimkini alır, kendininkinin altında saklı olarak dışarı çıkarırsın. İkisini Francs Bourgeois Sokağı’ndaki rehin dairesine götürürsün. İşimiz rast giderse ikisine yirmi frank alman gerekir. Oradan Seine kıyısına iner, ceplerine taş doldurursun. Taşlan buraya getirirsin. Onlan benim bavula koyacağız. Anlıyor musun? Taşıyabileceğim kadar eşyamı gazeteye sarıp aşağı ineceğim ve otelciye ‘En yakın çamaşırhane nerede?[1] diye soracağım. Hiç utanıp sıkılmadan, hiç renk vermeyeceğim. Anlıyor musun? Elbette, otelci de kâğıtta kirli çamaşır var sanacak. Ya da, kuşkulanırsa -pinti yılan- her zaman yaptığı gibi bavulumun ağırlığına bakacak. Taşların ağırlığım hissedince, bavulu dolu sanacak. Nasıl? Strateji iyi mi? Sonra geri döneceğim. Kalanları cebime koyup dışarı çıkaracağım.”

“Peki, bavul ne olacak?”

“Ooo, bavul! Artık, onu da gözden çıkarmak zorundayız. Külüstür bir şey, olsa olsa yirmi frank eder. Hem insan ricatta hep bir şeyler bırakmak zorunda kalır. Napolyon’a baksana. Beresina’da ne yaptı? Tüm ordusunu terk etmedi mi?”

Boris, tasarısından -kendisi *ruse de guerre* diyordu-o kadar hoşlanıyordu ki, neredeyse açlığını unutacaktı. Tasarıdaki en zayıf noktayı, tüydükten sonra yatacak yeri kalmayacağını görmezden geliyordu.

Boris’in *ruse de guerre* dediği şey başlangıçta iyi işledi. Otelime gidip paltomu aldım -o ana kadar bile bomboş mideyle dokuz kilometre yürümüş oluyordum- ve Boris’inkini başarıyla dışarı kaçırabildim. Sonra, bir pürüz çıktı. Rehin dairesindeki görevli, aksi, suratsız ve ukala bir herifti -tam bir Fransız memuru- paltoları geri çevirdi. Nedeni açıkta götürmüş olmammış. Bir bavul ya da kutu içinde olmaları gerekiyormuş. İşte bu, her şeyi berbat

ediyordu. Çünkü kutumuz mutumuz yoktu. Elimizdeki hepsi hepsi yirmi beş frankla da kutu alamazdık.

Boris'in yanına dönüp tatsız haberi verdim. *"Merde!"* dedi, "Bu, işimizi zorlaştırıyor. Neyse, aldırma, bir yol bulunur. Paltoları benim bavula koyarız"

"Ama bavulu otelcinin önünden nasıl geçireceğiz? Yazıhanenin neredeyse kapısında oturuyor. Olacak şey değil."

"Ne kadar da çabuk umutsuzluğa kapılıyorsun, *mon* ami! Kitaplarda okuduğum o sarsılmaz İngiliz kararlılığı nerede kaldı? Cesaret! Bu işi becereceğiz."

Boris biraz düşündü, sonra yeni bir *yol* önerdi. Bunda asıl zorluk, otelcinin dikkatini, belki beş dakikalığına, biz bavulu dışarı çıkarıncaya kadar, başka bir yöne çekmekteydi. Otelcinin tek bir zaafı vardı, o da spor. Kendisine spordan söz ederseniz, her zaman sizinle konuşmaya hazırdı. Boris *Petit Parisietı* gazetesinin eski bir sayısında bisiklet yarışları konusunda bir yazı okudu ve merdivenleri bir kolaçan ettikten sonra, aşağı indi. Adamı lafa tutmayı da başardı. Bu arada, ben merdivenin alt başında bekliyordum. Paltolar bir elimde,, bavul öteki elimdeydi. Boris durumu uygun gördüğü anda öksürecekti. Beklerken titriyordum , çünkü otelcinin karısı her an yazıhanenin karşısındaki kapıdan çıkabilirdi. O anda da oyun biterdi. Her neyse, sonunda Boris öksürdü. Hemen yazıhanenin önünden süzülüp dışarı çıktım. Bu arada ayakkabılarımın gıcırdamayışına seviniyordum. Boris o kadar şişman olmasaydı, plan başarısızlıkla sonuçlanabilirdi. Şişmanlığı işe yaramıştı, çünkü yazıhanenin kapı ağzını onun geniş omuzları perdelemişti. Sinirleri de çok güçlüymüş, hiçbir şey olmamış gibi gülüp konuşmasını sürdürdü. Hattâ sesi öyle güçlü çıkıyordu ki, herhangi bir gürültü yapmışsam da rahatça örtebilmişti. Ben epeyce uzaklaştığımda o da çıktı. Köşeyi dönmek üzereydim, yanıma geldi ve hemen uzaklaştık.

Bütün o sıkıntılarımızdan sonra, rehin dairesindeki görevli paltolarımızı yine geri çevirdi. Bana -adamdaki Fransız ruhunun ukalalıktan nasıl hoşlandığı görülüyordu- kimliğimi kanıtlayacak belgelerin yeter olmadığını söyledi. *Carte d'identité* *(kimlik kartı)* yetmezmiş. Pasaport ya da adresime gelmiş zarflar göstermeliymişim. Boris'te bol bol zarf vardı ama, ondaki *carte d'identité* de geçerliğini yitirmişti. -Harç ödememek için hiç yenilemezdi- Bu yüzden paltoları onun adına da rehine koyamadık.

Yapabileceğimiz tek şey, benim otele koşup gerekli kâğıtları almak ve paltolan Port Royal Bulvarındaki rehin dairesine götürmekti. Boris'i odamda bıraktım ve hemen aşağıya koştum. Vardığımda daire kapanmıştı. Dörtten önce açılmayacaktı. Saat bir buçuktu; on iki kilometre yürümüştüm ve altmış saatten beri ağzıma lokma girmemişti. Kader, bir dizi şaşılası, olağandışı ve hiç de eğlenceli olmayan oyunlar oynuyor gibiydi.

Sonra, sanki bir mucizeyle talih gülüverdi. Otele dönerken Broca Sokağı'ndan geçiyordum. Birden sokak taşlarının arasında parıldayan bir beş *sou* gördüm. Kaptığım gibi otele koştum; öteki beş sou ile birleştirip yarım kilo patates satın aldım. İspirto ocağında ancak şöyle yalandan kaynatmaya yarayacak kadar bir ispirto kalmıştı. Tuzumuz da yoktu ama, aç kurtlar gibi, kabuğuyla falan yedik. Bittiğinde, sanki bambaşka insanlar olmuştuk. Oturup rehin dairesinin açılma saatine kadar satranç oynadık.

Saat dörtte rehin dairesine gittim. Umutlu değildim; çünkü geçen sefer topu topu yetmiş frank alabildiğime göre, şimdi mukavva bir bavula konulmuş iki tane partal palto için ne bekleyebilirdim? Boris yirmi frank demişti ama, ben on hattâ beş düşünüyordum. Daha kötüsü bile olabilirdi. Geçen seferki zavallı seksen üç numara gibi beni de tümden geri çevirebilirlerdi. Görevli beş frank dediğinde herkesin güldüğünü görmemek için en ön sıraya oturdum.

Sonunda görevli benim numaramı söyledi: “Numéro 117!”

“Evet,” dedim kalkarken.

“Elli frank?”

Geçen sefer yetmiş frank dedikleri zaman uğradığım şoka yakındı bu da. Şimdi düşünüyorum da, görevli benim numaramı başkasınınkiyle karıştırmış olabilir. Çünkü o paltolar, rehin şöyle dursun, satılsa bile elli frank etmezdi. Otele koştum, iki elim arkamda, bir şey söylemeden odama girdim. Boris satranç tahtasıyla oynuyordu. Sabırsız bir yüzle başını kaldırdı.

“Ne aldın?” diye bağırdı. “Ne, yirmi frank değil mi? Ama herhalde on frank vermişlerdir? *Nom de Dieu!* Beş frank! Bu kadarı da olacak şey değil artık. *Mon ami*, beş frank deme sakın. Beş frank dersen, gerçekten kendimi öldürmeye niyet edebilirim.”

Kâğıt elliliği masanın üzerine attım. Boris'in yüzü kireç gibi bembeyaz kesildi. Sonra sıçrayıp kalktı, elimi yakaladı, kemiklerimi kıracakmış gibi

sıktı. Hemen dışarı fırladık. Ekmek ve şarapla bir parça et, bir de ocak için ispirto aldık ve tıka basa yemek yedik.

Karnımız doyduktan sonra, Boris o zamana kadar görmediğim kertede iyimserleşmişti.

“Ben sana ne dedim?” diyordu, “Savaş talihi. Bu sabah elimizde beş *sou* varken, bak şimdi durumumuza. Her zaman söylemişimdir, para bulmaktan kolay şey yok diye. Bak, ne hatırladım. Fondary Sokağı’nda bir dostum var; gidip onu görebiliriz. Hırsız herif, dört bin frankımı yürütmüştü. Ayıkken dünyanın en büyük madrabazıdır. Fakat, şaşılacak şey, sarhoşken çok namuslu olur. Sanırım, saat altıda kafayı bulmuş olur. Gidip bakalım. Büyük olasılıkla, borcuna mahsuben bir yüzlük verir. *Merde!* İki yüz de ödeyebilir ya... Allons-y!”[17]

Fondary Sokağı’na gidip adamı bulduk. Sarhoştu da. Fakat yüz frankımızı alamadık. Adamla Boris daha kaldırımda karşılaşır karşılaşmaz aralarında korkunç bir ağız dalaşı başladı. Adam, Boris’e bir peni bile borcu olmadığım, tersine, Boris’in ona dört bin frank taktığını ileri sürüyordu. Her ikisi bana *sen ne diyorsun?* deyip durdular. Hangisinin haklı, hangisinin haksız olduğunu hiç anlamadım. İkisi tartıştılar da tartıştılar. Önce sokakta, sonra bir bistroda, sonra *prix fixe*bir aşçı dükkânında, sonra yine bir bistroda, en sonunda iki saat boyunca birbirlerine *hırsız* dedikten sonra, birlikte zom olup ayrıldılar. Bu son içki âlemiyle Boris’in son meteliği de bitti.

Boris, geceyi bir kundura onanması olan başka bir Rus mültecinin evinde geçirdi. Bu arada benim sekiz frankım kalmıştı. Bol da sigaram vardı. Patlayacak kadar yiyip içmiştim. Çok kötü geçen iki günden sonra, harikulade bir değişiklik olmuştu.

8

Şimdi elimizde yirmi sekiz frank vardı ve yine iş aramaya koyulabilirdik. Boris hâlâ, esrarengiz bir anlaşmayla, kunduracının evinde yatıyordu ve bir Rus arkadaşından yirmi frank daha borç almayı başarmıştı. Paris'in orasında burasında çoğu kendisi gibi birer eski subay olan dostları vardı. Bunların bir bölümü garson ya da bulaşıkçıydı. Bir bölümü taksi şoförüydü. Birkaç tanesi kadın sırtından geçiniyordu. Rusya'dan para çıkarabilmeyi becerenler de yok değildi. Onların kendi garajları ya da dansingleri vardı: Genellikle, Paris'teki Rus mülteciler çok çalışan insanlardır ve aynı toplumsal sınıftan bir İngilizin yapabileceğinden çok daha beceriklice talihsizliklerini yenip bellerini doğrultmuşlardır. Elbette bu kuralın dışında kalanlar da vardı. Boris, bir zamanlar karşılaştığı bir Rus dükünü anlatmıştı. Adam, pahalı restoranlara gider, garsonların arasında bir Rus subayı var mı diye bakarmış. Yemek yedikten sonra garsonu dostça masasına çağırır:

“Demek, sen de benim gibi eski askersin," dermiş. “Kötü günler geçiriyoruz, değil mi? Olsun, olsun. Rus askeri hiçbir şeyden korkmaz. Alayın hangisiydi?”

Garson “Filan alay, efendim,” diye yanıt verince, “çok seçkin bir alaydı. 1912 de teftiş etmiştim. Ha, unutuyordum, cüzdanımı evde bırakmışım. Eminim, bir Rus subayı bana üç yüz frank

vermek lûtfunda bulunur.”

Garsonun üç yüz frankı varsa, çıkarır verir ve elbette parasını bir daha görmezmiş. Dük bu yoldan küpünü epeyce doldurmuş. Garsonlar belki de böyle açıkça kazıklanmalarına kızmıyorlardı. Sürgünde de olsa, dük, düktür.

İşte bu mültecilerden biri aracılığıyla Boris para vaat eder gibi görünen bir şey duymuştu. Paltoları rehine koyduktan iki gün sonra, gizli bir iş yapar gibi:

“Söyle bakayım, *mon ami,*” dedi, “herhangi bir siyasi görüşün var mıdır?”

“Hayır,” dedim.

‘Benim de yoktur. Elbette, insan vatanını sever, ama yine de... Musa Peygamber Mısırlılan mirastan yoksun bırakma niyetinden söz etmemiş mi? Bir İngiliz olarak herhalde Kutsal Kitabı okumuşsundur. Demek istediğim şu ki, Komünistlerden para kazanmaya karşı mısın?”

“Hayır, elbette hayır.”

“Peki, duyduğuma göre, Paris’te bizim için bir şey yapabilecek gizli bir Rus derneği varmış. Komünistmişler. Aslında, Bolşeviklerin ajanıymışlar. Dostluk derneği gibi çalışıp mülteci Ruslarla ilişki kuruyor ve onları Bolşevikleştirmeye çalışıyorlarmış. Arkadaşım demeğe yazılmış. Başvurursak bize de yardım edeceklerini tahmin ediyor.”

“Bizim için ne yapabilirler ki? Herhalde, bana yardım etmezler, çünkü Rus değilim.”

“Hah, işte sorun burada. Moskova’da yayınlanan bir gazetenin muhabirliğini yapıyorlarmış. İngiliz siyaseti konusunda birkaç makale istiyorlarmış. Hemen başvurursak makaleleri sana ısmarlayabilirler.”

“Bana mı? Ama ben sivaset konusunda bir sev bilmem ki...”

“Merde! Onlar da bilmezler. Kim siyaset konusunda gerçek bir şey biliyor ki? Kolay bir şey. Tüm yapacağın, İngiliz gazetelerinden kopya etmek. *Daily Mailin* bir Paris baskısı yok mu? Ondan alırsın.”

“Ama *Daily Mail* Muhafazakârların gazetesi. Komünistleri yerin dibine batırır.”

“Olsun. Sen de *Daily Mail* ne diyorsa, tersini yazarsın. O zaman ters gitmemiş olursun. Bu şansı geri çeviremeyiz, *mon ami.* Yüzlerce frank verebilirler.”

Tasarıyı beğenmemiştim. Çünkü Paris polisi, Komünistlere, hele yabancı olanlara sert davranıyordu. Zaten ben kuşku altındaydım. Aylar önce, bir sivil memur beni bir Komünist derginin yayınevinden çıkarken görmüştü de, polisle başım epeyce belaya girmişti. Şimdi de o demeğe giderken yakalanırsam, sınırdışı edilebilirdim. Ne var ki, kaçırılamayacak kadar da iyi bir fırsattı. O gün öğleden sonra Boris’in arkadaşı -o da garsonmuş- gelip bizi aldı, adamlarla görüşmeye götürdü. Sokağın adını

anımsamıyorum. Seine kıyısından güneye inen, Millet Meclisi yakınlarında pis, biçimsiz bir sokaktı. Boris'in arkadaşı çok dikkatli olmamızı istiyordu. Sanki belirli bir yere gitmiyormuşuz gibi, ağır ağır yürüyorduk. Gireceğimiz kapıyı gördük. Bu arada, vitrinlerin, kahvelerin hiçbirini de kaçırmıyorduk. Bina Komünistlerin girip çıktığı bir yer diye biliniyorsa gözetleniyor olabilirdi. Sivil polise benzer birini görürsek, otellerimize dönmek niyetindeydik. Ben korkmuştum ama, Boris bu çeşit gizli kapaklı işlerden hoşlanıyordu. Anne-babasının katilleriyle iş yapmak üzere olduğunu unutmuştu.

Çevrede korkulacak bir şey bulunmadığından emin olunca hemen kapıdan içeri giriverdik. Çamaşırhanede bir Fransız kadın ütü yapıyordu. Rus *Beylerin* avlunun öte yanındaki merdivenden çıkılan bölümde oturduklarını söyledi. Loş merdivenlerden birkaç kat çıktık ve sonunda bir sahanlığa vardık. Güçlü kuvvetli ama suratsız bir delikanlı merdiven başında durmuştu. Yukarı çıktığımda bana kuşkuyla baktı, koluyla yolumu kesip Rusça bir şeyler söyledi. Ben cevap veremeyince de, sert bir sesle:

"Mot d'ordre!"(parola) dedi. Durdum. Afallamıştım. Parola sorulacağını beklemiyordum. Rus, yeniden:

"Mot d'ordre!" dedi.

Arkamdan gelen öteki Rus, Boris'in arkadaşı, önüme geçip Rusça bir şeyler söyledi. Belki bir parola, belki bir açıklama. Suratsız bunu herhalde yeter bulmuş olmalı ki, bizi pencereleri buz tutmuş, kirli, yoksul bir odaya soktu. Pek sefil bir yazıhane havası vardı. İnsanı duvarlarda Rus harfleriyle yazılı propaganda afişleri, bir de çok büyük, itici görünümlü bir Lenin resmi karşılıyordu. Masada, tıraşı uzamış, ceketsiz bir Rus oturmuş, önünde yığılı postalanacak gazete rulolarının üzerine adres yazıyordu. Biz içeri girince, Fransızca fakat çok kötü bir telaffuzla:

"Büyük dikkatsizlik!" diye bağırdı, "Neden çamaşır getirmeden geldiniz?"

"Çamaşır mı?"

"Buraya gelen herkes, yıkanacak bir şeyler getirir. Aşağıdaki çamaşırcıya gelmiş gibi. Gelecek sefere, şöyle doğru dürüst kocaman bir çıkın getirin. Polisin peşimize düşmesini istemeyiz."

Beklediğimden de gizli kapaklı bir hava vardı. Odadaki tek sandalyeye Boris oturdu. Hep Rusça duyuluyordu. Sadece o tıraşı uzun adam

konuşuyordu. Suratsız, duvara dayanıp gözlerini bana dikmişti. Hâlâ benden kuşkulanıyor gibiydi. Bu küçük ve giz dolu odada, devrimci afişler arasında, tek sözcüğünü anlamadığım bir konuşmayı dinlemek bana garip geliyordu. Ruslar hızlı hızlı ve heyecanla konuşuyorlar, arada gülüyorlar, omuzlarını silkiyorlardı. Ne konuştuklarını merâk ediyordum. Herhalde Rus romanlarındaki gibi birbirlerine *amcacığım, kuzucuğum, ivan Aleksandroviç* filan diye sesleniyor olmalıydılar. Konu da devrimlerdi herhalde. Tıraşı uzun adam, sert bir biçimde "Biz hiç tartışmayız. Tartışma kentsoyluların eğlencesidir. Biz olgulara dayanırız" diyor olmalıydı. Konuşulanların pek böyle şeyler olmadığını sonradan anladım. Giriş ödentisi olarak yirmi frank isteniyordu. Boris de ödeneceğine söz veriyordu. -Olan biten tüm varlığımızsa on yedi franktı - Sonunda Boris servetimizi çıkardı ve avans olarak beş frank verdi.

Bunun üzerine, Suratsızın yüzündeki kuşku azaldı ve masanın kenarına ilişti. Tıraşı uzun, bana Fransızca sorular sorup bir kâğıt parçasına bir şeyler yazmaya başladı. *Komünist miymişim?* "Sevgi bağıyla," diye yanıtladım. Hiçbir zaman bir örgüte girmemiştim. *İngiltere'deki* siyasi durumdan *haberim var mıymış? "A,* elbette, elbette." Birçok bakanın adını söyledim. İşçi Partisi konusunda birkaç tepeden bakar laf ettim. *Peki, spor? Spor konusunda yazı yazabilir miydim?* -İngiltere'nin dışında, Avrupa'da, futbolla sosyalizm konusunda anlaşılmaz bir gizli bağ vardır - Yine "A, evet, elbette." Adamların ikisi de ciddi ciddi başlarım salladılar. Tıraşı uzun:

"Evidemment! İngiltere'deki koşullar hakkında geniş bilginiz var. Moskova'da yayınlanan haftalık bir dergiye bir dizi makale yazmayı üzerinize atabilir misiniz?" dedi. "Ayrıntıları vereceğiz."

"Kuşkusuz."

"O halde, yoldaş, yarın ilk postayla ya da, olmadı, ikinci postayla bizden bir haber alacaksınız. Makale başına yüz elli frank öderiz. Gelecek sefer, bir paket yıkanacak öte beri getirmeyi unutmayın. Au revoir" yoldaş."

Aşağıya indik; sokakta birisi var mı diye çamaşırhaneden dikkatle dışarı bakıp çıktık. Boris sevinçten çıldırıyordu. Bir çeşit kurban kesme coşkusuyla en yakındaki tütüncüye dalıp elli santime bir puro aldı. Dükkândan çıkarken yüzü ışıldıyar, bastonunu kaldırıma vuruyordu.

"Nihayet! Nihayet! İşte, mon ami, talihimiz gerçekten döndü. Adamları fethettin. Duydun mu? Sana *yoldaş* dedi. Makale başına yüz elli frank, *nom de Dieu*, ne talih!"

Ertesi sabah, postacının geldiğini duyunca, mektubumu almak için aşağıya, bistroya koştum. Mektup gelmemişti. Düş kırıklığı. ikinci dağıtımı bekleyeyim diye dışarı çıkmadım. Yine mektup yok. Üç gün geçip de gizli dernekten haber alamayınca, umudumu kestim. Makaleleri yazdıracak başka birini bulmuşlardır diye düşündüm.

On gün sonra gizli demeğe bir daha gittik. Bu sefer yanımıza yıkanacak çamaşır paketi görünümünde bir çıkın da almıştık.

Gizli dernek yok olmuştu. Çamaşırhanedeki kadın bir şey bilmiyordu. Sadece birkaç gün önce kirayla ilgili bir sorun çıktığını *beylerin* çıkıp gittiğini söyledi. Elimizde çıkınımızla orada kala kalmıştık. Neyse ki, yirmi frank değil de topu topu beş frank kaptırdık diye kendimizi avutabilirdik.

Ondan sonra da, gizli dernek konusunda bir şey duymadık. Kim olduklarını, ne olduklarını kimse bilmiyordu. Ben, kendi hesabıma, Komünist Parti’yle bir ilişkileri bulunduğunu sanmıyorum. Galiba, sadece gerçekte var olmayan bir derneğe Rus mültecilerinden giriş ödentisi sızdıran birtakım dolandıncılardı. Hiç tehlikesi olmayan bu işi, herhalde şimdi de başka bir kentte yürütüyorlardır. Akıllı heriflermiş, rollerini de övülecek bir ustalıkla oynadılar. Yazıhaneleri tam bir gizli dernek görünümündeydi. Çamaşır paketi istemeleriyse dâhiyane bir buluştu.

9

Üç gün daha orada burada iş aradık. Yemek saatlerinde benim odama dönüp miktarı gittikçe azalan bir çorba ve ekmekle karın doyuruyorduk. İki umut ışığı vardı. Birincisi, Boris Concorde Alanı yakınlarında *Hötel X'te* bir iş bulabileceğini duymuştu. İkincisi, Ticaret Sokağındaki yeni restoranın patronu nihayet dönmüştü. Öğleden sonra onunla görüşmeye gittik. Yolda, Boris, oradaki işe alınırsak biriktireceğimiz muazzam paralardan ve lokantacının üzerinde iyi bir izlenim bırakmanın öneminden söz etti.

"Dış görünüş, dış görünüş her şeydir, *mon ami.* Bana yeni bir elbise ver, akşam yemeğine kalmaz, sana bin frank ödünç bulurum. Ne demeye, paramız varken yeni bir yakalık almadım. Bu sabah yakalığımı tersine çevirdim ama, neye yarar, iki tarafı da kirli. Sence açlığım belli oluyor mu, *mon ami?"*

"Solgunsun."

"Cezasını versin. Ekmek ye, patates ye, başka türlü görünebilir misin? Elbette aç görüneceğim. İnsanlar da aç birini görünce, onu tekmeleme isteğine kapılıyorlar. Dur."

Bir kuyumcu vitrininin önünde durdu. Kan gelsin diye yanaklarını sert sert tokatladı. Sonra, kızaran yerler daha solmadan hızla restorana girip kendimizi patrona tanıttık.

Patron, kısa boylu, tombalak, çok saygıdeğer görünümlü bir adamdı. Dalgalı saçları ağarmıştı. Flanelden, çift düğmeli, şık bir takım giymiş, bir koku sürünmüştü. Rus ordusunda albay olduğunu Boris'ten öğrenmiştim. Karısı da oradaydı. Gudubet, şişko bir Fransız kadını; ölü beyazı yüzü, kıpkırmızı dudaklarıyla bana yanına domates konmuş soğuk dana söğüşünü hatırlattı. Patron, Boris'i dostça karşıladı. Birkaç dakika Rusça konuştular. Ben arkada duruyor, bulaşıkçılık deneyimlerim konusunda kuyruklu yalanlar hazırlıyordum.

Sonra patron bana doğru geldi. Boynu bükük köle gibi görünmeye çalıştığım için kendimi rahatsız hissederek ayaklanmı sürüye sürüye ilerledim. Boris beni *plonjör kölenin kölesidir* diye doldurmuştu. Patronun bana pislikmişim gibi davranacağını sanıyordum. Sıcak bir davranışla elimi kavrayınca şaşırdım.

“Demek, İngilizsiniz!” dedi, “Ne iyi! Golf oynayıp oynamadığınızı sormama gerek yok, değil mi?”

“Mais, *certainement* ,” diye karşılık verdim. Benden bu yanıtın beklendiğini anlamıştım.

“Öteden beri hep golf oynamayı istemişimdir. Bana birkaç temel vuruş göstermek lûtfunda bulunur musunuz, azizim?”

Herhalde Rusların iş yaşamına atılmaları da böyle oluyormuş. Ben ağaç değnekle maden uçlu sopanın ayrımlarını açıklarken dikkatle dinledi, sonra birden her şeyin eniendu olduğunu söyleyiverdi. Restoran açılınca Boris *metrdotel* olacakmış, ben de *plonjör,* ama işler iyi giderse tuvalet bakıcılığına da yükselebilirmişim. “Ne zaman açılacak?” diye sordum. Patron gösterişli bir tavırla:

“iki hafta sonra tam bugün.” diye karşılık verdi. -Elini sallaması, sallarken sigarasının külünü silkmesi hep gösterişli, görkemliydi- “İki hafta sonra bugün, öğle yemeğine yetişecek.” Sonra pek göze görünür bir övünçle bize restoranı gezdirdi.

Küçükçe bir yerdi. Bir barı, bir yemek salonu vardı; orta büyüklükte bir ev banyosundan daha kabaca olmayan da bir mutfağı. Patron restoranını uydurma bir *pitoresk* stilde dekore ediyordu. Kendisi buna *norman* diyordu; alçı üzerine yapay tahta yapıştırılmış şeyler vardı. Adını da bir Orta Çağ havası vermek için *Jehan Cottard Hanı* koymak niyetindeydi. Mahallenin tarihi konusunda yalanlarla dolu bir el ilanı bastırmıştı. Bir sürü uydurma şey, yok restoranın yerinde eskiden bir han varmış, yok Charlemagne o handa kalırmış. Patron bu buluşundan pek hoşnuttu. Bara da Salon’dan bir ressama açık saçık resimler yaptırıyordu. Sonunda ikimize de pahalı birer sigara verdi, biraz daha konuştuktan sonra evine gitti.

İçimde güçlü bir sezi, bu restorandan bize hayır gelmeyeceğini söylüyordu. Patron bana madrabazın biri gibi gelmişti. Üstelik, beceriksiz bir madrabaz. Arka kapının çevresinde dolaşan ve alacaklı oldukları

kesinlikle belli iki adam görmüştüm. Fakat, bir kez daha metrdotellik düşlerine kapılan Boris'in hevesi kırılacak gibi değildi.

"Düze çıktık. Olsa olsa on beş gün daha dayanacağız. On beş gün nedir ki... *Je m'en fous.* Üç hafta sonra bir kadınla birlikte olacağımı düşünüyorum da... Acaba esmer mi olur, sarışın mı? Amaaan, pek sıska olmasın da, ne olursa olsun."

Bundan sonra, iki kötü gün geçirdik. Ancak altmış santim paramız kalmıştı. Onunla yarım kilo ekmek, bir de yerken üstüne sürtmeye bir baş sarımsak aldık. Ekmeğe sarımsak sürülürse, ağızda sürekli bir tat kalır ve insana kısa süre önce yemek yemiş hissi verir. Günün önemli bir bölümünü *Jardin des Plantest*[1] geçirdik. Boris evcil güvercinlere taş atıp durdu ama, hep ıskalıyordu. Sonra, eski mektup zarflarının arkalarına yemek listeleri yazdık. Yiyecekten başka bir şey düşünemeyecek, düşünmeye çabalayamayacak kadar açtık. Boris'in epeyce titiz bir seçimden sonra yazdığı akşam yemeği mönüsünü hatırlıyorum. On iki tane istiridye, borç çorbası -pancar köküyle yapılan tatlımsı, kırmızı renkte, üzeri terbiyeli çorba-, karides, *en casserole* bir piliç, buğuda yumuşatılmış kuru üzümlü sığır eti, taze patates, bir salata, böbrek yağlı bir çörek, *Roquefort* peyniri, bir litre *Bourgogne* şarabı ve biraz da eski konyak. Boris'in yiyecek beğenisi uluslararasıydı. Daha sonra, durumumuz düzeldiğinde neredeyse buna yakın yiyeceği, hiç de zorlanmadan yediğini gördüğüm oldu.

Paramız bitince iş aramayı bıraktım. Bir gün daha, ağzıma hiçbir şey girmeden geçti. *Jehan Cottard* Hanı'nın gerçekten açılacağına inanmıyordum. Herhangi bir umudum da yoktu ama, yatağa uzanıp yatmaktan başka bir şey yapamayacak kadar isteksiz ve güçsüzdüm. Sonra, talih birden döndü. Gece saat on sularında, sokaktan telaşlı bir bağırış duydum. Kalkıp pencereye gittim. Aşağıda Boris bastonunu sallayıp neşeyle gülüyordu. Önce, cebinden bir somun saçörgüsü ekmek çıkarıp bana fırlattı, sonra:

"*Mon ami, mon eher ami*, kurtulduk!" diye haykırdı. "Ayda beş yüz frank ve yemek. Bugün orada çalıştım. Aman tanrım, nasıl da yedim!"

Ağrıyan ayağıyla, belki on iki saat çalıştıktan sonra, ilk yaptığı şey, benim otele kadar üç kilometre yürüyüp bana müjde vermek olmuştu. Dahası var. Ertesi gün, öğleden sonra, kendisinin izin saatinde Tuileries bahçesine gidip kendisini beklememi söyledi. Belki bana biraz yiyecek yürütebilirmiş. Sözleştiğimiz saatte Boris'i bir tahta sırada oturur buldum.

Ceketinin düğmelerini çözüp gazete kâğıdından yapılmış kocaman eğri büğrü bir paket çıkardı. Pakette birbirine karışmış durumda dana kıymasından bir yemek, bir parça Camembert peyniri, ekmek, bir de ekler pasta vardı.

Boris “Voilà!” dedi, ‘Senin için kaçırabildigimin hepsi bu kadar. Kapıcı, gözü açık domuzun biri.”

Herkesin gelip geçtiği bir yerde, hele cici bici kızlarla dolu Tuileries bahçesinde gazete kâğıdının içinden yemek yemek hoş bir şey değildir ama, böyle şeylere aldıramayacak kadar açtım. Ben yerken Boris, otelin ofisinde çalıştığını, ofis işinin oteldeki en aşağı görev olduğunu, bir garson için korkunç bir aşağılanma sayılacağını, fakat *Jehan Cottard Hanı* açılıncaya kadar idare edeceğini anlatıyordu. Bu arada ben de her gün onunla Tuileries’de buluşacakmışım. Göze alabildiğince yemek kaçıracaktı. Üç gün böyle sürdürdük. Tümü çalınmış olan yiyeceklerle beslendim. Sonra sıkıntılarımız bitti. Çünkü plonjörlerden biri X Oteli’nden ayrılmış; Boris’in tavsiyesi üzerine onun yerine beni aldılar.

10

X Oteli, çok büyük ve görkemli bir yerdi. Klasik yapıda bir cephesi vardı. Personel kapısı yandaydı, oradan fare deliği gibi karanlık bir koridora giriliyordu. Saat yediye çeyrek kala otele gittim. Pantolonları yağlı birçok adam aceleyle geliyor, ufak bir yazıhanede oturan kapıcının denetiminden geçip içeri giriyorlardı. Ben bekledim; az sonra *chejdu personnel*, bir çeşit müdür yardımcısı gelip bana sorular sormaya başladı. İtalyandı. Yuvarlak, renksiz ve fazla çalışmaktan serseme dönmüş bir yüzü vardı. Deneyimli bir bulaşıkçı olup olmadığımı sordu. *Deneyimliyim* deyince ellerime baktı ve yalan söylediğimi gördü. Fakat İngiliz olduğumu duyunca durum değişti, adam beni işe aldı.

"İngilizce konuşmamızı ilerletmek için birini arıyorduk," dedi. "Müşterilerimiz hep Amerikalı. Bildiğimiz bütün İngilizce de ....." Burada söylediği sözcük, Londra'da yumurcakların duvarlara yazdığı sözlerdendi. "Yararlı olabilirsiniz. Aşağı gelin."

Beni helezon biçimi bir merdivenden indirip çok aşağılarda dar bir koridora götürdü. Tavan öylesine basıktı ki, bazı yerlerde eğilmek zorunda kalıyordum. İçerisi insanı boğacak kadar sıcaktı. Ayrıca son derece karanlıktı. Sadece metrelerce arayla takılmış ampullerden ölgün, sarı bir ışık geliyordu. Kilometrelerce uzunlukta karanlık bir labirentten geçiyormuşuz gibi geldi. Aslında, sanırım, birkaç yüz metrelik bir mesafeydi. Bir geminin makine dairesine giden yolları andınyordu. Aynı sıcaklık, aynı sıkışıklık ve sıcak yiyecek dumanı ve tıpkı gemi makinelerinin çıkardığı ses gibi bir uğultu, homurtu. "Sesler, mutfak fırınlarından geliyormuş." Birtakım depolardan geçerken küfürler duyduğumuz oldu, ateşin kırmızı parıltısını gördüğümüz oldu. Bir keresinde bir buzhanenin dondurucu hava akımını duyduk. Bir ara, yürürken, sırtıma sert bir şey çarptı. Mavi önlüklü bir hamalın taşıdığı elli kiloluk bir buz kalıbıymış. Ondan sonra, omzuna koca bir dana parçası yüklenmiş bir

çocuk geçti. Yanağını o nemli, süngersi çiğ ete bastırmıştı. *'Sauve-toi, idiot!'* diye bağırarak beni kenara itip acele acele geçiyorlardı. Duvardaki ampullerden birinin altına birisi, çok okunaklı bir yazıyla, ‘Kışın bulutsuz gökyüzü bulursun da, X Oteli’nde kızlığını yitirmemiş kız bulamazsın’ yazmıştı. Garip bir yere benziyordu.

Koridorlardan biri çamaşırhaneye açılıyordu. Yaşlı, kurukafa görünümlü bir kadın bana lacivert bir önlükle bir yığın bulaşık bezi verdi. Sonra *chef du personnel* beni daracık bir yere soktu. Adeta mahzenin altında mahzen gibi bir şeydi. Bir bulaşık yıkama yeri ile birkaç gazocağı vardı. Tavan, ayakta dik duramayacağım kadar alçaktı. Isı da belki 110 Fahrenheit dereceydi. *Chef du personnel* görevimin yukarıda küçük bir yemek odasında yiyen otel yöneticilerinin yemeklerini getirmek, o odayı temizlemek ve tabak, çanaklarını yıkamak olduğunu anlattı. O gidince, bir garson -o da İtalyanmış- kapıdan yabanıl, kıllı kafasını uzatıp beni süzdü.

“İngilizmişsin, ha? İyi, burası benden sorulur, iyi çalışırsan,” eliyle şişeyi başına diker gibi bir hareket yaptı ve ağzıyla bir şey emer gibi bir ses çıkardı. “Çalışmazsan,” kapıya birkaç tekme attı, “senin boynunu kırmak, bana göre, yere tükürmekten daha zor değildir. Bir patırtı çıkarsa, bana inanırlar, sana değil. Ayağını denk al.”

Bundan sonra, oldukça hızlı bir tempoyla işe koyuldum. Bir saat kadar bir ara dışında, sabahın yedisinden gece dokuz çeyreğe kadar işim vardı. Önce tabakları yıkama, sonra otel yöneticilerinin yemek salonunun masalarını ve yerleri silme, sonra bardakları ve bıçakları parlatma, sonra yemeği alıp yukarı çıkarma, sonra yine tabakları yıkama, sonra yeniden yemek alıp gelme, sonra yeniden tabak yıkama. Kolay işti. Yemekleri almak için mutfağa girdiğim zamanların dışında kalan bölümüne rahatça alıştım. Mutfak daha önce ne gördüğüm ne gözümde canlandırdığım bir şeye benziyordu. Boğucu, alçak tavanlı bir mahzen biçiminde bir cehennemdi. Ocaklardan ötürü kıpkırmızı bir ışık altındaydı. Duyulan küfürlü bağırış çığırışlar ve tencere tava gürültüleri insanı sağır edecek derecedeydi. O kadar sıcaktı ki, fırınların dışında, madensel ne varsa bir bezle örtülüydü. Orta yerde ocaklar bulunuyordu. Beyaz başlıkları olsa da yüzlerinden ter damlayan on iki tane aşçı, ocakların başında koşuşturup duruyordu. Ocakları çevreleyen tezgâhın önünde, elleri tepsili bir sürü garson ve plonjörden büyük bir patırtı çıkıyordu. Bellerine kadar çıplak aşçı yamakları, bir yandan ateşleri harlı tutuyor, bir yandan dev tavaların dibini

kazıyorlardı. Acelesi olmayan tek kişi yoktu. Herkes adeta tutuşmuş gibiydi. Koca bıyıklı, kıpkırmızı ve ince bir adam olan aşçıbaşı, orta yerde dikilmiş, durup dinlenmeden *Ça marche deux oeufs brouillés! Ça marche un Chateaubriand aux pommes sautées!*diye bağırıyordu. Bu bağırmalarına ancak bir plonjöre sövmek için ara veriyordu. Üç tezgâh vardı. Mutfağa ilk gidişimde tepsimi yanlış tezgâha götürmüşüm. Aşçıbaşı bana doğru geldi, bıyıklarını burdu, sonra beni yukarıdan aşağı sözdü. Kahvaltı aşçısını eliyle çağırıp beni gösterdi:

“Görüyor musun şunu? Artık plonjör diye bunları gönderiyorlar. Nereden geldin sen salak? Charenton’dan herhalde.” Charenton’daki büyük tımarhaneyi kastediyordu.

“İngiltere’den," dedim.

“Anlamam gerekirdi. Peki, *mon cher Monsieur l’Anglais”* size bir orospu çocuğu olduğunuzu bildirebilir miyim? Şimdi siktir bakayım öteki tezgâha! Senin yerin orası!”

Mutfağa her gidişimde böyle karşılanıyordum. Çünkü her seferinde bir yanlış yapıyordum. Benden iyi iş bilmem bekleniyordu, bundan ötürü de küfür işitiyordum. Bir gün, sırf merakımdan, gün boyu bana kaç kez *maquereau* dediler diye saydım, otuz dokuz kez demişler.

Saat dört buçukta, İtalyan çalışmamı kesebileceğimi söyledi. Fakat sokağa çıkmaya değmezmiş. Çünkü saat beşte yeniden işbaşı yapıyormuşuz. Bir sigara içmek için çamaşırhaneye gittim. Tütün içmek kesinlikle yasaktı ama, Boris bu iş için tek emin yerin çamaşırhane olduğunu bana daha önce söylemişti. Aradan sonra, yine çalıştım. Dokuzu çeyrek geçe, garson kapıdan başını uzattı ve “Tabak çanağın gerisini bırak,” dedi. Bütün gün bana domuz, pezevenk filan dedikten sonra, birdenbire böyle dostça davranması beni şaşırtmıştı. Karşılaştığım o küfürlerin beni bir çeşit denemeden geçirmekten başka bir amaçla kullanılmadığını anladım. Garson:

“Olacak, *mon p’tit,”* dedi, “Tu *n’es pas débrouillard,* ama pekâlâ çalışıyorsun. Yukarı gel de yemek ye. Otel hepimize ikişer litre şarap hakkı tanıyor; ben bir şişe daha çaldım. Bir iyi zom oluruz.”

Otel yöneticilerinden artanlarla çok güzel bir akşam yemeği yedik. Kafayı bulunca, garson bana gönül işlerini anlattı. İtalya’da bıçakladığı iki adamdan söz etti, askerlikten nasıl yakayı sıyırdığını açıkladı. Bir kez

tanıdıktan sonra insanın seveceği bir kimseydi. Her nedense bana Benvenuto Cellini’yi anımsatıyordu. Yorgundum, ter içindeydim, fakat iyice karnımı doyurduğum bir günün sonunda kendimi yepyeni bir insan gibi hissediyordum. Yapılacak şey, zor gibi görünmüyordu. Bu işin bana uygun geleceğini tahmin ediyordum. Ne var ki, sürekli olup olmayacağı belli değildi. Bir günlüğüne, yirmi beş franka *ekstra* diye çalıştırmışlardı. Suratsız kapıcı parayı saydı, yirmi beş santim eksikti. “Sigorta için,” dedi. -Yalan söylediğini sonradan öğrendim- Sonra, yazıhaneden koridora çıktık; bana ceketimi çıkarttırıp dışarı yiyecek kaçırıp kaçırmadığımı denetlemek için inceden inceye üzerimi aradı. Bundan sonra *chef du personnel* ortaya çıkıp benimle konuştu. Çalışmaya gönlüm olduğunu görünce o da, garson gibi, yumuşamıştı.

“İsterseniz size sürekli bir iş veririz,” dedi. “Başgarson bir İngilize küfür etmekten hoşlanacağını söylüyor. Bir aylık anlaşma imzalar mısınız?”

Sonunda iş bulunmuştu. Üstüne atılmaya hazırdım. Ama, on beş güne kadar açılacak Rus lokantasını hatırladım. Bir ay çalışmaya söz verip yarı yolda bırakmak pek dürüst bir şey gibi gelmedi. Başka iş olasılıklarım olduğunu söyledim. On beş günlüğüne bağlantı yapabilir miydim? Bunu duyunca *chef du personnel* omuzlarını silkti, otelin yalnızca aylık işçi aldığını söyledi. Elbette, işe girme olasılığını yitirmiştim.

Anlaştığımız gibi, Boris beni Rivoli Sokağı’nın kemerlerinin altında bekliyordu. Olayı anlattığımda çok kızdı. Kendisini tanıdığımdan beri ilk kez kibarlığı elden bırakıp bana ‘Kaçık!’ diye bağırdı.

“Aptal, aptalın teki! Hemen silkip atacak idiysen sana niye iş buldum ben sanki? Nasıl olur da öteki lokantanın lafını edecek kadar kaçık olabilirsin? Bir aylığına söz verip başka hiçbir şey demeyecektin.”

“Bırakmak zorunda kalabileceğimi söylemek daha dürüst geldi,” diye karşılık verdim.

“Dürüst! Dürüst gelmiş! Dürüst plonjör diye bir şeyi kim duymuştur acaba? Mon ami,” birden yakamı kavradı ve çok ciddi bir sesle *“mon ami,”* dedi, “bütün gün şurada çalıştın. Otelde çalışmanın ne olduğunu gördün. Bir plonjörün onur diye bir şey taşıyabileceğini aklın kesiyor mu?”

“Hayır, kesmiyor, herhalde.”

“Peki, o halde, hemen geri dön ve *chef du personnel’e* bir ay çalışmaya hazır olduğunu söyle. ‘Öteki işi bırakacağım’ de. Sonra, bizim lokanta

açıldığında çıkar, gideriz.”

“Peki, sözleşmeyi bozarsam, alacağım ne olur?”

Boris, benim bu kadar aptal oluşuma kızıp bağırırken bastonunu da kaldırıma vuruyordu.

“Gündelik iste, o zaman bir sou bile kaybetmezsin. Sözleşmesini bozdu diye bir plonjörü mahkemeye verirler mi sanıyorsun? Plonjör, hakkında dava açılamayacak kadar aşağı bir varlıktır.”

Acele acele geri döndüm, *chef du personnei*’i bulup bir ay çalışacağımı söyledim; sözleşmemi yaptı. Bu, plonjör ahlakı konusunda aldığım ilk ders oldu. Dürüstlükle ilgili bir takım kuruntulara kapılmakla ne kadar aptallık ettiğimi sonradan anladım. Büyük oteller, çalıştırdıklarına karşı çok acımasızdır. İşlerinin gereğine göre adam alıp adam çıkarırlar. Turist mevsimi bitince, hepsi personelinin yüzde onuna, hattâ belki daha fazlasına yol verir. Son anda verdiği bir kararla işten ayrılanın yerine birini bulmakta da herhangi bir güçlük çekmezler. Çünkü Paris, ortada kalmış otel işçisiyle doludur.

11

Sonunda, sözleşmemi bozmak zorunda kalmadım. Çünkü *Jehan Cottard* Hanı'ndan altı haftadan önce bir ses çıkmadı. Bu süre içinde X Oteli'nde çalıştım. Haftada dört gün, kahvaltı ofisindeydim; bir gün dördüncü katın garsonuna yardım ediyordum , bir gün de yemek salonunun kadın bulaşıkçısının yanında çalışıyordum. İşim rast gitmişti. İzin günüm Pazardı. Fakat, ara sıra, hastalanan birinin yerine bakmam gerekince, Pazar da çalıştığım oldu. Çalışma süresi yediden ikiye, beşten dokuza olmak üzere, günde on bir saatti. Fakat, yemek salonunun bulaşığıyla görevli olduğum günlerde on dört saatlik bir iş günüm vardı. Paris'te bir plonjörün olağan ölçülerine göre, bunlar pek kısa süreler sayılır. Yaşamın tek zorluğu, bodrum katının labirente benzer koridorlarındaki korkutucu sıcak ve havasızlıktı. Bunun dışında, büyük ve çok düzenli olan otel rahat sayılabilirdi.

Kahvaltı ofisimiz, yirmiye yedi kadem tabanında sekiz kadem yüksekliğinde karanlık bir bodrumdu. Kahve kaplan, ekmek kesiciler ve benzeri şeylerle o kadar doluydu ki, insan bir şeye çarpmadan zor hareket edebiliyordu. Tek bir ölgün elektrik ampulü ve dört beş gazocağından çıkan ürkütücü kızıllıkla aydınlatılıyordu. Bir termometre vardı; hiçbir zaman 110 Fahrenheit derecenin altına düşmedi. Günün bazı saatlerinde 130'a yaklaştığı olurdu. Bir uçta beş tane servis asansörü, öteki uçta buzluk vardı. Sütü, tereyağını orada saklardık. Buzluğa girince, insan birden yüz derece daha soğuk bir yere adım atmış oluyordu. Bu, bana Grönland'ın buz tutmuş dağlarıyla Hindistan'ın mercan resiflerinden söz eden bir marşı anımsatıyordu. Kahvaltı ofisinde Boris ile benden başka iki kişi daha çalışıyordu. Biri, dev gibi ve öfkesi burnunda bir İtalyan olan Mario idi. Mario, opera sanatçıları gibi jestler yaptığı için, şehrin orta yerindeki bir trafik polisine benzerdi. Öteki, kıllı, kaba saba, hayvan gibi bir herifti. *Macar* derdik ama, galiba Transilvanyalıydı, hattâ belki daha uzak bir

yerdendi. Macar’dan başka hepimiz cüsseli kimselerdik. Bu nedenle, sıkışık saatlerde hep birbirimize çarpıyorduk.

Kahvaltı ofisinde iş kâh artıyor kâh azalıyordu. Hiçbir zaman işsiz kalmıyorduk ama, asıl çalışma iki saatlik patlamalar halinde geliyordu. Bu en sıkışık zamanlara un *coup de feu*derdik. Birincisi saat sekizde müşterilerin uyanıp kahvaltı istemeleriyle başlıyordu. Saat sekizde tüm bodrum katında kap kacak gürültüleri, bağırıp çağırmalar başlıyordu. Her yandan ziller çalıyor, lacivert önlüklü adamlar koridorlarda koşuşturuyorlardı. Servis asansörlerimiz, hep birden, gürültüyle aşağı iniveriyor, beş katın garsonları, asansör boşluklarından aşağıya İtalyanca küfürler savuruyorlardı. Görevlerimizin tümü şimdi belleğimde değil ama, çay, kahve ve kakao pişirmek, gidip mutfaktan yiyecekleri, mahzenden şarapları, yemek salonundan meyveleri getirmek, ekmek kesmek, ekmek kızartmak, tereyağını lüle biçiminde kıvırmak, reçelleri küçük tabaklara eşit ölçüde koyup hazırlamak, süt kutularını açmak, şekerleri saymak, yumurta haşlamak, yulaf unu lapasını pişirmek, buz kırmak ve kahve öğütmek, bizim görevlerimiz arasındaydı. Bütün bunları da yüz, iki yüz müşteri için yapıyorduk. Aşağı yukarı mutfak otuz metre, yemek salonu altmış yetmiş metre uzaklıktaydı. Servis asansörüne yerleştirdiğimiz her şeye bir fiş kesmek, fişi dikkatli doldurmak zorundaydık. Tek bir parça şekerin yitirilmesi, bir sorun yaratırdı. Bu işlerden başka, personele de kahve ve ekmek veriyor, yukarıdaki garsonlara yemek koşturuyorduk.

Hesapladığıma göre, bu işte çalışan bir kimsenin günde on beş mil kadar yürümesi ve koşması gerekiyordu. Yine de, işin yükü bedende değil, zihindeydi. Dışarıdan bakınca şu *aptalca tabak yıkama* işi *kadar kolay bir şey yoktur* denebilir. Fakat, aceleyle yapıldığında insanı şaşırtacak kadar zordur. Bir yığın iş arasında oradan oraya sıçrayıp durmak zorunda kalırsınız. Sanki bir deste iskambil kâğıdını saate karşı bir hızla sıraya koyuyor gibi olursunuz. Örneğin, ekmek kızartırken, *pat!* bir servis asansörü iner, içinde bir fiş, çay, francala ve üç çeşit reçel istiyorlardır; aynı anda bir *pat!* daha, bundan da karıştırma yumurta, kahve ve greypfrut isteniyor. Yumurtalar için mutfağa, meyve için yemek salonuna koşulacak, ekmekler yanmadan geri dönebilmeniz, şimşek hızıyla koşmanıza bağlıdır. Bu arada çay unutulmayacak, kahve unutulmayacak, beş altı siparişin daha beklediği unutulmayacak. Bu arada kaybolmuş bir şişe soda için patırtı çıkaran bir garson da insanın peşinde olabilir. Bir de onunla tartışılacak. Bu

işler, sanıldığından çok zeka ister. Mario, güvenilir bir kahvaltı garsonunun ancak bir yılda yetiştiğini söylerdi; kuşkusuz bu söylediği doğruydu.

Sekizle on buçuk arasındaki süre, olağan çizgilerin dışında bir çeşit ateşli hastalık nöbetiydi. Bazen, sanki önümüzde yaşayacak beş dakika kalmış gibi didinirdik. Bazen de, siparişler, buyruklar birden kesilir, bir an, sessiz ve dingin, kala kalırdık. Öyle anlarda döşemeyi süpürür, yere taze talaş döker, şarap, kahve çay kaplarını içlerinde biraz nemleri kaldığı sürece başımıza diker, boşaltırdık. Çoğu zaman, çalışırken bir buz kalıbı kırıp bir parça buz emerdik. Gaz ocaklarının bulunduğu yerdeki sıcaklık insana bulantı verecek kertedeydi. Gün boyu koca koca bardaklarla bir şeyler içerdik. Bir iki saat içinde önlüklerimiz bile terden sırılsıklam olurdu. Bazen siparişleri karşılamakta o kadar gecikmiş olurduk ki, yetiştirme umudumuzu yitirirdik. Müşterinin kahvaltı etmeden çıkıp gitme tehlikesi belirirdi. Her defasında Mario bizi bu zor durumdan kurtarırdı. On dört yıl bu işte çalışmıştı. İki işin arasındaki bir saniyeyi boşa geçirmeme becerisini gösterirdi. Macar çok salaktı, ben ise deneyimsizdim. Boris ise, biraz hasta bacağından ötürü, biraz da garsonluk yaptıktan sonra bu kahvaltı işine düşmüş olmaktan utandığı için, kaytarmaya bakardı. Fakat, Mario olağanüstüydü. Küçücük kahvaltı ofisinde, bir yandan koskoca kollarından birini bir kahve ibriğini doldurmak, ötekini yumurta haşlamak için uzatırken, bir yandan da gözünü kızaran ekmeklerden ayırmadan Macar’a buyruklar yağdırması, bu arada *Rigoletto*’dan bölük pörçük parçalar söylemesi, her türlü övgüyü aşacak bir gösteriydi. İşveren de Mario’nun değerini biliyor, ona bizler gibi beş yüz değil, bin frank aylık veriyordu.

Kahvaltı koşuşturması saat on buçukta biterdi. O zaman kahvaltı ofisinin masalarını temizler, yerleri süpürür, bakırları ovardik. Uygun sabahlarda, teker teker çamaşırhaneye gidip bir sigara tüttürürdük. Bu süre, boş zamanımızdı. Elbette, görece olarak boş denebilir. Yoksa, öğle yemeği için ancak on dakika vaktimiz vardı. Hiçbir zaman da o on dakikayı kesintisiz kullanamıyorduk. Müşterilerin öğle yemeği saati olan on iki ile iki arası da, kahvaltı saati gibi bir karmaşa dönemiydi. İşimizin büyük bölümü mutfaktan yemek almak, yani aşçılardan sürekli *engueulade* işitmekti. Öğle yemeğine kadar dört-beş saat ocak başında terlemişler, cinleri başlarına fırlamıştı.

Saat iki oldu mu, birdenbire özgür insanlar oluverirdik. Önlüklerimizi fırlatıp ceketlerimizi giyer, kendimizi kapıdan dışarı atardık. Paramız varsa, en yakın bistroya yumulurduk. Bodrum katının cehennem sıcağından sokağa çıkış pek afallatıcı bir şeydir. Ortalık, insanı kör edecek kadar aydınlık, donduracak kadar soğuk gelir. Kuzey kutbu yazı gibi bir şey. Ter ve yiyecek kokularından sonra meğer insan benzin kokusunu ne hoş bulurmuş! Bazen bistroda aşçılarımıza, garsonlanmıza rastlardık. Bize dostça davranırlardı, içki ısmarladıkları bile olurdu. Binanın içinde onların kölesiydik ama, otelcilik geleneklerine göre, mola saatlerinde herkes eşitti. İşitilmiş *engueulade'ların* geçerliği kalmıyordu.

Beşi çeyrek geçe otele dönüyorduk. Altı buçuğa kadar sipariş gelmezdi. O süreyi çatal kaşık takımlarını parlatarak, kahve kaplarını temizleyerek, çeşitli başka işler yaparak geçiriyorduk. Ondan sonra, günün en büyük koşuşturması yani akşam yemeği faslı başlardı. Şu akşam yemeği saatini anlatabilmek için bir süreliğine Zola olabilmek isterdim. Durum şöyle özetlenebilir: Sayıları yüzle iki yüz arasında insan, her biri beş altı kaplık ayrı ayrı yemekler istiyor ve sayılan elliyle altmış arasında değişen insan da o yemekleri pişirmek, yedirmek, sonra da geride kalan savaş alanını temizleyip düzenlemek zorunda. Yemek işinde çalışmış herkes bunun ne olduğunu anlar. İşin iki kat arttığı o sırada, bütün personel yorgun olur. Bir bölümü de sarhoştur. Bu konuda sayfalar doldursam, tam bir fikir vermeme yetmez. Daracık koridorlarda oraya buraya seğirtmeler, çarpışmalar, bağırmalar, meyve sandığı, tepsi, buz kalıbı gibi şeylerle baş etmeye çalışmalar, sıcak, karanlık, insanın karşı koymaya zaman bulamadığı yaralayıcı söz saldırıları, bütün bunlar, anlatıma sığmayacak şeylerdir. Otelin bodrum katına ilk kez inen biri, bir tımarhane koğuşuna düştüğünü sanır. Ancak, sonraları, bir otelin işleyişini öğrendikten sonra, bütün bu karmaşanın içinde bir düzen olduğunu gördüm.

Sekiz buçukta iş birdenbire dururdu. Dokuza kadar serbest kalamazdık ama, kendimizi boylu boyunca yere atıp bacaklarımızı dinlendirirdik. Buzluğa gidip bir şey içemeyecek kadar güçsüz olurduk. Bazen *chef du personnel* bira şişeleriyle gelirdi. Çünkü, çok çetin günlerde otel bize fazladan bir bira veriyordu Bize verilen yiyecek ancak yenebilir düzeydeydi. Tat aramamak gerekiyordu. Fakat, yönetim içkide pintilik etmezdi. Her birimize günde iki litre şarap hakkı tanıyordu. Çünkü kendisine iki litre şarap verilmeyen bir plonjörün üç litre çalacağını biliyorlardı. Şişe dibindekiler de bize kalırdı. Bu nedenle, çoğu zaman

fazlasıyla içmiş olurduk. Bu da iyi bir şeydi. Çünkü az buçuk sarhoş biri hızlı çalışıyor gibi görünür.

Haftamın dört günü böyle geçiyordu. Öteki iki iş günümden biri daha iyi, öteki daha kötüydü. Bir hafta bu yaşamı sürdürdükten sonra, dinlenme gereksinimi duydum. Cumartesiyi Pazara bağlayan geceydi. Bizim bistroda herkes kafayı çekiyordu.

Önümde boş bir günüm var diye, ben de onlara katıldım. Hepimiz gecenin ikisinde, sarhoş olmuş durumda, ertesi gün öğleye kadar uyuma niyetiyle gidip yattık. Saat beş buçukta, birden uyandırıldım. Başucumda otelden gönderilen bir gece bekçisi duruyordu. Üzerimden yorganı çekip beni sert biçimde sarstı.

“Kalk!" diyordu, “*Tu t’es bien saoulé la gueule, eh*? “ Zararı yok. Aldırma. Otelde bir kişi eksik; bugün çalışacaksın.”

“Neden çalışacakmışım?” diye karşı koydum. “Bugün benim izin günüm.”

“İzin günü falan dinlemezler! İş beklemez! Kalk!”

Kalkıp sokağa çıktım. Belim ağrıyordu. Kafama kızgın kor doldurmuşlardı sanki. Bir günlük çalışmaya dayanamam gibi geliyordu, ama bodrum katında bir saat geçirdikten sonra, bir de baktım ki, o hamam sıcağı insanın bütün içtiğini ter yoluyla dışarı atarmış meğer. Plonjörler işte bunu bilirler ve buna güvenirler. Şarabı bardak bardak devirip fazla zararım görmeden terle dışarı atmak, o adamların yaşamda çektiklerinin bir karşılığıdır.

12

Dördüncü katta garsona yardım ettiğim gün, öteki bölümlerdeki çalışmalarımla karşılaştırılamayacak kadar iyi geçerdi. Kahvaltı ofisine servis asansörüyle bağlı küçük bir kat ofisinde çalışırdık. Bodrum katından sonra buranın serin havası çok hoş gelirdi. Belli başlı işimiz çatal kaşık takımıyla zücaciyeyi parlatmaktı. Yani insan ölçüleri içinde bir işti. Garson Valenti terbiyeli bir adamdı. Garsonlarla plonjörlerin arkadaşlık etmeleri iyi görülmediğinden yanımızda biri varken benimle sert konuşması gerekse de, yalnızken hemen hemen eşitmişiz gibi davranırdı. Kendisi için iyi geçen bir günün sonunda bana beş frank bahşiş verdiği olurdu. Hoş bir delikanlıydı. Yirmi dört yaşındaydı ama, on sekizinde görünürdü. Garsonların çoğu gibi davranışları özenliydi, giyinmesini biliyordu. Siyah frakı, beyaz kravatı, sağlıklı yüzü, gür ve koyu kumral saçlarıyla tıpkı bir Eton öğrencisine benzerdi. Halbuki on iki yaşından beri ekmeğini çalışarak kazanmaktaymış. Tam anlamıyla kaldırımdan yetişmiş. İtalya sınırını kaçak geçmiş. Paris'in kuzey bulvarlarında el arabasıyla kestane kebabı satmış. Londra'da kaçak işçi olarak çalıştığı ve bir otelde kendisiyle sevişen zengin bir ihtiyar kadın önce pırlanta bir yüzük hediye edip sonra çaldı diye polise verdiği için elli gün hapiste yatmış. İş olmadığı zaman, onunla birlikte servis asansörünün başında oturup sigara içmekten, konuşmaktan hoşlanırdım.

Kötü günüm, yemek salonunun bulaşıklarını yıkadığım gündü. Tabakları yıkamak benim işim değildi. O iş mutfakta yapılıyordu. Sadece öteki kapları, çatal, kaşık, bıçakları ve bardakları yıkıyordum. Yine de on üç saatlik bir iş günüydü bu. Bir gün içinde otuzla kırk arasında bulaşık bezi kullanıyordum. Fransa'da uygulanan eski zaman yöntemleri bulaşık işinin yoruculuğunu iki katına çıkarır. Tabak süzgüsü diye bir şey bilinmiyordu. Toz sabun yoktu. Bir çeşit sıvı sabun vardı; o da Paris'in sert suyunda köpürmek bilmezdi. Bulaşık yıkamaktan başka, garsonların yemeğini getirmem ve onlara sofrada hizmet etmem de gerekiyordu. Çoğu,

dayanılmaz derecede küstahtı. Şöyle böyle bir nezaket düzeyini tutturmaları için, birden çok kez yumruklarımı kullanmak zorunda kaldım. Normal olarak, bulaşıkları bir kadın yıkardı. Garsonlar kadının canını burnundan getiriyorlardı.

Pislik içindeki bulaşıkhaneye bakıp yemek salonuyla aramızda topu topu çift kanatlı bir kapı bulunduğunu düşünmek insana tuhaf gelir. Orada, olanca görkemleriyle müşteriler, lekesiz örtülü, üzeri vazolu masalarda, çevrelerinde aynalar, yaldızlı kornişler, boyalı melek heykelleri arasında otururlardı. Birkaç metre ötelerindeyse, iğrenç kir ve pasımız içinde bizler vardık. Gerçekten de, kirimiz, pasımız iğrençti. Akşama kadar yeri süpürecek zaman yoktu. Sabunlu su, salata yaprakları, kâğıt parçaları ve ezilmiş yiyeceklerden oluşan bir karışıma basarak dolaşırdık. Ceketlerini çıkarmış, koltuk altları terli on-on iki garson salata karıştırır, parmaklarını krema kavanozlarına daldırırlardı. Odada, yiyecek ve ter karışımı iğrenç bir koku vardı. Büfeler, tabak yığınlarının arkası, her yer garsonların çaldıkları yiyeceklerle doluydu. İki tanecik bulaşık yıkama yeri vardı. Ayrıca, el yüz yıkamak için bir lavabo yoktu. Temiz tabakların durulandığı suya garsonların avuçlarını batırıp yüzlerini yıkamaları çok rastlanan bir şeydi. Müşteriler görmüyordu ya... Yemek salonu kapısının dışında hasır bir paspasla bir ayna vardı. Garsonlar onun önünde kendilerini bir denetimden geçirip içeriye bir temizlik simgesi gibi girerlerdi.

Bir garsonun yemek salonuna girişini görmek insana çok şey öğretir. Adam kapıdan girdiği anda bambaşka bir kimse olur, omuzlarının duruşu bile değişir. Olanca kiri, kızgınlığı bir anda yok olup gitmiştir. Bir din adamının törensel havası içinde halıların üzerinde kayar gibi yol alır. Öfkesi burnunda bir İtalyan olan metrdotel yardımcımızın yemek salonunun kapısında durup şarap şişesi kırmış bir acemiye bağırışını anımsıyorum. Yumruğunu havada sallayarak haykırıyordu. Neyse ki, kapı az çok ses geçirmez bir kapıydı.

“Tu *me fais chier*, Sen de kendine garson mu diyorsun? Piç kurusu! Garsonluk kim, sen kim! Ananın geldiği kerhanenin tahtalarını bile silemezsin sen. *Maquereau!*"'

Söyleyecek bir şeyler daha aradı, bulamayınca, İtalyanların pek sık kullandıkları bir küfrü savurdu.

Yemek salonuna girdi ve, tabak elinde, bir kuğu gibi zarif, masaların arasında ilerlemeye başladı. On saniye sonra bir müşterinin önünde saygıyla

eğiliyordu. Onu öyle eğilmiş, iyi yetişmiş garson gülümseyişiyle görünce, *herhalde müşteri bir aristokratın kendisine hizmet etmesinden utanıyordur* diye düşünmekten kendinizi alamazdınız.

Bulaşık işi, baştan sona, iğrenç bir işti. Güç değil ama, sıkıcı, sözcüklerle anlatılamayacak kadar salakça bir iş. On yılını, yirmi yılını bu işte geçiren kimseler bulunduğunu düşünmek bile insanı ürkütüyor. Haftada bir gün yerini aldığım kadın, rahat altmışında vardı. Yıl boyu, günde on üç saatten haftada altı gün bulaşık çukurunun başında, ayakta çalışıyordu. Bu yetmezmiş gibi, garsonlar kadının ensesinde boza pişiriyorlardı. Dediğine göre, bir zamanlar sahne oyuncusuymuş; sanırım gerçekte sokak kadınlığı yapmıştı. Pek çok sokak kadını sonradan temizlikçi olur. Yaşına ve sürmekte olduğu yaşama karşın, hâlâ parlak sarı bir peruka takması, gözlerinin çevresini koyulaştırması, yirmi yaşında bir kız gibi yüzünü boyaması şaşırtıcı bir şeydi. Demek ki, haftada yetmiş sekiz saatlik bir çalışma bile insanda bir canlılık bırakabiliyormuş.

13

Oteldeki üçüncü günümde, o zamana kadar benimle genellikle yumuşak bir biçimde konuşmuş olan *chef du personnel* beni çağırıp sert bir sesle:

“Buraya bak, derhal şu bıyığını kes, *nom de Dieu!* Bıyıklı bir plonjör duyulmuş, görülmüş şey mi?”

Karşılık vermeye kalktımsa da, sözü ağzıma tıkadı. “Bıyıklı bir plonjör! Saçma! Ayağını denk al, seni yarın böyle görmeyeyim!”

Otellerimize dönerken Boris’e adamın neden böyle davrandığım sordum. Omuzlarını silkti.

“Ne diyorsa yapmalısın, *mon ami.* Otelde aşçılar dışında kimsenin bıyığı olmaz. Bunu fark etmiş olduğunu sanırdım. Nedeni mi? Neden diye bir şey yok. Âdet böyle.”

Smokinle beyaz kravat takılmaması gibi, bunun da bir görgü kuralı olduğunu kabullendim ve bıyıklarımı tıraş ettim. Daha sonra da, söz konusu âdetin anlamını kavradım: İyi otellerin garsonları bıyıksız olur. Bunlar, üstünlüklerini göstermek için, plonjörlerin de bıyıksız olmalarına karar vermişlerdir. Aşçılarsa garsonlara tepeden bakabildiklerini kanıtlamak için bıyık bırakırlar.

Bu, otellerdeki o ince sınıflar dizgesi konusunda fikir verebilir. Bizim otelin yaklaşık yüz on kişilik çalışanı, saygınlıklarını tıpkı askerlerinki gibi kesin biçimde basamaklaştırmışlardı. Örneğin, yüzbaşıyla rütbesiz er arasında ne uzaklık varsa, aşçı ya da garsonla plonjör arasında o uzaklık vardı. Hepsinin en yükseği otel müdürüdür. O, herhangi bir kimseye, aşçılara bile yol verebilir. Kendisinden *patron* diye söz edilen bu adamı hiç görmezdik. Hakkında bildiğimiz hepi topu, onun yemeklerinin, müşteri yemeklerinden daha büyük bir özenle hazırlanması gerektiğiydi. Oteldeki tüm disiplin ona bağlıydı. Titiz bir adammış, kaytarma denetimini hiç gevşetmeden yürütürmüş. Ama biz de onu atlatacak kadar kurnazdık. Otelin

her yerinde işleyen bir servis zilleri sistemi vardı! Tüm personel, ziller aracılığıyla haberleşirdik. Bir uzun, bir kısa ve iki uzun zil, müdürün geldiğini haber verirdi; onu duyar duymaz, iş üzerinde görünmeye bakardık.

Müdürün altında metrdotel vardı. Bir lord ya da onun gibi bir müşteri gelmedikçe, metrdotel masada hizmet etmezdi. Öteki garsonları yönetir ve mal alımında yardımcı olurdu. Bahşişleri ve şampanya tapası başına aldığı iki franklık prim, günde iki yüz frankı buluyordu. Personelinkinden tümüyle ayrı bir konumu vardı. Yemeklerini, ayrı bir odada, gümüş takımlarla yerdi. Sofrada kendisine temiz, beyaz ceketler giymiş iki garson yamağı hizmet ederdi. Başgarsondan biraz aşağıda aşçıbaşı bulunuyordu. O, ayda beş bin frank alırdı. Mutfakta yemek yerdi ama, ayrı bir masası vardı ve kendisine aşçı yamaklarından birisi hizmet ederdi. Sırada sonra *chef du personnel* bulunur. Aylığı topu topu bin beş yüz franktı. Fakat, siyah bir ceket giyerdi; eliyle koluyla çalışanlardan değildi. Plonjörleri de, o zarif garsonları da işten atma yetkisi vardı. Ondan sonra, hizmet basamaklarında ayda üç binle yedi yüz elli frank arası maaş alan öteki aşçılarla düşük maaşlarına ek olarak günde yetmiş frank bahşişi doğrultan garsonlar yer alırdı. Onları çamaşırcı ve temizlikçi kadınlarla bahşiş almayan, fakat yedi yüz elli frank maaş ödenen komiler, yani garson yamakları izlerdi. Yine yedi yüz elli frank alan plonjörler, beş altı yüz frank alan oda hizmetçileri ve beş yüz frank aylıklı kahve ocağı görevlileri diziyi kapatanlardı. Biz kahve ocağı görevlileri otelin en aşağısıydık. Bizi herkes hor görür, herkes sen diye hitap ederdi.

Başka çalışanlar da vardı. Genellikle *kurye* denen büro memurları, kilerciler, içki mahzenine bakanlar, bavul taşıyıcılar, getir götür işlerine koşturulan çocuklar, buz sorumlusu, ekmek pişiriciler, gece bekçisi, kapıcı. Büro memurları, aşçılar ve temizlikçi kadınlar Fransızdı. Garsonlar İtalyan ve Almandı. -Paris'te Fransız garson kadar kıt bulunan şey azdır.- Plonjörler Avrupa'nın her ırkından olurdu, Arap ve zenci olurdu. Ortak dil, Fransızca'ydı. İtalyan garsonlar, kendi aralarında bile, Fransızca konuşurlardı.

Her bölümün ayrı bir avantası vardı. Bütün Paris otellerinde parça ekmeklerin ekmekçilere yarım kilosu sekiz meteliğe, mutfak artıklarının yine ufak bir para karşılığında domuz yetiştiricilerine satılması, bu satışların gelirinin plonjörlere dağıtılması âdettendi. Pek çok da araklama olurdu. Bütün garsonlar yiyecek çalarlardı. Öyle ki, otelin kendisine verdiği tayını

yiyen garsona pek rastlamamışımdır. Aşçılarsa bu işi daha geniş bir ölçüde yaparlardı. Biz, kahvaltı ofisi görevlileri, bol bol kaçak çay ve kahve içerdik. Mahzene bakan adam konyak çalardı. Otelin kuralına göre, garsonların bir yerde içki biriktirmeye hakkı yoktu. Her siparişte mahzene inip ilgiliden istemeleri gerekiyordu. İlgili, yani mahzen sorumlusu, koyduğu her içkiden bir çay kaşığı bir yere ayırsa, bu, büyük miktarlara varırdı. Böyle çalınmış konyağın kadehini, güvendiği kimselere beş meteliğe satardı.

Personelin arasında hırsızlar vardı; ceketinizin cebinde para bırakırsanız, genellikle, alınırdı. Ücretimizi ödeyen ve yiyecek çalmışmıyız diye üstümüzü başımızı arayan kapıcı, otelin baş hırsızıydı. O adam, beş yüz frank aylığımdan altı haftada yüz on dört frank kırpmayı becerdi. Ödemenin gündelik yapılmasını istemiştim. Her akşam bana on altı frank verir, Pazar günleri için bir şey vermezdi. Halbuki elbette Pazarlar için de ödeme yapılması gerekiyordu. Böylelikle altmış dört frankı cebine attı. Ayrıca, ara sıra Pazarları da çalıştığım oldu; o günlerde ise, o zaman bilmiyordum ama, fazladan bir yirmi beş franka hakkım varmış. Kapıcı bunu da hiçbir zaman vermedi. Yetmiş beş frankım da öyle uçtu. Ancak son hafta atlatıldığımı fark ettim. Hiçbir şey ispatlayamayacağım için, sadece bir yirmi beş frank kurtarabildim. Kapıcı, yutturabildiği her çalışana böyle numaralar yapıyordu. Yunanlı olduğunu söylüyordu ama, gerçekte Etmeniydi. Bir atasözü vardır: *Yunanlıya* güveneceğine *Yahudiye, Yahudiye* güveneceğine *yılana güven; ama Ermeniye hiç güvenme!”* Kapıcıyı tanıdıktan sonra, bu sözün doğruluğuna inandım.

Garsonların arasında garip tipler vardı. Bir tanesi bir beyefendiydi. Üniversite eğitimi görmüş, bir iş yerinde maaşla çalışmış biri. Bir zührevi hastalığa yakalanıp işini yitirmiş, düşmüştü. Garsonluk bulabildiğine şükrediyordu. Garsonların çoğu Fransa’ya pasaportsuz girmişti. İçlerinden bir ikisi de casustu. Garsonluk casusların çokça seçtiği bir iştir. Bir gün, garsonların yemek salonunda, ürkütücü görünüşlü, gözleri birbirinden epeyce aralıklı bir adam olan Morandi ile başka bir İtalyan arasında korkunç bir kavga çıktı. Anlaşıldığına göre, Morandi öteki adamın metresini elinden almıştı. Güçsüzce biri olan ve Morandi’den ürktüğü belli olan bu adam, pek açık olmayan bir takım tehditlerde bulunuyordu.

Morandi adamı alaya alıyordu: “Peki, ne yaparsın, yani? Yattım senin kızla, üç kez yattım. Hoşuma da gitti. Ne yaparmışsın, ha?”

“Seni sivil polise veririm. İtalyan casususun.”

Morandi bunu yadsımadı. Sadece, arka cebinden bir ustura çıkarıp havada iki kez, sanki birinin yanaklarını kesiyormuş gibi savurdu. Bunun üzerine öteki adam geriledi.

Otelde gördüğüm en acayip adam, bir *ekstraydı*. Hastalanan Macar’ın yerine yirmi beş frank gündelikle tutulmuştu. Kısa boylu, tıknaz, hareketli, yirmi beş yaşlarında bir Sırp. İngilizce dahil, altı dil konuşuyordu. Galiba, otel işlerinin her çeşidini biliyordu. Öğleye kadar ırgat gibi çalıştı. Saat on iki olur olmaz, aksi bir tavırla işini bıraktı. Bir yerden şarap çalıp, üstelik ağzında piposuyla, keyfetmeye koyuldu. Tütün içmek elbette yasaktı, ağır cezalar gerektirirdi. Müdür olayı duymuş, öfkeden soluya soluya aşağıya, Sırp”ı bizzat sorguya çekmeye geldi.

“Nasıl olur da burada pipo içersin?” diye bağırdı.

Sırbistanlı istifini bozmadan:

“Nasıl olur da sen bu suratla ortalarda gezinirsin?” diye karşılık verdi.

Böyle bir sözde yüklü olan saygısızlığın ağırlığını tam olarak anlatamam. Örneğin, bir plonjör bir aşçıbaşına bu sözü söylese, başına bir tencere kaynar çorba geçer. Müdür, hemen “Kovuldun!” dedi. Saat ikide Sırbistanlıya yirmi beş frankını ödeyip kurallara uygun biçimde yol vermişlerdi bile. Adam çıkıp gitmeden önce Boris, Rusça olarak, “Nasıl bir dolap çevirdin?” diye sordu. Sırp şöyle yanıt vermiş:

“Bak, *mon vieux*, öğleye kadar çalışırsam bana tam gündelik ödemek zorunda değiller mi? Yasa böyle. Gündeliğini doğrulttuktan sonra çalışmanın ne anlamı var? Bak, söyleyeyim, ne yapıyorum. Bir otele gidiyorum. Ekstra iş alıyorum. Öğleye kadar sıkı çalışıyorum. On ikiyi vurunca, öyle bir olay çıkartıyorum ki, beni kovmaktan başka bir şey gelmiyor ellerinden. Temiz iş, değil mi? Genellikle on ikiyi çeyrek geçe kovulmuş olurum. Bugün saat ikiyi buldu ama, aldırmıyorum. Dört saatlik işten kurtuldum. Bu işin zor yanı şu ki, aynı numara bir otelde iki kez sökmüyor.”

Meğer Paris’in otel ve restoranlarının yarısında bu oyunu oynamış. Oteller, bir çeşit kara listeyle kendilerini böyle bir tehlikeye karşı korusalar da, herhalde yaz mevsiminde çok kolay uygulanır bir yöntem olsa gerek.

14

Birkaç gün içinde, otel işleyişinin belli başlı ilkelerini kavramıştım. Hizmet bölümlerine ilk kez giren bir insanı şaşırtan şey, işin en yoğun bulunduğu saatlerdeki korkutucu gürültü ve düzensizlik olur. Durum, bir dükkân ya da fabrikadaki tekdüze çalışmadan o kadar değişiktir ki, ilk bakışta, bunun kötü yönetimden ileri geldiği sanılır. Halbuki bu, aslında, kaçınılmaz bir şeydir. Otel işi çok zor bir iş değildir ama, kendine özgü niteliklerinden ötürü, aceleyi, koşuşturmayı gerektirir. Bu acele, bu koşuşturma azaltılamaz. Örneğin, bir bifteği ısmarlanmasından iki saat önce ateşe koyamazsınız; son ana kadar beklemek zorundasınız. O son âna kadar da, bir alay daha iş birikmiştir. Hepsini birlikte ve çılgınca bir acele içinde yapmanız gerekir. Bu nedenle yemek saatlerinde herkes iki kişilik iş yapar. Böyle bir şey de gürültüsüz patırtısız başarılamaz. Zaten, patırtı ve kavga o sürecin kaçınılmaz bir bölümüdür. Çünkü herkes herkesi aylaklıkla suçlamazsa, gerekli tempo tutturulamaz. İşte bundan ötürü, yoğun iş saatlerinde, bütün personel çok kızgındır ve deliler gibi küfür edilir. Öyle zamanlarda otelde *Joutre* fiilinden başka bir fiil kullanılmaz pek. Ekmek pişirilen bölümde on altı yaşında bir kızın bir arabacıya pes ettirecek küfürler ettiğini anımsıyorum. -Hamlet, *bulaşıkçı gibi küfür etmek* demez mi? Herhalde, Shakespeare bulaşıkçıları iş üzerinde gözlemlemiş olmalı- Fakat, kendimizi büsbütün kapıp koyuvererek vakit yitirmezdik; yaptığımız sadece dört saatlik işi iki saate sığdırmak amacıyla birbirimizi dürtükleyip harekete geçirmekti!

Bir oteli yürüten şey, çalışanların işlerinden, o iş ne denli insanlık dışı ve aptalca olursa olsun, gerçek bir övünç duymalarıdır. Biri aylaklık ederse, ötekiler onu bulup ortaya çıkarırlar, ona karşı birleşip işine son verdirirler. Aşçısı, garsonu, plorijörü dış görünüşte birbirlerinden çok ayrı olabilirler ama, hepsi de etkinliklerinden övünç duymada birbirinden geri kalmaz.

Kuşkusuz, en çok işçiye benzeyen ve en az emir kulu olanlar, aşçılardır. Garsonlar kadar çok kazanmazlar ama, saygınlıkları daha yüksektedir. Kendilerine iş verilmesi daha düzen içinde geçer. Aşçı kendisini uşak olarak değil, nitelikli işçi olarak görür. Genellikle aşçıya un *ouvrier* denir. Garson hiçbir zaman ouvrier değildir. Aşçı gücünü bilir; restoranı restoran yapanın da, yıkanın da yalnızca kendisi olduğunu bilir. Beş dakika geç kalsa, her şey allak bullak olur. Pişiricilerin dışında herkesi hor görür. Başgarson düzeyinin altındaki herkese hakaret etmekle onurlandığını sanır. Büyük beceri isteyen işinden gerçek bir sanatçı gururu duyar. Zor olan, pişirme değil, her şeyi zamanında yapmaktır. Kahvaltıyla öğle yemeği arasındaki sürede X Oteli'ndeki aşçıbaşına birkaç yüz yemek söylenirdi. Her biri aşağı yukarı aynı zamanda ayrı ayrı kişilerce yenecek yemekler. Bunların azını kendi pişirirdi ama, hepsiyle ilgili hazırlıkları o yönetir, her birini yukarı gönderilmeden önce denetimden geçirirdi. Belleği çok güçlüydü. Sipariş fişleri duvarda bir tahtaya iğnelenirdi ama, aşçıbaşı onlara pek seyrek bakardı. Her şey kafasının içindeydi. Her yemeğin gönderilme zamanı geldiğinde, dakika şaşmadan, örneğin *'Faites marcher une côtelette de veau!* diye bağırırdı. Dayanılmaz kabalıkta bir herifti, fakat aynı zamanda bir sanatçıydı. Erkek aşçıların kadın aşçılara yeğ tutulmasının nedeni, uygulamada herhangi bir üstünlükleri bulunmasından değil, her şeyi dakikası dakikasına yapmalarındandır.

Garsonun görünümü bambaşkadır. O da, bir bakıma, becerisinden gurur duyar ama, becerisi, en çok emir kulluğunda kendini gösterir. İşi ona bir işçinin değil, bir züppenin düşünce biçimini kazandırmıştır. Sürekli olarak paralı kimselerin yanıbaşındadır. Zenginlerin masasının yanında dikilir, gülücüklerle, ufak şakalarla onlara dalkavukluk eder. Para harcamanın tadını onlar aracılığıyla tadar. Ayrıca, kendisinin de bir gün gelip zengin olma olasılığı vardır. Çünkü, her ne kadar garsonların çoğu yoksul ölürse de, ara sıra, art arda mutlu raslantılarla yüzleşenleri de vardır. Büyük Bulvarda, bazı kahvehanelerde, büyük para yapma olasılığı öylesine güçlüdür ki, kendisini çalıştırdığı için patronuna bir şey ödeyen garsonlara bile rastlanır. Sürekli para göre göre ve kendisinin de bir gün para edineceğini uma uma, garson, sonunda kendini patronuyla az çok özdeşleştirir. Bir yemeği belirli bir biçemle sunmak için çaba gösterecektir, çünkü kendisinin de o yemeğe katıldığı sanısına kapılmaktadır.

Valenti anlatmıştı. Bir tarihte Nice kentinde bir şölende hizmet etmiş. İki yüz bin franka patlamış bir şölen. Sonradan aylarca sözü edilmiş bir olay.

“Görkemliydi, *mon p’tit, mais magnifique!* Tanrım! Şampanya, gümüş takımlar, orkideler. Böyle bir şey görmedim. Ben ki epey şey görmüşümdür.”

“Fakat,” demiştim, “sen orada sadece sofrada hizmet için bulunmuyor muydun?”

“Aa, elbette, ama yine de, görkemliydi, işte.”

Bundan çıkanlacak sonuç şu ki, bir garsona hiç acımamak gerekir. Bazen kapanma zamanını yarım saat geçtiği halde, müşteri hâlâ tıkınmaktadır. Yanıbaşımdaki garsonun kendisini herhalde hor gördüğü sanısına kapılır. Aslında hiç de öyle değildir. Müşteriye bakarken, *'Amma da tıkınıyor, manda!’* diye düşünmez. *'Bir gün yeterince para biriktirdiğimde ben de bu adam gibi yapabilirim,’* diye düşünür. Çok iyi anladığı ve hayran olduğu bir zevke hizmet etmektedir. İşte garsonların pek azının Sosyalist olması, etkin bir sendikalarının bulunmayıp günde on iki saat çalışmaları bundandır. Birçok kahvehanede haftanın yedi günü çalışırlar. Züppedirler ve işlerinin köle, emir kulu niteliğini kendilerine uygun bulurlar.

Plonjörlerin de ayrı bir görünümü vardır. Onlarınki gelecekle ilgili bir şey beklemeye olanak tanımayan, çok yıpratıcı, aynı zamanda herhangi bir beceri istemeyen, ilgi de uyandırmayan bir iştir. Kadınlar yeterince güçlü olsaydı hep kadınlara yaptırılacak çeşitten bir iş. Plonjörlerden istenen, sadece sürekli olarak çalışmaları, boğucu bir havada saatlerce çalışmaya dayanabilmeleridir. Bu yaşamdan kaçacak bir yolları yoktur. Çünkü aldıkları paradan bir peni bile artıramazlar. Haftada altmış ile yüz saat arası çalıştıkları için, başka herhangi bir şey öğrenecek vakitleri kalmaz. Umabilecekleri en iyi şey, gece bekçiliği ya da tuvaletçilik gibi biraz daha katlanılabilir bir göreve verilmektir.

Yine de, ne kadar aşağı olurlarsa olsunlar, plonjörlerin de bir çeşit gururu vardır. Bu, horlanan, köle gibi çalıştırılan insanın şu kadar işe, miktarı ne olursa olsun, o kadar işe eşit olma gururudur. O düzeye gelince, elde edilebilecek hemen hemen tek erdem, sadece sığır gibi çalışmayı sürdürebilme gücüdür. Her plonjör kendisine ‘*débrouillard* desinler ister. Bir *débrouillard* kendisinden olanaksız olanı yapması istendiğinde bile, şöyle ya da böyle o işi becerecek adamdır. X Oteli’ndeki mutfak plonjörlerinden biri, bir Alman, *débrouillard* diye bilinirdi. Bir gece, otele bir İngiliz lord gelmiş, garsonlar umutsuz bir biçimde çırpınıp duruyorlardı, çünkü lord şeftali istemiş; depoda hiç şeftali yok, vakit gecenin ilerlemiş bir

saati; dükkânlar kapanmıştır. Alman “Siz işi bana bırakın,” dedi. Dışarı çıktı, on dakika sonra dört tane şeftaliyle geri döndü: Komşudaki bir restorana gidip çalmış. İşte *débrouillard* bu demektir. Lord, şeftali başına yirmi frank ödedi.

Kahvaltı ofisinin sorumlusu olan Mario’da tam bir ırgat kafası vardı. Bütün düşüncesi, tasası *boulot’yu* bitirmekti. Kendisine ne kadar çok iş verilirse verilsin, baş edebileceği savıyla çevresine meydan okurdu. Bodrum katında on dört yıl çalışma, adamda ancak bir piston kolundaki kadar tembellik bırakmıştı. Birisi yakındığında *‘Faut être dur.’*derdi. Plonjörlerin, sanki birer erkek çamaşırcı değil de askermişler gibi, sık sık, *'Je* suis *dur’* dediklerini duyarsınız.

İşte, böylece otelde herkesin bir onur duygusu olmuş oluyordu. İş bastırdığında, üstesinden gelebilmek için birlikte çabalamaya hazırdık. Çeşitli bölümler arasındaki sürekli savaşın da etkin bir yaran olurdu; çünkü herkes kendi haklarına sımsıkı sarılıp başkalarının aylaklığını ve hırsızlığını engellemeye çalışırdı.

Bu, otel işinin iyi yanıdır. Bir otelde yetersiz ve uygun olmayan bir insan gücü, kocaman ve karmaşık bir makineyi işletebilir. Çünkü her bir çalışana iyice belirlenmiş bir iş verilmiştir. O kişi, o işi titizlikle yapar. Yalnız, bir de püf noktası vardır. O da şu: Personelin yaptığı işin ille de müşterinin para verdiği iş olması gerekmez. Müşteri, *iyi hizmet* dediği şey neyse ona para verir; otel çalışanıysa *boulot* dediği şey, yani genelde iyi hizmete benzer bir şey için para alır. Sonuç olarak, oteller her ne kadar her şeyin tıkır tıkır işlediği akıl almaz yerler gibi görünürlerse de, gerçekte, önemli konularda, en kötü yönetilen evden daha kötüdürler.

Örneğin, temizliği ele alalım. X Oteli’nde, hizmet bölümlerine girilir girilmez karşılaşılan pasak, insanı deli edecek kertededir. Bizim kahvaltı ofisinin bütün kıyı bucağında yıllanmış bir kir tabakası bulunurdu. Ekmek kilerinde karafatmalar cirit atardı. Bir kez, Mario’ya o böcekleri öldürmemiz gerektiğini dokundurmuştum. Azarlar gibi “Zavallı hayvanları neden öldürecekmişiz?” demişti. Ötekiler de, tereyağını tutmadan önce ellerimi yıkamak istedim diye benimle alay ettilerdi. Yine de, temizliği bouioi’nun bir parçası kabul ettiğimiz noktalarda temizdik. Masaları düzenli olarak ovardık. Çatal bıçak takımını parlatırdık, çünkü bunları yapmamız için buyruk almıştık. Öte yandan, temiz olmamız konusunda verilmiş bir buyruk yoktu. Hoş, böyle bir şeye ayıracak

zamanımız da yoktu ya... Biz yalnızca görevlerimizi yerine getiriyorduk. İlk görevimiz de işi anında yapmaktı. Pis kalmakla zamandan kazanıyorduk.

Mutfaktaki kir daha da ileri kertedeydi. Sözün gelişi diye değil, gerçekten, bir Fransız aşçı, kendisi içmeyecekse çorbanın içine tükürebilir. Sanatçıdır ama, sanatının temizlikle bir ilgisi yoktur. Bir bakıma, sanatçı olduğu için pis olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, süslü görünmesi için, yiyeceğin pis bir biçimde işlemden geçmesi gerekir. Örneğin, aşçıbaşı, denetlesin diye önüne getirilmiş bifteği çatalla tutmaz, parmaklarıyla kaldırıp yeniden tabağa çalar, avucuyla bir şaplak atar, etin salgıladığı suyun tadına bakmak için başparmağını tabağın çevresinde gezdirdikten sonra yalar. Bir daha aynı şeyi yapar; sonra biraz geri çekilip yaptığı tabloyu gözden geçiren ressam gibi eti seyreder; daha sonra, eti, sevecen bir biçimde, o sabah yüzlerce kez yaladığı tombul, pembe parmaklanyla tutup tabağın uygun kesimine yerleştirir. Sonuçtan hoşnut kalınca bir bez alıp tabaktaki parmak izlerini siler. Tabağı garsona verir. Garson da, hiç kuşkusuz, kendi parmaklarını etin suyuna daldıracaktır, briyantinli saçlarına sokup çıkarmaktan yağ içinde kalmış o kirloz parmaklarını... Paris'te bir tabak et yemeğine, diyelim, on franktan fazla bir para vermişseniz, böylesine mıncıklanmış bir şey yiyeceğinizden emin olabilirsiniz. Çok ucuz lokantalarda durum değişiktir. Oralarda yemeğin çevresinde böyle pervane gibi dönülmez. Et, tavadan çatalla alınıp ellenmeksizin tabağın ortasına fırlatılır. Genel olarak denilebilir ki, insan yiyeceğe ne kadar çok para verirse, yiyecekle birlikte o kadar çok ter ve tükürük de yemek zorunda kalır.

Pislik otellerin ve restoranların temeline işlemiştir. Çünkü yiyeceğin sağlıklı olması, zamanında hazırlanmasına ve gösterişli olmasına feda edilir. Oteldeki görevli, yemeği hazırlarken öylesine yüklü bir tempoyla çalışır ki, onun yenilecek bir şey olduğunu hatırlayamaz. Nasıl kanserden ölmek üzere olan bir insan doktor için bir *tıbbi vakadan* başka bir şey değilse, yemek de otel çalışanı için sadece bir commande'dır Bir müşteri, örneğin bir dilim tereyağlı kızarmış ekmek söyler. Aşağılarda, bodrum katında, işten bunalmış biri, o ekmeği hazırlamakla görevlendirildiğinde, nasıl olur da durup kendi kendine "Bu ekmek yenilecektir, ben onu yenilebilecek nitelikte hazırlamalıyım," diyebilir? Bildiği tek şey, ekmeğin usulunce kızarmış görünmesi ve üç dakikada hazır olması gerektiğidir. Alnından birkaç iri ter damlası ekmeğin üzerine düşermiş. Niye tasa etsin? Sonra, kızaran ekmek yerdeki temizlik talaşının üzerine de yuvarlanabilir. İşi yok

da yeni bir dilim ekmek kızartacak! Talaşı bir bezle süpürüp savurmak, sorunu daha kısa yoldan çözümler. Yukarı götürürken ekmek bir daha yere düşer. Bu sefer yağlı yüzü aşağı gelmiştir. Yapılacak şey, bir daha üstünü süpürmektir. Bu tutum, her çeşit yiyecekte böyledir. X Oteli'nde temiz hazırlanan tek yiyecek, personelin ve patronun yemeğiydi. Herkes "Patronu kolla, müşteriyi siktir et, gitsin," derdi. Müşterilerin bulunduğu kesimlerin dışında kalan her yerde kir, pislik egemendi. İnsanın kamındaki bağırsaklar gibi, koskoca otelde de gizli bir kir damarı dolanırdı.

Kir, pasak dışında da, patron müşterileri alabildiğine kazıklardı. Çünkü yiyecek malzemesinin bir bölümü, aşçılar usulünce sunmasını ne kadar iyi bilirlerse bilsinler, çok kötüydü. Etin en iyisi, orta bir etti. Sebzeye gelince, konağın alış verişi için pazara çıkmış iyi bir kâhya kadının başını çevirip bakmayacağı düzeydeydi. Değişmez kural olarak, sanki sürekli olarak öyle bir sipariş varmış gibi, krema hep sütle sulandınlırdı. Çay da, kahve de adi kalitedendi. Kocaman, etiketsiz tenekelerle gelen yapay şekerli reçeller kullanılırdı. Boris'in dediğine göre, ucuz şarapların hepsine *vin ordinaire* mantarı takarlarmış. Çalışanların, ziyan ettikleri her şeyin parasını ödemeleri gerektiğinden, bozulmuş, zarar görmüş hemen hiçbir şey atılmazdı. Bir kez, üçüncü katın garsonu bizim servis asansörünün boşluğundan ta en aşağıya, içinde ekmek kırıkları, kâğıt parçaları filan bulunan çöp yığınının üzerine bir piliç kızartması düşürmüştü. Biz de pilici bir bezle silip yukanya geri göndermiştik. Katlarda da, bir kez kullanılmış çarşafların yıkanmadığı, sadece buğudan geçirilip ütülendikten sonra yeniden yataklara serildiği söylenirdi. Patron, bizlere karşı da, müşterilere davrandığınca pintiydi. Örneğin, koskoca otelde fırça, faraş gibi şeyler bulunmazdı. İşimizi süpürge ve bir mukavva kutu parçasıyla görmek zorundaydık. Personel lavabosu Orta Asya'ya layık bir şeydi. Bulaşık yıkanan musluklar dışında el yıkayacak bir yer yoktu.

Bütün bunlara karşın, X Oteli, Paris'in en pahalı on-on beş otelinden biriydi. Müşteriler akıl almaz paralar ödüyorlardı. Bir gecelik oda fiyatı, kahvaltı hariç, iki yüz franktı. Her türlü şarap ve tütünler, dükkândaki fiyatının iki katına satılırdı. Halbuki patron bunları toptan fiyatına satın alıyordu. Müşterilerden birinin soyluluk sanı varsa ya da milyoner diye adı çıkmışsa, adama çıkarılan faturalar kendiliğinden iki kat zamlı oluverirdi. Bir sabah dördüncü katta, bir Amerikalı, perhizde olduğu için, kahvaltı diye sadece sıcak suyla biraz tuz istemişti. Valenti köpürüyordu. "Tanrım!" diyordu, "Peki benim yüzde onum ne olacak? Tuzlu suyun yüzde onu mu

olurmuş?” Kahvaltı fişine yirmi beş frank yazdı. Müşteri gık demeden ödedi.

Boris’in dediğine göre, aynı şey Paris’in tüm otellerinde ya da, hiç değilse, büyük ve pahalı otellerinin tümünde olurmuş. Fakat, sanırım ki, X Oteli’nin müşterileri özellikle kazıklanabilir çeşittendi. Çünkü, çoğu Amerikalı, birazı da İngilizdi. Fransız gelmezdi. Yani müşteriler iyi yiyecekten haberi olmayan kimselerdi. O tiksindirici Amerikan tahıllarıyla tıkınan, çay saatinde marmelat yiyen, akşam yemeğinden sonra vermut içen, *poulet â la reine*” ısmarlayıp üzerine *Worchester* salçası döken adamlar. Pittsburglu bir müşteri, her gece, odasında akşam yemeği olarak fındık, üzüm ve yağda çalkalanıp pişmiş yumurta yer, kakao içerdi. Belki de, böyle kimseler için kazıklanıp kazıklanmamanın pek önemi olmuyor.

15

Otelde acayip öyküler dinlerdim. Uyuşturucu madde kullananlar, güzel ve körpe komiler bulmak için gelen ahlâksızlar, hırsızlık ve şantaj olaylarından söz eden şeyler. Mario, bir zamanlar çalıştığı bir otelde, oda hizmetçisi kızın Amerikalı bir hanımın değer biçilemeyecek pırlanta yüzüğünü çaldığını anlatmıştı. Günlerce otelden çıkışlarında personelin üstünü aramışlar, fakat yüzük bulunamamış. Meğer, kızın fırın bölümünde bir sevgilisi varmış; yüzüğü bir francalanın hamuruna saklayıp pişirmiş ve bütün aramalar boyunca francala, her türlü kuşkudan uzak, öyle orada durmuş.

Bir gün de, Valenti, boş bir zamanında, kendisi hakkında bir şey anlattı.

“Bilir misin ki, *mon p’tit,* otelde çalışmak pek iyidir de, işini yitirdin mi, cehennem azabı çekersin. Herhalde, aç kalmanın ne olduğunu tatmışsındır, değil mi? *Forcement,* yoksa bugün burada tabak yıkamazdın. Bak işte, ben zavallı bir plonjör değilim, ben garsonum, ama bir kez beş gün aç dolaştım. Beş gün, mideme bir ekmek kabuğu girmedi!

“İşte o beş gün cehennem azabıydı. Neyse ki, kiramı peşin ödemiştim. Öğrenci mahallesinde, Sainte Eloise Sokağı nda pis, ucuz bir otelde kalıyordum. Adı Suzanne May Oteli. İmparatorluk zamanında yaşamış ünlü bir orospunun adıymış. Acımdan ölüyordum, yapacak hiçbir şey yoktu. Otel sahiplerinin garson bulmak için gittikleri kahvelere bile giremezdim, çünkü bir şey içecek param yoktu. Yatakta yatmaktan, gittikçe güçsüzleşmekten, bu arada da tavanda cirit atan tahtakurularını seyretmekten başka bir şey gelmiyordu elimden. Bir daha o günleri görmek mi?

“Beşinci gün, öğleden sonra, aklımı yarı yarıya yitirmiştim, ya da şimdi bana öyle geliyor. Odada solmuş bir baskı resim asılıydı, bir kadın tablosu. Kimdir acaba diye düşünürken, Sainte Eloise yani mahallenin koruyucu

anası olabileceği aklıma geldi. Daha önce fark etmemiştim; ancak, resme bakarken kafamda çok değişik bir düşünce doğdu.

"Ecoute, mon cher, dedim kendi kendime, böyle gidersen, açlıktan öleceksin. Bir şey yapman gerekiyor. Neden Eloise Anaya dua ermeyi denemiyorsun? Diz çök, yalvar, sana biraz para göndersin. Alt tarafı, zararı olacak bir şey değil. Bir dene!

"Kaçıklık, değil mi? İnsan açken her şeyi yapar. Ayrıca, dediğim gibi, bu zararı olacak bir şey değil ki. Yataktan çıktım, dua etmeye başladım. Dedim ki:

"Eloise Anacığım, varsan, lütfen bana biraz para gönder. Fazla istemiyorum. Biraz ekmekle bir şişe şarap alayım, gücümü toplayayım. Üç dört frank işimi görür. Bilemezsin, Elo'ise Anacığım, sana ne kadar minnet duyarım, bana bu tek iyiliği yaparsan. Ayrıca, emin ol, bana bir şey gönderirsen, ilk işim sokağın alt başındaki kilisene gidip sana bir mum yakmak olacak. Amin.

"Bu mum işini katmamın nedeni şu: Azizlerin kendi onurlarına mum yakılmasından hoşlandıklarını duymuştum. Elbette, sözümü tutacaktım. Fakat, ben tanrıtanımazımdır, bu işten bir şey çıkacağına gerçekten inanmıyordum.

"Sonra, yine yatağa girdim, beş dakika geçmişti ki, kapı vuruldu, Maria, girdi içeriye. Bizim otelde oturan şişman bir köylü kızıydı. Çok şapşal bir şeydi ama, iyi kızdı; beni o bulunduğum durumda görmesine aldırmıyordum.

"Beni görür görmez '*Nom de Dieu!* diye haykırdı, 'Ne olmuş sana böyle? Bu saatte yatakta ne işin var? *Quelle mine que tu as*[1] Canlı cenaze olmuşsun.'

"Herhalde gerçekten pek berbat görünüyordum. Beş gündür açtım. Hemen tüm zamanı yatakta geçirmiştim. Üç gündür ne tıraş olmuş ne yıkanmıştım. Odamın da domuz ahırından farkı yoktu.

'"Ne oldu?' diye bir daha sordu Maria.

"Olan şu ki, tanrım! dedim, Açlıktan ölüyorum. Beş gündür bir şey yemedim. İşte olan bu.

"Maria dehşete kapılmıştı. 'Beş gündür bir şey yemedin mi?' dedi, 'Ama neden? Paran yok mu ki?

“Para! dedim, param olsa acımdan ölür müyüm, sanıyorsun sen? Olmuşu bitmişi, beş meteliğim var, her şeyim rehinde. Bak bakalım bu odada satılacak ya da rehine verilecek bir şey kalmış mı? Elli santim getirecek bir şey bulursan, benden akıllısın demektir.

“Maria gözleriyle odayı kolaçan etmeye başladı. Ortalıktaki hırtı pırtıyı oraya buraya itiyordu ki, birden heyecanlanıverdi. Kocaman kalın dudaklı ağzı şaşkınlıktan apaçıktı.

“‘Hey, koca salak!’ diye bağırdı. ‘Budala! Bu ne, bu?’

“Odanın bir köşesindeki boş bir gaz tenekesini kaldırdığını gördüm. Varımı yoğumu satmadan önce bir gaz lambam vardı, haftalar önce o lambaya aldığın gazın tenekesiydi.

“O mu? dedim, gaz tenekesi. Boş. Ne olmuş?

“‘Budala! Sen buna üç frank depozito vermedin miydi?[1]

“Elbette. Üç buçuk frank vermiştim. Tenekeye her zaman para alıyorlardı. Tenekeyi götürünce de parayı geri alıyordum. Fakat, tümden unutmuşum.

“‘Evet,” diye başladım.

“‘Salak!” diye Maria bir daha bağırdı. O kadar heyecanlanmıştı ki, dans etmeye başladı. Tahta pabuçları döşemeye saplanacak diye korkmaya başlamıştım ki, durdu, ‘Salak! *T”es fou! T es fou!* Şunu dükkâna götürüp depozitoyu geri almaktan başka ne işin vardı ki? Üç buçuk frank orada öyle gözünün içine baksın, sen acından öl! Salak![1]

“Şimdi düşünüyorum da, tenekeyi dükkâna götürüp depozitoyu almayı o beş gün boyunca nasıl olup da bir an bile düşünmediğime inanamıyorum. Nakit üç buçuk frank hiç aklıma gelmesin! Yatağın içinde oturdum. Çabuk! diye Maria’ya bağırdım, köşedeki bakkaldan almıştım, alıver kap parasını! Koş, gelirken yiyecek al bana!

“Maria’ya bunları söylememin gereği yokmuş. Tenekeyi kaptığı gibi merdivenlerden aşağı, büyük bir gürültüyle, bir fil sürüsünün çıkarabileceği gürültüyle inmeye başlamıştı bile. Üç dakika sonra döndü. Bir koltuğunun altında bir kiloluk bir ekmek, ötekinde yarım litre şarap vardı. Daha teşekkür edemeden ekmeği kaptığım gibi dişledim. Uzun bir süre açlıktan sonra ekmeğin tadının nasıl olduğunu bilir misin? Soğuk, nemli, hamurumsu, adeta macun gibi. Ama, tanrım, ne kadar iyiydi. Şaraba

gelince, bir dikişte içtim. Sanki doğrudan doğruya damarlarıma girdi de, oradan tüm vücudumda yeni bir kan gibi dolaşmaya

başladı. Her şey birden nasıl değişmişti!

“Soluk almadan tüm somunu bitirdim. Maria, ellerini kalçalarına koymuş, öyle benim yiyişime bakıyordu. Bitirdiğimde ‘Ee? Biraz düzelmişsindir, değil mi?’ dedi.

“Biraz düzelmek mi? dedim, bomba gibiyim! Beş dakika önceki adam değilim ben artık. Şimdi dünyada istediğim tek bir şey var, o da bir sigara.

“Maria, elini önlüğünün cebine soktu. ‘Sigara alamazsın.’ dedi, ‘Paran yok, üç buçuk frankından bu kadar kaldı. Yedi metelik. Yetmez. En ucuz sigaranın paketi on iki metelik.’

“O halde, sigara alabilirim! dedim. Ne talihim varmış! Beş meteliğim vardı, tam yetişiyor.

“Maria on iki meteliği alıp tütüncünün yolunu tutuyordu ki, o arada tümden unuttuğum bir şeyi hatırladım. Olmaz olası Eloise Ana! Bana para gönderirse diye ona bir mum yakacağıma söz vermiştim. Duamın tutmadığı ne malum? ‘Üç ya da dört frank.’ demiştim. Hemen arkasından üç buçuk frank geldi. Kurtuluş yoktu. On iki meteliğimi mum almaya harcayacaktım.

“Maria’yı geri çağırdım. Zahmet etme, dedim, Eloise Ana var. Ona mum adamıştım. On iki metelik muma gidecek. Aptallık, değil mi? Sonuçta sigara içemiyorum.

“‘Eloise Ana mı?’ dedi Maria. ‘Ne olmuş Eloise Anaya?’

“Para göndersin diye ona dua ettimdi, bir de mum adadım, dedim. Duamı kabul etti, herhalde para geldi ya. O mumu almak gerek. Tatsız bir şey ama, sanırım, sözümde durmalıyım.

“‘Peki, Eloise Ana nereden aklına geldi?” diye sordu Maria.

“Resminden, dedim ve her şeyi anlattım, İşte görüyorsun, diye resmi gösterdim.

“Maria resme baktı, sonra beni çok şaşırtan bir kahkaha kopardı. Birbiri ardı sıra kahkahalar atıyordu. Güldü, güldü, odanın içinde tepiniyor, tombul böğürlerini sanki patlamalarını önlemek ister gibi bastırıyordu. *Acaba aklını mı oynattı* diyordum. Ancak iki dakika sonra konuşabildi.

“‘Salak!’ diye bağırdı, sonunda. *T'es fou! T es fou!* Gerçekten şu resmin önünde mi diz çöküp dua ettin sen? Kim sana dedi bunun Eloise Ana

olduğunu?’

“‘Aa, ben iyice düşündüm, Eloise Ana olduğundan emindim, dedim.

“‘Budala! Hiç bile değil Eloise Ana. Sence kim olabilir?’

“Kim? dedim.

‘“Suzanne May. Otele adını verdikleri kadın.’

“Suzanne May’e, İmparatorluk döneminin orospusuna dua etmişim meğer...

“Fakat, aslına bakarsan üzülmüyordum. Maria ile ikimiz bir iyi gülüp eğlenmiştik; sonra konuyu bir daha ele alınca, Eloise Ana’ya hiçbir şey borçlu olmadığım sonucuna vardık. Duaya yanıt verenin o olmadığı kesindi, onun için de mum almak gerekmiyordu. Sonunda bir paket sigaraya kavuşabildim.”

16

Zaman geçiyor, *Jehan Cottard Hanı* açılacağa benzemiyordu. Boris ile birlikte, bir gün öğleden sonra molamızda bir bakalım diye gittik, açık saçık resimlerden başka, değişikliklerin hiçbiri yapılmamıştı. Bekleyen ödeme emirlerinin sayısı da ikiden üçe çıkmıştı. Patron bizi her zamanki kayıtsızlığıyla selamladı, hemen arkasından da benden, yani kendisine bulaşıkçılık yapacak olan kimseden, beş frank ödünç aldı. Artık bundan sonra, o restoranın laftan öteye gitmeyeceğinden emin oldum. Ne var ki, patron on *beş gün sonra kesinlikle açılacağını* yineledi. Bizi bir buçuk metre boyunda koca kalçalı bir kadınla tanıştırdı. Baltık kıyılarından bir Rus; yemekleri o pişirecekmiş. Bize dediğine göre, aşçılığa düşmeden önce şarkıcıymış, sanatçı bir kişiliği varmış. İngiliz (!) edebiyatına, en çok da *Tom Amcanın Kulübesi* kitabına bayılırmış.

İki haftada plonjörlerin gündelik yaşamına öylesine alışmıştım ki, bunun dışında herhangi bir şeyi gözümde zor canlandırabiliyordum. Pek değişikliği olmayan bir yaşamdı. Altıya çeyrek kala yataktan fırlayıp yağdan sertleşmiş giysileri sırtınıza geçirirsiniz. Yıkanmamış bir yüz ve direnen, size karşı koyan kaslarınızla dışarı fırlarsınız. Alaca karanlıktır. İşçi kahveleri dışında, ışıklı pencere görülmez. Gökyüzü, üzerine siyah kâğıttan çatı ve kule resimleri yapıştırılmış koyu mavi geniş ve düz bir duvara benzer. Uykusunu alamamış çöpçüler, üç metre boyunda süpürgeleriyle kaldırımları süpürürler. Üstü başı partal birtakım kimseler ailecek çöpleri karıştırırlar. İşçiler ve bir elinde bir çubuk çikolata, ötekinde bir croissant olan genç kızlar metro istasyonlarına akarlar. Kasvetli tramvaylar gürültüyle geçip gider, onlar da işçi doludur. Acele acele durağa koşarsınız, bir yer bulmak için savaşırsınız. -Sabahın altısında Paris metrosunda yer bulmak için insanın gerçek bir savaşım vermesi gerekir - Sarsıla sarsıla giden yolcu yığını içine tıkıştırılırsınız, ekşimsi şarap ve sarımsak kokan korkutucu bir Fransız suratı burnunuzun dibindedir.

Sonra, otelin bodrum katındaki labirente iner, saat ikiye kadar, gün ışığı neymiş, unutursunuz. Bu sırada, dışarıda insanı ısıtan bir güneş vardır ve kent insanlarla, arabalarla doludur.

Oteldeki ilk haftamdan sonra, öğleden sonra molasını hep ya uyuyarak ya da, param varsa, bir bistroda geçirdim. Dershanede İngilizce dersine giden birkaç hırslı garson dışında, bütün personel boş zamanını böyle ziyan ederdi. Sabahın o didinmesinden sonra, insanda daha iyi bir şey yapacak hal kalmazdı. Bazen, beş altı plonjör, birlikte bir âlem yapmaya karar verirler ve Sieyès Sokağı'ndaki iğrenç bir geneleve giderlerdi. Vizite topu topu beş frank yirmi beş santimdi. Yani on buçuk peni. Geneleve *le prix fixe* diye ad takmışlardı. Orada başlarından geçenleri büyük bir eğlence gibi anlatırlardı. Otel çalışanlarının gözde bir buluşma yeriydi. Plonjörlerin eline geçen, evlenmelerine olanak verecek bir para değildi. Elbette, bodrum katındaki çalışma da ince duygular geliştirecek türden değildi.

Plonjör, bir dört saat daha bodrum katında kaldıktan sonra, ter içinde, sokağın serinliğine çıkar. Sokak lambalan, Paris'in o garip bir erguvan pırıltısı veren lambalan yanmıştır. Irmağın ötesinde Eiffel Kulesi tepeden tırnağa, kocaman ateşten sürüngenler gibi yılankavi ışıklı ilanlarla parıldar. Araba selleri, bir o yöne bir bu yöne sessizce akar, kısık ışıkta nefis görünümlü kadınlar kemerlerin altında bir aşağı bir yukan gezinirler. Bazen bir kadının Boris'e ya da bana şöyle bir göz attığı, yağlı giysilerimizi fark edince hemen bakışlarım çevirdiği olurdu. Metroda bir savaş daha vermek zorunda kalır, kaldığımız yere saat onda ulaşırdık. Genellikle saat onla gece yarısı arasındaki vakti, bizim sokakta, Arap gemicilerin gittiği bodrum katı bir bistroda geçirirdim. Kavga dövüş çıkan kötü bir yerdi. Bazen havada şişelerin savrulduğunu görürdüm. Bir kez korkmuştum. Fakat genellikle Araplar kendi aralarında dövüşür, Hıristiyanlan kendi hallerine bırakırlardı. Arap içkisi rakı çok ucuzdu; bistro da hiç kapanmazdı, çünkü Araplar, talihli herifler, bütün gün çalışıp bütün gece de içebilirlerdi.

Bu, tipik bir plonjör yaşamıydı. O vakitler kötü bir yaşam gibi gelmiyordu. Yoksulluğumu hissetmezdim. Çünkü kiramı ödedikten, tütün, yol parası ve Pazar gününün yiyeceği çıktıktan sonra elime içki için günde dört frank kalıyordu. Dört frank da servet demekti. Bir çeşit -anlatması zor-yoğun bir doyum içindeydim. Onca yalınlaşmış bir yaşamda iyi beslenen bir hayvanın duyabileceği doyum. Yalın diyorum, çünkü hiçbir şey

bir plonjörün yaşamından daha yalın olamaz. Plonjör, dış dünyanın pek bilincinde olmadan, bir şey düşünmeye vakit bulamadan, işle uyku arasında bir gidip gelme içinde yaşar. Onun Paris'i otel, metro, birkaç bistro ve yatağına indirgenmiştir. Gezmeye çıkıyorsa, bu, birkaç sokak öteye gidiyor demektir. Dizlerine oturttuğu bir hizmetçi kız vardır; kız bu arada istiridye yiyip bira içiyordur. Plonjör, izin gününde öğleye kadar yataktan çıkmaz, sonra temiz bir gömlek giyip zar atmaya gider, bir kadeh içkisine oynayacaklardır. Öğleden sonra yine yatağına döner. İş, içki ve uykudan başka hiçbir şey onun gözünde tam bir gerçeklik taşımaz. Bu üçünün arasında da en önemlisi, uykudur.

Bir gece, gece yansından az sonra, tam benim penceremin altında bir cinayet işlenmişti. Korku dolu bir feryatla uyanmış, pencereye gidince, aşağıda, taşların üzerinde boylu boyunca yatan bir adam görmüştüm. Sokağın ucuna doğru uzaklaşan katilleri seçebiliyordum. Üç kişiydiler. Birkaçımız aşağı inip bakmış, adamın basbayağı ölmüş olduğunu anlamıştık. Kafatası bir kurşun boruyla yarılmıştı. Kanının rengini unutamadım. Garip bir kızıllığı vardı. Şarap gibi. O günün akşamı işten döndüğümde, kan hâlâ kaldırım taşlarının üzerindeydi. Dediklerine göre, kilometrelerce uzaktan okul çocuklan buna bakmaya gelmişler. Fakat, şimdi bu olay belleğimde canlanırken bendeki en çarpıcı anı, cinayetten üç dakika sonra yatağa girip uykuya dalmış olmam. Sokağa çıkanların çoğu aynı durumdaydı. Yaptığımız şey, sadece adamın işinin bittiğini gözlemlemek, arkasından hemen geri dönmek olmuştu. Bizler, çalışan insanlardık ve bir cinayetle uğraşacağım diye uyku savurganlığı yapmanın âlemi yoktu.

Otelde çalışmak, bana uykunun gerçek değerini öğreten şey olmuştur. Tıpkı yiyeceğin gerçek değerini açlıktan öğrenmiş olmam gibi. Uyku, yalnızca fiziksel bir zorun olmaktan çıkmış, kösnül bir şey, gereksinimi gidermekten çok, duyusal tatların peşinde gitme gibi bir şeye dönüşmüştü. Bu arada tahtakurusu derdim kalmamıştı. Mario güvenilir bir çare söylemişti: Çarşaflara bol bol biber döktüm; aksırttı ama, tahtakurulan durumdan hiç hoşlanmayıp başka odalara göç ettiler.

17

İçkiye haftada otuz frank verebilecek durumda olduğuma göre mahallenin sosyal yaşamına katılabilirdim. Bazı Cumartesi akşamlan Üç Serçe Oteli'nin altındaki küçük meyhanede ara sıra hoş vakit geçiriyorduk.

Kiremit rengi taş döşeli küçücük meyhaneye yirmi kişi doluşuyorduk, sigara dumanından göz gözü görmez oluyordu. Gürültüyse kulakları sağır edecek gibiydi, çünkü, herkes sesinin en üst perdesinden ya avaz avaz konuşuyor ya da şarkı söylüyordu. Bazen bir curcunadan başka bir şey duyulmuyordu. Bazen hep bir ağızdan *Marseillaise* ya da *Internationale* tutturuluyordu. Yine beraberce *Madelon* veya *Çilekler ve Ahududular* şarkılarınm söylendiği de oluyordu. Azaya, bir cam fabrikasında günde on dört saat çalışan ağır hareketli bir köylü kız, ortadan bir şarkı söylüyordu: *Çarliston oynarken pantolonu düştü.* Arkadaşı, ince, esmer, namusuna pek düşkün Korsikalı bir kız olan Marinette, dizlerini bitiştirip göbek havası gibi bir şey oynuyordu. İhtiyar Rougier çifti, içeri girip çıkıyor, başkalarının içkilerinden içiyorlar ve bir tarihte kendilerini bir somya konusunda aldatmış biri hakkında uzun ve karışık bir şey anlatmaya çalışıyorlardı. Kadidi çıkmış, sessiz R., bir köşede oturmuş, sakin sakin demleniyordu. Kafayı iyice bulmuş Charlie, tombul ellerinden birinde bir bardak uydurma apsemle yarı dans ediyor yarı sendeliyor, bir yandan şiir okuyup bir yandan kadınların memelerini çimdikliyordu. Çeşitli oyunlar oynayanlar vardı, içki için zar da atılıyordu. Manuel diye bir İspanyol, tezgâhın önündeki kızlara takılıyor, zar kabını kızların karnına sürtüp zarları ondan sonra atıyordu, uğur getirirmiş. Madam F. tezgâhın arkasında, fıçıdan acele acele şarap kapları dolduruyordu. Elinin altında hep ıslak bir peşkir bulunurdu. Çünkü meyhanedeki erkeklerin her biri onunla yatmaya çalışırdı. İki çocuk, duvarcı Koca Louis'nin piçleri, bir köşede oturmuş bir şişe gazozu bölüşüyorlardı. Hepimiz, dünyanın iyi bir yer, kendimizin de kusursuz insanlar olduğuna candan inanmıştık ve çok mutluyduk.

Bir saat boyunca gürültü hemen hiç azalmazdı. Sonra, gece yansı dolaylarında, tiz bir ses "Yurttaşlar!" diye bağırırdı. Aynı anda arkaya devrilen bir sandalyenin gürültüsünü de duyardık. Sarışın, kırmızı yanaklı bir işçi ayağa kalkıp masanın üzerine bir şişeyi hızla vururdu. Herkes şarkısını keser, birbirine "Şişşt! Furex başlıyor!" diye fısıldardı. Furex acayip bir yaratıktı. Limoges taraflarından bir duvarcı ustası olan bu adam, tüm hafta çalışır, Cumartesileri kör kütük sarhoş olurdu. Belleğini yitirmişti ve savaştan önce olmuş hiçbir şeyi anımsamıyordu. Madam F. ilgilenmese içki adamı çoktan çökertirdi. Cumartesi akşamları saat beş sularında, binlerini bulur, "Haftalığının tümünü harcamadan Furex'i yakalayın," derdi, adamı bulduklarında da, parasını alır, şöyle derli toplu içecek kadar bir şey bırakırdı. Bir hafta kaçmış, Monge Alanı'nda zil zuma dolaşırken bir arabanın altında kalıp fena yaralanmıştı.

Furex'te acayip olan bir de şuydu: Ayıkken Komünist olan bu adam, içince ateşli bir milliyetçi kesilirdi. Akşama güzel Komünist ilkelerle başlar, ama dört beş litre içtikten sonra içindeki şoven uyanır, birtakım casusları gammazlamaya, tüm yabancıları kendisiyle dövüşe çağırmaya başlardı. Engel olunmazsa şişe de savururdu. İşte her Cumartesi verdiği yurtsever söylevini o aşamada dile getirirdi. Söylev her kez, sözcük sözcüğüne aynıydı. Şöyle derdi:

"Cumhuriyetin yurttaşları! Burada Fransız yok mu? Burada Fransızlar varsa, onlara savaş günlerini hatırlatıyorum, gerçekten hatırlatıyorum. O uzaklarda kalmış arkadaşlık ve kahramanlık günlerini düşününce, gerçekten o arkadaşlık ve kahramanlık günlerini düşününce, kahramanlarımızın öldüklerini düşününce, insan ölmüş kahramanlarımızı gerçekten hatırlıyor. Cumhuriyetin yurttaşları, ben Verdun'de yaralandım..."

Sözün burasına gelince üstündekini sıyırır, Verdun'de aldığı yarayı gösterirdi. Alkış sesleri yükselirdi. Bize dünyada Furex'in söylevinden daha güldürücü bir şey olamazmış gibi gelirdi. Adam, mahallede ünlü olmuş bir gösteriydi. Nöbeti tuttuğunda başka meyhanelerden seyretmeye gelenler olurdu.

Furex'i alaya almak için fısıldaşarak söz birliği ederlerdi. Birisi, ötekilere göz kırptıktan sonra herkesi susturup Furex'ten Marseillaise'i söylemesini rica ederdi. Adam ulusal marşı tatlı bir bas sesle iyi söylüyordu. *Silah başına, yurttaşlar! Tabur olun* dizesine geldiğinde göğsünün derinliklerinden yurtsever gürültüler çağıldardi: Yanaklarından aşağı gerçek

gözyaşları dökülürdü. O kadar sarhoştu ki herkesin kendisine güldüğünü göremezdi. Sonra, daha marşı bitirmeden iki tane güçlü kuvvetli işçi birer kolundan kavrayıp adamı aşağıya indirirdi. Bu arada Azaya da, onun yetişemeyeceği bir yerden yaşasın *Almanya!'* diye bağırırdı. Bu alçaklığı işiten Furex'in yüzü mosmor kesilir, meyhanede herkes yaşasın *Almanya! Kahrolsun Fransa!'* diye bağırmaya başlardı. Furex de onlara erişmeye çabalar, fakat birden eğlenceyi berbat ederdi. Yüzü bembeyaz olur, üzüntülü bir görünüm alır ve kimse yetişip çekemeden masanın üzerine kusuverirdi. Bunun üzerine Madam F. onu bir çuval gibi kaldırıp yatağına çıkarırdı. Adam ertesi sabah sakin ve uygar bir biçimde aşağıya inip bir *L'Humanité* satın alırdı.

Masa bir bezle silinir, Madam F. birkaç küçük şişe daha getirirdi, yanında da ekmek olurdu. Bu sefer ciddi içmek üzere otururduk. Yine şarkılar söylenirdi. Elinde bançosu, bir sokak şarkıcısı girip bir şeyler söyler, beşer metelik toplardı. Sokağın aşağısındaki bistrodan bir kızla bir Arap gelip dans ederler, herif elinde boyalı tahtadan yapılmış ve merdane kadar büyük bir erkeklik organını sallayıp dururdu. Sonra genel gürültünün içinde yer yer boşluklar oluşurdu. Adamlar kendi gönül işlerinden, savaştan söz ederler, Seine'de nasıl balık avlanır, devrim en iyi nasıl kotanlır, onlan açıklar, fıkralar anlatırlardı. Ayılmış olan Charlie konuşmayı ele alır beş dakika kesintisiz kendinden sözederdi. İçerisini serinletmek için kapılan pencereleri açarlardı. Sokak tenhalaşırdı, uzaktan uzağa Saint Michel Bulvarı'ndan aşağı inmekte olan süt arabalarının tekerlek sesleri duyulurdu. Serin hava alınlarımızı okşarken, koyu Afrika şarabından tat almaya devam ederdik, hâlâ mutluyduk, fakat düşünceli bir mutluluktu bu, bağırış çığırışlı havamız sönmüş olurdu.

Saat biri bulduğunda artık mutluluğumuz sona ermişti. Akşamın tadının azaldığını hisseder, hemen yeniden içki ısmarlardık ama, Madam F. artık şarabı sulandırmaya başlamıştı, tadı aynı değildi. Adamlar daha bir kavgacı olmaya başlarlardı. Kızlar hırsla öpülür, göğüsleri hırsla sıkıştınlır ve daha kötü bir şeyler olmasın diye sepetlenirlerdi. Duvarcı Koca Louis, kafayı iyice bulmuş, yerde dört ayak, köpek taklidi yapar, havlardı. Ötekiler bundan da bıkınca, adam önlerinden geçerken birer tekme savururlardı. Birbirlerinin kolunu tutup gelişi güzel itiraflarda bulunmaya başlayanlar olurdu. Söylediğine kulak verilmeyince öfkelenenler çıkardı. Kalabalık azalmaya başlardı. Manuel ile başka biri, onun gibi bir kumarbaz, karşıdaki Arap meyhanesine geçerlerdi. Orada kâğıt oyunu gün ışıyıncaya

kadar sürüyordu. Charlie birden Madam F. den otuz frank borç ister ve hemen sıvışırdı. Belki genelevin yolunu tutuyordu. Adamlar bardaklarını dikip kısa bir *‘Hoşça kalın!‘* sarkıttıktan sonra yatmaya giderlerdi.

Saat bir buçuğu bulduğunda zevkin zerresi kalmamış olurdu. Kalan, yalnızca baş ağrısıydı. Harikulade bir dünyanın harikulade insanları değil, sefil ve umutsuz biçimde kafayı çekmiş, düşük ücretli işçilerin meydana getirdiği, bir güruh olduğumuzun farkındaydık. Hâlâ şarap yudumlamaya devam ederdik ama, sadece alışkanlıktan, yoksa içtiğimiz birden mide bulandırıcı bir şeye dönüşmüştü. Kafamız balon gibi şişmiştir, ayaklarımızın altında döşeme sallanır. Dilimiz, dudaklarımız morarmıştır. Sonunda, devam etmenin hiçbir anlamı olmadığını görürdük. Bistronun arkasındaki avluya çıkıp kusan çok olurdu. Yataklarımızın olduğu katların merdivenlerini zar zor tırmanır, yarı giyinik kendimizi yatağa atar ve on saat uyurduk.

Cumartesiyi Pazara bağlayan gecelerimin çoğu işte böyle geçiyordu. Genelde, insanın kendini kayıtsız, eksiksiz mutlu hissettiği iki saat, ardından gelen o baş ağrısına değiyordu. Mahallede kafasında bir gelecek düşüncesi bulunmayan bir çok bekâr erkek için haftada bir gelen bu içki nöbeti, hayatı yaşanır kılan tek şeydi.

18

Bir Cumartesi akşamı Charlie meyhanede bize hoş bir öykü anlattı. Gözünüzün önüne getirmeye çalışın. Sarhoşluğuna sarhoş ama, aklı başında konuşabilecek kadar da ayık. Yumruğunu çinko tezgâha indirip, “Susun, hanımlar, beyler, rica ederim, susun!” diye bağırdı. “Şu anlatacağımı dinleyin. Unutulacak şey değil. Ders alınacak bir şey. İnce ve uygar yaşamın anılarından biri. Susalım, hanımlar, beyler!

“Pek yolsuz olduğum bir sıradaydı. Güzel şeylere alışmış bir kimsenin öyle beş parasız kalmasının nasıl bir şey olduğunu bilirsiniz. Evden param gelmemişti. Her şeyi rehine koymuştum. Çalışmaktan başka çarem yoktu, ben ise öyle bir şey yapmayacaktım. O sıralarda bir kızla birlikteydim. Yvonne adında bir kız. Şuradaki Azaya gibi şapşal bir köylü kızı. Sarı saçlı, tombul bacaklı. Üç gün boyunca ağzımıza lokma girmemişti. Tanrım! Ne acılar çekiyorduk! Kız, ellerini karnına bastırmış, bir aşağı bir yukarı odayı arşınlıyor, bir yandan da ‘açlıktan ölüyorum’ diye köpekler gibi uluyordu. Korkunç bir durumdu.

“Fakat, zeki bir insan için olanaksız şey yoktur. Kendi kendime ‘Çalışmadan para bulmanın en kolay yolu nedir?’ diye soruyordum. Yanıt hemen geldi: Kolayca para bulmak için, kadın olmak gerekir. Her kadının satacak bir şeyi vardır, değil mi? O zaman, öyle yatmış, kadın olsaydım yapacağım şeyleri zihnimde kurarken, aklıma bir fikir geldi. Resmi doğumevlerini hatırladım. Sağlık Bakanlığı’nın doğumevlerini bilirsiniz, değil mi? Gebe kadınlara orada bedava yemek verirler, soru da sormazlar. Gebeliği yüreklendirmek için yapılan bir şey. Herhangi bir kadın gidip yemek isteyebilir. Derhal verirler.

“Tanrım! diye düşündüm, bari kadın olsaydım! Her gün o doğumevlerinden birinde karnımı doyururdum. Kadın gebe mi değil mi, nereden bilecekler muayene etmeden?

“Yvonne’a döndüm. Kes şu ulumayı, dayanamıyorum, dedim. Yiyecek bulacak bir çare düşündüm.

“‘Nasıl?’ dedi.

“Basit, dedim. Bakanlık doğumevine gidersin, *gebeyim* dersin, güzel bir yemek verirler, soru moru da sormazlar.

“Yvonne afallamıştı. ‘Ama,’ diye bağırdı, ‘gebe değilim ki!’

“Kim takar? dedim. Kolayını buluruz. Bir yastıktan başka bir şey gerekmez. Hadi olsun iki yastık. Ha? Tanrısal esin, değil mi? Ziyan etme ha.

“Evet, en sonunda razı ettim, sonra bir yerden bir yastık bulduk, kızı hazırladım ve dogumevine götürdüm. Candan karşıladılar. Lahana çorbası, sığır etli yahni, patates püresi, ekmek, peynir, bira ile birlikte bebek konusunda bir alay öğüt vermişler. Yvonne patlayacak kadar yemiş, ekmekle peynirin bir bölümünü de benim için cebine indirebilmiş. Para buluncaya kadar kızı her gün götürdüm. Zekâm ikimizi de kurtarmıştı.

“Bir yıl her şey iyi gitti. Yine Yvonne ile birlikteydim. Bir gün birlikte barakaların yakınından Port Royal Bulvarı’ndan aşağı doğru iniyorduk. Birden Yvonne’un ağzı açılıverdi, kızardı, sonra bembeyaz oldu, sonra yine kızardı.

“‘Tanrım!' diye bağırdı, ‘Bak kim geliyor! Doğumevindeki hemşire. Mahvoldum!’

"Çabuk ol! dedim, Koş! Ama iş işten geçmişti. Hemşire Yvonne’u tanımıştı. Gülümseyerek, doğrudan doğruya, bize doğru geldi. İri yarı, şişman, elma yanaklı bir kadındı, altın çerçeveli sapsız bir gözlüğü vardı. Anaç, iyiliğinden her şeye burnunu sokan bir kadın.

“'Umarım, iyisindir yavrucuğum?’ dedi. 'Bebeğin? Bebeğin de iyi mi? Oğlan bekliyordun. Oğlan mı oldu?’

“Yvonne öyle titremeye başlamıştı ki, kolunu kavramak zorunda kaldım. ‘Hayır,’ diyebildi sonunda.

“‘Aa, kızın oldu, demek?’

“Bunun üzerine Yvonne aptalı büsbütün şaşırıp yine ‘Hayır,’ dedi.

“Hemşire hanım afallamıştı. ‘Nasıl?’ diye haykırdı, ‘oğlan da değil, kız da değil! Olacak şey mi?’

“Düşünün, hanımlar, beyler. Tehlikeli bir andı. Yvonne pancar rengi olmuştu ve her an ağlayacak gibiydi; bir saniye daha dursak her şeyi itiraf ederdi. Tanrı bilir, o zaman ne olurdu. Fakat, ben, soğukkanlılığımı yitirmemiştim. Söze karıştım ve durumu kurtardım.

“İkiz doğurdu, dedim sakin sakin.

“‘İkiz ha!’ diye bağırdı hemşire. O kadar hoşuna gitmişti ki, Yvonne’u omuzlarından tuttu, kucaklayıp iki yanağından öptü sokak ortasında.

“Evet, ikiz...”

19

X Oteli’ne gireli beş ya da altı hafta olmuştu ki, bir gün Boris ortadan kayboldu. Akşam, onu Rivoli Sokağı’nda beni beklerken buldum. Sevinçli bir tavırla omzuma vurdu.

“Sonunda özgürüz, dostum! Yarın istifa edebilirsin. *Han* yarın açılıyor.”

“Yarın mı?”

“Şey, belki düzenleme işi birkaç günümüzü daha alabilir. Fakat, herhalde, artık kafeterya yok! Artık işimiz başlıyor, dostum. Frakımı rehinden aldım bile.”

Öylesine sevinçli görünmeye çalışıyordu ki, bir şeylerin yolunda gitmediğini seziyor ve oteldeki güvenli ve rahat işimi bırakmayı hiç istemiyordum. Ama Boris’e de söz vermiştim. Bu nedenle ayrılacağımı bildirdim ve ertesi sabah saat yedide *Jehan Cottard Han*ı’na gittim. Kapı kilitliydi. Boris’i almaya gittim. Bir kez daha kaldığı pansiyondan çıkarılmış ve Croix Nivert Sokağı’nda bir oda tutmuştu. Bir gece önce sokaktan bulduğu ve bana dediğine göre ‘çok iyi huylu’ bir kızla birlikte uyuyorlardı. Restoran konusunda her şeyin çözümlendiğini söyledi. Yalnız, açılmamızdan önce gözden geçirilecek bir iki şey varmış.

Boris’i yataktan saat onda çıkarabildim. Restoranın kapısındaki kilidi açtık. Bir bakışta ‘bir iki şey’ dediğinin ne olduğunu gördüm. Kısaca durum şuydu: Değiştirileceklere son gelişimizden beri dokunulmamıştı bile. Mutfak sobaları henüz gelmemişti. Su açılmamış, elektrik bağlanmamıştı ve daha her türlü boya, badana ve marangozluk işi yapılacaktı. Bir mucizeden başka hiçbir şey restoranı on güne kadar açtıramazdı. Duruma bakılırsa, açılmadan batabilirdi de... Ne olduğu meydandaydı. Patronun parası yoktu, şimdiden personel (dört kişiydik) tutmasındaki amaç, bizi yapı ve onarım işçisi diye çalıştırmaktı. Bizim hizmetimizden hemen hemen bedava yararlanacaktı. Çünkü garsonlar ücret

almıyordu, bana para verecekti ama, restoran açılıncaya kadar karnımı doyurmayacaktı. Aslında, restoran açılmadan bizi çağırmakla yüzlerce frankımızı iç etmiş oluyordu. İyi bir işi boş yere tepmiştik.

Ne var ki, Boris umut doluydu. Kafasında tek bir şey vardı, burada nihayet garson olma ve bir kez daha frak giyme fırsatını bulacaktı. O uğurda, para almadan on gün çalışmaya, hattâ sonunda işsiz kalmaya razıydı. “Sabır!” deyip duruyordu. “Çözümlenecek bu iş. Restoran açılıncaya kadar bekle, kaybımızı kapatacağız. Sabır, dostum!”

Sabır gerekliydi bize, çünkü günler geçiyor, restoranın açılış hazırlıkları ilerlemiyordu. Bodrum katını temizledik, rafları yerlerine taktık, duvarların badanasını yaptık, tahta akşamı cilaladık, tavanı kireçle beyaza boyadık, tabanın rengini koyulaştırdık. Fakat, asıl iş yani kurşun borular, gazın verilmesi, elektriğin açılması hâlâ duruyordu. Çünkü patron faturaları ödeyemeyecekti. Açıkça görülüyordu ki, hemen hemen on parasızdı. Çünkü en ufak ödemeleri bile reddediyordu. Kendisinden para istenildiğinde çarçabuk ortadan kaybolmasını biliyordu. Hilekârlığı ve aristokrat tavırları bir araya getirmiş bu adamla iş yapmak hiç de kolay değildi. Günün her saatinde canı sıkkın alacaklılar gelip adamı arıyorlar, biz de aldığımız talimat geregi, Fontainebleau’da, Saint Cloud’da ya da hemen koşup gidilemeyecek uzaklıkta başka bir yerde olduğunu söylüyorduk. Bu arada açlık, gittikçe daha fazla açlık çekiyordum. Otelden cebimde otuz frankla ayrılmış ve hemen kuru ekmeğe yatmak zorunda kalmıştım. Boris başlangıçta patrondan bir altmış frank avans koparabilmişti, ama onun da yarısını garson giysisini rehinden kurtarmaya ve kızın ‘iyi *huyuna*’ harcamıştı. İkinci garsondan, Jules’den, günde üç frank borç alıyor, onu ekmeğe veriyordu. Bazı günler tütün paramız bile olmuyordu.

Arada aşçı kadın işlerin nasıl gittiğini görmeye geliyordu. Bakıyordu ki, mutfakta hâlâ tava tencere yok, oturup ağlıyordu, jules, ikinci garson, işe yardımı hep reddediyordu. Macardı. Kısa boylu, esmer, gözlüklü, keskin çizgili, çok konuşkan bir adamdı. Tıp okumuş, fakat parasızlıktan stajını bırakmak zorunda kalmıştı. Başkaları çalışırken konuşmaya bayılıyordu. Bana kendinden söz etti, düşüncelerini anlatıyordu. Görünüşe göre Komünistti ve çeşit çeşit acayip kuramları vardı (çalışmanın yanlış bir şey olduğunu size rakamlarla ispatlayabilirdi), aynı zamanda da Macarların çoğu gibi tutku derecesinde bir gururu vardı. Gururlu ve tembel adamdan iyi garson çıkmaz. Jules’ün en övündüğü şeylerden biri, bir gün bir

restoranda kendisine hakaret etmiş bir müşterinin ensesinden aşağı bir tabak sıcak çorbayı boşaltmış ve kovulmayı beklemeden çıkıp gitmiş olmasıydı.

Günler geçtikçe Jules patronun bize yaptığı numaralara daha çok kuduruyordu. Söylev verir gibi, tükürük saça saça bir konuşma biçimi vardı. Bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, yumruğunu sallayarak beni çalışmamaya kışkırtıyordu:

“Bırak şu fırçayı, salak adam! Sen ve ben onurlu kişileriz; şu Rus köleler gibi öyle boş boşuna çalışmayız. Bak söylüyorum sana, böyle aldatılmak benim için işkenceyle eş. Yaşamımda öyle zaman oldu, beş meteliğimi yürüttüklerinde kusmuşumdur, öfkeden kusmuşumdur.

“Ayrıca, unutma ki dostum, ben Komünistim. *A bas la bourgeoisie!*Acaba beni çalışmaktan kaçınabilecekken çalışırken görmüş tek bir insan var mıdır? Görmemiştir. Hem ben, sizin gibi çalışıp kendimi yıpratmadığımdan başka, çalarım da; sırf bağımsız olduğumu göstermek için. Bir zamanlar, bir restorandaydım, patron bana köpekmişim gibi davranabileceğini sanıyordu. Ben de, öcümü almak için, süt tenekelerinden süt çalıp belli etmeden tenekeleri yeniden sımsıkı kapama yolunu buldum. Sabah akşam o sütü içiyordum. Günde dört litre süt, bir de yarım litre krema. Patron saçını başını yoluyordu, o kadar süt nereye gidiyor diye. Anlıyorsun, değil mi, sütü sevdiğimden değil, nefret ederim. Prensip olarak, sadece prensip olarak.

“İşte, üç gün sonra, karnımda korkunç ağrılar başladı. Doktora çıktım. ‘Ne yedin?’ diye sordu. Günde dört litre sütle yarım litre krema içiyorum, dedim. ‘Dört litre ha!’ dedi. ‘Hemen keseceksin. Devam edersen patlarsın.’ Vız gelir, dedim. Benim için prensip her şeyden önce gelir. Patlasam da o sütü içmeye devam edeceğim.

“Sonra, ertesi gün, patron beni süt çalarken yakaladı. ‘Kovuldun,’ dedi, ‘hafta sonu gidiyorsun.’ Kusura bakma, beyim, dedim, bu sabah gidiyorum. ‘Hayır,’ dedi. ‘Cumartesiye kadar bana gereklisin.’ Öyle mi, patronum? dedim içimden. Bakalım hangimiz önce pes edeceğiz? Tabak çanak kırmaya başladım. İlk gün dokuz tabak kırdım. İkinci gün on üç. Ondan sonra, patron çıkıp gitmeme pek sevindi.

“Yaa işte, ben senin o Rus *köylülerinden* değilim..."

On gün dolmuştu. Çok kötü bir dönemdi. Param tümden suyunu çekmişti. Günlerdir oda kirasını ödeyememiştim. Boş ve kasvetli restoranın

içinde hiçbir şey yapmadan oturuyorduk. O kadar açlık çekiyorduk ki, kalan işe de devam edemiyorduk. Artık restoranın açılacağına inanan bir Boris kalmıştı. Metrdotel olmayı çok istiyordu, aklından bir şey uydurmuştu: Güya patron parasını hisse senetlerine bağlamışmış, satmak için uygun zamanı bekliyormuş. Onuncu gün ne yiyeceğim ne tütünüm, hiçbir şeyim kalmamıştı. Patrona ücretime mahsuben avans almazsam çalışamayacağımı söyledim. Her zamanki terbiyeli haliyle avansı vaat etti ve yine her zamanki gibi sırra kadem bastı. Odama gitmek üzere oradan ayrıldım ama, yan yolda baktım ki, kira konusunda Madam F. ile bir tartışmaya girecek mecalim yok. Geceyi bulvarda bir bankın üzerinde geçirdim. Bank çok rahatsızdı. Kol konulacak yerleri insanın sırtına batan bir şey. Üstelik hava da düşündüğümden daha soğuktu. Şafakla işbaşı zamanı arasında uzun sıkıcı saatlerde 'ne akla hizmet kendimi şu Rusların eline teslim ettim' diye düşünecek bol bol vaktim oldu.

Sonra, sabahleyin talihim döndü. Herhalde patron alacaklılarıyla bir anlaşmaya varmış olacak ki, geldiğinde cepleri para doluydu, onarımı başlattı, benim avansımı verdi. Boris ile birlikte makarna ve bir parça at karaciğeri aldık ve on günden beri ilk kez sıcak yemek yedik.

Dışarıdan işçi getirilmişti ve değişiklik işleri hızla ve inanılmaz derecede düşük kalitede yapılmıştı. Örneğin masalar çuha kaplanacaktı, fakat patron çuhayı pahalı bulup onun yerine kullanımdan düşmüş, bir türlü gitmeyen bir ter kokusu içindeki asker battaniyelerinden satın aldı. Elbette üzerlerine masa örtüleri örtülecekti. Örtüler 'Kavisli' dekorasyona uysun diye kareliydi. Son gece saat ikiye kadar çalışıp her şeyi hazır ettik. Tabak takınılan saat sekize kadar gelmemişti. Yeni olduğu için hepsini yıkamamız gerekiyordu. Çatal bıçaklar da örtüler de ertesi sabaha kadar gelmedi. Yıkadığımız tabaklan patronun bir gömleği ve kapıcı kadından aldığımız bir yastık yüzüyle kurutmak zorunda kaldık. Bütün işi Boris ile ben yapıyorduk. Jules ortalarda görünmemeye çalışıyordu. Patronla karısı da barda bir alacaklı ve Rus arkadaşlarından birkaçıyla oturmuş, restoranın başarısına içiyorlardı. Aşçı kadın mutfakta başını masaya dayamış ağlıyordu. Elli kişilik yemek yapması isteniyordu, eline teslim edilen tencere tavalar ise on kişiye yetmezdi. Gece yarısı dolaylarında birkaç alacaklıyla tedirgin edici bir görüşme odu. Adamlar patronun veresiye aldığı sekiz tane bakır tavaya el koymaya gelmişler. Yarım şişe konyakla ağızları kapatıldı.

Jules ve ben son metroyu kaçırmıştık, restoranda yerde yatmak zorunda kaldık. Sabahleyin gördüğümüz ilk şey, mutfak masasının üzerinde duran jambonu kemiren iki kocaman fare . oldu. Uğursuzluk işareti. Artık her zamankinden daha emindim ki, *Jehan Cottard Hanı* fiyaskoya dönüşecekti.

20

Patron beni mutfak plonjörü diye işe almıştı. Yani işim bulaşık yıkamak, mutfağı temizlemek, sebze ayıklamak, çay ve kahve yapmak, sandviçleri hazırlamak, ufak tefek pişirme işlerini üstlenmek ve ortalıkta dolanmaktı. Alacağım, yine, ayda beş yüz frank ve yemekti, fakat izin günü yoktu, çalışma saatleri saptanmış değildi. X Oteli'nde, en iyi yiyeceği, sınırsız parayı ve iyi düzeni görmüştüm. Şimdi Handa ise son derecede kötü bir restoranda işlerin nasıl yürütüldüğünü görüyordum. Bu, anlatmaya değer bir şey. Çünkü Paris'te bunun gibi yüzlerce restoran var ve Paris'e gelen herkes ara sıra bunlardan birinde karnını doyurur.

Bu arada şunu da söylemek isterim ki, Han, öğrencilerin, işçilerin gittiği, harcıâlem bir ucuz aşevi değildi. Yirmi beş franktan aşağı doğru dürüst bir yemek verdiğimiz yoktu. Toplumsal düzeyimizi yüksek tutan değişik, sanatsal bir niteliğimiz vardı. Barda açık saçık resimler asılıydı. Kavisli Norman dekorasyonu ve duvarda mum görünümü veren, aslında elektrikle yanan lambalar vardı. 'Köy' çanak çömlekleri yerleştirilmişti, hattâ kapıya bir de binek taşı konmuştu. Patron ve baş garson Rus subaylarıydılar, müşterilerin çoğu unvan sahibi Rus sığınmacılardı. Kısaca basbayağı şıktık.

Ne var ki, mutfağın arkasındaki koşullar domuz ahırı koşularıydı. Çünkü hizmet düzenlememiz domuz ahırı düzenlemesine benziyordu.

Mutfak on beşe sekiz kadem boyutlarındaydı. Bu alanın da yarısını ocaklar ve masalar kaplıyordu. Bütün kapların hemen erişilecek yerde değil de raflarda durması gerekiyordu. Tek bir çöp kovası konacak yer vardı. O çöp kovası günün ortasında ağzına kadar dolmuş oluyordu, bu yüzden de genellikle yerde bir karışa yakın yükseklikte bir ezilmiş, çiğnenmiş yiyecek katmanı oluşuyordu.

Ateş olarak üç tane gaz ocağından başka bir şeyimiz yoktu. Fırın olmadığından bütün rostoların sokak fırınına gönderilmesi gerekiyordu.

Kilerimiz yoktu. Onun yerine, arkamızdaki avluda üzeri yarı yarıya kapalı, orta yerinde bir fidan biten sundurma gibi bir yeri kullanıyorduk. Et, sebzeler, öteki şeyler, farelerin ve kedilerin saldırısına açık, olduğu gibi yere konuluyordu.

Sıcak su düzeni kurulmamıştı. Bulaşık suyunun tavalarda ısıtılması gerekiyordu, yemekler pişerken ocakların üzerinde tavalara yer olmadığı için de, tabakların çoğu zorunlu olarak soğuk suyla temizleniyordu. Bunun yumuşak sabun ve Paris'in sert suyuyla yapılması demek, yağ bulaşıklarının gazete kâğıdı parçalarıyla sıyrılması demekti.

O kadar az tavamız vardı ki, olanları teker teker işleri biter bitmez yıkamak, akşama bırakmamak zorundaydım. Yalnız bu, sanırım, günde bir saatlik bir zaman yitimi demekti.

Elektrik tesisatında masrafı azaltalım derken öyle bir şey yapılmıştı ki, çoğu gün akşam sekizde sigorta atardı. Patron mutfakta topu topu üç mum yakmamıza izin vermişti. Aşçı kadın 'üç mum uğursuzluktur', dediği için de iki muma kalmıştık.

Kahve değirmenimiz yakındaki bir bistrodan ödünç alınmıştı. Çöp tenekemiz ve süpürgelerimiz kapıcı kadına aitti. Birinci haftanın sonunda çamaşırhane örtülerimizi, peçetelerimizi teslim etmedi, çünkü fatura ödenmemişti. Çalışma bakanlığı müfettişiyle başımız dertteydi, çünkü adam personelin arasında yabancılar bulunduğunu saptamıştı. Patronla birçok kez özel görüştü, sanırım patron rüşvet vermek zorunda kaldı. Elektrik şirketi hâlâ tahsildar yollayıp para istetiyordu. Para istemeye gelenler, kendilerini aperitifle satın almaya çalıştığımızı görünce her sabah damlamaya başladılar. Bakkala borcumuz vardı, krediyi keseceklerdi, ancak, bakkalın karısı -altmışlık bıyıklı bir kadın jules'e abayı yakınca, her sabah kadının yüzüne gülsün diye Jules bakkala gönderilmeye başlandı. Ben de her gün Ticaret Sokagı'na gidip çekişe çekişe sebze pazarlığı ederken bir franktan az bir para için bir saat vakit yitiriyordum.

Bunlar, yetersiz sermayeyle restoran açmanın sonuçlarıydı. Bu koşullarda aşçıdan ve benden günde otuz kırk kap yemek vermemiz isteniyordu, bu, ileride yüz kaba çıkacaktı. Aşçının çalışma saatleri sabah sekizden gece yarısına kadardı, benimkiyse sabah yedide başlayıp gece yarımda son buluyordu. Yani hemen hemen hiçbir mola vermeksizin on yedi buçuk saat.

Öğleden sonra beşe kadar hiç oturacak zamanımız olmuyordu. O zaman da çöp tenekesinden başka üzerine oturacağımız bir şey yoktu. Yakın bir yerde oturan, onun için son metroya yetişme diye bir sorunu olmayan Boris sabah sekizden gece ikiye kadar yani on sekiz saat çalışıyordu. Haftada yedi gün. Pek yaygın olmamakla birlikte bu çalışma saatlerinin Paris için olağandışı bir yanı yoktu.

Kısa sürede yaşam X Oteli'ni tatil dönemi gibi anımsatan bir akışa girmişti. Her sabah altıda yataktan kalkıyordum, tıraş olmuyordum, bazen yıkanıyor ve hızla İtalya Alanı'na koşuyor, itiş kakış, metroda oturacak bir yer bulmaya çalışıyordum. Saat yedide, soğuk ve kirli mutfağın kasvetli havası içine giriyordum. Yerlerde patates kabukları, balık artıkları, bir yığın da geceden bekleyen, yağdan birbirine yapışmış tabak buluyordum. Su henüz soğuk olduğundan bulaşığa hemen başlayamıyordum, Süt getirmem ve kahveyi yapmam gerekiyordu. Çünkü ötekiler saat sekizde geliyor ve kahvenin o sırada hazır olmasını istiyorlardı. Ayrıca, birçok da temizlenecek tava vardı. O tavalar bir mutfak bulaşıkçısının başının belasıdır. Her birini on dakika kumla, telle ovmak gerekir. Sonra da dış yüzleri parlatıcıyla ovulur. Neyse ki, bu tavalar artık yapılmıyor da Fransız mutfağından yavaş yavaş çekiliyorlar. Elbette hâlâ elden düşme olanlar çıkabilir.

Ben bulaşığa başladıktan sonra aşçı kadın çağırır, soğan soydurtur, soğanlara başlayınca, patron gelir lahana almaya gönderirdi. Elimde lahanalarla döndüğümde patronun karısı beş altı yüz metre uzakta bir dükkâna gönderip bir testi kırmızı şarap aldırtırdı. Döndüğümde beni bekleyen sebzelerin artmış olduğunu görürdüm. Tabaklar da hâlâ yıkanmamıştı. Böylece, personel eksikliğinden gün boyu birinin işi ötekinin sırtına yıkılır, hiçbir iş zamanında yapılmazdı.

Saat ona kadar çalışma görece bir kolaylıkla yürürdü. Elbette hızlı çalışırdık, kimse de sinirlenip bağırmaya çağırmaya kalkmazdı. Aşçı kadın kendi sanatçı niteliğinden söz etmeye, bana Tolstoy harikadır, değil mi?' diye sormaya, tahtanın üzerinde sığır eti kıyarken zarif bir soprano sesle şarkı söylemeye vakit bulurdu. Ama saat onda garsonlar kendi yemeklerini istemeye başlarlardı; on birde ilk müşteriler gelebileceğinden garsonlar erken yerdi. Birden her şey hızlanırdı, herkes asabileşirdi. Bu, X Oteli'ndeki dizgin tanımaz telaşa ve bağırmaya benzemeyen bam başka bir şeydi. Bir karmaşa, düzeysiz bir çatışma ve öfkenin ortaya vuruluşuydu. Her şeyin temelinde rahatsızlık yatıyordu. Mutfak dayanılmaz derecede

ufak ve sıkışık olduğundan tabakların yere bırakılması zorunluydu. Her an üzerlerine basmamak için dikkatli olmak zorundaydık. Aşçı dönendikçe koca kıçı bana çarpıyordu. Bitip tükenmek bilmeyen buyrukları da hiç eksik olmuyordu:

“Hay aptal hay! Kaç defa söyleyeceğim, pancarın kökünü bıçakla kesme diye! Çekil çabuk, musluğa geçeyim! Bırak şu bıçakları; patateslere bak! Kevgirimi ne yaptın? Bırak şu patatesleri! Ben sana çorbanın köpüğünü al demedim mi? Kaldır şu tenekeyi ocağın üzerinden. Boş ver bulaşığa da kerevizi soy. Hayır, öyle değil, salak, şöyle. Bak! Sen bezelyeyi nasıl haşlıyorsun bakayım, öyle! Haydi, durma, ringaları ayıkla. Pul kalmasın üstlerinde! Sen bu tabağa yıkanmış mı diyorsun? Önlüğüne sil. O salatayı yere koy. Hah, şimdi de benim geçeceğim yere koydun! Bak, şu tencere kaynıyor. İndir o tavayı oradan. Hayır, ötekini. Şunu ızgaranın üzerine koy. Al şu patatesleri buradan. Oyalanma, at yere. Bas üstüne. Şimdi biraz talaş at; yer kaydırak alanı gibi. Baksana salak! Orada biftek yanıyor. Tanrım neden benim mutfağıma bu salağı gönderdin? Sen kimle konuştuğunu biliyor musun? Halamın Rus kontesi olduğunu öğrenemedin mi?” vb. vb.

Bu, hemen hemen hiçbir değişiklik olmaksızın saat üçe kadar böyle sürerdi. Yalnız, aşçı kadının saat on bir sularında siniri tutar, bol bol ağlardı. Üçten beşe, garsonlar için epeyce gevşek bir zaman dilimiydi. Fakat aşçı hâlâ çok meşguldü, ben de olanca hızımla çalışırdım, çünkü bir yığın kirli tabak beni beklerdi, o yığını akşam yemeğinden önce yok etmek ya da hiç değilse bir miktar azaltmak tam bir koşu temposu isterdi. Koşulların ilkelliği yüzünden bulaşık zahmeti iki katına çıkıyordu. Bulaşık süzgüsünün büyüklüğü yetersizdi, su ılıktı, kurutma bezleri ıslaktı, bulaşık çukuru, altmış dakikada bir tıkanırdı. Saat beş olduğunda aşçı da ben de ayaklarımızın üzerinde duramayacak duruma gelirdik. Sabah yediden beri ne bir şey yemiştik ne bir yere oturmuştuk. O çöp tenekesinin üzerine ben yere, kendimizi atardık. Bir şişe bira içer ve sabah söylediklerimizden ötürü birbirimizden özür dilerdik. Bize devam gücü veren çaydı. Hep bir demliğin hazırda bulunmasına dikkat ederdik. Gün boyu litrelerce çay içerdik.

Saat beş buçukta koşuşma ve dalaşma yeniden başlardı. Bu sefer daha ağırı. Çünkü artık herkes yorgunluktan bitiyordu. Aşçı kadın saat altıda ve saat dokuzda olmak üzere iki kez sinir krizi geçirirdi. Sinir krizleri öylesine düzenli geliyordu ki, onun krizi tuttuğunda saatin kaç olduğunu söyleyebilirdik. Çöp tenekesinin üzerine yığdırdı, kendini kapıp koyuverir,

gözyaşları sel gibi akardı. Bir yandan da ‘bu yaşama düşeceğim hiç aklıma gelir miydi?’ diye avazı çıktığı kadar bağırırdı. Sinirleri dayanamazmış; Viyana’da müzik eğitimi görmüşmüş, yatalak kocasına bakıyormuş, vb. vb. Başka bir zaman olsa, insan kadının haline acırdı ama, o yorgunluğumuzda hepimizi çileden çıkarıyordu. Jules kapı ağzında durur ağlamasının taklidini yapardı. Patronun karısı sızıldanır, Boris ile Jules gün boyu dalaşırlardı, çünkü Jules işini savsaklardı ve Boris, baş garson olarak bahşişlerin büyük bölümünü kendisi almak isterdi. Daha restoranın açılışından iki gün sonra iki franklık bir bahşiş için mutfakta yumruk yumruğa gelmişler, aşçı kadınla ben ayırmak zorunda kalmıştık. Kibar davranmasını hiç unutmayan tek kişi patrondu. Çalışma saatleri bizimkiyle aynıydı. Ama onun yapacak bir işi yoktu, çünkü aslında işi yürüten karısıydı. Onun mal siparişi dışında tek işi, barda durup beyefendi tavırlarıyla sigara içmekti, onu da çok iyi yapıyordu.

Aşçı kadınla ben akşam yemeğimizi yiyecek zamanı genellikle saat onla on bir arasında bulabiliyorduk. Gece yarısı olduğunda, kocası için çaldığı yiyeceği bir paket yapıp giysisinin altına saklıyor ve bu çalışma saatlerinin kendisinin ölümüne neden olacağını, ertesi gün istifa edeceğini söyleye söyleye çıkıp gidiyordu. Jules de gece yarısı ve genellikle Boris’le bir kavga ettikten sonra giderdi. Boris ise saat ikiye kadar bara bakmak zorundaydı. Bulaşığı on ikiyle yarım arasında bitirebilmek için elimden geleni yapıyordum. İşi doğru dürüst kotaracak zaman yoktu. Sadece tabakların yağını peçetelerle sıyırıyordum. Yerdeki kire gelince ya olduğu gibi bırakıyor ya da en berbat bölümünü göz önünden uzaklaştırmak için ocakların altına süpürüyordum.

Yarımda üstümü giyip dışarı fırlardım. Barın önünden geçip kapıya yöneldiğimde patron, her zamanki yumuşak görünümüyle, “*Mais, mon cher Monsieur,*” derdi, “ne kadar yorgun görünüyorsunuz, lütfen şu bir bardak konyağı kabul edin.”

Sanki bulaşıkçıya değil de bir Rus düküne uzatır gibi kadehi uzatırdı. Hepimize öyle davranıyordu. Bu, günde on yedi saat çalışmamızın ödülüydü.

Genellikle son metroda hemen hiç kimse olmazdı. Bu çok iyi bir şeydi. Çünkü insan yarım saat oturup uyuyabilirdi. Çoğu zaman saat bir buçukta yatağa girmiş oluyordum. Bazen metroyu kaçırıp restoranda yerde

uyuduğum da oldu ama, bunun pek önemi yoktu, çünkü o sırada kaldırım taşlarının üzerinde bile uyuyabilirdim.

21

Yaşam bu biçimiyle iki hafta kadar sürdü. Müşteri sayısı arttığı için, iş de biraz artıyordu. Restorana yakın bir yerde bir oda bulsam bir saatlik zaman kazanabilirdim ama, ev değiştirmeye vakit ayırmam olanaksızdı. Saçımı kestirmeye, gazeteye bir göz atmaya ya da giysilerimi tam olarak çıkarmaya da vaktim yoktu. On günün sonunda on beş dakika boş kalmayı başarıp Londra'da arkadaşım B.'ye bir mektup yazabildim. *Bana bir iş bulabilir mi,* diye soruyordum. Ne işi olursa olsun, yeter ki beş saatten fazla uyku uyumama olanak tanıyacak bir şey olsun. Günde on yedi saat çalışmanın üstesinden gelemeyeceğim besbelliydi. Halbuki böyle çalışıp buna aklını takmayan birçok kimse vardı. İşin iyice bindirdiği zamanlarda, Paris restoranlarında bu tempoda çalışan, hem de birkaç hafta için değil, yıllarca böyle çalışan binlerce insan bulunduğunu düşünmek, insanın kendine acımasının önüne geçebilmek için iyi bir şeydi. Otelime yakın bir bistroda bir kız vardı. Tüm yıl boyunca sabah yediden gece yansına kadar çalışıyordu. Yalnızca yemek yerken oturabilirdi. Hatırlıyorum, bir gün 'benimle dansa gelir mi' diye sormuştum da, gülmüş, aylardan beri sokağın köşesinden uzak bir yere gitmediğini söylemişti. Veremliydi. Ben Paris'ten ayrılacağım sıralarda öldü.

Topu topu bir haftanın sonunda yorgunluktan hepimizin sinirleri harap olmuştu. Yalnızca Jules bizim gibi değildi, o kimsenin gözüne batmadan orada burada dolaşmasını sürdürüyordu. Başlangıçta ara sıra çıkan kavgalar artık sürekli hale gelmişti. Saatler boyu gereksiz bir homurdanma, vızıldanmadır gidiyor ve beş dakikada bir, yersiz bir fırtınaya dönüşüyordu. 'Şu tavayı indir bana oradan, salak!' Böyle bağıran, aşçı kadındı. Boyu tavaların durduğu rafa yetişemezdi. Ben de 'Kendin al, kart orospu' diye bağırırdım. Bu laflar sanki mutfağın havasında kendiliğinden ortaya çıkar gibiydi.

Akıl almaz küçüklükler üzerine kavgalar ediyorduk. Örneğin, çöp tenekesi bitmez tükenmez bir kavga kaynağıydı. Benim istediğim yere konulsa aşçı kadının yolunun üzeriydi, onun istediği yerse benimle evyenin arasındaydı. Bir gün o kadar çok dır dır etti ki, sonunda tenekeyi alıp, sırf inat olsun diye, tam onun geçeceği yere koydum.

“Hadi bakalım, manda karı,” dedim, “kendin kaldır şimdi!” Teneke, yaşlı kadıncağızın kaldıramayacağı kadar ağırdı. Oturdu, başını masaya dayayıp hüngür hüngür ağlamaya başladı. Bense eğleniyor, kadını alaya alıyordum. O kertede yorgunluk insanın davranışlarına ve terbiyesine böyle etki yapıyordu işte.

Birkaç gün sonra aşçı, Tolstoy’dan da kendisinin sanat yeteneğinden de söz etmeyi bırakmıştı. İş dışında birbirimizle konuşmuyorduk. Boris ile Jules de birbirleriyle konuşmuyorlardı. Her ikisi de aşçıyla küstüler. Hattâ Boris ile ben bile aramızda pek az konuşuyorduk. Çalışma saatlerinde ağzımızdan çıkanların çalışma dışında söylenmemiş sayılacağını peşinen kabullenmiştik ama, yine de birbirimize öylesine ağır laflar etmiştik ki, unutmak olanaksızdı. Ayrıca, çalışma dışı diye bir zaman da yoktu zaten. Jules gittikçe daha tembel oluyor ve sürekli olarak yiyecek çalıyordu. *Görev duygusuyla* imiş. Bizlere, hepimize, onun hırsızlığına katılmadığımız için *çanakyalayıcı* diyordu. Kafası, garip, kötücül bir biçimde işliyordu. Bir tarihte, sırf burjuva sınıfından birinden öç almış olmak için, adamın çorbasını sofraya götürmeden önce, içine kirli bir bulaşık bezi batırmış. Bunu bana şişine şişine anlatıyordu.

Mutfak gittikçe kirleniyor, sıçanlar -her ne kadar birkaçını öldürsek de- gittikçe saldırganlaşıyorlardı. O pis yerde çevreme bakıp, yerde çöplerin yanı başında eti, oraya buraya saçılmış, içleri soğuk yağ birikimdi tavaları gördükçe ‘acaba dünyada bizimki kadar kötü bir restoran bulunur mu?’ derdim. Fakat öteki üçü bundan daha kötü yerler gördüklerini söylüyorlardı.

Jules pis şeyler görmekten açıkça tat alıyordu. Öğleden sonraları yapacak pek bir şeyi yoktu, mutfağın girişinde durur, fazla çalışıyoruz diye bizi alaya alırdı:

“Salak! O tepsiyi neden yıkıyorsun? Pantolonuna sürt gitsin. Müşterilere aldırılır mı? Onların bir şeyden haberi var mı ki? Restoran işi nedir, bilirler miymiş? Tavuğu keserken yere düşürürsün, özür diler, eğilir alır, gidersin. Beş dakika sonra başka kapıdan yine aynı tavukla gelirsin. Restoran işi budur.” Bunun gibi laflar.

Evet, şaşılacak şey ama, bütün bu pisliğe, bu beceriksizliğe karşın, *Jehan Cottard Hanı* gerçekten bir başarı oldu. İlk birkaç gün müşterilerimizin tümü patronun arkadaşı Ruslardı. Onların arkasından Amerikalılar ve başka yabancılar geldi. Fransız yoktu. Sonra bir gece çok heyecanlandık, çünkü ilk Fransız müşterimiz gelmişti. Bir an kavgalarımızı unutup hepimiz iyi bir akşam yemeği çıkarma çabasında birleştik. Boris ayaklarının ucuna basarak mutfağa geldi, başparmağıyla omzunun üzerinden içeriyi işaret ederek bir sır söyler gibi fısıldadı:

"Hişt! *Attention,* un *Français!*"

Az sonra patronun karısı gelip fısıldadı:

"*Attention, un Français!* Bütün sebzelerden çift porsiyon vereceksin, unutma."

Fransız yemeğini yerken patronun karısı mutfak kapısındaki parmaklığın arkasında durmuş, adamın yüzündeki ifadeyi inceliyordu. Ertesi gece aynı Fransız, yanına iki tane daha Fransız almış, yine geldi. Bu, adımızın tanınmaya başladığını gösteriyordu. Kötü bir restoranın en belli işareti müşterilerinin tümünün yabancı olmasıdır. Belki başarımız kısmen patrondan geliyordu. Sırf sezgisiyle, restoranın donanımını yaparken gösterdiği o sezgiyle çok keskin sofra bıçakları almıştı. Tutunmuş bir restoranın sırrının sofra bıçakları olduğu malum. Durumdan memnundum, çünkü yanlış kanılarımdan biri, Fransızların iyi yemeği görür görmez tanıdıkları yolundaki kanım böylece çürümüş oluyordu. Ya da biz Paris ölçülerine göre pekâlâ iyi restorandık; bu durumda kötüler kim bilir nasıl olur, insan düşünemiyor bile.

B.'ye yazdıktan bir kaç gün sonra yanıt geldi. Bana bir iş bulabilecekmiş. Geri zekâlı birine bakma işi. Doğuştan geri zekâlı. Bu, *Jehan Cottard Hanı*'ndan sonra harikulâde bir dinlenmeye benziyordu. Kendimi kır yollarında aylak aylak dolaşırken, bastonumun ucuyla devedikenlerini dürterken, kuzu kebabıyla üzümlü çörekler yerken, her gece lavanta kokulu çarşaflarda on saat uyurken düşünüyordum. B. biletimi alayım, giysilerimi rehinden kurtarayım diye bana bir beş sterlin yolluyordu. Para elime geçer geçmez, bir gün önceden haber vererek işi bıraktım. O kadar ani çıkışım patronu sıkıntıya sokmuştu, çünkü her zamanki gibi on parasızdı. Onun için de ücretimi otuz frank eksik olarak ödeyebildi. Yine de bana bir bardak Courvoisier 48 ikram etti, sanırım bu, aradaki farkı kapatıyordu. Benim yerime bir Çek aldılar, adam sapına kadar bulaşıkçıydı. Birkaç hafta

sonra da yaşlı aşçı kadıncağıza yol vermişler. Sonradan duyduğuma göre, mutfakta iki tane birinci sınıf adam olunca, bulaşıkçının çalışma saatleri on beşe düşmüş. Daha aşağıya düşürmek, mutfağı yenilemedikçe kimsenin elinden gelmezdi.

22

Paris'te bir restoran bulaşıkçısının yaşamı hakkında düşündüklerimi, o düşüncelerimin değeri ne olursa olsun, söylemek isterim. Büyük ve modern bir kentte birkaç bin kişinin uyku dışında kalan saatlerinin tümünü yeraltında hamam gibi sıcak bodrumlarda tabak ovarak geçirdiğini düşünmek insana tuhaf gelir. Benim sorum şu: Bu yaşam neden böyle sürüp gider, amacı nedir, böyle sürüp gitmesini isteyen kimdir? Ve ben neden basitçe başkaldırıcı, hiçbir şey yapmaz bir tutum benimsemiyorum? Bir bulaşıkçının yaşamının toplumsal anlamını göz önüne getirmeye çalışıyorum.

Sanırım, önce şunu söylemek gerekir ki, bulaşıkçı modern dünyanın kölelerinden biridir. Elbette bulaşıkçı için yanıp yakılmak gerekmez, çünkü birçok el işçisinden daha iyi durumdadır. Fakat yine de, alınıp satılan bir insandan daha özgür değildir. Yaptığı iş köle işidir ve o işte herhangi bir hüner yoktur. Ancak ölmeyecek kadar ücret alır. Tek tatilini kovulduğunda yaşar. Yaşamında evlilik diye bir şey yoktur ya da evlense bile karısı da çalışmak zorundadır. Bu yaşamdan kurtulup kaçacağı tek yer hapishane olabilir. Şu anda Paris'te günde on saat, on beş saat tabak ovan üniversite mezunu erkekler bulunduğundan eminim. Bunun sadece bu adamların aylaklığından, işe yaramazlıklarından kaynaklandığını söyleyemeyiz, çünkü aylak adam, avare adam bulaşıkçı olmaz. Bu insanlar düşünceyi olanaksız kılan bir çarkın tuzağına kapılmış kimselerdir. Şayet bulaşıkçılar düşünmüş olsalardı, çoktan bir sendika kurar, ücretlerini artırmak için greve giderlerdi. Ama düşünmezler, çünkü düşünecek vakitleri yoktur; yaşamları onları köle yapmıştır.

Sorun şu: Neden bu kölelik sürüp gidiyor? İnsanlar her çalışmanın doğru dürüst bir amaç için olduğunu peşinen akıllarına koymuşlar bir kez. Birinin hoş olmayan bir iş yaptığını görüyorlar. 'O iş gereklidir' deyip kendilerini sorunu çözdüklerine inandırıyorlar. Örneğin, madenden kömür çıkarmak

çetin iştir ama, zorunludur. Çünkü kömür bizim için gerekli bir şeydir. Lağımcılık hoş iş değildir ama, birinin lağımda çalışması gerekir. Bulaşıkçının işi için de aynı şekilde düşünülür. Bazı kimseler restoranda karınlarını doyurmak zorunda, bazı kimseler de haftanın seksen saatini onların tabaklarını temizleyerek geçirecek. Bu, uygarlık gereğidir; o halde sorgulanamaz bir durumdur. İşte dikkate alınması gereken şey, bu nokta.

Bir bulaşıkçının emeği uygarlık için gerekli midir? Zor ve tatsız olduğu için bize ‘namuslu’ bir iş gibi geliyor. El işine büyük saygı duyuyoruz. Adamın birini ağaç keserken görürüz. Bize toplumsal bir gereksinimi yerine getiriyor gibi gelir. Neden? Sadece adam kaslarını kullanıyor diye. Güzel bir ağacı çirkin bir yontu ortaya çıkarmak için kesmiş olabileceği hiç aklımıza gelmez. Sanırım, bulaşıkçı örneğinde de aynı şey var. Ekmeğini alnının teriyle kazanıyor fakat yararlı hiçbir şey yapmıyor; olsa olsa birine bir rahatlık sağlıyor, o da çoğu zaman gerçek rahatlık değil.

Rahat olmayan rahatlıkla neyi kastettiğime ilişkin, uç bir örnek, Avrupa’da pek rastlanmayan bir örnek vereyim. Hintli bir çekçek arabacısını ya da atlı arabaların cılız atını alalım. Uzak Dogu’nun herhangi bir kentinde bu arabacılardan yüzlerce vardır. Belden yukarısı çıplak, elli kilo bile gelmeyen kara kuru insan yıkıntıları. Bir kısmı hastadır. Bir kısmı elli yaşını bulmuştur. Güneşin alnında ya da yağmur altında, başları eğik, kır bıyıklarından ter aka aka kilometreler boyu arabanın oklarını kavramış, koşarlar, koşarlar. Yavaşlasalar, yolcu *bahinchut* diye bağırır. Ayda otuz kırk rupi kazanırlar. Birkaç yılda öksürmekten ciğerleri sökülür. Atlara gelince, sıska, kadidi çıkmış, işe koşulacak pek bir ömrü kalmadığı için ucuza satılmış şeylerdir. Sahibi kırbacı yem yerine geçecek bir şeymiş gibi görür. Çalışmaları bir denklem gibidir. Kırbaç artı yem eşit enerji. Genellikle yüzde altmış kırbaç, yüzde kırk yem. Bazen boyunlarında geniş bir sıyrık olur, gün boyu arabayı çekerlerken koşum da çıplak etin üzerine sürtünüp durur. Yine de hâlâ çalıştırılabilirler; bütün sorun bunları arkadaki acının öndeki acıdan daha ağır basacağı ölçüde kırbaçlamaktadır. Birkaç yıl sonra kırbacın yararı kalmaz. Hayvanı kesime gönderirler. İşte bunlar gereksiz işe verebileceğimiz birer örnek. Çünkü insanların ne çekçek arabasına ne atlı arabaya gerçek bir gereksinimi vardır. Bunlar, yalnızca Doğulular yaya gitmeyi aşağılık bir şey diye gördükleri için vardır. Bunlar rahatlıktır, binen herkes bunların pek zavallısından birer rahatlık olduğunu bilir. Ufacık bir rahatlık, insanların ve hayvanların çektiği acıyla karşılaştırılamayacak kadar ufak bir rahatlık sağlayan şeylerdir bunlar.

Bulaşıkçı bu çekçek arabacısına ya da at arabasını çeken sıska ata göre kral gibiyse de durumu aynıdır. Bir otelin ya da bir restoranın kölesidir ve köleliğinin hemen hemen hiçbir şeye yararı yoktur. Çünkü, işin aslına bakılırsa, büyük oteller ya da şık restoranlar gerçekten gerekli midir?.. Rahatlık verdikleri varsayılmaktadır. Halbuki gerçekte verdikleri şey, rahatın adı bir kopyasından başka bir şey değildir. Hemen herkes otellerden nefret eder. Bazı restoranlar ötekilerden daha iyidir. Fakat, insanın aynı paraya mâlolan bir ev yemeğinden alacağı tadı restoranda alması olanaksızdır. Kuşkusuz oteller ve restoranlar var olacaktır. Fakat, yüzlerce insanı köle yapmalan da gerekmez. Oralardaki işi yaratan, asal şeyler değildir, sözümona bir rahatı temsil eden fasa fisodur. Şıklık dedikleri şey, aslında personelin daha çok çalışması, müşterilerin daha çok para vermelerinden başka bir şey değil. Bunda patrondan başka kimsenin kârı yoktur. Adam, gider Deauville'de kendisine şatafatlı bir villa alır. 'Şık' bir otel, iki yüz kişinin eşşek gibi çalışıp iki yüz kişinin gerçekten istemedikleri birtakım şeylere avuç dolusu para ödedikleri bir yerdir. Otellerden, restoranlardan bu saçmalık kaldırılsa, işler sade bir verimlilikle yürütülse, bulaşıkçılar da on ya da on beş saat yerine altı ya da sekiz saat çalışırlar.

Varsayalım ki, bulaşıkçının yaptığı iş, az çok yararsız bir şeydir. O zaman şu soru geliyor: Neden çalışmayı sürdürmesini istiyorlar? Hemen göze görünür ekonomik nedenin daha gerilerine gitmeye ve yaşamı boyunca tabak ovan insanlar bulunduğunu düşünmenin bir kimseye nasıl bir zevk vereceğini kafamda canlandırmaya çalışıyorum. Çünkü, kuşkusuz, birtakım kimseler, rahat konumda kimseler, böyle şeyleri düşünüp zevk duyuyorlardır. Marcus Cato, bir kölenin uyumadığı zaman ille çalışması gerektiğini söyler. Yaptığı işin gerekip gerekmediğinin önemi yok, çalışacak, çünkü çalışma, en azından köleler için, iyi bir şeydir. Böyle düşünenler hâlâ var ve dağlar taşlar gibi sıkıcı işler

üst üste yığılmaya devam ediyor.

Sanırım, yararsız işi sürdürme isteğinin altında yoksul halk karşısında duyulan korku yatıyor. Yoksul halk, diye düşünülüyor, öylesine aşağı bir hayvanlar topluluğudur ki, elleri boş kalırsa tehlikeli olur; onlar düşünmeye vakitleri olmayacak kadar çok çalıştırılmalıdır. Nasılsa kafasının içi dürüst kalmış bir zengine çalışma koşullarının düzeltilmesi konusunda bir şey sorulsa şöyle diyecektir:

“Fakirliğin hoş bir şey olmadığını biliyoruz; aslında biz, fakirlik çok uzaklarda olduğundan, onun tatsızlığı düşüncesiyle üzülüp hoş vakit geçiriyoruz. Ama bizim o konuda bir şey yapmamızı beklemeyin. Siz aşağı tabakadan insanların durumuna, tıpkı uyuz bir kediye acıdığımız gibi üzülürüz; koşullarınızın şu ya da bu yoldan düzeltilmesine karşıysa var gücümüzle karşı çıkarız. Bizce şimdi olduğunuz durumda daha tehlikesizsiniz. İşlerin bugünkü durumu bize uygun geliyor. Başınızı boş bırakmayı göze alamayız, günde bir saat bile böyle bir şey yapamayız. İşte, sevgili kardeşlerimiz, madem ki bizim İtalya gezilerine çıkabilmemiz için sizin ter dökmeniz gerekiyor, dökün bakalım, cehenneme kadar yolunuz var."

Akıllı ve eğitim görmüş kişilerin tutumu işte tam budur. Bunun özünü yüz tane ciddi yazıda okuyabilirsiniz. Eğitimli insanlar arasında geliri yılda -diyelim ki- dört yüz sterlinin altında olanların sayısı pek azdır. Onlar, doğal olarak zenginlerden yana olurlar, çünkü fakirlere tanınacak herhangi bir özgürlüğün, verilecek bir ödünün kendi özgürlüklerini kısacağını sanırlar. Durumun karşı seçeneğinde sıkıcı bir Marksist cennetin varlığını sezinlediği için, eğitimli kişi, her şeyin olduğu gibi sürüp gitmesinden yanadır. Belki zengin dostlarını pek sevmez ama, onların en bayağısının bile, kendi zevklerine yoksul adam kadar ters düşmediğini, kendi türüne fakirden daha yakın olduğunu varsayar ve zenginlerin yanında yer almasının daha doğru olduğunu düşünür. İşte hemen hemen bütün zeki kimseleri düşüncelerinde tutucu kılan bu yoksul halk korkusudur.

Yoksul halktan korku, usdışı bir korkudur. Zenginle yoksul arasında görünmeyen ve sanki iki ayrı ırktanmışlar, biri siyah, biri beyazmış gibi bir temel ayrım olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Fakat gerçekte öyle bir ayrım yoktur. Zengin kitlesiyle yoksul kitlesi yalnızca gelirleriyle birbirlerinden ayrılır, başka hiçbir şeyle değil. Ortalama bir milyonerle sırtında yeni bir giysi bulunan ortalama bulaşıkçı arasında hiçbir ayrım yoktur, ikisinin yerlerini bir değiştirin, hokus pokus, hangisi zaptiye, hangisi hırsız? Eşit koşullarda fakirlerle yan yana gelmiş herhangi bir kimse bunu böyle bilir. Fakat, sorun şurada ki, aslında açık düşünceli olması gereken kişiler, yani aklı başında, eğitimli kişiler hiçbir zaman fakirlerle bir araya gelmiyorlar. Eğitimli kişilerin çoğu, fakirlik konusunda ne yapıyor? Villon’un şiirlerinin bendeki baskısında *‘Ne pain ne voyent qu’aux fenestres* dizesi için yayıncı bir dipnotla açıklama yapma gereğini duymuş. Demek, açlık okul görmüş adamın yaşantısından onca uzakmış! Bu bilgisizlikten

elbette usdışı bir korku doğar. Yoksul halktan korku. Eğitimli adam, bir saat özgürlüğe sahip olunca gelip onun evini yağmalayacak, kitaplarını yakacak, onu bir makinenin başına oturtup çalıştıracak ya da kenefi yıkatacak bir alt-insan takımından korkar. 'Herhangi bir şey, bu ayak takımının zincirini koparmasından iyidir', diye düşünür. Aslında bugün zincirini koparıp ortalığa dağılmışlar var. Bunlar, zengin adamlar biçiminde karşımızda. Güçlerini 'şık' oteller türünden can sıkıntısı çarklarını döndürmekte kullanıyorlar.

Özetleyelim. Bulaşıkçı köledir, büyük bölümü gereksiz, aptalca işler yapan, tepe tepe kullanılan bir köle. Boş kalırsa tehlikeli olabileceği yolundaki temel düşünce zihinlerden çıkmadığı için hep çalıştırılan bir köle. Onun tarafını tutması gereken eğitimli kişiler de bu sürece katılıyorlar, çünkü onun hakkında bir şey bildikleri yok, bilmedikleri şeyden de korkuyorlar. Bunu bulaşıkçı için söylüyorum ama, üzerinde durduğumuz örnek bulaşıkçı olduğu için. Yoksa, aynı şey sayısız türden işçi konusunda da söylenebilir. Bunlar yalnızca benim bulaşıkçı yaşamı konusunda, şu anda karşı karşıya bulunduğumuz ekonomik sorunlara dayandırmadan ileri sürdüğüm düşünceler ve kuşkusuz harcıâlem şeyler. Bunları, otelde çalışırken insanın kafasına üşüşen düşüncelere bir örnek diye yazıyorum.

23

Jehan Cottard Hanı'ndan ayrılır ayrılmaz, gidip yattım ve tam yirmi üç saat deliksiz uyudum. Sonra on beş günden beri ilk kez olmak üzere dişlerimi fırçaladım, yıkanıp saçlarımı kestirdim. Rehinden giysilerimi kurtardım, iki gün boyunca krallar gibi aylaklık ettim. Hattâ en iyi giysilerimle *Han'a* gidip bara yaslandım ve beş franka kıyıp bir İngiliz birası içtim. Kölenin kölesi olduğu yere müşteri olarak gitmesi insana değişik bir duygu veriyor. Boris, tam işler açılmışken, para tutacağımız sırada restorandan ayrılmama üzülüyordu. O tarihten sonra, kendisinden duyduğuma göre, günde yüz frank kazanıyormuş, hattâ *çok ciddi* ve sarımsak kokmayan bir kızla oturuyormuş.

Bütün bir günü aylak aylak mahallede herkese hoşça kalın demekle geçirdim. Aynı gün, Charlie bana bir zamanlar o mahallede oturan varyemez Roucolle'un ölümünü anlattı. Büyük olasılıkla Charlie yine uyduruyordu ama, anlattığı hoştu.

Roucolle, ben Paris'e gelmeden bir iki yıl önce ölmüş; yetmiş dört yaşındaymış. Ben orada otururken de hâlâ lafını ediyorlardı. Hiçbir zaman Dansçı Daniel ya da o türden biri gibi olmamış ama, ilginç bir adammış. Her sabah Paris Hali'ne gider, çürük sebze toplarmış, kedilere verilen şeylerden yer, çamaşır giymez, onun yerine içine gazete kâğıdı sokuştururmuş. Yakacak odun yerine oturduğu odanın süpürgeliklerini yakarmış, kendisine çuvaldan bir pantalon dikmiş. Bütün bunlan yaparken yatırımda yarım milyon frankı varmış. Şu adamı tanımış olmayı ne kadar isterdim.

Cimrilerin çoğu gibi, Roucolle'un da sonu, parasını çürük bir işe yatırdığı için felaket olmuş. Günün birinde mahallede bir Yahudi belirmiş. Hareketli, iş becerir görünümünde bir genç adammış. İngiltere'ye kokain sokmak için pek parlak bir planı varmış. Elbette Paris'te kokain bulmak kolay. Malı

geçirmek de kolay olabilir ama, her zaman gümrüğe ya da polise gammazlayacak biri çıkar, çünkü kaçakçılık işi, kendisine rakip istemeyen büyük bir şebekenin elindedir. Ne var ki, Yahudi tehlike yok diye yeminler etmiş. Alışılmış yollardan geçmeksizin doğrudan doğruya Viyana'dan kokain sağlamanın yolunu biliyormuş. Kimseye sus payı ödenmeyecekmiş. Roucolle ile temasa geçmesinde Sorbonne'da okuyan genç bir Polonyalı aracı olmuş. Roucolle işe altı bin frank yatırırsa, o genç de dört bin koyacakmış. O parayla on libre kokain alacaklarmış; o da İngiltere'de ufak bir servet edermiş.

Polonyalı ile Yahudi parayı ihtiyar Roucolle'un pençelerinden çekip alıncaya kadar akla karayı seçmişler. Altı bin frank çok fazla bir şey değilmiş, şiltesinin içinde ondan daha fazlası varmış ama, metelik çıkarıp vermek adamın zoruna gidermiş. Polonyalı ile Yahudi haftalarca parayı almak için hep gidip gelmişler; işi açıklıyor, gözdağı veriyor, dil döküyor, tartışıyor, diz çöküp yalvarıyorlarmış. İhtiyar adam açgözlülük ile korku arasında adeta aklını kaçıracak haldeymiş. Elde edeceği, diyelim, elli bin franklık kâra içi gidiyor, fakat bir türlü parayı çıkarıp vermeyi göze alamıyormuş. Bir köşeye oturup iki eliyle başını kavrıyor, inildiyor, bazen acıdan bağırdığı oluyormuş. Çoğu zaman yere diz çökerek -çok dindarmış- güç kazanmak için dua edermiş. Fakat bir türlü parayı çıkarıp veremezmiş. Sonunda, her şeyden çok, bitkinlikten, birden teslim oluvermiş. Parasını sakladığı şilteyi yırtıp altı bin frankı Yahudi'ye uzatmış.

Yahudi kokaini hemen o gün getirmiş ve derhal sırra kadem basmış. Bu arada, Roucolle olayı öylesine büyüttükten sonra, tahmin edileceği gibi, olay tüm mahallede iyice duyulmuş, yayılmış. Hemen ertesi gün, otele baskın yapan polis her tarafı aramış.

Roucolle ve Polonyalı korkudan kıvranıyorlarmış. Polisler aşağı kattan başlayıp her odada arama yapa yapa yukarı doğru gelirken kocaman kokain paketi bunların masasının üzerinde duruyormuş. Saklayacak yer olmadığı gibi kaçacak bir yol da yokmuş. Polonyalı malı pencereden fırlatmaktan yanaymış ama, Roucolle bunun lafını bile dinlemek istemiyormuş. Bana dediğine göre, Charlie olaya tanık olmuş. Malı elinden almak istediklerinde, Roucolle paketi göğsüne bastırmış ve yetmiş dört yaşına karşın, çılgınlar gibi karşı koymuş. Korkudan deli gibiymiş ama, parasını havaya atmaktansa hapse gitmeye de hazırmış.

Sonunda, polis bir alttaki katı ararken birinin aklına bir fikir gelmiş. Roucolle’un katında kalan bir adam yüzde hesabıyla pudra satarmış. Odasında bir düzine teneke pudra kutusu bulunurmuş. Pudrayı pencereden savurup o kutuların içine kokaini doldurmuşlar. Kutular, saklanacak bir şey yokmuş gibi RoucolIe’un masasının üzerine dizilmiş. Birkaç dakika sonra da polisler aramaya gelmişler. Duvarları tıklatmışlar, bacanın içine bakmışlar, çekmeceleri çekip ters çevirmişler, süpürgelikleri incelemişler, sonra tam gidecekleri sırada, komiser masadaki teneke kutuları farketmiş.

“Şunlara bakalım bir," demiş, farketmemişim. Ne var bunların içinde? Ha?”

Polonyah elinden geldiğince sakin “Makyaj pudrası” demiş. Fakat aynı anda Roucolle öyle bir inilti koparmış ki, polisler hemen kuşkulanmışlar. Kutulardan birini açıp içindekinden parmak ucuyla biraz almışlar; malı kokladıktan sonra, komiser tozun kokain olduğunu sandığını söylemiş. Roucolle ile Polonyalı azizler adına yemin etmeye, makyaj pudrasından başka bir şey olmadığını söylemeye başlamışlar ama bir işe yaramamış. Onlar böyle karşı koydukça polisler daha fazla kuşkulanıyorlarmış. Sonunda ikisini de tutup, peşlerinde mahallelinin yarısı, karakola götürmüşler.

Roucolle ile Polonyalı karakolda başkomiser tarafından sorguya çekilmiş, bu arada bir kutu kokain de tahlile gönderilmiş. Charlie’nin dediğine göre, Roucolle’un durumu anlatılır gibi değilmiş. Ağlıyormuş, dua ediyormuş, birbirini tutmaz şeyler söylüyormuş. Daha işin başında Polonyalıyı ihbar ederken öyle bağırıyormuş ki, sokağın öbür ucundan ne dediği duyuluyormuş. Polisler kendilerini tutmasalar kahkahalarla güleceklermiş.

Bir saat sonra, bir polis memuru elinde kokain kutusu ve kimyagerin mektubuyla dönüp gelmiş. Gülüyormuş.

“Kokain değilmiş, komiserim,” demiş. Komiser:

“Ne?” demiş, “Kokain değil miymiş? Neymiş peki?”

“Makyaj pudrası.”

Roucolle ile Polonyalı derhal serbest bırakılmışlar; suçlanmaları tümden geri alınmışmış, ama ikisi de son derece öfkeliymiş. Yahudi’nin kazığıymış meğer. Sonradan tüm heyecan geçince öğrenmişler ki, adam mahallede iki kişiye daha aynı oyunu oynamış .

Polonyalı dört bin frankını yitirdiyse de, kurtulduğu için seviniyormuş. Fakat, zavallı ihtiyar Roucolle son derecede perişanmış. Hemen yatağa girmiş. Gün boyu, hattâ gecenin yarısına kadar, çırpındığını, anlaşılmaz bir şeyler söylediğini duymuşlar. Ara sıra da yüksek sesle bağırıyor:

“Altı bin frank! Aman, tanrım! Altı bin frank!” diyormuş.

Üç gün sonra, kriz gibi bir şey geçirmiş, iki hafta sonra da ölmüş. “Ağırına gitti," diyordu Charlie.

24

İngiltere'ye Dunkerque ve Tilbury üzerinden üçüncü mevki bir biletle döndüm. Bu, Manş'ı geçmenin en ucuz yoluydu, ama en kötü yol değildi. Kamara için ayrı bir para ödemek gerekiyordu, ben de üçüncü mevki yolcularının çoğuyla birlikte salonda uyudum. Günceme o tarihte şunu yazmışım:

"Salonda uyuyan yirmi yedi erkek, on altı kadın var. Kadınlardan hiçbiri sabahleyin yüzünü yıkamadı. Erkeklerin çoğu banyoya gittiler; kadınlar makyaj çantalarını çıkarıp kirin üzerini pudrayla örttüler. Soru: Bu, ikincil bir cinsiyet ayrımı mı?"

Yolda çocuk denecek yaşta bir Romanyalı çiftle tanıştım. İngiltere'ye balaylarını geçirmeye gidiyorlarmış. İngiltere konusunda bir alay soru sordular, ben de onlara birkaç tane şaşırtıcı yalan söyledim. Yabancı bir kentte aylarca sıkıntıda yaşadıktan sonra, yurda dönmekten öylesine hoşnuttum ki, İngiltere gözümde cennet gibiydi. Gerçekten de İngiltere'de insanı yurduna döndüğü için mutlu kılacak pek çok şey vardır. Banyolar, koltuklar, nane salçası, doğru dürüst pişirilmiş taze patates, hilesiz şerbetçiotuyla yapılmış bira, bunların hepsi, verecek paran varsa, çok iyi şeylerdir. Yoksul değilsen İngiltere çok iyi bir ülkedir; ben de elbette, kendisine bakacağım o sıkıcı salak sayesinde yoksulluktan uzak kalacaktım. Yoksul olmama düşüncesi beni pek yurtsever kılmıştı. Romenler soru sordukça İngiltere'yi daha çok yüceltiyordum; iklim, manzaralar, sanat, yazın, yasalar, her şey İngiltere'de eksiksizdi.

Mimarlık İngiltere'de iyi midir?, diye sordu Romenler. "Görkemlidir!" dedim, "Ayrıca, Londra'daki heykelleri görmelisiniz! Paris bayağıdır. Yarısı gösteriş yarısı aşağılık bir şey. Ama Londra...

Gemi Tilbury rıhtımına yanaşıyordu. Kıyıda gördüğümüz ilk yapı, bir tımarhanenin duvarından dışarıyı seyreden aptallar gibi İngiltere

kıyılarından bakan o koskocaman, alçı süslü rüküş otellerden biriydi. Bir şey söylemeyecek kadar nazik olan Romenlerin gözlerini otele dikmiş olduklarını gördüm. “Mimarları Fransızdır,” diye ısrarla belirttim; daha sonra da, tren doğu çöplüklerinden Londra’ya girerken bile, İngiliz mimarlığının güzelliğini övmeyi sürdürdüm. Artık yurda dönüyordum ve sürünmem son buluyordu ya, İngiltere için ne söylesem azdı.

B.’nin iş yerine gittim. İlk sözcükleri, her şeyi yıkıp un ufak etti. “Kusura bakma,” dedi, “sana iş verecek olanlar, hastayı da alıp yurt dışına gittiler. Ama, bir ay sonra dönecekler. Herhalde, o zamana kadar dayanırsın?”

Biraz daha borç istemeyi akıl edemeden çıkmışım. Önümde bekleyecek bir ay, cebimde tamı tamına on dokuz şilin, altı peni vardı. Haberi duyunca soluğum kesilmişti. Uzun bir süre ne yapacağımı düşünemedim. Bütün günü sokaklarda aylak aylak dolaşarak geçirdim. Gece olunca, Londra’da yatacak ucuz bir yer nasıl bulabileceğim hakkında hiçbir bilgim olmadığından bir ‘aile’ oteline gittim. Yedi şilin, altı peniydi. Oteli ödedikten sonra elimde on şilin, iki peni kaldı.

Sabah olunca planımı yaptım. Er geç B.’ye gidip yeniden borç istemek zorunda kalacaktım; fakat böyle bir şeyi hemen yapmam yakışıksız geldi. Ona gidinceye kadar şöyle ya da böyle saklanıp yaşamam gerekiyordu. Geçmişteki deneyimim en iyi takım elbisemi rehine koymamın uygun bir şey olmadığını öğretmişti. Her şeyimi istasyondaki emanetçiye bırakacak, yalnız ikinci takımımı yanıma alacaktım. Onu ucuz giysilerle değiştirecektim, belki üste de bir İngiliz lirası alabilirdim. Bütün bir ayı otuz şilinle geçireceksem, sırtımda kötü giysiler olmalıydı, ne kadar kötü olsa o kadar iyiydi. Otuz şilinin bir ay yetip yetmeyeceğini, Londra’yı Paris kadar tanımadığım için, bilmiyordum. Belki dilencilik yapabilirdim. Ya da kundura bağı satabilirdim. Pazar gazetelerinde okuduğum bazı yazılarda pantalonunun içine iki bin İngiliz lirası dikili dilencilerden söz edildiğini anımsıyordum. Her ne olursa olsun, Londra’da açlıktan ölünmeyecegi bilinen bir şeydi, yani o bakımdan korkacak bir şey yoktu.

Giysilerimi satmak için Lambeth’e indim. O yoksul semtinde bir sürü hırtı pırtı dükkânı vardır. Girdiğim birincisinde dükkâncı terbiyeliydi ama, bir yardımı olmadı; İkincisindeki kaba bir adamdı; üçüncü dükkâncı sağırdı, ya da işitmiyormuş gibi yapıyordu. Dördüncüsü iri yarı sanşın bir adamdı, pespembe bir görünümü vardı, bir dilim jambona benziyordu. Üstümdeki

giysiye baktı, kumaşı iki parmağının arasında hor görerek yoklayıp “Kötü mal,” dedi, “çok kötü mal.” (Epeyi iyi bir kostümdü.) “Ne istiyorsun buna?”

Daha eski bir giysi ve olabildiğince çok para istediğimi söyledim. Bir an düşündü, sonra pis görünümlü birtakım paçavralar alıp tezgâhın üzerine attı. “Peki para?” dedim. Bir sterlin umuyordum. Dudaklarını büzdü, sonra bir şilin çıkarıp pırtıların yanına koydu. Tartışmaya kalkmadım, tartışacaktım ama, daha ağzımı açarken parayı geri alacakmış gibi uzandı. Gördüm ki, umutsuz durumdaydım. Dükkânın arkasında bir odada üstümü

değiştirmeme izin verdi.

Giysiler, rengi bir zamanlar koyu kahverengi olan bir palto, siyah bir iş pantalonu, bir boyun atkısı ve bez bir başlıktan oluşuyordu. Gömleğimi, çoraplarımı ve kunduralarımı değiştirmemiştim. Cebimde bir tarakla bir ustura vardı. Böyle giysileri sırtına geçirmek insana şaşılacak duygulanımlar veriyormuş. Daha önce de kötü şeyler giymiştim ama, onlar hiç de bunlara benzemiyordu. Bunlar yalnızca kirli ve biçimsiz değil, aynı zamanda, nasıl desem bilmem ki, üzerlerinde, sıradan bir zavallılıktan farklı olarak, bir geçmiş birikimi vardı. Kundura bağı satıcılarında ya da berduşlarda görülen çeşitten giysilerdi. Bir saat sonra Lambeth’te süngüsü düşük bir adam gördüm, herhalde bir berduştu, bana doğru geliyordu, bir daha bakınca anladım ki, benmişim yani bir vitrine yansıyan görüntümmüş. Kir çehreme yapışmaya başlamıştı bile. Kir, insanların düzeyine göre davranmasını iyi bilir. İyi giyinmişsen sana ilişmez, fakat yakan tirfillenmeye görsün, dört yanından kir sarar seni.

Hava kararıncaya karar sokaklarda kaldım, hep hareket halindeydim. O giysilerimle polis tutuklar diye az buçuk korkuyordum. Kimseyle konuşmayı göze alamıyordum. Şivemle giysilerim arasındaki zıtlığı farkederler diye korkuyordum. -Sonradan öğrendim ki, böyle bir şey hiç olmazmış - Yeni edindiğim giysiler beni hemen başka bir dünyaya oturtmuştu. İnsanların tutumu da birden değişmiş gibiydi. Bir gezgin satıcıya devirdiği el arabasını kaldırırken yardım ettim. Sırıtarak 'Sağol, arkadaşım,’ dedi. O zamana kadar bana arkadaşım diyen olmamıştı. Bunu söyleten, giysilerdi. Kadınların davranışının da bir erkeğin giysilerine göre nasıl değiştiğini yine ilk kez farkediyordum. Kötü giyinmiş birinin yanından geçerken, sanki adam kedi leşiymiş gibi, açık bir tiksintiyle başlarını öteye çeviriyorlardı. Giysi, güçlü bir şeydi. Berduş kılığında, en azından ilk gün, insanın kendini gerçekten çaptan düşmüş hissetmemesi çok

zormuş. Aynı saçma fakat tümden gerçek utancı insan hapishanedeki ilk gecesinde de duyabilir.

Saat on bir sularında, yatacak bir yer aramaya başladım. Şekerleme oteli diye bir şeylerden -adları hiçbir zaman sahiden şekerleme oteli olmamıştır ya- söz edildiğini duymuştum; galiba oralarda aşağı yukarı dört peni verip bir yatak elde edilebiliyordu. Waterloo Road üzerinde, kaldırım kenarında yapı işçisi gibi bir adam dikilmişti. Durup ona sordum. Çok zor durumda kaldığımı ve olabildiğince ucuz bir geceleme olanağı istediğimi söyledim.

“Nah,” dedi, “şu tabelayı görmüyor musun; karşı kaldırımda, ‘Bekârlara yatacak yer’ yazıyor. İyi yerdir. Ben birkaç kez kaldım. Ucuz bulacaksın, hem de temizdir.”

Yüksek, yıpranmış görünümlü bir binaydı. Tüm pencerelerinden sönük bir ışık geliyordu. Birkaçı da koyu renk kâğıtla örtülmüştü. Taş döşeli bir koridora girdim. Biraz solgun yüzlü, uykulu gözlü bir delikanlı bodruma inilen yerin kapısında belirdi. Bodrumdan mırıltılar, bir sıcak hava ve peynir esintisi geliyordu. Delikanlı esniyordu. Elini kaldırdı.

“Yatacak yer arıyordun, değil mi?” diye sordu. “Bir şilin, arkadaşım.”

Şilini verdim, delikanlı beni basamakları oynayan, lambasız bir merdivenden çıkarıp bir yatak odasına götürdü. Tatlı öksürük şurubu ve pis çarşaf kokuyordu; pencereler sımsıkı kapalı görünüyordu. Hava başlangıçta neredeyse boğucu geldi. Bir mum yanıyordu. On beş kadem kare kadar genişlikteydi. Tavan yüksekliği sekiz kademdi. Buraya sekiz yatak sıkıştırmışlardı. Müşterilerin altısı yataklarına girmişlerdi bile. Yataklarının üzerine koydukları tüm giysileri, hattâ kunduralarıyla garip, şekilsiz birer yığın oluşturuyorlardı. Köşelerden birinde iğrendirici biçimde öksüren biri yatıyordu.

Yatağa girdiğimde döşeğin tahta gibi sert olduğunu gördüm.Yastığa gelince, sert bir odun parçasından farkı yoktu. Yani, bu durum, masa üzerinde uyumaktan daha kötüydü, çünkü, yatağın uzunluğu öyle olağan yatak uzunluğunu bulmuyordu, bir de çok ensizdi. Şilte dışarı doğru dönüktü, aşağıya düşmemek için, kenarını kavrayıp tutmak gerekecekti. Yorgan çarşafı öyle iğrenç biçimde ter kokuyordu ki burnuma yaklaştıramıyordum. Ayrıca, üstte yalnızca çarşaf geçirilmiş pamuktan bir battaniye olduğundan, kalınca gibi görünmesine karşın pek ısıtmıyordu. Gece boyunca epeyce gürültü duyuldu. Aşağı yukarı saatte bir, yanımda yatan adam -galiba gemiciydi- uyanıp pek bayağı küfürler etti ve

bir sigara yaktı. Başka biri, mesanesinden zoru olan bir adam, beş altı kez kalktı ve oturağına sesi duyulacak biçimde işedi. Köşedeki adamın yirmi dakikada bir öksürük nöbeti tutuyordu, o kadar ki, aya bakıp uluyan köpeğin bir sonraki ulumasını bekler gibi, insan, adamın bir sonraki nöbetine kulak kabartıyordu. Çıkardığı, anlatılamaz derecede itici bir sesti. Sanki adamın karnında bağırsakları çalkalanıyormuş gibi, berbat bir fokurdama ve öğürme duyuluyordu. Bir ara bir kibrit çaktı, meğer çok yaşlı bir adammış. Yüzü, ölü yüzü gibi gri ve çökmüştü. Pantalonunu gece takkesi gibi başına dolamıştı, nedense öyle yapmış olması beni pek iğrendirdi. Ne zaman bu adam öksürse ya da ne zaman beriki küfür etse, öteki yatakların birinden uykulu bir ses.

‘Kes!’ diye bağırıyordu. ‘Tanrı... aşkına kes!’

Hepi topu, bir saat kadar uyumuşum. Sabahleyin kocaman koyu renk bir şeyin üzerime geldiğni belli belirsiz hissederek uyandım. Gözlerimi açınca gördüm ki, gemicinin bir ayağı yatağın dışına taşmış, neredeyse yüzüme dayanmış. Çok koyu esmer bir ayaktı; kirden kararıp Hintli ayağına dönmüştü. Duvarların badanası kabarmış, bir bölümü de dökülmüştü. Yirmi gün önce yıkanmış çarşafların rengi aşıboyası rengiydi. Kalkıp giyindim, aşağıya indim. Bodrum katında bir dizi lavaboyla iki tane iyi tutturulmamış döner havlu düzeneği vardı. Cebimde taşıdığım sabunu çıkardım, elimi yüzümü yıkayacaktım ki, lavaboların hepsinin yol yol katılaşmış, kundura boyası karalığında macun gibi bir kirle kaplı olduğunu gördüm. Yıkanmadan dışarı çıktım. Kısaca, bekâr yatakhanesi ucuz ve temiz tanıtımına uygun çıkmamıştı. Fakat, sonradan öğrenecektim ki, bu tür geceleme yerleri hep böyleymiş.

İrmağın öteki yakasına geçtim, uzunca bir süre doğuya doğru yürüdüm. Sonra, Tower Hill’de bir kahvehaneye girdim. Londra’da binlercesine rastlanan, sıradan bir kahvehaneydi. Paris’ten sonra bana acayip ve yabancı geldi. Havasız bir yerdi, kırklı yıllarda moda olan yüksek arkalıklı sandalyeler vardı, yemek listesi bir aynanın üzerine ve sabunla yazılmıştı. On dört yaşlarında bir kız tabakları diziyordu. Birtakım gazete kâğıdından paketlerin içinden bir şeyler yiyen işçiler vardı. Çaylarını da tabaksız geniş toprak maşrapalarla içiyorlardı. Bir köşede tek başına bir Yahudi oturmuş, burnunu tabağına sokmuş, suçlu suçlu yağda pişmiş salam tıkınıyordu.

Kıza “Çay, ekmek ve tereyağı getirir misin?” dedim.

Başını kaldırdı. “Tereyağımız yok,” dedi. “Sadece margarin var.” Sonra siparişi içeriye seslendi. Söylediği, Paris’teki o hiç değişmez *‘coup de rouge’* neyse, onun gibi Londra’nın hiç değişmez sözcükleriydi: *'Büyük çay, yanında iki dilim!’*

Duvarda, sandalyemin hizasında ‘Şeker götürmek yasaktır yazılı bir duyuru vardı; şair bir müşteri bunun altına

Her kim ki şeker yürütür

O-----*görülür.*

Yazmıştı ama, bir başkası da aradaki sıfatı karalamıştı. Burası İngiltere idi. Büyük çayla iki dilime üç buçuk peni verdim. Elimde sekiz şilin iki peni kalıyordu.

25

Sekiz şilinle üç gün dört gece idare ettim. Waterloo Yolu'ndaki" o kötü deneyimimden sonra doğuya doğru gitmiş ve ertesi geceyi Pennyfields'te bir bekâr yatakhanesinde geçirmiştim. Bu da, Londra'daki pek çok benzeri gibi bir bekâr yatakhanesiydi. Elliyle yüz arasında erkek müşteriyi barındırabiliyordu. Bir 'vekil' tarafından yönetiliyordu. Sahibinin vekili. Yani bu çeşit barınma yerleri, birer ticari firmadır ve firmaların sahipleri zengin ' kişilerdir. Bir yatakhanede on beş ya da yirmi kişi uyuyorduk. Burada da yataklar soğuk ve sertti. Fakat çarşafların kiri bir haftalıktan fazla değildi; bu da bir şeydir. Dokuz penilik ve bir şilinlik yerler vardı. Bir şilinlik yatakhanedeki yataklar birbirlerinden dört değil de altı kadem aralıklarla dizilmişlerdi. Parayı akşam saat yedide peşin alıyorlardı, vermeyeni hemen kapı dışarı ediyorlardı.

Aşağıda herkesin ocağı bedava kullarıabileceği ortak bir mutfak vardı; tencere, büyük ve kulpsuz çay kaseleri, ekmek kızartma ızgarası veriyorlardı. İçinde cüruf yakılan iki ocak vardı. Hiç söndürülmeden gece gündüz, tüm yıl yakılıyormuş. Ateşleri besleme, mutfağı süpürme, yatakları düzeltme işleri, müşteriler tarafından dönüşümlü olarak yapılıyordu. Eski bir müşteri, Steve adında zarif Norman görünümlü bir rıhtım işçisine 'evbaşı' diyorlardı; tartışmalara hakemlik ediyordu ve ücretini ödemeyenleri dışarı atmakla görevliydi, ancak bu iş için para almıyordu.

Mutfaktan hoşlanmıştım. Yerin epeyce altında alçak tavanlı bir bodrumdu. Çok sıcaktı ve kömür dumanından ötürü hep pusluydu. Tek ışık, ocaklardan gelen ve köşelere siyah yumuşak gölgeler oturtan ışıktı. Tavandan sarkıtılmış iplerde partal çamaşırlar asılıydı. Bedenleri kıpkırmızı parlayan, çoğu rıhtım işçisi, birtakım adamlar ellerinde tencerelerle ocakların çevresinde dolanırlardı; bir kısmı çırılçıplaktı, giysilerini yıkar, kurumasını beklerlerdi. Gece oldu mu, iskambil, dama oynanır, şarkılar söylenirdi. En tuttukları 'Ben anadan babadan gülmemiş bir gencim'

şarkisiydi. Bir de bir gemi kazasıyla ilgili şarkıyı pek severlerdi. Bazı geceler, geç vakit birkaç kişinin, ucuza aldıkları bir sepet kereviti getirip bölüştüğü olurdu. Genellikle yiyecek paylaşma âdeti vardı ve işsizlerin doyurulacağı kesindi. Ufak tefek, solgun, derisi bumburuşuk, *'zavallı Brown, doktorlara gitti, üç kez bıçak altına yattı'* dedikleri bir adam vardı; onu düzenli olarak ötekiler besliyordu.

Müşterilerden iki üç tanesi yaşlılık aylığı alan kişilerdi. O zamana kadar İngiltere'de sadece haftada on şilin yaşlılık aylığı ile yaşayan kimseler bulunduğunu bilmezdim. Bu yaşlı adamların başka hiçbir geliri yoktu. Aralarından biri konuşkan bir adamdı; nasıl geçinebildiğim sordum.

"Bak," dedi, "yatağın gecesine dokuz peni veriyorum, haftada beş şilin üç peni ediyor. Cumartesi tıraşı üç peni. Etti beş şilin altı peni. Ayda bir saç kesimi de altı peni. Haftaya bunun dörtte biri düşer. Elime de dört şilin dört peni yiyecek içecek parası kalıyor Başka herhangi bir harcama düşünemiyordu. Besini, çayla margarinli ekmekti. Hafta sonuna doğru kuru ekmekle sütsüz çaya kalıyordu. Üstündekileri de belki bir yardımseverler kuruluşundan vermişlerdi. Yatacak yere ve ısınmaya yiyecekten çok değer veriyor, durumundan hoşnut görünüyordu. Ama, haftada on şilin geliri olan bir adamın tıraşa para vermesi? İşte bu, hayran olunacak şeydi.

Gün boyu sokaklarda amaçsız dolaşıp durdum. Doğu yönünde Wapping'e, batı yönünde Whitechapel'e kadar yürüdüm. Paris'ten sonra insana tuhaf geliyordu;.her şey çok daha temiz, çok daha sakin ve daha kasvetliydi. İnsan tramvay sesini, arka sokakların gürültülü ve kötü kokulu yaşamını, silahlı adamların sokaklarda patırtılı dolaşmalarını özlüyordu. Sokaktaki kalabalıklar daha iyi giyimliydi, çehreler daha zarif ve yumuşaktı; birbirlerine daha çok benziyorlardı, Fransızlardaki o yabanıl bireysellik, kötücüllük yoktu. Sarhoşluk ve kir daha azdı; daha az kavga duyuluyordu ve daha çok avarelik vardı. Köşe başlarında kümelenmiş adamlar görülüyordu, hafifçe beslenme yetersizliği olan bu kimseler yine de çay-iki dilim düzenlerini sürdürüyorlardı; bu, her Londralının iki saatte bir gövdeye indirdiği şeydi. Sanki solunan Paris'teki kadar ateşli, telaşlı bir hava değildi. Nasıl Paris bistroların, küçük işliklerin yeriyse, burası da çay demliğinin ve İş Bulma Kurumu'nun yeriydi.

Kalabalıkları seyretmek ilginç geliyordu. Londra'nın doğu kesiminin kadınları güzeldir (belki kan karışmalarından) ve limehouse'ta Doğulular kaynıyordu. Çinliler, Hintli tayfalar, ipek atkılar satan Güneydoğu

Asyalılar, kim bilir nasıl gelmiş Sihler bile vardı. Orada burada sokak toplantılarına rastlanıyordu. Whitechapel'de Şarkıcı İncilci diye biri çıkmış altı peniye insanları cehenneme gitmekten kurtaracağını iddia ediyordu. Doğu

Hindistan Rıhtımı Yolunda, Selamet Ordusu'nun ayini vardı. 'Sarhoş tayfayı ne yapacağız?' şarkısının havasına uydurarak 'Burada sinsi Yahuda'ya benzer kimse var mı?' adlı ilahiyi okuyorlardı. Tower Hill'de iki Mormon karşılarındaki kalabalığa bir şeyler söylemeye çalışıyordu. Onların durduğu yerin çevresinde ayak takımından birtakım kimseler bağıra çağıra kavga ediyorlardı. Birisi de Mormonları çok karılı olmakla suçluyordu. Ayağı aksak, sakallı bir adam, herhalde bir tanrıtanımaz, Tanrı sözünü duymuş, öfkeyle laf atıyordu. Sesler, haykırışlar birbirine karışıyordu.

"Sevgili dostlarım, bir izin verseniz de, şu sözümüzü bitirsek! -Doğru, bırakalım, ne diyeceklerse desinler. Tartışmaya katılmayın! -Hayır, hayır, sen bana yanıt ver, bakayım. Tanrıyı gösterebilir misin bana? Göster bana onu, ben de ona inanayım. -Susun yahu, kesip durmayın şunların lafını!- Sen kesiyorsun asıl! Bok herifler, çok kanlılar! -Ama çok kanlılık üzerine denecek o kadar şey var ki. Her ne olursa olsun, şu bok karıları işin içine sokmayın - Sevgili dostlarım, şayet sadece... -Hayır, hayır, lafı saptırma, tanrıyı gördün mü? Ona elinle dokundun mu? El sıkıştınız mı?- Tartışmayı kes, kurban olayım, tartışmayı kes!" vb. vb. Yirmi dakika dinledim. Mormonluk konusunda bir şey öğrenirim umuyordum, ama toplantı bağırıp çağırmanın ötesinde bir yere varmadı. Genellikle sokak toplantılarının kaderi budur işte.

Middlesex Sokağı'nda, pazardaki kalabalığın arasında üstü başı bakımsız, eski püskü giysiler içinde bir kadın beş yaşlarında bir veledi kolundan tutmuş itip kakıyor, bir yandan da teneke bir borazanı kaldırmış çocuğun gözüne sokuyordu. Yumurcak ise yaygara ediyordu.

"Eğlensene!" diye bağrıyordu anne. "Niye getirdim seni buraya ben? Bir de borazan aldım. Hep eteklerime mi dolanmak istiyorsun? Kendi kendine eğleneceksin işte, piç kurusu!" Borazandan birkaç damla tükürük döküldü. Ana oğul uzaklaştılar. İkisi de avazları çıktığı kadar bağrıyorlardı. Her şey Paris'ten sonra çok acayip geliyordu.

Pennyfields bekâr yatakhanesinde geçirdiğim son gece, orada kalanlardan ikisi arasında bir kavga çıktı. Olanlar çok kötüydü. Yaşlı emeklilerden biri, belden yukarısı çıplak -çamaşır yıkamıştı- aşağı yukarı

yetmişlik biri, arkasını ateşe dönmüş, kısa boylu, tıknaz rıhtım işçisine çok kötü şeyler söylüyordu. İhtiyarın suratını ateşin aydınlığında görebiliyordum. Üzüntüden ve çaresiz öfkeden neredeyse ağlayacaktı. Besbelli çok ciddi bir şey olmuştu.

Yaşlı *emekli:* "Sen....!"

Rıhtım işçisi: "Kapat çeneni, moruk almayayım seni ayağımın altına!"

Yaşlı emekli: "Dene de görelim bir! Sen...! Ben senden otuz yaş büyüğüm ama, bir çarparsam yere sererim!"

Rıhtım işçisi: "Sanki ben seni yere yapıştırmazmışım ha? Seni moruk!"

Bu, böyle beş dakika sürdü. Odadakiler, çepeçevre oturmuş, mutsuz halleriyle, kavgaya dikkat etmemeye çalışıyorlardı. Rıhtım işçisi asık yüzle susuyordu ama, yaşlı adam gittikçe öfkeleniyordu. Ufak saldmlarını sürdürüyor, başını adama bir karış yaklaştırıp duvar üstündeki kediler gibi cırlak bir sesle bağırıyor, tükürükler saçıyordu. Bir yumruk atabilmek için kendi kendini yüreklendirmeye çalışıyor, tam da başarılı olamıyordu. Sonunda patladı:

"Sen bir... Bak sen nesin, biliyor musun? Sen bir.... İşte al da git, bilmem nerene sok. Bak seni nasıl.ezeceğim. O... çocuğu Al işte. Piç kurusu!"

Lafının burasında peykeye çöküverdi. Yüzünü iki eliyle kavrayıp ağlamaya başladı. Öteki adam, çoğunluğun kendisine karşı iyi gözle bakmadığını farkedip dışarı çıktı.

Daha sonra Steve'in kavganın nedenini açıkladığını duydum. Her şeyin bir şilinlik bir yiyecekten çıktığını öğrendik. Nasıl olmuşsa olmuş, yaşlı adam ekmek, margarin stogunu yitirmiş. Öyle ki, üç gün süreyle yiyecek bir şeyi kalmıyormuş. Artık başkaları acıyıp da ne verirlerse. Kendisi onun gibi işsiz olmayan, iyi beslenen rıhtım işçisi adama takılmış, patırtının nedeni buymuş.

Elimdeki para bir şilin dört peniye inince, bir geceliğine Bow'da bir bekâr yatakhanesine gittim. Orası sekiz penilik bir yerdi. Girişten sonra bir kat aşağı iniliyor, genişçe bir koridordan insana boğulma korkusu veren ve on kadem kare büyüklükte bir mahzene giriliyordu. Çoğu yapı işçisi on adam, ateşin yabanıl aydınlığında oturmuşlardı. Vakit gece yarısıydı, fakat yöneticinin oğlu, solgun yüzlü, sopa gibi beş yaşlarında bir çocuk, yapı işçilerinin kucağında oynuyordu. Yaşlı bir İrlandalı küçük bir kafesin içindeki kör bir şakrak kuşuna ıslık çalıyordu. Başka ötücü kuşlar da vardı.

Ömrünü yer altında geçiren cılız, solgun şeylerdi. Adamların çoğu, ta yüz metre ötedeki tuvalete gitmektense çişlerini ocağa ediyorlardı. Masaya otururken ayağımın dibinde bir şeyin kıpırdadığını hissettim, eğilip bakınca yerde ağır ağır dalgalanan kara bir şerit gördüm. Bir alay karafatmaymış.

Yatakhanede altı yatak vardı. Üzerinde koca koca harflerle 'Bow Yolu Filan No.'dan çalınmıştır' yazılı çarşafların kokusu tiksindiriciydi. Yanımdaki karyolada çok yaşlı bir adam yatıyordu. Kaldırım ressamıymış. Belkemiğinde az rastlanır bir eğrilik vardı, öyle ki, hemen hemen yatağın dışında, sırtı benim yüzüme elli altmış santim yakın yatıyordu. Sırtı çıplaktı ve üzerindeki dalga dalga kirlerle bir mermer yüzeyi andırıyordu. Gece bir sarhoş gelip benim yatağımın yanında yere kustu. Börtü böcek de vardı. Paris'teki kadar korkunç değildi ama, insanı uykusundan etmeye yetiyordu. Tiksindirici bir yerdi. Yine de yönetici ve karısı dostça davranıyorlardı, günün ya da gecenin herhangi bir saatinde bir fincan çay vermeye hazırdılar.

26

Sabahleyin günlük çay ve iki dilim ekmeğin parasını ödedikten, yarım ons tütün aldıktan sonra, elimde yarım peni kalmıştı. Henüz B.'ye gidip biraz daha para istemekten çekiniyordum. Geçici koğuş denilen yerlerden birine gitmekten başka çare yoktu. Bunun nasıl olacağı konusunda bilgim yoktu ama, Romton'da öyle bir geçici koğuş bulunduğundan haberim vardı. O yana doğru yürüdüm. Saat üç-dört dolaylarında vardım. Romton pazaryerinde, satılık domuzları çevreleyen çite dayanmış ihtiyar bir İrlandalı gördüm. Bumburuşuk yüzlü adamın berduş olduğu belliydi. Yanına gidip ben de çite dayandım ve tabakamı uzattım. Açtı, içindeki tütüne şaşarak baktı:

"Tanrım," dedi, "iyi tütün, altı penilik var. Nereden buldun. Uzun zamandır yolda da değilsin, değil mi?"

"Neden? İnsanın yolda tütünü olmaz mı?"

"Biz yoldan buluruz, bak!"

Paslanmış bir teneke kutu çıkardı. Eski bir Oxo Pastili kutusu. İçinde yirmi otuz tane izmarit vardı. Kaldırımdan toplanmış izmaritler. İrlandalı pek seyrek olarak başka tütün yüzü gördüğünü söyledi. Hattâ, dikkatli olunursa Londra sokaklarından bir günde iki ons tütün toplanabilirmiş.

"Londra'daki geçici koğuşların birinden mi geliyorsun?" diye sordu.

Evet, dedim. Böyle dersem beni yanında kendisi gibi bir berduş gibi kabul eder diye düşünüyordum. Romton'daki koğuşun nasıl bir şey olduğunu sordum.

'"İşte, kakao koğuşu. Çay koğuşu olur, kakao koğuşu olur, çirkef koğuşu olur. Tanrıya şükür, Romton'da çirkef vermiyorlar. Herhalde, benim son kaldığımda vermemişlerdi. O zamandan beri York'a çıktım, Galler'de dolandım."

“Çirkef nedir?” dedim.

“Çirkef mi? Bir maşrapa sıcak su, dibinde berbat bir yulaf ezmesi; işte çirkef böyle bir şey. Çirkef koğuşları en berbatlarıdır.”

Bir-iki saat böyle konuştuk. İrlandalı iyi yürekli bir ihtiyardı. Fakat pek pis kokuyordu. Kaç tane hastalığı olduğuna bakılırsa, böyle kokması şaşırtıcı değildi. Tüm hastalık belirtilerini bir bir saydı. Buna göre, yukarıdan aşağıya doğru şu sorunları vardı: Kel kafasında egzama, gözlüksüz gözlerinde miyopluk, bronşlarında süreğen yangı, sırtında tanısı konulmamış bir ağrı, sindirim bozukluğu, çiş yolunda yangı, toplardamarlarında varis, ayak başparmağında ağrılı şiş ve düztaban ayaklar. Adam, bütün bu hastalıklarını yanına alıp on beş yıl yollarda taban tepmiş.

Saat beş dolaylarında, İrlandalı:

“Bir fincan çay içer misin?” dedi, “Koğuş altıdan önce açılmaz.”

“İçerim, elbette.”

“Haydi, öyleyse, şurada bir yer var, bedava çayla poğaça veriyorlar. Çayları da iyi. Sonradan bir alay dua ettiriyorlar, ama ne yaparsın, zaman geçirtiyor işte. Gel benimle."

Önden yürüdü, yan sokaklardan birinde teneke damlı bir sundurmaya girdik. Köylerde kriket oynanan yerlere benziyordu. Bizden başka yirmi beş kadar berduş bekliyordu. Aralarından birkaçı sık rastlanan kirli ve yaşlı evsiz barksızlardandı. Çoğunluğuysa derli toplu görünümde kuzeyli delikanlılardı, herhalde işsiz madenci ya da pamuk dokumacısı olmalıydılar. Biraz sonra kapı açıldı, mavi ipek elbise giymiş, altın gözlüklü, boynunda haç asılı bir hanım, bizleri içeriye buyur etti. İçeride otuz kırk tane tahta sandalye, bir armonyum ve karıları pek göze batan bir Çarmıhta İsa taşbaskısı vardı.

Başlıklarımızı çıkarıp çekine çekine oturduk. Hanım çayları koydu, biz çay içip poğaçalanmızı yerken o da havadan sudan laflar edip ortada dolaşıyordu. Dinsel konularda konuşuyor, İsa Mesih’in bizim gibi sıkıntıda, zavallı kimselere nasıl acıdığını anlatıyordu. İnsan kilisedeyken vaktin nasıl geçtiğini anlamazmış, yolculukta dualarından kusur etmeyenin durumu nasıl başka olurmuş. Böyle laflardan hiç hoşlanmıyorduk, duvarın önünde oturmuş, ellerimizdeki başlıklarımızı çevirip duruyorduk. -Berduşlar başları açıkken kendilerini çıplakmış gibi hissederler-. Hanım

doğrudan bize bir şey söylediğinde yüzümüz kızarıyor, bir şeyler mırıldanıyorduk. Kuşkusuz, iyiliğinden söylüyordu. Poğaça tepsisinin yanındaki kuzeyli bir köylü delikanlıya dönüp:

"Sen, oğlum," dedi, "Tanrı Babamızın önünde diz çöküp bir şeyler söylemeyeli ne kadar oldu?"

Zavallı delikanlı tek sözcük edemedi; fakat onun yerine karnı, yiyecekler karşısında kötü bir guruldamayla yanıt verdi. Bundan da o kadar utandı ki, poğaçasını zor yutabildi. Yalnız tek bir adam hanıma, hanımın biçeminde yanıt verebildi. Canlılığından bir şey yitirmemiş, kırmızı burunlu biriydi. Sarhoşluk yüzünden ordudan atılmış bir çavuşu andırıyordu. "İsa Efendimiz" derken onun kadar sıkıntısız, ferah konuşan birini o zamana kadar görmemiştim. Kuşkusuz bu beceriyi hapiste öğrenmiş olmalıydı.

Çay faslı bitmişti. Berduşların birbirlerine kaçamak bakışlar attıklarını görüyordum. Dile getirilmeyen bir düşünce adamdan adama geçer gibiydi: Acaba dua başlamadan sıvışabilir miyiz? Aralarından biri tam ayağa kalkmıyor ama, kapıya bakıp sanki kalkıp gitme düşüncesini hatırlatır gibi sandalyesinde kıpırdanıyordu. Hanım, bir bakışıyla adamı durdurdu ve öncekinden daha yumuşak bir sesle:

"Herhalde henüz gitmeniz gerekmiyor," dedi, 'Koğuş altıdan önce açılmaz. Diz çöküp Babamıza biraz dua edecek kadar vaktimiz var. Sanırım, hepimiz ondan sonra ferahlarız, değil mi?"

Kırmızı burunlu adam hemen yardıma kalktı, armonyumu yerine çekti, dua kitapçıklarım dağıta. O işi yaparken sırtı hanıma dönüktü. Kitapları oyun kâğıdı dağıtır gibi dağıtıyor, arada da fısıldıyordu:

"Al ahbap, bir kız sana. Sana dört as, bir papaz düştü!" filan diye.

Başlarımız açık, kirli çay fincanlarının arasında diz çöküp yapmamız gerekenleri yapmadığımızı, yapmamamız gerekenleriyse yaptığımızı, içimizde esenlik olmadığını mırıldanmaya başladık. Hanım pek ateşli biçimde dua ediyordu ama gözleri de hep bizi izliyor, katıldığımızdan emin olmak istiyordu. Onun bakmadığı zamanlarda birbirimize sırıtıp göz kırpıyor, kaba şakalar yapıyorduk. Bunları aldırmadığımızı göstermek için yapıyorduk ama, boğazımıza da bir şeyler tıkanmıyor değildi. Kırmızı burunlu adamdan başka hiçbirimiz duaya verilecek yanıtları bir fısıltıdan daha yüksek sesle veremiyorduk. İlahi okumaya geçince durum biraz düzeldi. Yalnız, içimizde biri vardı 'Haydi ileri, ey dini bütün askerler!'

ilahisinden başka hiçbir hava bilmiyormuş, söylediğimizi bazen ona çeviriyor, birliği bozuyordu.

Dua yarım saat sürdü. Sonra kapıda el sıkışıp çıktık. Biraz uzaklaşır uzaklaşmaz, içimizden biri:

“Oh,” dedi, “kurtulduk, şu canına yandığımın dualan bir türlü bitmeyecek sandım.” Bir başkası:

“Poğaçanı yedin ya,” dedi, “karşılığını ödeyeceksin.”

“Dua edeceksin demek istiyorsun. Karşılıksız bir şey olmuyor. Diz çöktürmeden bir fincan boktan çay bile vermiyorlar insana.”

Ötekilerden onaylama mırıltıları yükseliyordu. Berduşların içtikleri çay için minnet duymadıkları açıktı. Halbuki pekâlâ çok iyi bir çaydı. Bordeaux şarabı ‘sömürge kırmızısı‘ denilen o iğrenç şeye göre neyse içtiğimiz çay da kahvehanelerde satılan çaya kıyasla oydu. Ayrıca, eminim ki, bu çayı bize bizi küçük düşürmeyi amaçlamaksızın, iyi niyetle veriyorlardı, yani dürüstlük, verenlere minnet duymamızı gerektirirdi, ama duymuyorduk.

27

Aşağı yukarı altıya çeyrek kala, İrlandalı beni koğuşa götürdü. Düşkünlerevine ait arazinin bir köşesinde, kasvetli, kararmış sarı boyalı bir tuğla yapıydı. Dar ve parmaklıklı pencereleriyle, kendisini sokaktan ayıran yüksek duvarıyla, demir kapılarıyla daha çok bir hapishaneyi andırıyordu. Kapının açılmasını bekleyen partal giysili adamlar şimdiden uzun bir kuyruk oluşturmuşlardı. Her çeşit ve her yaştan kimse vardı. En gençleri on altı yaşlarında tüysüz bir delikanlıydı. En yaşlılan, iki büklüm olmuş, dişsiz yetmiş beşlik bir canlı cenazeydi. Bir bölümünü kaşarlanmış uzak yol tepicileri, berduşlar oluşturuyordu. Ellerindeki sopadan, kap kacaktan, yol tozundan kararmış yüzlerinden anlaşılıyordu. Bir bölümü boşta kalmış fabrika işçisiydi. Tarım işçileri de vardı. Yakalı, kravatlı bir memur, iki tane de geri zekâlı oldukları açıkça belli adam. Öyle topluca orada beklerlerken bakıldığında tiksindirici bir görünüm yaratıyorlardı, kötü ya da tehlikeli değil, ama her türlü incelikten uzak, döküntü bir kalabalık oluşturuyorlardı, hemen hepsi paçavralar içindeydi ve beslenmedikleri açıkça belliydi. Yine de dostça davranıyorlardı. Bana tütün ikram eden çok oldu, yani sigara izmariti demek istiyorum.

Duvara yaslanmış, sigara içiyorduk. Berduşlar son zamanlarda kaldıkları koğuşları anlatmaya başlamışlardı. Dediklerine göre, hepsi aynı değilmiş. Her birinin kendine özgü iyi ve kötü yanları varmış. Yollara düşenin bunları bilmesi yararlı olurmuş. Bu işlerde sakal ağartmış biri, İngiltere'nin her bekâr koğuşu hakkında bilgi verebiliyordu. A'dakinde sigara içebiliyorsun, fakat yatakların olduğu yerde tahtakurusu var. B'dekinde yataklar rahat ama, kapıcı domuzun biri. C'de öğleden önce kabul ediyorlar da, çayları içilecek gibi değil. D'de görevliler -varsa- paranı çalıyorlar, vb. Yaya olarak birbirine bir gün uzaklıkta koğuşlardan oluşan tam bir şebeke vardı ve bunları birbirine bağlayan yolları iyi biliyorlardı. Dediklerine göre, Bamet-St Albans yolu en iyisiymiş. Billericay ve Chelmsford'dan kaçınmamı

söylediler; Kent'teki İde Hill de onlardan farksızmış. Chelsea'deki koğuşa, İngiltere'nin en lüksü diyorlardı. Orayı öven biri battaniyelerin bekâr koğuşu değil de hapishane battaniyesine benzediğini anlatıyordu. Berduşlar yazın epeyce uzaklara dağılıyorlar, kışınsa ellerinden geldiğince küçük bir çemberin içinde ve büyük kentlerin dolaylarında toplanıyorlarmış, oralar daha sıcak oluyormuş ve yardım daha fazlaymış. Fakat devamlı hareket etmek zorundaydılar, çünkü bir ay içinde aynı koğuşa -ya da Londra içinde herhangi iki koğuşa- almıyorlardı. Yakalanılırsa cezası bir hafta hapisti.

Saat altıyı biraz geçe kapılar açıldı; tek kişilik sıraya girdik. Avluda bir yazıhane vardı; bir görevli adlarımızı, işlerimizi ve yaşlarımızı bir deftere kaydediyordu. Nereden gelip nereye gittiğimiz de yazılıyordu. Bu sonuncu işlem, berduşların hareketini denetlemek içinmiş. Ben meslek hanesine 'ressam' dedim. Bir zamanlar suluboya çalışmıştım. Kim çalışmamıştır ki? Görevli ayrıca paramız var mı diye de sordu. Herkes hayır dedi. Sekiz peniden fazla parayla yoksul konukevine girmek yasakmış. O tutarın altındaki bir parayı da, ne kadar olursa olsun, kapıya bırakmak gerekiyordu. Fakat, berduşların paralarını saklamaları âdetti. Sıkı sıkıya bir kumaşa bağladılar mı şıngırtı çıkmıyordu. Genellikle parayı her berduşun yanında bulunan çay-şeker kesesine ya da 'kağıtlar'ının arasına koyuyorlardı. 'Kağıtlar' kutsal sayılır, hiçbir zaman aranmazdı.

Yazıhanede kaydımız yapıldıktan sonra başka bir görevli tarafından konukevinin içine götürüldük. Bu adama 'berduş çavuşu' diyorlardı. Görevi orada çalışanları denetlemekmiş, genellikle de düşkünlerevinden gelme biri olurmuş. Çavuşun yanında bağırıp çağıran kaba bir kapıcı, bizi sığır güder gibi itip kakıyordu. Konukevinde bir yıkanılacak, bir de el yıkayacak yer vardı, gerisi iki dizi uzun taştan hücreydi. Belki toplam yüz hücre vardı. Çıplak, taştan ve bembeyaz kireç badanalı olduğu için insana ister istemez temizmiş gibi geliyordu. Bir de bir şey kokuyordu, bilmeden ne olduğunu kestirebildim, sıvı sabundu. İnsana itici gelen soğuk bir sıvı sabun, tuvalet kokusu, hapishanemsi bir koku.

Kapıcı bizi geçide doldurdu, sonra banyoya altışar altışar gelmemiz gerektiğini çünkü yıkanmadan önce üzerimizin aranacağını söyledi. Arama, para ve tütün aramasıydı. Romton sigara içilebilen yerlerden olduğu için, bir kez içeri kaçırabildin mi içebiliyordun; fakat üzerinde bulurlarsa el koyuyorlardı. Kaşarlanmışlar kapıcının hiçbir zaman dizkapaklarından aşağısını aramadığını bize söylemişti. Biz de, hepimiz, içeri girmeden önce

tütünlerimizi potinlerimizin konçlarına saklamıştık. Daha sonra, soyunurken ceketlerimizin içine sıkıştırıverdik. Onları yastık niyetine kullanmamız için yanımıza almamıza bir şey demiyorlardı.

Hamamda karşılaştığımız görüntü son derece iticiydi. Elli tane pis ve çırılçıplak erkek, yirmi kadem kare bir yeri tıklım tıklım doldurmuştu. Hepimiz için topu topu iki tane banyo teknesi ve duvara çakılı iki tane daracık havlu merdanesi vardı. Kirli ayaklardan çıkan o kokuyu hiç unutamayacağım. Oradakilerin yarısından azı gerçekten yıkandı. -Sıcak suyun insanın direncini azalttığını söylediklerini duydum- Fakat hepsi yüzünü, ayaklarını ve ayak parmaklarının arasındaki o iğrenç yağlı kir yastıkçıklarını yıkadı. Temiz su yalnız tümüyle yıkananlara veriliyordu. Birçok kişi başkalarının ayaklarını yıkadıkları suyu kullanmak zorunda kalıyorlardı. Kapıcı bizi itip kakıyor, ağırdan alanlara kötü şeyler söylüyordu. Benim banyo sıram geldiğinde, çok kirli olan tekneyi çalkalamak için izin istedim. ‘Kes sesini, yıkanmana bak!’tan başka bir şey söylemedi. Bu, ilişkinin nasıl olacağını belli etti. Bir daha ağzımı açmadım.

Yıkanma işi bitince kapıcı giysilerimizi çıkınlar halinde bağladı ve bize düşkünlerevi giysileri dağıttı. Gri, pamuklu pek temize benzemeyen gömlekler. Eteği kısaltılmış gecelik gibi bir şeyler. Hiç vakit geçirtmeden hücrelerimize gönderdiler. Sonra çavuşla kapıcı, ana binadan yemeklerimizi getirdiler. Adam başına üzerine margarin sürülmüş iki yüz elli gram kupkuru ekmek, teneke maşrapada yarım litre şekersiz kakao. Yerlere oturup beş dakikada gövdeye indirdik. Saat yedi dolaylarında hücre kapıları üstümüzden kilitlendi. Sabah sekize kadar öyle kalacaktı .

Hücreler iki kişilikti. İsteyen arkadaşıyla kalabiliyordu. Benim arkadaşım olmadığı için başka bir yalnız adamla birlikteydim. Sıska, kavruk yüzlü, gözleri hafif şaşı biriydi. Taş hücre sekize beş kadem bir yerdi, tavam sekiz kadem vardı. Penceresi tavana yakın bir yerdeydi ve parmaklıklıydı. Kapıda tıpkı hapishane hücrelerindeki gibi bir gözetleme deliği vardı. Hücremizde altı battaniye, bir oturaktan başka bir şey yoktu. Bir sıcak su borusu geçiyordu. Ne olduğunu iyice kestiremeden bir şeyin eksikliğini hissedip gözlerimle arandım. Sonra birden kafama dank etti:

“Ama,” diye bağırdım, “yataklar nerede?”

“Yataklar mı?” dedi öteki adam. Şaşırmıştı. “Yatak olmaz ki! Ne bekliyordun? Burası yerde uyunan konukevlerinden. Tanrım! Sen daha alışmamışsın, öyle mi?”

Anlaşılan, yatak olmaması bu konukevlerinde olağan bir durumdu. Paltolarımızı dürüp sıcak su borusuna dayadık ve elimizden geldiğince rahatlamaya çalıştık. İğrenç bir havasızlık vardı, fakat tüm battaniyelerimizi altımıza serdirecek kadar da sıcak değildi. Öyle ki ancak bir tanesini yerin sertliğini gidermek için kullanabiliyorduk. Birbirimizden ancak otuz santim kadar uzaktaydık, birimiz ötekinin soluğunu yüzünde duyuyordu. Ne zaman içimiz geçse çıplak kollarımız, bacaklarımız hep birbirine değiyordu. Bir yandan bir yana kıpırdayıp yanındakini rahatsız ediyorsun ama, kendine bir yararı da olmuyor, çünkü nereye dönsen önce bir uyuşmuşluk duyuyorsun, sonra battaniyenin altından yerin katılığı adamakıllı canını acıtıyor. Uyuyabiliyorsun ama, on dakikadan çok değil.

Gece yarısı sularıydı, öteki adam, eşcinsel girişimlerde bulunmaya başladı. Kapısı kilitli, kapkaranlık bir yerde çok tatsız durum. Herif çelimsiz biriydi, kolayca önleyebildim ama elbette ondan sonra uyuyabilirsen uyu. Gecenin geri kalan bölümünde uyanıktık, sigara içip konuştuk, durduk. Adam bana yaşamını anlattı. Tesisatçıymış ama, üç yıldır işsizmiş. İşini kaybeder etmez karısı bunu bırakıvermiş. Kadınlardan bu kadar uzun süre uzakta kalınca da, adeta nasıl bir şey olduklarını unutmuş. Dediğine göre, uzun süre evsiz barksız kalıp yollara düşmüşlerde eşcinsellik sık görülürmüş.

Kapıcı saat sekizde gelerek sıra sıra kapılarımızı açtı, açarken de ‘Herkes dışarı’ diye bağırıyordu. Kapıların açılmasıyla, kapalı pis yerlere özgü o koku da yayılıyordu. Birdenbire koridor gri gömlekli perişan adamlarla doluvermişti. Herkes elinde bir oturak, hamama doğru seğirtiyordu. Gördük ki, sabahleyin hepimiz için tek bir tekne ayrılmış. Ben önüne vardığımda yirmi tane berduş yüzünü yıkamışa onun içinde; suyun üzerinde yüzen kapkara kir katmanına bir baktım, yüzümü yıkamadan uzaklaştım. Bundan sonra, bir akşam önceki yemeğin eşi bir kahvaltı verdiler, giysilerimizi geri aldık, çalışmak üzere avluya çıkmamızı söylediler. Yapacağımız iş, düşkünlerevinin mutfağı için patates soymaktı. Fakat bunu doktor gelip de bizleri muayene edinceye kadar bir süre oyalamak için yaptırıyorlardı. Berduşların çoğu açık açık hiçbir şey yapmadan vakit öldürdü. Doktor saat dokuz sularında geldi; hücrelerimize girip soyunmamız söylendi. Koridorda doktorun vizitesini bekleyecekmişiz.

Çıplak ve titrer halde koridorda dizildik. İnsan doğrudan görmeyince, o çiğ sabah ışığında ne zavallı, ne acınası bir sokak köpekleri topluluğu

olduğumuzu gözünün önünde canlandıramaz. Bir sokak serserisinin giysileri pek berbat şeylerdir ama, yine de daha kötü şeyleri gizlemeye yarar. Berduşun hiçbir şeyle katışmamış gerçek durumunu tanımak için onu çırılçıplak görmek gerekir. Düz tabanlar, boş göbekler, içine göçmüş göğüs kafesleri, sarkık kaslar. Fiziksel aksaklık adına ne ararsan bulunur. Hemen herkes beslenme sınırının altındaydı. Bir kısmı açıkça hasta. İki kişi fıtık bağı takıyordu. O yetmiş beşlik mumya görünüşlüye gelince, gün boyu nasıl yürüdüğünü insanın aklı almıyordu. Uykusuz geçen bir gecenin çizgilerini taşıyan, tıraşsız çehrelerimize bakan biri, bizi bir hafta gece gündüz içtikten sonra ayılmaya yeni başlayan kişiler sanırdı.

Muayene sadece çiçek hastalığı var mı yok mu diye yapılıyormuş; genel durumumuzla ilgilendikleri yoktu. Genç bir tıp öğrencisi, bir yandan sigarasını tüttürerek, hızlı hızlı aramızdan geçip bizleri süzdü. Kimseye iyi misin hasta mısın diye de sormadı. Hücre arkadaşım soyunurken göğsünün kırmızı lekelerle kaplı olduğunu görmüş ve geceyi ondan iki karış ötede geçirdiğim için çiçek olabileceğini düşünüp korkuya kapılmıştım. Fakat doktor lekelere bakıp yetersiz beslenmeden kaynaklandığını söyledi.

Muayeneden sonra giyindik, bizleri avluya gönderdiler, orada kapıcı adlarımızı okudu. Yazıhaneye bıraktığımız öteberi varsa onları geri verdi, yemek kuponları dağıttı. Kuponlar altışar penilikti ; bir gece önce hangi karayolunun adını vermişsek o yolun üzerindeki kahvelerde geçerliydi. Berduşların epeyce bir bölümünün okuma bilmediğini görüp şaşırdım. Kuponlarını bana ve benim gibi *mürekkep yalamışlara* okutmak zorunda kalıyorlardı.

Kapılar açıldı. Hemen dağıldık. Kenar mahallede bir arka sokakta olsak da, yatakhanenin kapalı, pislik kokusu sinmiş havasından sonra, dışarısı ne güzel kokuyordu. Artık bir arkadaşım vardı, çünkü, patates soyarken Paddy Jacques adında bir İskoçyalı ile tanışmıştım. Temiz ve efendi görünümlü, üzgün yüzlü bir adamdı. Edbury’deki konukevine gidiyordu. Birlikte gitmemizi önerdi. Öğleden sonra üçte orada olacak gibi yola koyulduk. On iki mil yürüyecektik, fakat Londra’nın ıssız kenar kesimlerinde yolumuzu kaybettiğimiz için on dört mil yürümek zorunda kaldık. Yemek kuponlarımız Ilford’da bir kahvehane içindi. Oraya vardığımızda hizmet eden fındıkçı kız, kuponlanmızı görünce berduş olduğumuzu anlayıp bize tepeden bakarak başını çevirdi ve uzun bir süre bize yiyeceğimizi vermedi. Sonunda, iki *büyük çay* ile dört dilim ekmek ve biraz salça getirip başımıza

atar gibi masaya koydu. Getirdikleri sekiz penilik yiyecekti. Anlaşıldı ki, o dükkân berduşlara her kupon üzerinden iki peni kadar bir kazık atıyormuş. Ellerinde para değil de kupon olduğu için onlar da ne karşı koyabiliyor ne başka yere gidebiliyorlarmış.

28

Paddy, ondan sonraki on beş gün boyunca yol ve oda arkadaşım ve yakından tanıdığım ilk berduş olduğu için onu anlatmak istiyorum. Herhalde türünün örneği bir berduştu ve İngiltere'de onun gibi on binlerce yersiz yurtsuz vardır.

Uzunca boylu, otuz-otuz beş yaşlarındaydı, kırlaşmaya yüz tutmuş sarı saçları vardı. Açık mavi gözlüydü. Yüz çizgileri düzgündü ama, teni hep ekmek margarin yemekten ötürü griye kaçar bir renk almıştı. Berduşların çoğundan daha iyi giyimliydi. Üzerinde tüvit bir av ceketi ile smokin altına giyilecek ve parlak şeridi hâlâ çıkmamış bir pantolon vardı. Şeridi, yitirmekte olduğu saygınlığının bir belirtisi olarak gördüğü belliydi. Ona dikkat ediyor, sökülürse dikiyordu. Genel görünümünde titizdi. Yanında bir usturayla bir diş fırçası taşıyordu; onları satmayacakmış, halbuki *kağıtlarını*, hattâ çakısını bile satalı çok oluyormuş. Bunlara karşın, yine de insan yüz metre öteden görse yersizyurtsuzlardan olduğunu anlardı. Ayaklarını sürüyerek, omuzlarını öne çıkarıp sırtını kamburlaştırarak yürümesinde çok zavallı bir yan vardı. Onu yürürken gören, tokat atmaktan çok tokat yiyecek biri olduğunu hemen sezerdi.

İrlanda'da büyümüş, savaşta iki yıl askerlik yapmış, sonra bir metal cilalama atölyesinde çalışmıştı. İki yıl önce de işini yitirmişti. Berduş olmaktan çok büyük bir utanç duyuyordu ama, berduşların tüm niteliklerini almıştı. Durmadan kaldırımdan gözden geçirir, tek bir sigara izmaritini, hattâ boş bir sigara paketini atlamazdı. Çünkü paketteki ince kâğıdı sigara sarmakta kullanacaktı. Edbury'ye giderken yolumuzun üzerinde, kaldırımda gazeteye sarılı bir paket gördü, hemen atıldı. Pakette koyun etinden yapılmış iki tane sandviç varmış. Kenarlarından ısırılmıştı. Benimle bölüşmek için ısrar etti. Hiçbir otomatik makinenin önünden düğmesine basmadan geçmezdi. Dediğine göre, bazen makine bozulur olur ve düğmesine basarsan içindeki bozuk paralan dışarı

boşaltıverirmiş. Yine de, suç işlemeye eğilimi yoktu. Romton'un dış mahallelerinden geçerken bir kapı eşiğinde bir şişe süt gördü. Herhalde biri unutmuş olacaktı. Durdu, iştahla şişeye bakıyordu.

"Tanrım!" dedi, "Ziyan olacak iyi süt. Birisi yürütüverir. Hem kolayca yürütür."

Kendisinin *yürütmeyi* düşündüğünü görüyordum. Sokağın bir o ucuna bir bir ucuna baktı. Sadece konutlar bulunan, sakin bir sokaktı. Görünürde kimse yoktu. Paddy, süt şişesine iştahla bakıyordu. Birden üzüntülü, zavallı yüzünü çevirdi ve dertli dertli:

"Bırakalım, daha iyi," dedi. "Hırsızlıktan yarar gelmez. Tanrıya şükür, şimdiye kadar bir şey çalmadım."

Onu böyle namuslu kılan, açlığın verdiği korkuydu. Midesine iki üç kez doğru dürüst yemek girmiş olsaydı, süt çalmaya kalkabilirdi.

Paddy'nin iki tane konuşma konusu vardı: Berduş olmanın utancı, düşkünlüğü ve bedava bir yemek bulmanın en iyi yolu. Yollar boyu yürüyüşümüzde hep o sızıldanan İrlandalı sesiyle şöyle yakman bir monolog tutturmuştu:

"Yollara düşmek cehennem azabı, değil mi? O berbat konukevlerinde kalmak insanın nasıl da gücüne gidiyor. Ama başka ne yapılabilir ki? İki aydır mideme doğru belli bir yemek girmedi. Kunduralarım dökülüyor. Aah, ah! Şu Edbury'ye varmadan yolumuzun üzerindeki cemaat evlerinden birinde bir çay içebilsek. Çoğu zaman pek güzel olur oralardaki çaylar. Din olmasa insan ne yapar, acaba? Ben o cemaat evlerinde çay içmişimdir. Baptistlerde, İngiltere Kilisesi tekkelerinde, bir çok yerde. Kendim Katolik mezhebindenim. Yani işte, aşağı yukarı on yedi yıldan beri günah çıkardığım yok ya, ama yine de din duygumu yitirmedim. Cemaat evlerinde çayı hep iyi demlerler..." vb. vb. Tüm gün böyle konuşurdu. Hemen hiç susmazdı.

Bilgisizliği sınırsızdı, insanı afallatacak kertedeydi. Örneğin, bir kez bana Napolyon'un İsa'dan önce mi sonra mı yaşadığını sormuştu. Bir gün de, bir kitapçı vitrininin önündeydik. Ben kitaplara bakıyordum. Kitaplardan birinin üzerinde *Of the Imitation of Christ* başlığını okuyunca dine küfrediyorlarmış gibi pek şaşırdı. Öfkeyle "Ne demeye İsa Peygamberi taklit edeceklermiş?" diye sordu. Okuma biliyordu ama, kitaplara karşı bir çeşit tiksinti duyuyordu. Romton'dan Edbury'ye giderken

yolumuzun üzerinde bir halk kitaplığına girdim. Her ne kadar Paddy bir şey okumak istemiyorsa da, bacaklarını dinlendirsin diye onu da içeriye çağırdım. Kaldırımda beklemeyi yeğliyormuş. “Hayır,” dedi, “o baş belası basılı şeyler midemi bulandırır benim.”

Berduşların çoğu gibi, kibrit konusunda pek pintiydi. Kendisini tanıdığımda bir kutu kibriti vardı ama, bir kez bile kibrit çaktığını görmedim. Ne zaman bir kibrit çaksam bana savurganlık ediyorum diye bir alay laf ederdi. Yöntemi, yabancılardan ateş istemekti. Bazen kibrit çakmaktansa yakacağı sigarayı yarım saat beklettiği olurdu.

Karakterinin en baskın yönü, sızlanmaydı. Talihinin kötü oldugu düşüncesi bir an bile yakasını bırakmıyordu. Uzun süre bir şey söylemeyip birden hiç yeri değilken, sanki dünyada başka konu kalmamış gibi, “İnsanın giysilerinin partallaşması ne kötü şey, değil mi?” ya da “Konukevindeki çay da, çay değil bulaşık suyu,” deyiverirdi. Durumu ondan daha iyi olan herkes hakkında sinsi bir imrenme duygusu içini kurt gibi kemirirdi. Zenginler hakkında değil, onlar erişemeyeceği kadar uzaktaydı, çalışan insanlara karşı böyle bir duygusu vardı. Çalışan yaşlı birini görse, acı acı “Şu ihtiyara bak!” derdi, “Güçlü kuvvetlilerin işini ellerinden alıyor.” Ya da yeni yetme biriyse “İşte ekmeğimizi çalanlar, bu piç kurulan.” Tüm yabancılar onun için “Pis Akdenizlilerdi. Çünkü, ona göre, işsizliğin sorumlusu, yabancılardı.

Kadınlara özlemle kin arası bir duyguyla bakardı. Genç ve hoş kadınlar düşüncelerine giremeyecek kadar yüksekteydiler. Fakat sokak kadınlarını görünce ağzı sulanırdı. Dudakları kıpkırmızı iki yaşlı sokak kadını geçmesin, iştahla döner bakar, şekerci dükkânının önünde duran bir çocuk gibi ‘Orospular!’ diye mırıldanırdı. Bir gün bir kadınla birlikte olmayalı iki yıl geçtiğini söylemişti. Yani işini yitirdiğinden beri bir kadınla birlikte olmamıştı. Bir erkeğin sokak kadınlarından daha yukarısını amaçlayabileceğini unutmuştu. Kişiliği berduşlara özgüydü. Aşağılık, kıskanç, çakal kişiliği.

Yine de iyi bir adamcağızdı. Cömertti, bir çok kez elindeki son ekmek kabuğunu benimle paylaştı. Bir kaç ay iyi beslense belki çalışabilirdi. Fakat iki yıl midesine ekmekle margarinden başka bir şey girmemesi, yeteneklerinin düzeyini umutsuzca düşürmüştü. Gerçekte *yiyecek* olmayan bu yiyecek taklitleriyle yaşamaktan kendi beyni ve vücudu da aşağılık bir

maddeye dönüşmüştü. İnsanlığını yok eden şey, onun doğarken getirdiği bir kötülük değil, kötü beslenmeydi.

29

Edbury'ye giderken Paddy'ye kendisinden para alabileceğimden emin bulunduğum bir arkadaşım olduğunu söyledim ve bir gece daha konukevinde geçirmektense doğrudan doğruya Londra'ya gitmeyi önerdim. Fakat Paddy daha önce Edbury'de hiç kalmamışmış, Bir berduştan beklenecek tepkiyi gösterdi, bedava geceleme olanağına kıyamıyordu. Ertesi sabah Londra'ya gitmeye karar verdik. Benim topu topu yarım peni param kalmıştı ama, Paddy'de iki şilin vardı. Bununla iki yatak ve birkaç fincan çay sağlayabilirdik.

Edbury konukevi, Romton'dakinden pek farklı değildi. En kötü tarafıysa, tüm tütüne girişte el konulmasıydı. Baştan uyardılar: Sigara içerken yakalanan, o an kapı dışarı ediliyordu. Konukevinde sigara içen berduşlar hakkında, Serserilik Yasası uyarınca, dava açılabiliyordu. Aslında, berduşlar aleyhinde hemen her konuda dava açılabiliyordu. Fakat genellikle, ilgili makamlar dava açmaktansa dik kafalı adamları kapı dışarı etmeyi yeğliyorlardı. Yapacak bir şey yoktu. Hücreler epeyce rahattı. İkimiz bir hücrede uyuduk, birimiz aşağıda, birimiz yukarıda. Yani birimiz tahta bir ranzada, birimiz yerde. Kirli fakat bitsiz ot şilteler ve bol bol battaniye vardı. Yiyecek Romton'dakinin aynıydı. Yâlnız, kakao yerine çay verdiler. Berduş çavuşu, herhalde izinsiz olarak.

maşrapası yarım peniden çay sattığı için sabahleyin bir çay daha içilebiliyordu. Öğle yemeği olarak yanımıza kumanya verdiler. Adam başına büyükçe bir ekmek parçasıyla peynir.

Londra'ya vardığımızda konukevlerinin açılmasına daha sekiz saat vardı. Şaşılacak şey, insanın zamanında dikkat etmediği ne kadar çok şey oluyormuş. Londra'ya o kadar çok kez gitmiştim ama, o kentin en kötü yanlarından birini o güne kadar farketmemişim. Meğer Londra'da bir yere oturmak bile parayla mümkünmüş. Paris'te paranız yoksa, boş bir tahta sıra

bulamadınızsa, kaldırıma oturabilirsiniz. Londra'da kaldırıma oturanın başına neler gelebileceğiniyse tanrı bilir; belki de hapse yollarlar adamı. Saat dört olduğunda biz ikimiz beş saattir ayaktaydık, tabanlarımız taşların sertliğinden ateş gibi yanıyordu. Kumanyamızı konukevinden çıkar çıkmaz yediğimizden karnımız acıkmıştı. Tütünüm bitmişti. Bu, Paddy için o kadar önemli değildi, çünkü o, yerlerden izmarit toplayıp içiyordu. İki kez kiliseye girmeye çalıştık ama, kapılan kilitliydi. Sonra, bir halk kitaplığını deneyelim dedik, orada da oturacak yer yokmuş. Paddy, son umut olarak, bir Rowton Evi'ne gitmemizi önerdi. Kural olarak saat yediden önce içeri almazlardı ama| farkedilmeden içeri süzülebilirdik. Görkemli antreden girdik -zaten Rowton Evleri pek görkemlidir— yabancılığı üstümüze almadan orada kalan kişiler gibi görünmeye çalışarak ilerledik. O an, antrede duvara dayanmış bir adam, aksi yüzlü bir herif, herhalde yetkisi olan biri, yolumuzu kesiverdi.

"Siz, ahbaplar, dün gece burada mı kaldınız?"

"Hayır."

"O halde dışarı!"

Dediğini yaptık ve iki saat daha sokağın köşesinde ayakta bekledik. Çok tatsız bir şeydi ama, bana bir daha *aylağın biri* deyimini kullandırmamayı öğretti. Bu da bir kazançtı.

Saat altıda Selamet Ordusu'nun konukevine gittik. Saat yediye kadar yatak için kaydolamazmışız. Ayrıca da boş yatak olup olmadığı belli değildi. Fakat bize *birader* diyen bir görevli iki fincan çay parası vermemiz koşuluyla bizleri içeri aldı. Ana salon, kireç badanalı koskocaman bir boşluktu, insanı baskı altına alan bir temizliği ve çıplaklığı vardı. Soba, ocak gibi bir şey yoktu. İki yüz kadar sessiz sakin adam tahta sıralara çökmüştü. Bir iki tane üniformalı görevli aralarda dolaşarak ortalığı kolaçan ediyorlardı. Duvarda General Booth'un resmiyle birtakım yasak tabelaları asılıydı. Yemek pişirmek yasaktı, içki içmek, yere tükürmek, küfür etmek, maraza çıkarmak, kumar oynamak yasaktı. Bu yasak tabelaları hakkında bir fikir vermek için bir tanesini sözcüğü sözcüğüne yazıyorum:

Kumar ya da iskambil oynarken görülen dışarı atılacak ve *bir daha hiçbir koşulda kabul edilmeyecektir.*

Böyle kimselerin ortaya çıkarılması için bilgi verenler ödüllendirilecektir.

Görevliler, burada kalan herkesi bu konukevini KUMAR DENEN ŞEYTANDAN korumakta kendilerine yardımcı olmaya davet ederler.

Kumar ya da iskambil oynama kulağa pek hoş gelen sözcükler.

Benim gözümde Selamet Ordusu konukevleri, her ne kadar temizseler de, genel yoksul konukevlerinin en kötüsünden daha tatsız yerlerdir. Oradaki insanların bir bölümünde -yakalığını rehine koymuş ama yine büro işi yapmaya çalışan temiz ama yıpranmış adamlardır bunlar- öyle bir umutsuzluk görülür ki... Bu kimselerin, hiç değilse *temiz* dedikleri Selamet Ordusu konukevlerine gelmesi, saygınlığa son bir umutla sarılışlarıdır. Yanımdaki masada iki yabancı oturuyordu, partallar içindeydiler ama, birer beyefendi oldukları açıkça görülüyordu. Sözlü satranç oynuyorlardı, hattâ hareketleri bir yere yazmıyorlardı bile. Bir tanesi kördü. Konuşurlarken duydum, bir gece bir yerde kalacak parayı, yarım kuron, günlerce denkleştirememişler. Arada işsiz büro memuru türünden kimseler de görülüyordu, uçuk benizli ve asık yüzlüydüler. Onlardan oluşan bir gurubun içinde genç bir adam, solgun çehreli biri, heyecanlı heyecanlı konuşuyordu. Garip, ateşli bir tavırla yumruğunu masaya indirerek, şişinerek bir şeyler anlatıyor, görevliler işitemeyecek kadar uzaktaysalar dine, kutsal kavramlara karşı şaşırtıcı biçimde ağzını bozuyordu.

“Bakın, çocuklar, ne diyeceğim, ben yarın o işi alacağım. Ben o sizin bildiğiniz yalvar yakar olanlardan değilim. Kendimi dik tutmasını bilirim. Şu tabelaya bak. *Tanrı rızkını esirgemez!* Esirgemezmiş! Bana bugüne kadar rızık mızık verdiğini görmedim. Tanrının dediğini yutmam ben. Yuttuğumu gören olmamıştır. Bana bırakın bu işi. *Ben o işi alacağım.”* vb. vb.

Konuşmasındaki yabanıl, hareketli biçime kapılmış, adama bakıyordum. Kendinden geçmiş gibiydi ya da belki biraz kafayı bulmuştu. Bir saat sonra, ortadaki büyük salondan ayrı bir ufak odaya girdim. Okuma odası diye ayırmışlardı ama, ne kitap vardı ne kâğıt. Onun için pek az kimse gidiyordu oraya. Kapıyı açtığımda içeride az önce konuşan memur görünümlü genç vardı, diz çökmüştü ve *dua ediyordu.* Kapıyı kapatıp çekilirken çehresini seçebildim. Büyük acılar içinde gibiydi. Yüzündeki anlatımı görünce neredeyse acından ölecek durumda olduğunu anladım.

Yatak parası sekiz peniydi. Paddy ile benim elimizde beş peni kalıyordu. Onu kantinde harcadık. Öteki konukevlerinin bir bölümünde olduğu kadar ucuz değilse de, ucuz yiyecek satılıyordu. Çayın fincanı bir buçuk peniydi

ama, herhalde Selamet Ordusu'na yardım diye verildiğini sandığım toz çayla yapıyorlardı. Berbat bir şeydi. Saat onda bir görevli, ağzında düdükle, büyük salonu çepeçevre dolaştı. Herkes ayağa kalktı. Şaşırmıştım. Paddy'ye:

"Ne oluyor?" dedim.

"Olan şu ki," dedi, "yatacaksın. Hem de sallanmayacaksın."

İki yüz adamın iki yüzü de, koyun sürüsü gibi, görevlilerin buyruklarına uyarak yatağa yollandı.

Yatakhane, altmış yetmiş yataklı koca bir barakaydı. Temiz ve oldukça rahattı ama, yataklar hem pek dar hem de birbirlerine pek yakındı. Öyle ki, insanın soluğu doğrudan doğruya komşu yataktakinin yüzüne gidiyordu. Sigara içen, ışıklar söndükten sonra konuşan var mı diye denetlemek için, içeride iki tane de görevli uyuyordu. Paddy ve ben hemen hemen gözümüzü kırpmadık, çünkü yakınımızda bir adam, herhalde askerlikten kalma bir hastalığı olsa gerek, düzenli aralıklarla 'Pip!' diye bağırıyordu. Yüksek, insanı afallatan bir gürültüydü. Küçük bir araba klaksonunu andırıyordu. İnsan ne zaman bağıracağını kestiremediği için, ses, tam bir uyku engelleyicisiydi. Her gece on ile yirmi arasında insanı uykusuz bırakan Pip'in kendisinin, arkadaşları adama Pip diyorlarmış, ranzasında düzenli uyuduğu anlaşılıyordu. Bu konukevlerine koyun sürüsü gibi tıkılmaya razı olan insancıkları uykusuz bırakan nedenlere örnek gösterilebilirdi.

Saat yedide başka bir düdük sesi duyuldu ve görevliler yatakhaneye girip dolaşarak hemen kalkmamış olanları sarsmaya başladılar. O zamandan beri Selamet Ordusu'nun çeşitli konukevlerinde kaldım; aralarında ufak ayrımlar olsa da, bu askeri disiplin hepsinde aynıdır. Ucuz oldukları kesin, ama, bana göre tam birer düşkûnlerevi. Hattâ, bir bölümünde haftada bir ya da iki kez kilisede ayine katılmak zorunludur. Katılmayan çıkıp gidecektir. Gerçek şudur: Selamet Ordusu, kendisini bir yetimhane olarak görmeye o kadar alışmıştır ki, konukevini bile ona bir yetimhane kokusu sindirmeden yönetemez.

Saat onda B.'nin yazıhanesine gittim ve bir sterlin vermesini rica ettim. İki sterlin verdi ve gerektiğinde yine kendisine gelmemi söyledi. Böylelikle Paddy ile ben en az bir hafta para yönünden ferahlamış oluyorduk. Günü Trafalgar Alanı'nda Paddy'nin bir arkadaşına bakınmakla geçirdik ama adam oralara gelmedi. Gece olunca Strand yakınlarında bir arka sokaktaki

yoksul konukevine gittik. Yatak fiyatı on bir peniydi, fakat karanlık, pis kokulu bir yerdi ve *o biçim* delikanlıların gittiği bir yer diye biliniyordu. Paris'te görülen apaşlar gibi bir şeydi bunlar da, yalnız favorileri yoktu. Ocağın karşısında tepeden tırnağa giyimli bir adamla çırılçıplak bir adam pazarlık ediyorlardı. Gazete satıcısıymışlar. Giyimli adam giysilerini çıplak adama satıyordu.

"Bak buraya!" diyordu, "Görüp görebileceğin en iyi giysiler bunlar. Paltoya yarım kuron, pantolona iki şilin, kunduralara bir şilin altı peni, kasketle boyun atkısına bir şilin. Hepsi yedi şilin etti."

"Çok beklersin! Paltoya bir şilin altı peni veririm. Pantolona bir şilin. Geri kalanına da iki şilin. Hepsine dört şilin altı peni işte."

"Arkadaş, ver bir beşlikle bir altı peni, al git."

"Haydi al, bakalım, meteliğim kalmıyor, ha!"

Giyimli adam soyunuyordu. Üç dakikada durumları tersine dönüvermiş, çıplak adam giyinmiş, ötekiyse bir *Daily Mail* sayfasını peştamal gibi beline sarmıştı.

On beş yataklı yatakhane karanlık ve kapalıydı. Korkunç bir sıcak sidik kokusu duyuluyordu ve bu koku öylesine güçlüydü ki, insan ilkönce az soluk almaya, ciğerlerini doldurmamaya çalışıyordu. Yatakta yatarken, karanlıktan bir adam çıkıp üzerime eğildi, eğitimli ve yarı yarıya sarhoş bir adamın konuşmasıyla bir şeyler söylemeye başladı:

"Özel okuldansınız, değil mi?" Paddy'ye bir şey söylerken konuşmamı duymuştu. "Buralarda öyle eski özel okullardan kimse pek görünmez. Ben de eski bir Eton'luyum. Yirmi yıl oldu, biliyor musunuz?" Eton kolejinin kürekçiler şarkısını söylemeye başladı. Yanlış söylemiyordu da.

Ne güzel tekne havası.

Ot da biçilir.

Birçok kişi birden "Kes şu gürültüyü!" diye bağırdı.

"Düzeysiz herifler!" dedi eski Eton'lu. "Düzeyleri pek düşük. Size, bana göre acayip bir yer burası, değil mi? Biliyor musunuz, arkadaşlarım bana ne derler? 'M.,' derler, 'sen iflah olmazsın.' Doğru, ben iflah olmam. Bu dünyada alçalabileceğim kadar alçaldım. Bu boktan herifler gibi değil.

Onlar, isteseler de alçalamazlardı. Biz düşenler, biraz birbirimize sarılmalıyız. Hâlâ üzerimizde bir şeyler kalmıştır. Size içecek bir şey sunabilir miyim?"

Bir şişe vişneli konyak çıkarmaya davranırken dengesini yitirip olanca ağırlığıyla benim bacaklarımın üzerine düştü. O sırada soyunmakta olan Paddy, adamı kaldırıp ayaklarının üzerine dikti.

“Defol yerine git, salak!”

Eski Eton’lu sendeleye sendeleye gidip giysileriyle, kunduralarıyla yatağına girdi. Gece birkaç kez ‘M., sen iflah olmazsın’ diye mırıldandığını duydum. Sanki bu sözden hoşlanıyor gibiydi. Sabahleyin hâlâ giysileriyle ve şişeyi kucaklamış olarak uyuyordu. Ellilik bir adamdı, ince ve yıpranmış bir yüzü vardı ve, şaşılacak şey, çok şık giyimliydi. O pis yataktan dışarı taşmış iyi cins rugan iskarpinlerini görmek insana bir garip geliyordu. Ayrıca, düşündüm ki, vişneli konyağın fiyatı da konukevinin on beş günlük yatak kirası kadar olmalıydı. Şu halde, pek kötü durumda olamazdı. Belki böyle yerlere ‘o biçim çocuklar’ aramaya gelen biriydi.

Yatakların arası altmış yetmiş santimden fazla değildi. Gece yarısı sularında uyanınca, burnumun dibinde, yastığımın altındaki paramı çalmaya çalışan bir adam yakaladım,. Uykuda numarası yaparak fare sessizliğiyle elini yastığın altına kaydırıyordu. Sabahleyin adamın maymun kollarına benzer uzun kolları olan biri olduğunu gördüm. Paddy’ye yarıda kalan hırsızlık girişiminden söz edince, güldü:

“Canına yandığımın!” dedi, “Böyle şeylere alışmış olman gerekirdi. Bu konukevleri hırsız yuvasıdır. Tüm giysilerinle yatmaktan başka çaresi yoktur bunun. Ben sakat bir adamın tahta bacağını çaldıklarını bile gördüm, böyle bir yerde. Bir kez, birini gördüm, şöyle doksan kiloluk bir herifti, konukevine yanında dört sterlin on şilinle gelmiş. Tuttu parayı, şiltesinin altına koydu. ‘Bakın dedi, ‘buna cesedimi çiğnemeden kimse dokunamaz.‘ Yine de dokundular işte. Sabahleyin uyandığında on parası yoktu. Dört kişi şiltenin birer köşesinden tutup herifi tüy gibi kaldırmışlar. Dört sterlin on şilinini bir daha göremedi.”

30

Ertesi sabah, bir kez daha Paddy'nin arkadaşını aradık. Bozo'ymuş adamın adı. Kaldınm ressamıymış. Paddy'nin dünyasında adres diye bir şey yok. Yalnız, belli belirsiz olmak üzere, Bozo'nun Lambeth'de bulunabileceğini anımsıyordu. Sonunda adama Embankment üzerinde rastladık. Waterloo Köprüsü'ne yakın bir yere yerleşmişti. Bir kutu tebeşirle kaldırımda yere eğilmiş, bir penilik bir kâğıt paraya bakarak Winston Churchill'in resmini çiziyordu. Oldukça da benzetmişti. Kısa boylu, esmer, gaga burunlu bir adamdı. Kıvırcık saçları kısaydı. Sağ bacağı korkunç bir biçim bozukluğuna uğramıştı, ayağı öylesine bükülmüştü ki, topuk öne çıkmıştı, insan bakarken korkuyordu. Görünümüne bakan, Yahudi olduğuna karar verirdi, fakat kendisi bunu hiçbir biçimde kabul etmezmiş. Gaga burnuna 'Romalı burnu' dermiş, bir Roma imparatoruna, galiba Vespasianus'a, benzemekle övünürmüş.

Bozo'nun garip bir konuşma biçimi vardı. Hem Cockney ağzı, hem de çok açık, çok anlaşılır bir konuşma. Sanki çok iyi kitaplar okumuş, fakat dilbilgisini düzeltme sıkıntısına girmemiş gibiydi. Bir süre, Paddy ile ben Embankment'ta kalıp gevezelik ettik, Bozo bize kaldırım ressamlığı konusunda birtakım şeyler anlattı. Dediklerini, az çok onun sözcükleriyle, aktarıyorum:

"Ben *ciddi kaldırımcı* dediklerindenim. Ötekiler gibi okul tebeşiriyle çizmem. Ressamların kullarıdığı boyaları kullarıınm. Analarının nikâhını istiyorlar şu boyalara. Hele kırmızılara. Uzun bir günde beş *bobluk* boya harcanır. Hiçbir zaman iki *bobdan* aşağı düşmez. Benim türüm karikatürdür. Hani, işte siyasetçiler, sporcular, falan. Bakın şuraya -bana defterini gösteriyordu- gazeteden çektim. Ne kadar benziyor hepsi, değil mi? Her gün, bir *ayrı* karikatür yapanın. Örneğin, bütçe görüşmelerinde, Winston'un bir karikatürünü yaptım. Üzerinde 'borçlar' yazılı bir fili itiyor. Altına da 'Kımıldatır mı?' yazdım. Anlıyor musunuz? Partilerin hangisi

olursa olsun, insan bir karikatür yapabilir, onunla ilgili. Fakat sosyalizmden yana bir şey yapmayacaksın, polis onu istemez. Geçmişte bir gün, bir tavşanı yutmakta olan bir boa yılanı çizmiştim. Yılanın üzerine *Kapital,* tavşana da *Emek* yazmıştım. Aynasız gelip gördü 'Sil şunu, derhal!' dedi. Silmek zorunda kaldım. Aynasızın hakkı, seni serserilikten uzaklaştırmak. Onun için ters bir şey söylemeyeceksin."

Bozo'ya bir kaldırım ressamının ne kazanabildiğini sordum. Dedi ki:

"Yılın bu mevsiminde, yağmursuz havada, Cumadan Pazara -bilirsiniz millet ücretini Cumaları alıyor- üç teklik çıkarırım. Yağmurda çalışamam. Boyalar hemen çıkar. Tüm yılın harmanını alırsan, haftada bir sterlin kadar geçer elime. Çünkü kışın öyle pek çalışamazsın. Tekne Yarışı günü, Kupa Finali günü dört sterline kadar çıkarırım. Ama, elbette, parayı adamlardan almaşım bileceksin. Öyle oturup da heriflere bakmak yetmez. Genellikle fırlattıkları, bir yarım penidir. Biraz laf etmezsen onu bile bulamazsın. Bir zamanlar *bir şey veremediğimiz için utanıyoruz* derlerdi. En iyisi, hep değişik resim yapmaktır. Çünkü gelip geçerken durup seni seyrederler. Ne var ki, sen şapkanı çıkarıp parsa toplamaya başlar başlamaz, sıkılmaz herifler dağılıverir. Bu işte bir yardımcın olacak. Sen çalışmana bakacaksın, çevrene kalabalığı toplayacaksın. Yardımcın da, hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi, onların arkasında dolaşacak. Onlar onun yardımcı olduğunu bilmeyecekler. Sonra, birden kasketini çıkarıverecek, herifleri iki ateş arasına almış olacaksınız. Temiz giyinmişlerden hiçbir zaman bir para çıkmaz. En çok verenler, üstü başı partallarla yabancılardır. Hattâ Japonlardan, zencilerden filan altı peni aldığım olur. Onlar İngilizler kadar pinti olmazlar. Bir şeyi daha kafandan çıkarmayacaksın, o da paranı göstermemek, belki kasketin içinde bir peni bırakabilirsin. Öyle o zamana kadar bir iki sterlini doğrulttuğunu görürlerse, hiçbir şey vermezler."

Bozo, Embankment'taki öteki kaldırım ressamlarını pek hor görüyordu. Onlara 'pembe kaplamacılar diyordu. O sırada Embankment boyunca hemen her yirmi metrede bir bir kaldırım ressamı vardı. Zaten bu adamlara tanınan en az aralık da yirmi metreydi. Bozo, kırk beş metre kadar ötedeki beyaz sakallı bir ressamı tepeden bakan bir tavırla işaret etti.

"Şu ihtiyar kaçığı görüyor musunuz? On yıldır hep aynı resmi yapar durur. Adını da 'Sadık bir dost' koymuş. Bir çocuğu sudan çekip çıkaran bir köpek. Salak, on yaşında çocuk ondan daha iyi resim yapar. Hani nasıl parçalı bilmecenin parçalarını oturtmayı öğrenirsin, onun gibi şöyle pratik

yoldan tek bir’resim yapmayı öğrenmiş. Bunun gibisi pek çoktur buralarda. Bazen benden fikir aşırmaya gelirler. Ama ben aldırmam. Salak b...lar kendiliklerinden hiçbir şey düşünemezler. Onun için de, ben hep onların önündeyimdir. Bu işte her şey, güncel olmana bağlı. Bir tarihte, bir çocuk kafasını Chelsea Köprüsü’nün parmaklıklarına sıkıştırmıştı. Adamlar daha çocuğun kafasını oradan kurtarmadan benim resim kaldırımda hazırdı. Ben dakik adamım.”

Bozo ilginç bir adama benziyordu, ben de onun hakkında daha çok şey öğrenmek istiyordum. Bir akşam onunla buluşmak üzere Embankment’a indim. Sözleşmiştik, Paddy ile beni, ırmağın güneyinde bir yoksul konukevine götürecekti. Kaldırımda çizdiklerini sildi, topladığı parayı saydı. On altı şilin kadar bir şeydi. Dediğine göre, bunun on iki ya da on üçü kârmış. Köprüyü geçip Lambeth’e doğru yürüdük. Bozo ağır ağır topallıyordu. Tuhaf, yengeç gibi bir yürüyüşü vardı. Ezik ayağını peşinden sürükleyerek hafifçe yana doğru dönük gidiyordu. Her iki elinde birer baston taşıyordu. Boya kutusunu omzuna asmıştı. Köprüyü geçerken korkuluğun çıkıntılı mola yerlerinden birinde dinlenmek için durdu. Bir iki dakika hiç konuşmadı. Yıldızlara baktığını görünce şaşırdım. Kolumu tuttu, bastonuyla gökyüzünü işaret etti.

“Şu Aldebarana bak!” dedi, “Rengine bak. Sanki... kocaman bir kan bulutu gibi!”

Konuşma tarzını duyan, resim *galerisinde bir sanat eleştirmenini dinliyorum* derdi. Şaşırmıştım. Hangisinin Aldebaran olduğunu bilmediğimi itiraf ettim. Gerçekten de, o zamana kadar yıldızların ayrı ayrı renklere sahip olduklarını bile hiç fark etmemiştim. Bozo, belli başlı kümeleri göstererek bana astronomi konusunda birtakım yalın bilgiler vermeye başladı. Bilgisizliğime üzülmüş gibiydi. Ben de ona şaşırmıştım, “Yıldızlar konusunda epeyce şey biliyorsun galiba,” dedim.

“Pek fazla değil. Biraz bilirim ama. Göktaşları konusunda yazdıklarımdan ötürü Krallık Astronomi Derneği’nden iki kez teşekkür mektubu aldım. Ara sıra gece dışarı çıkar, göktaşlarını gözlerim. Yıldızlar bedava tiyatrodur. Gözünü kullanmaya para istemezler."

“Ne iyi bir fikir! Hiç aklıma gelmezdi!”

“Ne yaparsın, bir şeye ilgi duyacaksın işte. Berduşluk ediyorsun diye çaydan, ekmekten başka bir şey düşünmemek olmaz ki.”

“Ama, bazı şeylere... yıldızlar gibi bir şeylere ilgi duyup bir yandan da bu yaşamı sürdürmek, çok zor olmuyor mu bu?”

“Bu yaşam dediğin kaldırım ressamlığı mı? İlle de zor olması gerekmez. Kendini başarısız bir zavallı gibi hissetmezsen. Yani aklını oraya takmazsan.”

“Gördüğüme göre, bir çok insanda o etkiyi yapıyor bu yaşam.”

“Elbette, şu Paddy’ye bak. Çay delisi bir beleşçi zavallı. İzmarit atsınlar da otlanayım diye bekler durur. Çoğu berduşun durumu aynıdır. Adamdan saymam ben onları. Ama sen, senin ille öyle olman gerekmez. Madem ki, eğitim almışsın, ömrün boyunca yollarda sürtsen de, senin için önemi yok.”

“Ama, ben gerçeğin bunun tam tersi olduğunu gördüm. Adamın parasını çekip aldın mı, o saat her şeyini yitirmiş oluyor.”

“Hayır, her şeyini yitirmeyebilir. İçinde istek oldu mu, zengin ol, yoksul ol, aynı yaşamı sürersin. Okuduklarına, düşüncelerine bağlı kalabilirsin. Yalnızca şöyle diyeceksin: ‘Ben şu noktada -böyle derken alnını gösteriyordu- özgürüm.’ O zaman rahat edersin.”

Bozo, konuşmasını hep bu havada sürdürdü. Ben de dikkatle dinliyordum. Galiba pek sıradışı bir kaldırım ressamıydı. Ben de, yoksulluğun önemli bir şey olmadığım söyleyen bir kişiyle ilk kez karşılaşmış oluyordum. O geceden sonra, birkaç gün boyunca Bozo’yla birkaç kez buluştuk, çünkü sık sık yağmur yağdı, çalışmasına olanak yoktu. Bu arada bana yaşamını anlattı, ilginç bir öyküsü vardı.

İflas etmiş bir kitapçının oğluymuş. On sekiz yaşında badanacılığa başlamış; savaşta üç yıl boyunca Fransa’da ve Hindistan’da askerlik yapmış. Savaştan sonra, Paris’te badanacı olarak iş bulmuş. Yıllarca orada kalmış. Fransa, ona İngiltere’den daha iyi, daha uygun geliyormuş, -İngilizleri hor görüyordu - Paris’te durumu düzelmiş, para biriktirmiş, bir Fransız kızıyla nişanlanmış. Günün birinde nişanlısı bir otobüsün tekerleklerinin altında ezilip ölmüş. Bozo bir hafta süreyle hep içmiş. Sonra yine işinin başına dönmüş. Sersem gibiymiş..İş başı yaptığı günün sabahı, üzerinde çalıştığı yapı iskelesinden on iki metre aşağıya, kaldırıma düşmüş. Sağ ayağı hurdahaş olmuş. Nedense, tazminat diye vere vere altmış sterlin bir şey vermişler. İngiltere’ye dönmüş. İş ararken parasını tüketmiş. Middlesex Sokağı’ndaki pazarda kitap satmaya kalkmış, sonunda kaldırım ressamlığına kalmış. O zamandan beri günü gününe yaşıyormuş. Kışı yarı

aç yarı tok geçirirmiş. Çoğu zaman, bir fakirler konukevinde ya da Embankment üzerinde bir yerde uyurmuş. Kendisini tanıdığımda üzerindeki giysilerinden, resim malzemesinden ve birkaç kitabından başka bir şeyi yoktu. Giysileri, bir berduşta rastlanan olağan partallardı, fakat yakalıklı ve kravatlıydı. Bundan da övünç duyuyordu. Yakalığı bir yıllık ya da daha eskiydi. Enseye dayanan yeri sürekli yıprandığından Bozo, gömleğin alt kesimini kesip yaka yaparmış, öyle ki, gömlekte etek diye bir şey hemen hemen kalmamıştı. Sakat ayağı, gittikçe kötüleşiyordu. Belki kesilmesi gerekecekti. Dizlerinde de, sürekli kaldırım üzerinde diz çökmüş durumda çalıştığından, kundura köselesi gibi nasırlar oluşmuştu. Dilenmekten ve kimsesizler evinde ölmekten başka bir geleceği olmadığı açıkça görülüyordu.

Bütün bunlara karşın, korkmuyor, esef de utanç da duymuyordu, sızıldandığı da yoktu. İçinde bulunduğu duruma yüreklilikle bakabilmiş ve kendine bir felsefe yaratabilmişti. Dilenci olmanın kendi suçu olmadığını söyler ve bundan ötürü ne utanç ne rahatsızlık duyardı. Toplum düşmanıydı, eline fırsat geçse suç işlemeye de pekâlâ hazırdı. Tutumluluğu ilke olarak yadsırdı. Yaz boyu hiçbir şey biriktirmiyor, eline geçen fazla parayı, kadınlara ilgi duymadığından, yalnızca içkiye veriyordu. Kış geldiğinde on parasız olduğuna göre, toplum ona bakmalıydı. Kendisine acıyacak kimselerden olabildiğince almaya hazırdı, yeter ki, ondan teşekkür beklemesinler. Dinsel nitelikli yardım demeklerinden kaçınırdı. Çünkü, dediğine göre, iki lokma ekmek için söylettikleri ilahiler boğazında kalıyormuş. Gurur sorunu yaptığı daha başka birçok şey vardı. Örneğin, yaşamının hiçbir bölümünde, acından ölürken bile, yerden sigara izmariti almamıştı. Kendini olağan dilencilerin üzerinde bir sınıftan biri olarak kabul ediyordu. Ona göre, dilenciler aşağılık kimselerdi, nankör olma inceliğini bile gösteremeyen aşağılık kişiler.

Orta derecede Fransızca biliyordu. Zola’nın birkaç romanını, Shakespeare’in tüm oyunlarını, *Gulliver’in Gezileri’ni* ve pek çok da deneme yazısı okumuştu. Başından geçenleri, insanın belleğinde kalacak sözcüklerle anlatıyordu. Örneğin, cenazelerden söz ederken şöyle dedi:

“Hiç ceset yakılırken gördün mü? Ben, Hindistan’da gördüm. Herifi ateşin üzerine yatırdılar. Bir an sonra aklım gidiyor sandım, çünkü adam zıplamaya başlamıştı. Kasların sıcakta kasılmasından başka bir şey değildi ama, yine de bir tuhaf olmuştum. Öyle bir süre, ateş üzerinde balık gibi,

kıpırdayıp durdu, sonra kamı şişti şişti, bir patladı, kırk metre öteden duyarsın. O gün bugün ceset yakılmasına karşıyımdır.”

Ya da, uğradığı kaza hakkında şunları söylüyordu:

“Doktor bana şöyle dedi: ‘Şükret ki tek ayağının üzerine düşmüşsün, dostum; ya bir de iki ayağının üzerine düşseydin. İki ayağının üzerine düşseydin, boktan bir körüklü armonika gibi iç içe geçer, sus pus olurdun, kalça kemiklerin kulaklarından dışarı fırlardı.”’

Besbelli, bu sözcükler doktorun olamazdı, Bozo’nun kendi laflarıydı. Böyle laflar bulup ortaya çıkarmakta pek yetenekliydi. Beynini bozmadan, beyninin canlılığını yitirmeden kalmayı becermişti. Bu nedenle de, hiçbir şey ona yoksulluk önünde boyun eğdiremiyordu. Partallar giyebilirdi, soğukta titreyebilirdi ya da acından ölebilirdi, fakat okuyabildiği, düşünebildiği, göktaşlarını gözlemleyebildiği sürece, kendi deyimiyle, kafasının içinde özgür kalacaktı.

Acı bir Tanrıtanımazdı -yani Tanrıya inanmamaktan çok, Tanrıyı sevmeme yönü ağır basan Tanrıtanımazlardandı- ve insan sorunlarının hiçbir zaman düzelmeyeceğini düşünüp bundan bir çeşit tat alırdı. Dediğine göre, Embankment üzerinde gecelerken bazen Merih ya da Erendiz gezegenlerine bakıp *belki oralarda da birer doldurma rıhtım* ve *o doldurma rıhtımların üzerinde uyuyanlar vardır,* diye düşünürmüş, bunu düşünmekle kendi durumunu daha çekilir kılarmış. Bu konuda acayip bir kuram uydurmuştu. Yeryüzünde yaşamın çetin olmasının nedeni olarak, gezegenimizin yaşam gereksinimleri bakımından yoksul olmasını gösterirdi. Merih, herhalde soğuk iklimi ve kıt suyuyla çok daha yoksulmuş. Orada yaşam da, o oranda, daha çetin olmalıymış. Yeryüzünde altı peni çalanı hapse tıktıklarına göre, Merih’te herhalde diri diri kazana atıp kaynatıyorlardı. Bu düşünce, nedendir bilmem, Bozo’nun pek hoşuna giderdi. Çok sıradışı bir adamdı Bozo.

31

Bozo'nun götürdüğü yoksul konukevinde yatak başına bir gece için dokuz peni ödeniyordu. Büyük ve kalabalık bir yerdi; aynı anda beş yüz kişi barınabilirdi. Berduşların, dilencilerin, ufak suçluların pek bilinen bir buluşma yeriydi. Bütün ırklar, hattâ siyah ve beyaz tenliler de orada eşit koşullarda bir aradaydılar. Aralarından biriyle bozuk bir Urduca konuştum, adam bana 'tum' diye hitabetti. Bu, Hindistan'da olsa, insanı iliklerine kadar donduracak bir şeydir. Derilerimizin rengiyle ilgili önyargıların altına inmiştik. Şaşılası yaşamlardan bölümler izliyorduk. Yetmişlik bir berduş olan yaşlı 'dede' geçimini ya da büyük bir bölümünü sigara izmariti toplayıp bunların tütünlerini onsu üç peniden satarak sağlıyordu. 'Doktor' sahiden doktormuş ve yasa dışı bir ediminden ötürü tabipler kütüğünden kaydı silinmiş. Hem gazete satıyordu, hem de bir kaç peniye tıbbi öğütler veriyordu. Çıplak ayaklı, midesi bomboş bir Çittagonglu vardı. Gemisinden kaçmış, günlerce Londra'da oradan oraya dolaşmış, öyle zavallı bir şeydi ki, bulunduğu yerin adını bilmiyordu, ben söyleyinceye kadar Liverpool sanıyormuş. Acıklı yardım isteme mektupları yazmayı âdet edinmiş biri, Bozo'nun bir arkadaşı, karısının cenaze giderleri için yardım isteyip de olumlu yanıt alınca kimseye bir şey vermeden, kendine ekmek margarin ziyafetleri çekti. Aşağılık, sırtlan gibi bir herifti. Kendisiyle konuşunca gördüm ki, bir çok madrabaz gibi bu adam da kendi yalanlarının büyük bölümüne inanıyordu. Gittiğimiz konukevi, bu çeşit herifler için bir Alsatia idi.

Bozo Londra'da dilencilik etmenin tekniği hakkında bana bir şeyler öğretti. Bu konuda, insanın düşünebileceğinden çok fazla şey varmış meğer. Dilenciler çeşit çeşitmiş ve sadece cebine para girmesiyle yetinenler ve parayı hak etmeye çalışanlar arasında kesin bir toplumsal çizgi bulunurmuş. Çeşitli aldatma yollarıyla kazanılan paranın tutarı da çeşitli oluyor. Ara sıra Pazar gazetelerinde okuduğumuz o *öldüğünde pantalonunun içinde dikilmiş*

iki bin sterlini olduğu ortaya çıkan dilenci öyküleri, elbette, birer yalandır. Fakat, oldukça iyi bir sınıftan dilencilerin gerçekten talihi bazen döner, bir defasında haftalarca geçinebilecek paralar kazanırlar. Durumu en iyi dilenciler, sokak cambazları ve sokak fotoğrafçılarıdır. Bir sokak cambazı çoğu zaman haftada beş sterlini doğrultur. Sokak fotoğrafçıları da o kadar kazanabilirler ama, onlar havanın durumuna bağlıdırlar. İşlerini yürütebilmek için, bir kurnazlığa baş vururlar. Dişlerine göre birinin kendilerine yaklaştığını görünce hemen bir resim çeker gibi yaparlar. Kurban yanlarına geldiğinde seslenirler:

“Tamam efendim, çok iyi çıktı resminiz. Bir şilin.”

“Ama ben senden resim filan istemedim ki...” diyerek kurban karşı koymaya kalkar.

“Nasıl? İstemediniz mi? Bana elinizi kaldırdınız gibi geldi de. Ah, işte bir cam ziyan oldu. Benim için az da değil, altı peni.”

Konuşma bu noktaya geldiğinde, kurban, genellikle acır ve resmi alacağını söyler. Resimci resmin arabına bakar, *yanmış* der ve yeni bir tane çekip ona para almayacağını söyler. Elbette, birincisinde gerçekten çekmemiştir. Şayet kurban almamakta direnirse, fotoğrafçının yitireceği bir şey yoktur.

Cambazlar gibi laternacılar da dilenci değil sanatçı sayılıyorlardı. Bozo’nun arkadaşlarından, *Bastıbacak* dedikleri bir laternacı nasıl geçindiğini bana iyice anlattı. O ve arkadaşı, Whitechapel ve Commercial Yolu dolaylarındaki kahvehane ve lokantalarda *çalışırlarmış.* Laternacıların yaşamlarını sokakta kazandıklarını düşünmek yanlış olur. Bu adamlar paralarının onda dokuzunu kahvelerde, ucuz lokantalarda kazanırlar. Ucuz lokantalarda, çünkü iyi lokantalara giremezler. *Bastıbacağın* yöntemi bir lokantanın dışında durup bir hava çalmakmış, o birinci hava bitince arkadaşı, bir bacağı tahta, acıma uyandıracak biri, gelir, lokantaya girer, kasketini açıp parsa toplarmış. Bu iş bittikten sonra, ikinci bir hava çalmayı, *Bastıbacak* bis çalan sanatçı gibi bir onur sorunu olarak yerine getirirmiş. Bunun nedeni, kendisini insanların başından savmak için para verdikleri bir kimse gibi değil, gerçekten eğlence sektöründen biri gibi görmesiydi. Kendisi ve arkadaşı haftada toplam iki üç sterlini doğrultuyorlardı, fakat laternanın kirasına haftada on beş şilin ödediklerinden her birine ortalama ancak bir sterlin kalıyordu. Sabahın sekizinden gece ona kadar sokaklardaydılar. Cumartesileri daha geç vakitlere kadar da kalırlardı.

Kaldırım ressamlarına bazen sanatçı denilebilir, bazen denilemez. Bozo, beni gerçekten ressam olan yani Paris’te resim tahsil etmiş, zamanın da Salon’a tablo vermiş biriyle tanıştırdı, işi eski ustaların kopyalarını yapmaktı, taş üzerine çalıştığı göz önüne alınırsa mükemmel de yapıyordu. Kaldırım ressamlığına nasıl başladığını bana şöyle anlattı:

“Karım ve çocuklar açlık içindeydiler. Geç vakit koltuğumda çeşitli resim satıcılarına götürüp gösterdiğim bir tomar resimle eve dönerken ne yapar eder de, bir iki şilin kazanırım diye düşünüyordum. Sonra, Strand’de, kaldırıma diz çökmüş bir şeyler çizen bir adamla ona birer peni filan atan insanlar gördüm. Tam hizasına geldiğimde, adam doğruldu ve bir meyhaneye girdi. 'Vay canına’, diye düşündüm, 'bu adam bundan para kazanırsa, ben de kazanırım.’ Birden içimden bir şey dürttü, çömeldim, adamın tebeşirleriyle çizmeye başladım. Nasıl yapabildim bunu? Herhalde, açlıktan aklım başımdan gitmiş olmalı. Şaşılacak şey şu ki, o zamana kadar hiç tebeşir kullanmamıştım. Yavaş yavaş kullanmaya alışmam gerekti. İşte, gelen geçen bakmaya başladı; *yaptığı fena değil* diyorlardı. O akşam verdikleri toplam dokuz peni etmişti ki, beriki meyhaneden çıkıp geldi. 'Vay, benim yerimde senin ne işin var?’ dedi. Aç olduğumu, bir şey kazanmak zorunda olduğumu söyledim. ‘Aa,’ dedi 'gel benimle de bir bardak bira iç.’ Birayı içtim; o günden beri de kaldırım ressamıyım. Haftada bir sterlin çıkarıyorum. Haftada bir sterlinle altı çocuğa bakamazsın, neyse ki karım dikişten biraz bir şey kazanıyor.

“Bu yaşamın en kötü yanı soğuk havadır. Ondan sonra, bir sakınca daha var. İnsanların senin işine karışmalarına dayanacaksın. Başlangıçta aklıma daha iyi bir şey gelmediği için nü kopyaları yapardım. İlk, St Martin’s-in-the-Fields kilisesinin kaldınmı üzerine çizdim. Siyahlı bir adam çıktı, herhalde mütevelli heyetinden biri ya da onun gibi bir kimseydi. Öfkeden kudurmuş gibiydi. Tanrı’nın evinin önünde bu iğrençliği tutar mıyız biz?’ diye bağırdı. Silmek zorunda kaldım. Botticelli’nin Venüs tablosunun bir kopyasıydı halbuki. Başka bir gün, aynı kopyayı Embankment üzerinde yaptım; yoldan geçen bir polis gördü, tek sözcük söylemeden koca ayağıyla ovalayarak resmi sildi.”

Bozo da polislerin engellemelerinden söz ederdi. Onunla birlikte olduğumuz sıralardaydı, *Hyde Park*'ta ‘ahlakdışı davranışlara son verme’ diye bir şey çıkmış ve polis bu işi yaparken pek kötü davranmıştı. Bozo yaptığı bir Hyde Park resmini gösterdi. Ağaçlarda saklanmış polisler çizmiş

ve resmin altına *'Bilmece: Polisleri bulunuz-'* yazmıştı. Ben de *'Bilmece: Ahlakdışı davranışı* bulunuz.' yazmasının çok daha anlamlı olacağını söyledim. Bozo böyle bir şey yapmaya yanaşmadı. Böyle bir şeyi hangi polis memuru görürse görsün, onu kovarmış, o da üzerinde resim yaptığı kaldırım parçasını temelli yitirirmiş.

Kaldırım ressamlarının aşağısında yer alanlar ilahi okuyucuları, kibrit, kundura bağı ya da bir zarfın içinde biraz lavanta çiçeği -daha hoş bir adlandırma olsun diye parfüm derler- satıcılarıdır. Bütün bu insanlar açıkça bir sefalet görünümünden yararlanan birer dilencidir. İçlerinde günde ortalama yarım kuron kazanan tek kişi bulamazsınız. Doğrudan doğruya dilenmek yerine neden kibrit filan satar gibi görünmelerine gelince, bunun nedeni dilencilik konusundaki o saçma İngiliz yaşatandır. Bugün yasaya göre, tanımadığınız birine yaklaşıp da iki peni isterseniz, adam polis çağırıp sizi dilencilikten bir hafta hapsettirebilir. Fakat, 'Ah, *tanrım, sana daha yakın olabilsem'* diye vızıldayarak havayı bozarsanız ya da kaldırımın üzerine tebeşir sürtüp bir şeyler çizerseniz veya elinizde bir tepsi kibritle dikilirseniz, kısaca bir rahatsızlık kaynağı oluşturursanız, dileniyor değil de yasal bir ticaret yapıyorsunuz sayılır. Kibrit satma ve sokakta ilahi söyleme yasallaştırılmış birer suçtur. Ne var ki, bunlar, işleyene kâr getiren suçlar değildir. Londra'da bir yıl içinde eline elli sterlin geçeceğinden emin olabilen tek bir kibrit satıcısı yoktur. Arabalar sırtına sürtünürcesine geçip giderken haftada seksen dört saat kaldırım kenarında dikilmenin bedeli olarak bu parayı elde edemez.

Dilencilerin toplum içindeki konumları hakkında bir iki şey söylemeye değer. Çünkü bu adamların yazgılarını paylaşıp da, basbayağı insanlar olduklarını görünce, toplumun onlara olan şaşılası tutumu karşısında afallamadan edemezsiniz. Birçok kimseye dilencilerle olağan 'çalışan' insanlar arasında temel bir ayrım varmış gibi gelir. Onlar, suçlular ya da orospular gibi toplumdışı bir sınıf, ayrı bir sınıftır sanki. Çalışan insanlar 'çalışır', dilenciler 'çalışmaz'; onlar asalaktır, doğaları gereği değersizdirler. Dilencinin yaşamını dam aktarıcının ya da yazın eleştirmeninin kazandığı gibi 'kazanmadığı' kesinlikle kabul edilmiş bir gerçekliktir. O, toplumsal bir çıkıntı, bir fazlalıktan başka bir şey değildir. İnsancıl bir çağda yaşadığımız için varlığına dayanmaktayız ama, temelde aşağılık bir şeydir.

Yine de, yakından bakarsanız, dilencinin yaşamını kazanma yoluyla pek çok saygıdeğer insanınki arasında temel bir ayrım olmadığını görürsünüz.

Dilenciler çalışmaz, dedik. Fakat *çalışma* nedir? Yapı işçisi bir çekici sallayarak çalışır, muhasebeci rakamları toplayarak. Dilenci, her türlü havada, kapı önlerinde dikilerek çalışır. Bu arada bacaklarında varis oluşur, süreğen bronşit çeker. Onunki de herhangi bir iş gibi iştir. Elbette pek yararsız bir iş. Fakat, öyle bakılınca, birçok saygıdeğer iş de yararsızdır. Toplumsal bir tip olarak, dilencinin başarıları, öteki insanların başarılarıyla karşılaştırılabilir. *Etkili* ilaç satıcılarının yanında namuslu kalır; bir Pazar gazetesi sahibine kıyasla ahlak ölçütleri yüksek bir adamdır, taksitçiyle karşılaştırılırsa nazik ve dosttur. Kısaca, asalaktır ama, zararsız bir asalak. Toplumdan çekip aldığı şeyin, kıtı kıtına yaşamak için gerekli olanın üstüne çıktığı hemen hemen görülmez ve, ahlak düşüncemize göre, aldığını acı çekerek kat kat öder. Bence, dilenciyi öteki insanların dışında bir sınıfa sokacak hiçbir şey olmadığı gibi, bugünün insanlarının çoğuna onu hor görme hakkını verecek bir şey de yoktur.

Şimdi, şu soru ortaya çıkıyor: Her yerde hor görülen dilencilerin böyle hor görülmelerinin nedeni nedir? Sanırım, pek basit bir nedenden ötürü, doğru dürüst yaşayacak kadar bir şey kazanmamalarından ötürü horlanıyorlar. Uygulamada, kimse çalışma yararlı mıdır, yararsız mıdır, verimli midir, asalak mıdır, diye aldırmaz; istenen tek şey, çalışmanın para getirmesidir. Bugünün konuşmalarında, enerji konusunda olsun ya da etkililik, toplumsal hizmetler veya hangi konuda olursa olsun, *'Para edinin, kitabına uygun yoldan edinin, bol bol edinin'*den başka bir şey duyulmuyor. Erdem, her şeyden önce parayla sınanır oldu. Dilenciler bu sınavı veremiyorlar, onun için de hor görülüyorlar. Birisi çıksa da dilencilikten haftada on sterlin elde etse, dilencilik hemen saygıdeğer bir meslek durumuna gelirdi. Gerçekçi gözle bakarsanız, dilenci bir iş adamından başka bir şey değildir, öteki iş adamları gibi, yaşamını, önüne hangi yol çıkmışsa o yoldan kazanan bir iş adamı. Onurunu, günümüzdeki pek çok insandan daha fazla satmış değildir; sadece zenginleşmenin olanaksız olduğu bir iş alanı seçme yanlışına düşmüştür.

32

Londra argosu, Londralının sövgüleri konusunda elden geldiğince kısa olarak birkaç şey söylemek isterim. Herkesin bildiklerini atlıyorum:

Gagger: Dilenci ya da sokakta herhangi bir marifet gösterip para isteyen. Moocher: Herhangi bir iş yapma bahanesine sığınmadan açıkça dilenen. Nobbler: Başkası adına parsa toplayan. Chanter: Sokak şarkıcısı. Clodchopper: Sokakta dans eden kişi. Mugfaker: Sokak fotoğrafçısı. Glimmer: Boş arabalara göz kulak olan. Gee ya da jee: İşportacının yanıbaşında durup bir şey satın alıyormuş gibi yaparak alışverişi kızıştıran. Split: Sivil polis memuru. Flattie: Üniformalı polis memuru. Dideki: Çingene. Toby: Berduş.

Drop: Sadaka. Funkum: Zarf içinde satılan lavanta ya da başka bir kokulu ot. Boozer: Meyhane. Slang: İşportacı ruhsatı. Kip: Uyunacak ya gece geçirilecek yer. Smoke: Londra. Judy: Kadın. Spike: Yoksul konukevi. Lump: Yoksul konukevi. Tosheroon: Yarım kuron. Deaner: Şilin. Hog: Şilin. Sprovvsie: Altı peni. Clods: Bozuk para. Drum: Teneke kap. Shackles: Çorba. Chat: Ev. Hardup: İzmaritlerden harmanlanmış tütün. Stick ya da cane: Hırsızların kilit kanırtmada kullarıdıktan çubuk. Peter: Para kasası. Bly: Hırsızların kasa açmada kullarıdıkları asetilen lambası.

Bawl: Emmek ya da yutmak. Knock off: Çalmak. Skipper: Açıkta uyumak.

Bu sözcüklerin aşağı yukarı yansı büyükçe sözlüklerde vardır. Sayıları az da otsa, örneğin *funkum, tosheroon* gibi bazılarının türevlerinin köklerinden kestiremeyeceğimiz derecede uzaklaşmış olduğunu görmek insana ilginç geliyor. *Deaner* eskiden metelik anlamına gelen *denier* sözcüğünden geliyor olabilir. *Glimmer* adı ve *toglim* eylemi, *ışık* anlamındaki eski *glim* sözcüğüyle ya da gözüne ilişme anlamına gelen *glimpse* anlamındaki başka bir *glim* ile ilişkili olabilir. Fakat, yeni sözcük türetmeye bir örnek diye

gösterilebilir, çünkü bugün kullanılan anlamında otomobilden eski olamaz. *Gee* acayip bir sözcük; herhalde beygir anlamına gelen *gee* sözcüğünden geliyordur. Screever'in kaynağı ise hiç belli değil. Latince *yazıyorum* anlamındaki *scribo* sözcüğünden türetilmiş olabilir ama, son yüz elli yıldır İngilizcede o kökten bir sözcüğe rastlanmamış. Doğrudan doğruya Fransızcadan alınmış da olamaz. Çünkü Fransa'da kaldırım ressamı diye bir şey bilinmez. *Judy* ve *bawl* Londra'nın Doğu mahalleleri lehçesinden sözcüklerdir. *Kuleli Köprü'*nün batısında bunlara rastlayamazsınız. *Smoke* sözcüğünü yalnızca berduşlar kullarıır. *Kip* Danimarka dilinden alınmadır. Çok yakın zamana kadar bu anlamda kullanılan, *doss* sözcüğüydü; fakat şimdi o iyice terkedildi.

Londra argosu ve lehçesi galiba büyük hızla değişiyor. Dickens'in ve Surtees'nin anlattıktan o w yerine v, v yerine w telaffuz edilen eski Londra şivesi bugün iyice yok olmuş durumda. Bildiğimiz Cockney ağzı, herhalde 'kırklı' yıllarda ortaya çıkmış olsa gerek (Cockney ağzından ilk kez, Herman Melville'in *White* Jocfeei'inde, yani bir Amerikan kitabında, söz edilir); o da değişmeye başladı bile. Bugün yirmi yıl önceki gibi ısrarla *Jace* yerine *fice, nice* yerine *nawce* diyen pek az kimse var. Argo da şiveyle birlikte değişiyor. Örneğin, yirmi beş otuz yıl önce *uyaklı sövgü* Londra'da pek modaydı. Bir sözcüğün yerine onunla uyaklı bir başka sözcük kullanılıyordu. Örneğin *kiss* yerine *hit* ya da *miss feet* yerine *plates of meat* gibi. O kadar yaygındı ki, romanlarda bile kullanılırdı. Bugün hemen hemen izi kalmadı. Belki, bir yirmi yıl daha geçince, yukarıda yazdığım sözcükler de ortadan kalkmış olacaktır.

Sövgü de değişiyor, ya da herhalde modaya uyuyor. Örneğin, yirmi yıl önce Londra'da işçi sınıfı *bloody* sözcüğünü çok kullanırdı; bugün, her ne kadar romancılar yazılarındaki işçilere bu sözcüğü söyletiyorlarsa da, gerçekte tümden bırakıldı. Bugün Londra doğumlu -durum, İskoçya ya da İrlanda kökenliler için değişik olabilir- hiç kimse, az çok bir eğitim görmemişse, *bloody* demiyor. Aslında, bu sözcüğün toplumsal basamağı yükseldi ve işçi sınıfının kullandığı bir sövgü olmaktan çıktı. Şu sıralarda Londra'da her ada ...... sıfatı ekleniyor. Bunun da zamanla kentsoylu evlerinin oturma odalarına yükseleceğinden ve yerini başka bir sözcüğe bırakacağından kuşkumuz olmasın.

Sövme denen şey, özellikle de İngilizlerin sövgüleri akıl sır ermez bir şeydir. Doğası gereği sövgü, sihir gibi, büyü gibi usdışıdır. Gerçekten de, bir çeşit sihirdir. Fakat, bunda aynı zamanda bir de zıtlık vardır. Şöyle ki, birisine söverken karşımızdakini rahatsız etmeyi, yaralamayı amaçlarız, bunu da saklı kalması

gereken bir şeyi, genellikle seksüel işlevlerle ilgili bir şeyi dile getirerek yaparız. Acayip olan şudur ki, bir sözcük bir kez sövgü olarak iyice yerleşti mi, galiba başlangıçtaki anlamını yitiriyor; yani onu sövgü durumuna getiren neyse onu yitiriyor. Bir sözcük filan nesneyi gösterdiği için sövgüye dönüşüyor, sövgüye dönüştüğü için de artık o nesneyi göstermez oluyor. Örneğin, şimdi Londralılar..... sözcüğünü başlangıçtaki anlamında kullanmıyorlar ya da pek seyrek kullanıyorlar. Sabahtan akşama kadar ağızlarından düşmüyor, fakat gerçek anlamı olmayan bir sövgü olmaktan ileri gitmiyor. Gerçek anlamından böyle hızla uzaklaşan sözcüklere Fransızcada da rastlanabiliyor. Öyle ki, bir sözcüğü sövgü olarak kullanan kimse, gerçek anlamını hiç bilmiyor bile olabiliyor. Sanki, kural olarak, sövgü sözcüklerinin sihirli bir niteliği varmış gibi, sövgüye dönüştükten sonra bunlar, başka bir sınıf içine giriyor ve olağan konuşma çerçevesi içinde bir işe yaramıyor.

Hakaret diye kullanılan sözcükler de küfürler gibi bir zıtlık kuralına göre yönetiliyor. İnsan bir sözcüğün kötü bir anlamı olduğu için hakaret diye kullanıldığını sanır ama, uygulamada hakaret değerle gerçek anlam arasında pek zayıf bir ilişki vardır. Örneğin, bir Londralının yüzüne savrulacak en ağır hakaret olan *bastard,* gerçek anlamıyla yani *piç* diye alınırsa öyle pek hakaret filan olmaması gerekir. Londra'da olsun Paris'te olsun, bir kadına söylenebilecek en ağır hakaret ise, *inek* sözcüğüdür; ineklerin hayvanların en sevimlilerinden olduğu düşünülürse, bunun bir kompliman olarak bile alınması gerekebilir. Açıkça görülüyor ki, bir sözcük, sözlükteki anlamına gönderme yapmaksızın, sırf bir hakaret olarak kullanıldığı için hakaret niteliği almaktadır. Çünkü, sözcükler, özellikle küfürler, kamunun genel eğilimi onları ne diye seçtiyse odurlar. Bu bağlamda, bir küfür sözcüğünün iki ülke arasındaki sınırı geçince ilginç biçimde nitelik değiştirdiği görülebilir. İngiltere'de *Je m'enfous* sözcüklerini bir yerde basılı olarak yayınlayabilirsiniz, kimse de sizi protesto edemez. Halbuki Fransa'da Je *m'en* .....diye bastırmak zorundasmızdır. Ya da, başka bir örnek alalım. *Bamshoot,* Hindu dilinde pek ağır, bağışlanamaz bir hakaret olan *bahinchut* sözcüğünün değişmiş bir biçimiyken, İngilizcede hafif bir yergi

olmaktan öteye gitmez. Hatta, bir kez bu sözcüğe öğrenciler için basılmış bir okuma kitabında bile rastladım. Aristophanes'in oyunlarından birindeydi. Açıklamaları veren kimse, bir İran elçisinin söylediği abuk sabuk sözcüklerden biri diye tanıtıyordu. Herhalde, açıklamacı *bachinchut* sözcüğünün ne anlama geldiğini biliyor olmalıydı. Fakat, yabancı sözcük olduğu için, o sihirli küfür niteliğini yitirmişti, şu halde baskılı kâğıtta karşımıza çıkabilirdi.

Londra da küfür, sövme konusunda ilginç bir nokta daha vardır: Erkekler, genellikle kadınların önünde sövmezler. Paris'te bu hayli değişiktir. Parisli bir emekçi, bir kadının karşısında küfür etmemeyi yeğler, fakat bu konuda hiç de ödün vermez değildir. Ayrıca, kadınlar da açık açık küfür ederler. Bu konuda Londralılar daha terbiyeli, ya da daha nane molla.

Bunlar az çok gelişigüzel topladığım notlar. Bu konularla uğraşan birinin çıkıp da değişmeleri uygun bir biçimde kaydederek Londra kentinin argo ve sövgü yıllığını hazırlamaması üzülecek şey. Sözcüklerin oluşumu, gelişmesi ve kullanımdan kalkması sorununa yararlı biçimde ışık tutardı.

33

B.'nin verdiği iki sterlin on gün kadar gitti. O paranın öyle uzun dayanmasını Paddy'ye borçluyum. Yollarda çok tutumlu yaşamasını öğrenmişti, öyle ki, günde bir kez doğru dürüst bir yemeği büyük savurganlık olarak görüyordu. Onun için yiyecek sözcüğü sadece ekmek ve margarin anlamına geliyordu. Yani açlığı bir iki saatliğine aldatmaya yarayan şu hiç değişmez çay ve iki dilim. Akşamları kibrit satma gibi işlerden birkaç ekstra topladığı da oluyordu ama, bu, güvenilecek bir iş değildi, çünkü yasaya aykırıydı, yine de elimizdekine ufak bir katkıydı.

Bir gün, sandviç-adam olmaya, yani önümüze arkamıza birer pano asıp canlı reklam tabelası gibi dolaşma işi almaya kalktık. Sabah beşte başvuru yerine gittik. Birtakım yazıhanelerin arkasında dar bir yoldaydı. Biz vardığımızda otuz kırk kişilik bir kuyruk oluşmuştu bile. İki saat bekledikten sonra *size iş yok* dediler. Büyük bir şey yitirmiyorduk, çünkü sandviç-adamlık öyle tamah edilecek bir şey değildir. Adamları günde on saat çalıştırıp üç şilin kadar bir para verirler. Zor iştir, hele rüzgârlı havalarda, üstelik bir yeri siper alıp korunamaz da insan, çünkü, sık sık bir denetleyici gelip sandviç-adamların dolanıp dolanmadıklarına bakar. Üstüne üstlük, bu, gündelik bir iştir, bazen üç günlüğüne aldıkları da olur ama, hiçbir zaman haftalık tutmazlar.

Öyle ki, bu adamlar, işi alabilmek için her sabah erkenden kuyruğa girmek zorundadırlar. Bu işe talip olan işsizlerin sayısı çok fazla olduğundan paranın artırılmasını da isteyemezler. Bütün sandviç-adamların imrendiği iş çeşidi, el ilanı dağıtmaktır. Ona da aynı para ödenir. El ilanı dağıtan birini görürseniz, bir tane almakla adama iyilik etmiş olursunuz, çünkü elindeki tüm ilanlar bitince, adam iş gününü tamamlamış olur.

Bu arada biz yoksul konukevi yaşamımızı sürdürüyorduk. Sıkış sıkış bir kalabalığın içinde tekdüze ve sefil bir yaşam. Günler boyu, bodrum

katındaki mutfakta oturup bir gün öncesinin gazetesini ya da, biri eline geçirebilmişse, *Union Jack'in* eski bir sayısını okumaktan başka yapacak bir şeyimiz *yoktu*. O aralarda çok yağmur yağdı, içeri giren herkesin üzerinden buhar çıkıyor, öyle ki, mutfak iğrenç biçimde kokuyordu. Tek heyecanımız belirli aralıklarla içtiğimiz çayla yediğimiz iki dilim margarinli ekmekti. Londra'da kaç kişinin bu yaşamı sürdüğünü bilmiyorum. Binlerce olsa gerek. Paddy'ye gelince, o, son iki yılın en iyi günlerini yaşıyordu. Yollarda olmadığı zamanlar, eline birkaç şilin geçtiği zamanlar, hep böyle olurmuş. Yollarda olmak, bundan biraz daha kötü bir durummuş. Sızıldanan, ağlamaklı sesini dinleyince -yemek yemediği zamanlar hep ağlamaklıydı- insan, bu adama aylaklığın ne kadar ağır geldiğini anlıyordu, işsiz birinin yalnızca aldığı parayı yitirdiği için üzüldüğünü sananlar yanılırlar, çünkü çalışmak iliklerine işlemiş bir cahil adam için çalışma, paradan daha gereklidir. Eğitimli adam, yoksulluğun en büyük kötülüklerinden biri olan zoraki aylaklıkla baş edebilir. Fakat elinde zamanı dolduracak hiçbir şey bulunmayan Paddy gibi biri işsiz kalırsa, onun durumu, zincire vurulmuş köpeğinkinden farksızdır. İşte bu nedenledir ki, düşmüşlerin en acınacak kimseler olduğu, doğru değildir. Asıl acınacaklar, daha başlangıçta o durumda olanlar, kafaları bomboşken yoksullukla karşılaşmış olanlardır.

O günler, pek tatsız tuzsuz bir zaman dilimiydi; Bozo ile konuşmalarımız dışında, belleğimde az şey kaldı. Bir kez, konukevi bir yardım sevenler demeğinden gelenlerin istilasına uğradı. Paddy ile ben sokaktaydık; öğleden sonra döndüğümüzde aşağı kattan müzik sesi işittik. Aşağı inince gördük ki, pek güzel giyinmiş üç kişi bizim mutfakta ayin yapıyorlar. Sırtında redingotuyla bir din adamı, portatif bir harmonyumun önüne oturmuş bir bayan, bir de elindeki haçla oynayan ürkekçe bir hanım evladı. Anlaşıldığına göre, kimse bunları çağırmamış, kendiliklerinden gelip ayine başlamışlar.

Konukevinde kalanların bu davetsiz misafirlere nasıl baktıklarını görmek pek ilginç bir şeydi. Gelenlere hiç kabalık etmediler; görmezden geldiler. Söz birliği etmiş gibi, mutfaktakilerin hepsi, belki yüz kişi, sanki onlar yokmuş gibi davrandı. Onlar orada durmuş sabırla ilahi okuyorlardı, mutfaktakilerin katılmasını ister gibi bir tutumları vardı, fakat berikilere bu, sivrisinek vızıltısı gibi geliyordu. Redingotlu bey bir vaaz verdi ama, tek sözcüğü duyulmuyordu. Söylediklerinin tümü mutfağın o her günkü şarkı, sövgü ve tencere tava gürültülerinin arasında yitip gidiyordu.

Harmonyumun iki adım ötesinde, onlara aldırmadan, adamların bir bölümü yemek yiyor, bir bölümü iskambil oynuyordu. Sonra *hayırseverler* kalkıp toparlandılar, hiçbir biçimde kendilerine hakaret edilmedi, sadece görmezden gelindiler. Kuşkusuz *en aşağı kimselerin yanına özgürce girebildiklerinden* ötürü kendilerinin pek yürekli olduklarına inanmışlardır.

Bozo, bu adamların ayda birkaç kez konukevine geldiklerini söyledi. Polis üzerinde etkiliymişler, yönetici de bunları dışarı atamıyormuş. Geliriniz şu kadarın altına düşmüş diye, nasıl oluyor da insanlar size vaaz verme ya da sizin için dua etme hakkını kendilerinde bulabiliyorlar, şaşılacak şey.

B.'nin verdiği iki sterlin, dokuzuncu günün sonunda, bir sterlin dokuz peniye inmişti. On sekiz peniyi Paddy ile benim yatak kiramız diye ayırdık. Üç peniyi de doyurmaktan çok iştah açıcı olan o malum çayla iki dilim ekmeğe verip onu bölüştük. Vakit öğleden sonra olduğunda midemiz fena halde kazınmaya başlamıştı; Paddy, *King's Cross* İstasyonu yakınlarında bir kilisede haftada bir kez bedava çay verildiğini anımsadı. O gün, günüymüş. Kalkıp gidelim dedik. Havanın yağışlı, kendisinin de meteliksiz olmasına karşın, Bozo gelmiyordu: Kiliseye gitmek ona göre bir şey değilmiş.

Biz gittiğimizde kilisenin önünde bekleyenlerin sayısı ferah ferah yüzü bulmuştu. Manda leşinin çevresinde dolanan akbabalar gibi, ta uzaklardan bedava çayı duyup gelmiş kir pas içinde adamlar. Biraz sonra, kapılar açıldı. Bir din adamıyla birkaç genç kız, bizi kilisenin üst katında bir galeriye çıkarttılar. Zavallı görünümlü, sanki isteyerek çirkin yapılmış bir Evanjelist kilisesiydi. Duvarlarda kan ve ateşi simgeleyen resimlerle çerçevelenmiş yazılar vardı. Bir de bin iki yüz elli bir tane ilahi içeren bir kitap görüp biraz karıştırdım. Herhalde kötü nazım örnekleri antolojisi diye ortaya çıkarılabilirdi. Çaydan sonra bir ayin olacaktı. Kilisenin kendi cemaatinden kimseler gelip aşağıda, mihrabın karşısında yerlerini almışlardı bile. Hafta arası bir gün olduğu için ancak on-on iki kişi kadar vardı; çoğu da yolunmuş tavukları anımsatan kupkuru yaşlı kadınlardı. Galerideki sandalyelere yerleştik. Çaylarımız geldi. Adam başına yarım kiloluk reçel kavanozlarında çayla altışar dilim margarin sürülmüş ekmek veriyorlardı. Ayine kalmamak için kapıya yakın oturmuş, on-on iki berduş, çay biter bitmez, dışarı fırladılar. Kalanlarımız duyduğumuz minnetten çok, çıkıp gitme yürekliliğini gösteremediğimizden oturduğumuz yerde kalakaldık.

Önden org birkaç ses verdi, arkasından ayin başladı. Hemen de, sanki özel bir işaret almışlar gibi, bedava çay almaya gelmiş berduşlar, en saldırgan tutumlarıyla tatsızlıklar çıkarmaya başladılar. İnsan bir kilise içinde böyle bir şeyin olabileceğini hiç düşünemez. Tüm galeri boyunca, adamlar, oturdukları sandalyelerde kaykıldılar, yüksek sesle güldüler, aralarında konuştular, aşağı sarkıp cemaatin üzerine ekmek ufakları fırlattılar. Yanımdaki adam sigara yakacaktı, neredeyse zorla engel olabildim. Berduşlar ayini gülünç bir sahne oyunu gibi görüyorlardı. Vakıa, epeyce gülünecek yanı epeyce olan bir ayindi. Hani şu birden bire *Haleluya!* diye bağırılan, bitip tükenmez doğaçlama dua okunan çeşidinden. Ama yine de, berduşların tutumu her türlü sınırı aşıyordu. Cemaatin içinde yaşlı biri vardı, Birader Bootle mı ne, öyle bir şey adı, sık sık bizim duayı yönetmesi için onu öne çıkarıyorlardı; adamcağızın her kalkışında berduşlar, tiyatrodaymışçasına ayaklarını yere vurmaya başlıyorlardı. Dediklerine göre, bu zat daha önce bir kez doğaçlama duayı yirmi beş dakika uzatmış, ancak papazın durdurması üzerine kesmiş. Birader Bootle'ın bir kalkışında, berduşlardan biri bağırdı: “Yedi dakikadan önce susmayacaktır. Bire iki veriyorum, var mısınız?” Öyle yüksek sesle bağırmıştı ki, kilisenin her yerinden duyulmuştur. Çok geçmeden bizim gürültümüz papazın sesini bastırır oldu. Bir ara aşağıdan biri öfkeli bir biçimde “Hişşt!” dediyse de bir yararı olmadı. Ayini maskara etmeyi aklımıza koymuştuk, bizi hiçbir şey durduramıyordu.

Acayip, itici bir sahne yaşıyorduk. Aşağıda, bir avuç basit, iyi niyetli insan canla başla dua etmeye çalışıyordu; yukarıda karnı onlar tarafından doyurulmuş yüz tane herif isteye isteye o duayı olanaksız kılıyordu. Kirli, saçı sakalına karışmış suratlar, çepeçevre galeriden aşağıya eğilmiş, açıkça dalga geçiyordu. Bir avuç kadınla yaşlı erkek, yüz tane düşman serseriye karşı ne yapabilirdi ki? Bizden korkuyorlardı, çünkü alenen onları korkutacak biçimde davranıyorduk. Karnımızı doyurmakla bizleri aşağıladıkları için onlardan öcümüzü alıyorduk.

Papaz, gözü pek adammış. Hiç kesmeden Yeşua konusunda uzun bir vaaz verdi. Tepesinden inen alayları, konuşmaları duymazdan gelmeyi de hemen hemen başardı. Fakat en sonunda, herhalde sabrı taşmıştı, yüksek sesle:

“Vaazımın son beş dakikasında bağışlanmayan günahkârlara sesleneceğim!” dedi.

Bunu söyledikten sonra yüzünü galeriye döndü ve kimlerin bağışlanıp kimlerin bağışlanmadığı konusunda bir kuşku kalmasın diye beş dakika süreyle hep öyle konuştu. Ama kim aldırır! Papaz cehennem ateşiyle tehdit ederken bile biz sigara sarıyorduk; vaazın bitiminde son kez amin denirken bağırış çığırışla merdivenlerden aşağı fırladığımızda da çok kişi bir sonraki bedava çaya gelmeye kararlıydı.

Yaşanılan sahne, beni ilgilendirmişti. Berduşların her zamanki tutumlarından, yani genellikle yapılan iyiliğe karşı gösterdikleri aşağılık solucan davranışından çok farklı bir tutumdu bu. Elbette, sayılanınızın cemaati oluşturanların sayısından fazla olması, bundan ötürü onlardan korkmamamızla açıklanabilir. Hemen her zaman sadaka alan, sadakayı verenden nefret eder. Bu, insan doğasının değişmez bir özelliğidir. Kendisini destekleyecek yüz hattâ elli kişi bulduğunda da nefretini gösterecektir.

Bedava çaydan sonra, akşam, Paddy beklenmedik biçimde, *kibritten*, bir on sekiz peni daha kazandı. Tamı tamına bir gece daha kalabilmemiz için gereken para. Onu da bir yana koyduk ve ertesi akşam saat dokuza kadar aç dolaştık. Bize belki biraz yiyecek verebilecek durumda olan Bozo da tüm gün dışarıdaydı. Kaldırımlar ıslak olduğundan Elephant and Castle semtine gitmişti; orada kaldırım resmi yapabileceği üstü kapalı bir yer varmış. Neyse ki, biraz tütünüm kalmıştı, yoksa gün daha da kötü geçerdi.

Saat sekiz buçukta Paddy beni Embankment’a götürdü, orada bir din adamı haftada bir kez yemek kuponu dağıtıyormuş. Charing Cross Köprüsü’nün altında bekleyen elli kişinin görüntüleri titrek suya yansıyordu. Aralarından bazıları tam anlamıyla korkutucu tiplerdi. Embankment’ta yatıp kalkan evsizlerdi, orası fakir konukevlerindekilerden daha berbat kişileri barındırır. Aralarından biri, hâlâ belleğimde, düğmesiz bir palto giymiş, iple bağlamıştı. Paçavra gibi bir pantolonu vardı, ayakkabılarından parmakları görünüyordu, çorap giymişti. Hint fakirleri gibi bir sakalı vardı; göğsünde ve omuzlarında lokomotif isi gibi iğrenç siyah kirli çizgiler vardı. Çehresinin kirin arasından görülebilen parçalan, herhalde kötü bir hastalık sonucu, kâğıt gibi beyazdı. Konuşmasını duydum, bir büro memurunun ya da bir mağazanın yüksek düzey görevlisininki gibi oldukça düzgün bir şivesi vardı.

Biraz sonra bir din görevlisi geldi, bekleyenler geliş sıralarına göre kuyruk oluşturdular. Din görevlisi, nazik, tombalak, gençten bir adamdı ve, garip şey, Paris'teki arkadaşım Charlie'ye benziyordu. Pısırık, sıkılgan biriydi, kısaca iyi akşamlar dilemekten başka bir şey söylemedi. Sadece bekleyenlerin oluşturduğu kuyruğu baştan sona hızlıca geçerek herkese birer kupon verdi, teşekkür edilmesini beklemeden bir sonrakine geçiyordu. Bunun sonucu olarak da, adamlar, bu sefer, öteki durumların tersine, sahici bir minnet duyuyorlardı. Herkes papazın *iyi herif* olduğunu söylüyordu. Birisi -sanırım papaz duyabilecek uzaklıktaydı-yüksek sesle "Bak işte," dedi, "bu, hiçbir zaman bir papaz olmayacak!" Elbette bunu övgü olarak söylüyordu.

Yemek kuponlarının her biri altı peni değerindeydi. Yakınlardaki bir aşevi için verilmişti. Oraya gittiğimizde bir de baktık ki, lokantacı, yoksulların başka bir yere gidemeyeceklerini bildiğinden, kuponlara dört penilik yemek vermek, böylelikle bizi dolandırmak istiyor. Paddy ile kuponlarımızı birleştirdik ve karşılığında herhangi bir kahvehanede sekiz hattâ yedi peniye alabileceğimiz yiyecek aldık. O din adamının dağıttığı kuponlar bol bol bir sterlin tutardı, öyle ki, lokantacı bu durumda haftada en az yedi şilin gibi bir parayı cebine indiriyor demekti. Böyle haksızlıklar yersiz yurtsuz yoksulların sık sık başına gelen bir şeydir. İnsanlar bunlara para yerine yemek kuponu vermeyi sürdürdükçe, bu aldatmaların, haksızlıkların önü alınamaz.

Paddy ile birlikte konukevine döndük. Karnımız hâlâ açtı; mutfağa tıkıldık, oranın sıcaklığını yiyecek yerine sayıyorduk. Saat on buçukta Bozo geldi. Yorgun ve bitkindi, çünkü o ezik bacağıyla yürümek adama çok büyük acılar veriyordu. Kaldırım resminden bir peni bile kazanamamıştı. Üstü kapalı kaldırımda yerlerin hepsi tutulmuş. Saatlerce açıkça dilenmiş, bir gözü de polisteymiş. Sekiz peni geçmiş eline, yatak parasından bir peni eksik. Ödeme saati çoktan geçmişti. Yöneticinin bakmadığı bir sırada içeri süzülebilmişti ama, her an yakalanıp dışarı atılabilirdi, o zaman Embankment'ta uyumaya gidecekti. Bozo ceplerini boşalttı, satabileceği ne var diye uzun uzun düşündü. Usturasında karar kıldı. Mutfaktakilerin tümüne gösterdi, birkaç dakika sonra usturayı satıp üç peni almıştı. Yatak parasını ödeyebilecek, bir çay içebilecekti, üste de bir yarım peni kalıyordu.

Bozo çayını alıp giysileri kurusun diye ateşin yanına oturdu. Çayını içerken kendi kendine güldüğünü gördüm. Sanki hoş bir nükteye güler

gibiydi. Şaşırmıştım. Neye güldüğünü sordum.

“Çok gülünç,” dedi, “Tam Punch’lık şey. Ne yaptım dersin?”

“Ne?”

“Usturayı satmadan önce bir tıraş olmadım. Ne salağım ama!” Sabahtan beri midesine bir şey girmemişti, çarpık bacağıyla kilometreler boyu yürümüştü. Üzerindekiler sırılsıklam olmuştu. Acından ölmesini engelleyecek yarım peniden fazla bir şey yoktu elinde. Bütün bunlarla, usturasının elden çıkmasına gülebiliyordu. İnsanın böyle bir adama hayran kalmaması olanaksızdı .

34

Ertesi sabah, paramız tükenmiş .olduğundan, Paddy ile ben bedava konukevi aramak üzere yollara düştük. Eski Kent Yolu'ndan güneye, Cromley'e doğru indik. Londra sınırlan içinde bir yere gidemezdik, çünkü Paddy kısa bir süre önce bir Londra konukevinde kalmıştı, yine başvurmayı göze alamadı. Asfalt yolda, topuklanınız su toplayarak, yirmi beş kilometre yol yürüyecektik ve açlığımızın son kertesindeydik. Paddy, fakir konukevinde geçireceği zamana hazırlanmak için, kaldırımı temizleyip üzerine sigara izmaritleri serdi. Sonunda semeresini de aldı: Eline bir peni geçti. Kocaman bir parça bayat ekmek aldık, yürürken bir yandan da onu gövdeye indirdik.

Cromley'e vardığımızda konukevine gitmek için vakit erkendi. Birkaç kilometre daha yürüyüp, otlak kenarındaki bir koruya vardık. Orada oturulabilirdi. Ezilmiş otlardan, kirli gazete kâğıtlarından, paslı teneke kutulardan anlaşıldığına göre, berduşların her zaman uğradıkları bir yerdi. Zaten birer ikişer gelmeye başlamışlardı. Hoş bir sonbahar havası vardı. Yakınımızda solucanotlarından oluşmuş sık bir alan bulunuyordu. Bugün hâlâ o solucanotlarının berduşlarınkiyle yarışan keskin, kötü kokusu burnuma gelir. Otlakta iki tane iri boy tay, bir çit kapısının önünde durmuş, çiti kemiriyorlardı. Terlemiştik, bitkindik, yere seriliverdik. Birisi kuru çalı çırpı toplayıp ateş yaktı; teneke bir kaptan hepimiz sırayla sütsüz çay içtik.

Adamlardan bazıları öyküler anlatmaya başladı. Bili adında biri, ilginç bir tipti, tam eski toprak bir berduş, Herkül gibi güçlü, çalışmaya açıktan açığa düşman bir adam. Ne zaman istese bir yapıda iş bulabileceğini söyleyip fiziksel gücüyle övünüyordu. Fakat, ilk haftalığını alır almaz öylesine içip sarhoş oluyormuş ki, kovuyorlarmış. İki iş arasında beleşçilikle, genellikle dükkâncılardan bir şeyler sızdırmakla geçiniyormuş. Şöyle diyordu:

“Öyle her yere gitmem, örneğin Kent’e. Kent’te işler kesat gider. Bir sürü beleşçi vardır. Fırıncılar bayatları sana vereceğine atmayı yeğlerler. Oxford. Hah, işte, Oxford, beleşçilik edilecek yerdir. Oradayken ekmek verdiler, beykın verdiler, et verdiler; her akşam öğrencilerden o gecenin yatak parasını çıkarıyordum. Son gece, yatak param çıkışmadı, iki peni eksikti. Bir papaza gittim, üç peni istedim. Verdi üç peniyi ama, hemen de beni dileniyorum diye polise ihbar etti. Aynasız geldi ‘Sen dileniyormuşsun,’ diyor. Hayır, dedim, Beyefendiye saati soruyordum. Aynasız, üstümü yoklamaya başladı. O yarım kilo ette iki somun ekmeği buldu. ‘Peki, o halde bunlar nedir?’ dedi. ‘Sen karakola gel bakalım.’ Yargıç yedi gün hapis verdi. Ondan sonra artık papazlardan bir şey istemez oldum. Ama yedi gün van gelip yatmaya da aldıracak adam mıyım?” vb. vb.

Anlaşıldığına göre, adamın tüm yaşamı bu beleşçilik-zom olmayan gelip yatma(!) çemberi içinde geçiyordu. Anlatırken sanki pek eğlenceli bir şeymiş gibi gülüyordu. Üzerinde fitilli kadifeden bir takım, boyun atkısı ve kasketten başka bir şey olmadığına, ne çamaşır ne de çorabı bulunmadığına göre, dilencilikten eline pek bir şey geçmiyor olmalıydı. Yine de şişman ve keyfi yerindeydi, hattâ, o sıralar berduşlar arasında az görülen bir şey, bira kokuyordu.

Berduşların arasında, kısa süre önce Cromley konukevinde kalmış iki kişi vardı, bize orayla ilgili bir hortlak öyküsü anlattılar. Yıllar önce orada bir berduş kendini öldürmüş. Nasılsa hücresine ustura sokmayı becerebilmiş olan adam orada boğazını kesmiş. Sabahleyin çavuş hücreleri dolaşırken bununkinin kapışım ceset dayandığı için açamamışlar, zorlayınca ölünün kolu kırılmış. Ölü, kırılan kolunun öcünü almak için, hücresine gelirmiş; öyle ki, o hücrede kim yatarsa o yıl içinde ölürmüş. Elbette birçok da örnek sayabiliyorlardı. Bir hücrenin kapısı açılmakta direnirse, vebadan kaçar gibi kaçacaktınız, çünkü o hücre perili hücreydi.

Eskiden denizci olan iki berduş da başka bir korkunç öykü anlattılar. Adamın biri -adamı tanıdıklarına yemin ediyorlardı-Şili’ye kalkan bir gemiye kaçak yolcu olarak girmeyi aklına koymuş. Gemiye büyük tahta sandıklarda ambalajlanmış malzeme yükleniyormuş. Kaçak adam, bir liman işçisinin yardımıyla bu sandıklardan birinin içine gizlenmeyi başarmış. Fakat, liman işçisi sandıkların yüklenme sırasını şaşırınca, vinç, kaçağın bulunduğu sandığı kavrayıp ambarın dibine oturtmuş, üzerine de yüzlerce başka sandık yüklemiş. Yolculuğun sonuna kadar hiç kimse bir şeyin

farkına varmamış, yolun sonunda da havasızlıktan boğulmuş olan kaçak yolcunun çürümekte olan cesedini bulmuşlar.

Başka biri, İskoçyalı haydut Gilderoy'un öyküsünü anlattı. Gilderoy, asılarak idama mahkûm edildikten sonra kaçan, kendisini mahkûm etmiş yargıcı kaçırıp -Ne herif ama!- asan adamın adı. Berduşlar, elbette, öyküye bayılıyorlardı. Fakat, ilginç olan şu ki, hepsi de öyküyü yanlış biliyordu. Amerika'ya kaçıp kurtulduğunu sanıyorlardı. Halbuki, aslında adam yeniden yakalanıp idam edilmişti. Öykü, kuşkusuz bile bile değiştirilmişti. Tıpkı çocukların *Samsan* ya da *Robin Hood* öykülerine mutlu sonlar uydurmaları gibi.

Son öykü adamların konuşma konusunu tarihe çevirmişti. Çok yaşlı biri, *'bir ısırık yasasının'* soyluların geyik yerine insan avladıkları günlerden kalma olduğunu söyledi. Ötekilerin bir bölümü adama güldüler. Ama o, bildiğinden kesinlikle emindi. Ayrıca *Tahıl* Yasalarını da duymuş. *Jus primae* noctis'ten de -bunun halen var olduğuna inanıyordu- haberi varmış. Büyük Ayaklanmayı da biliyormuş. Onun, yoksulların zenginlere karşı ayaklanması olduğunu sanıyordu, herhalde köylü ayaklanmalarıyla karıştırmış olmalıydı. Yaşlı adamın okuma bilip bildiğinden bile kuşkuluyum. Herhalde gazete makalelerinden öğrenilmiş şeyler anlatmıyordu. Tarihten bölük pörçük bildikleri, kuşaktan kuşağa aktarılmış öykülerdi. Bir bölümü ta Orta Çağdan gelen zayif bir yankı gibi yüzyıllardır ağızlarda dolaşıyor olabilirdi.

Paddy ile ikimiz akşam altıda konukevine girip sabah onda çıktık. Romton ve Edbury'dekilere çok benziyordu. Hayalet mayalet görmedik. Orada geçici çalışanların arasında eskiden Norfolk'ta balıkçılık yapmış William ve Fred adında iki kişi vardı. Yaşam dolu adamlardı. Şarkı söylemeyi de seviyorlardı. Mutsuz *Bella* diye bir şarkıları vardı, burada kaydetmeye değer. İki gün boyunca beş altı kez söylediler, ezberledim. Bir iki dizeyi kaçırmış olabilirim, onları da benzeterek yazıyorum. Şöyleydi:

Bella gençti, Bella güzeldi.

Parlak mavi gözleri, sarı saçları vardı,

Ah, mutsuz Bella!

Yürüyüşü hafifti, yüreği şendi,

Ama aklı yokmuş ki günün birinde

Yuva kurmaya kalktı,
Kötü, kalpsiz, acımasız bir herifle.

Mutsuz Bella gençti, bilmiyordu ki,
Bu dünya çetindir, erkekler aldatırlar,
Ah, mutsuz Bella!
Dedi ki: “Kocam, doğru neyse onu yapar,
Şimdi beni alacak, çünkü alması gerekiyor.”
Sevgi dolu yüreği güveniyordu
Kötü, kalpsiz, acımasız herife.

Herifin evine gitti; kirloz mendebur
Partallarını toplamış, çıkın yapmıştı.
Ah, mutsuz Bella!
Ev sahibesi bağırdı: “Defol, orospu,
Bir daha seni burada görmeyeyim.”
Zavallı Bella öylesine kırıldı ki
Kötü, kalpsiz, acımasız herifin yüzünden.

Bütün gece karlarda yürüdü, durdu,
Neler çektiğini kimse bilmez,
Ah. mutsuz Bella!

Sabah olup gün ağardığında,
Yazık, yazık ki Bella’cık ölmüştü.
Gencecikken yapayalnız yatağına gönderilmişti
Kötü, kalpsiz, acımasız herif tarafından.

İşte böyle, sen ne istersen yap,
Günahın meyveleri hâlâ duruyor.

Ah, mutsuz Bella!
Mezanna indirirlerken
Erkekler dediler ki: “Yaşam böyledir.”
Fakat kadınlar tatlı sesleriyle peşten şöyle okudular:
“Erkek milleti değil mi, hepsinin topunu..."

Şarkı bir kadının kaleminden çıkmış olabilir. Bu şarkıyı söyleyen William ve Fred, tam birer hergeleydi, berduşların adını kötüye çıkaran cinsten. Cromley’deki konukevi çavuşunun elinde bir miktar eski giysi olduğunu, orada kalanların bir bölümüne dağıtılacağını duymuşlar. Gelmeden önce çizmelerini çıkarıp saya dikişlerini sökmüşler, tabanlarını kesmişler, epeyce harap etmişler. İki çift çizme için başvurularını yaptılar. Çavuş, ayaklarındakilerin ne kadar berbat olduğunu görünce, bunlara hemen hemen yepyeni birer çift verdi. Sabah olup da dışarı çıkar çıkmaz, William ile Fred yeni çizmeleri bir şilin dokuz peniye sattılar. Onlara göre, kendi çizmelerini hemen hemen giyilemez duruma getirmeleri bu paraya değmişti.

Konukevinden ayrıldıktan sonra, hepimiz güneye, Lower Binfield ve İde Hill’e doğru yol almaya başladık. Uzun, yorgun bir kafile oluşturmuştuk. Yolda berduşlardan ikisinin arasında bir kavga oldu. Patırtı birden bire çıkmış. Saçma bir casus *belli* vardı: Bir tanesi ötekine ‘Bokçugil!’ demiş, öteki de bunu ‘Bolşevik’ anlamış. Yani korkunç bir küfür. Bir tarlada kozlarını paylaşmaya giriştiler. İçimizden on-on iki kişi durup seyrettik. Sahne bir nedenden ötürü belleğime kazındı. Dayağı yiyen adam yere düşünce kasketi başından yuvarlanmıştı. Saçlarının bembeyaz olduğu görüldü. Bundan sonra aramızdan bazıları işe karışıp dövüşü durdurdu. Bu arada Paddy, ona buna bir şeyler sorup kavganın gerçek nedenini öğrenmiş. Sorun birkaç penilik yiyecekmiş.

Lower Binfield’e çok erken ulaştık. Paddy boş, kalan zamanımızı doldurmak için kaçak iş aramaya koyuldu. Evlerden birinden kırılıp yakacak yapılacak tahta sandıklar vermişler, *o da dışarıda bir arkadaşım var* deyip beni içeri aldı. İşi birlikte yaptık. İş bitince ev sahibi, hizmetçi kıza bize çay vermesini söyledi. Çayı getirdiği zaman kızın yüzünde gördüğüm ürküntüyü anımsıyorum. Yan yolda büsbütün korkup fincanları yere koymuş ve eve kaçıp mutfak kapısını kapamıştı. Berduşların adı işte

böyle kötüye çıkmıştır, ikimize altışar peni verdiler, üç penilik bir somun ekmekle bir ons tütün aldık, elimizde beş peni kaldı.

Paddy, beş penimizi gömmenin akıllıca bir şey olacağını düşünüyordu, çünkü Lower Binfield'deki çavuşun gaddar diye adı çıkmıştı, miktarı ne olursa olsun, paramız bulunduğunu öğrenirse bizi geri çevirebilirdi. Berduşların paralarını gömmeleri yaygın bir uygulamadır. Konukevine büyük tutarda para sokacaklarsa giysilerinin içine dikerler, yakalanırlarsa elbette hapsi boylayacaklardır. Paddy ve Bozo bununla ilgili hoş bir öykü anlatırlardı. Bir İrlandalının, -Bozo İrlandalı, Paddy İngiliz diyordu- berduş değil, otuz sterlini olan birinin, ufak bir köye yolu düşmüş, yatacak yer bulamıyormuş. Bir berduşa sormuş, o da bir düşkünlerevini salık vermiş. Basbayağı âdet olmuştur, insan yatacak yer bulamadı mı, düşkünlerevine gider makul bir para ödeyip orada geceleyebilir. Fakat bu İrlandalı hiçbir şey ödemeden gecelemenin daha akıllıca bir şey olduğunu düşünmüş. Düşkünlerevine herhangi bir düşkün gibi başvurmuş. Otuz sterlini de giysilerinin arasına dikili. Bu arada ona yol gösteren berduş, bundan bir iş çıkaracağını anlamış ve çavuştan özel olarak ertesi sabah olağan saatten daha erken çıkmasına izin vermesini rica etmiş. Bir iş bakmaya gideceğini söylemiş. Sabah altı oldu mu, bu, çıkmış. Sırtında İrlandalının giysileriyle. İrlandalı hırsızlığı duyurmuş ama, konukevine yalan beyanla girdi diye otuz gün hapse mahkûm etmişler.

35

Lower Binfield'e varınca uzun bir süre otlara yayılıp yattık. Çevredeki köylüler de bahçe kapılarının önünde durmuş bize bakıyortardı. Bir papazla kızı gelip hiçbir şey söylemeden bir süre sanki akvaryum balığıymışız gibi bizi seyrettiler, sonra çekip gittiler. Biz bekleyenler epey kalabalıktık, kırk elli kişi vardık. William ve Fred de oradaydı, hâlâ şarkı söylüyorlardı, kavga eden iki adam da, arakçı Bili de, hepsi bizimleydiler. Bili, bu sefer, fırıncılardan bir şeyler dilenmiş, paltosuyla çıplak vücudunun arasına epeyce bayat ekmek saklamıştı. Bizimle bölüştü, hepimiz sevindik. Aramızda bir de kadın vardı. Gördüğüm ilk kadın berduş. Şişman, yıpranmış, çok kirli, altmış yaşlarında bir kadındı. Uzun, arkası sarkık, siyah bir eteklik giymişti. Hanımefendi tavırları takınıyor, yanıma biri oturursa, havayı koklayıp uzaklaşıyordu. Berduşlardan biri "Nereye gidiyorsun, bayan?" diye sordu.

Kadın havayı koklayıp uzaklara baktı.

"Hadi, bayan," dedi beriki, "neşelen biraz. Arkadaşlıktan kaçınma. Bak, hepimiz aynı yolun yolcusuyuz."

"Sağ ol," dedi kadın acı bir sesle, "*berduşlar* güruhuna karışmak istersem, söylerim sana."

Berduşlar sözcüğünü söyleme biçimi hoşuma gitmişti. Sanki bir anda kadının ruhunu olduğu gibi ortaya koyuyordu. Çapı küçük, çevresinde olup bitenin ayırdına varamayan kadın ruhu; yollarda geçmiş yıllardan hiçbir ders almamış bir kadının ruhu. Kuşkusuz, saygıdeğer bir dul kadındı da, kim bilir ne acayip bir rastlantı sonucu böyle yersiz yurtsuz kalmıştı.

Konukevi altıda açılıyordu. Günlerden Cumartesi olduğu için, tüm hafta sonu içeride kalacaktık. Âdet böyleydi. Neden olduğunu bilmiyorum, belki Pazar gününün hoş olmayan bir şeyler getireceği düşüncesiyle böyle yapılmış olabilir. Kaydımız yapılırken mesleğimi 'gazeteci' diye bildirdim.

‘Ressam’ demekten daha doğruydu, çünkü gazete makalelerinden para kazandığım olmuştu. Fakat birtakım sorulara yol açacağından öyle demem de aptalca bir şeydi. İçeri girer girmez, üzerimizin aranması için sıraya girdik. Çavuş benim adımı bağırdı, Kırklık, kaskatı, oradaki konumundan değil, eski bir askerin sertliğini taşıdığı için askere benzer bir adamdı. Sert bir sesle:

“Aranızdan hanginizin adı Btank?” diye sordu. Verdiğim adı unutmuştum.

“Benim, efendim.”

“Demek gazeteciymişsin?”

“Evet, efendim,” dedim titreyerek. Bir iki soru, yalan söylediğimi ortaya çıkarırdı, o da hapsi boylamam demekti. Fakat, çavuş yukarıdan aşağı bir süzdü ve:

“O halde bir beyefendisiniz?” dedi.

“Sanırım, öyleyimdir.”

Uzun uzun bana baktı. “İşte, kötü talih, ahbap, berbat bir kötü talih.” Ondan sonra beni, haksızca kayırmaya başladı, hattâ bir çeşit saygı gösteriyordu bile denebilir. Üstümü aramadı, banyoda temiz bir havlu verdi. Temiz havlu duyulmamış bir lükstür. Demek, eski bir askerin gözünde ‘beyefendiliğin böylesine bir gücü varmış.

Saat yedide çaylarımızı ve ekmeğimizi gövdeye indirmiş, hücrelerimize girmiştik. Hücrelerimizde yalnızdık. Kerevet ve ot şilte vardı, yani insanın rahat bir uyku çekmesi gerekir. Fakat, hiçbir konukevi kusursuz olmuyor, Lower Binfield'dekinin kusuru da soğuk olmasıydı. Sıcak su boruları işlemiyordu, verdikleri iki battaniyenin ikisi de, pamuklu, işe yaramaz şeylerdi. Mevsim daha sonbahardı ama, acı bir soğuk vardı. İnsan o uzun on iki saatlik geceyi bir o yana bir bu yana dönerek geçiriyor, birkaç dakika uyuşa, titreye titreye gözlerini açıyordu. Sigara falan içemezdik, çünkü içeriye gizlice sokmayı becerebildiğimiz tütünler, giysilerimizde kalmıştı. Onları da sabahtan önce geri alamazdık. Koridor boyunca ahlamalar oflamalar duyuluyordu. Bazen birisi yüksek sesle sövüyordu. Sanmam ki, aramızda iki saatten fazla uyku uyuyan olsun.

Sabahleyin, kahvaltıdan ve doktorun vizitesinden sonra, çavuş bizleri yemekhanede topladı ve kapıyı üzerimizden kilitledi. Duvarları beyaz badanalı, tabanı taş bir yerdi. Yemek dağıtımı tezgâhları, tahta sıralarıyla,

hapishane kokusuyla tanımlanamaz bir sıkıcılığı vardı. Parmaklıklı pencereler öylesine yüksekteydi ki dışarıya bakılamıyordu. Bir saatten ve konukevinin kurallarının yazılı olduğu listeden başka bir süs yoktu duvarlarda. Sıralarda dirsek dirseğe oturmuştuk; saat daha sabahın sekizi olduğu halde, iç sıkıntısı başlamıştı bile. Yapacak bir şey yoktu, konuşacak konu yoktu, kıpırdayacak yer bile yoktu. Tek teselli, sigara içilebilirdi. Yakalanmadıkça sigara içilmesine göz yumuluyordu. Londra avam ağzıyla Glasgow şivesi karışımı bir telaffuzla konuşan bodur, saçı sakalı birbirine karışmış biri, çizmesine sakladığı izmaritler üstlerimiz aranırken düşüp el konulduğundan tütünsüz kalmıştı. Adama bir sigara yapacak kadar tütün verdim. Sigaralarımızı gizliden gizliye, okul çocuklan gibi cebimizde saklayarak içiyorduk ki, çavuşun geldiğini duyduk.

Berduşların çoğu o rahatsız, ruhsuz yerde aralıksız on saat geçirdiler. Tanrı bilir böyle bir şeyin nasıl üstesinden geldiler. Ben, onlardan talihli çıktım. Çünkü saat onda çavuş birkaç kişiye ıvır zıvır işler verdi, beni de düşkünlerevinin mutfağında görevlendirdi. Bu, en çok istenen işti. Bu da, temiz havlu gibi, ‘beyefendi’ sözcüğünün sihrinden geliyordu.

Mutfakta yapacak iş yoktu. Patates depoladıkları ufak bir sundurma bulup onun içine süzüldüm. Düşkünlerevinin Pazar ayininden kaçan birkaç düşkün oraya girmiş, göze çarpmamaya çalışıyordu. Üzerine oturulacak rahat ambalaj sandıkları vardı. *Family Herald* gazetesinin birkaç eski sayısı, hattâ düşkünlerevinin kitaplığından bir sayı da *Raffles* vardı. Düşkünler oradaki yaşam hakkında ilginç şeyler anlatıyorlardı. Anlatılanlar arasında, bir de şunu söylediler: Düşkünlerevinde en çok tiksinilen şey, sadakanın bir simgesi gibi, üniformaymış. Adamlar kendi giysilerini ya da hattâ kendi kasketlerini giyebilseler, yoksul oldukları o kadar içlerine koymayacakmış. Akşam yemeğimi düşkünlerevinin karavanasından yedim. Çok bol bir yemekti. X Oteli’ndeki ilk günümden beri yediğim en bol yemekti. Fakirler, genellikle Pazar günleri böyle tıka basa yediklerini, haftanın geri kalan günlerindeyse eksik beslendiklerini söylediler. Yemekten sonra, aşçı beni bulaşık işine verdi ve artıkları atmamı söyledi. Savurganlık şaşırtıyor, bu durumda afallatıyordu. Yarı yenmiş kocaman et parçaları, sepetler dolusu parçalanmış ekmek dilimleri ve sebze, çöp gibi çay yapraklarıyla birlikte akıtılıp gidiyordu. Ben bu işi yaparken, komşu bölümde elli tane berduş, yan boş mideleriyle ekmek peynirden ve belki Pazar günü onuruna iki haşlanmış patatesten oluşan

akşam yemekleriyle baş başa idiler. Düşkünlere bakılırsa, yiyecekler, berduşlara verilmesin diye, özellikle atılıyormuş.

Saat üçte, öteki bölüme geçtim. Berduşlar saat sekizden beri orada, o dirsek kıpırdatılamayan yerde oturuyorlardı. Sıkmadan akıllarını yarı yarıya kaybetmişlerdi. Sigara içmenin de bir sonu geliyor. Çünkü berduşların tütünleri, kaldırımdan topladıktan izmaritlerden elde etme olduğu için, birkaç saat kaldırımlardan uzak kalsalar, tütünleri bitmiş oluyordu. AdamTanrı çoğu konuşamayacak kadar canı sıkkın durumdaydı. Tahta sıralara sıkışıp oturmuşlar, hiçbir şeye bakmadan duruyorlardı. Saç sakal karışmış şuradan, kocaman esnemelerle ikiye ayrılıyordu. Yemekhaneyi ennui kokusu sarmıştı.

Kupkuru sırada oturmaktan beli tutulmuş Paddy sızıldanıp duruyordu. Vakit geçirmek için yüksek düzeyde bir berduşla sohbet ettim. Yakalıklı, kravatlı genç bir marangozdu. Alet takımı olmadığı için yollara düştüğünü söyledi. Öteki berduşlardan biraz ayrı duruyor, kendini düşkûnlerevi konukevinde kalan biri gibi değil de, daha özgür biri olarak görüyordu. Edebiyat da seviyordu, cebinde bir *Quentin Durward* vardı. Dediğine göre, aç kalmazsa böyle yerlere gelmezmiş, daha çok çit diplerinde, toplanmış saz demetlerinin arkasında yatarmış. Bir zamanlar; haftalarca, Güney kıyısı boyunca gündüz dilenip gece plaj kabinlerinde uyumuş.

Yol yaşamından söz ettik. Bir berduşu on dört saat fakir konukevinde, geri kalan on saati yürümekle ve polisten kaçmakla geçirmeye zorlayan bu sistemden yakmıyordu. Kendi durumundan söz ediyor, birkaç sterlinlik marangoz âleti alamadığı için altı ay halkın sırtından geçinmesini aptalca bir uygulama olarak görüyordu.

Bunun üzerine, ona düşkünlerevinin mutfağındaki yiyecek

savurganlığını, bunun hakkında ne düşündüğümü anlattım. O anda, konuşmasının tonu değişti. Her İngiliz işçisinin içinde uyuyan o ayinini kaçırmaz kilise müdavimini uyandırmıştım. Ötekilerle birlikte aç kalmış olmasına karşın, hemen neden yiyeceğin berduşlara verilmeyip de çöpe atıldığını kavrayıverdi. Bana epey sert bir biçimde çıkıştı.

“öyle yapmaları gerekir,” dedi. “Böyle yerleri gereğinden rahat duruma getirirlerse, ülkenin tüm süprüntüsü buralara akın eder. Bütün o ayak takımını buradan uzak tutan, yiyeceğin kötülüğü. Buradaki bu berduşlar, çalışmayı kaldıramayacak kadar tembeldirler, onların tüm sorunu bu. İnsan, sür git bunları yüreklendirmek istemez. Süprüntüdür bunlar.”

Haksız olduğunu ortaya koyacak kanıtlar gösterdim ama, dinleyecek gibi değildi. Hep şunu söylüyordu:

“Buradaki bu berduşlara acımamalısın, bunlar süprüntüdür. Bunları senin benim gibi insanların ölçütleriyle değerlendirmeyeceksin. Bunlar süprüntü, süprüntüden başka bir şey değil.”

Buradaki bu berduşlar demesi, açıkça dile getirmese de kendisini ayrı tuttuğunu belli ediyordu. Altı aydır yollarda taban tepiyordu ama, Tanrının gözünde berduş olmadığını da dokunduruyordu. Galiba, berduş olmadığı için tanrıya şükreden pek çok berduş olsa gerek. Hani turla geziye çıkıp da turla geziye çıkanlar konusunda küçültücü şeyler anlatanlar gibi.

Üç saat zar zor öyle geçti. Saat altıda akşam yemeğini getirdiler. Pek yenilir şey değildi; daha sabahtan sert olan ekmek, akşama kadar -Cumartesi akşamı dilimlemişler- gemi peksimetine dönmüştü. Neyse üzerine biraz et suyu sürmüşlerdi de, biz o sürdüklerini sıyırıp hiç yoktan iyidir diyerek sadece onu yedik. Saat altıyı çeyrek geçe yataklarımıza yollandık. Yeni berduşlar geliyordu. Ayrı günlerin berduşları birbirlerine karışmasınlar diye -bulaşıcı hastalıklardan korkuluyordu- yeni gelenleri bizim hücrelere koydular, bizi yatakhaneye gönderdiler. Yatakhanemiz tahıl ambarı gibi bir şeydi. Tıkış tıkış yerleştirilmiş otuz yatak vardı. Ortak bir oturak olarak da bir leğen koymuşlardı. İğrenç bir koku vardı. Yaşlılar bütün gece öksürdüler, kalktılar. Fakat bu kadar kişinin bir arada olması havayı sıcak tutuyordu, biraz uyuyabildik.

Sabah saat onda, yeniden doktor muayenesinden geçtikten sonra, ellerimize öğle yemeği diye büyük bir parça ekmekle peynir verdiler ve dağıldık. Bir şilinleri olduğu için kendilerini güçlü sayan William ve Fred, ekmeklerini konukevinin sivri parmaklıklarına kazığa geçirir gibi sapladılar. *Protesto* diye yapıyorlarmış. Bu, Kent ili içinde bir daha barınamayacak kadar rahatsız ettikleri ikinci konukeviymiş. Bunu da pek gülünç bir şey gibi anlatıyorlardı. Berduş olmaları göz önüne alınırsa, neşeli adamlardı bu ikisi. Aptal, her berduş topluluğunda bir aptal oluyordu, yürüyemeyecek kadar yorgun olduğunu ileri sürüp parmaklıklara sarıldı, kaldı. Sonunda çavuş geldi, zorla parmaklıktan bıraktırdı ve bir tekme vurup adamı yürüttü. Paddy ile ben Londra’ya dönmek üzere kuzeye doğru yol almaya başladık. Ötekilerin çoğu İngiltere’nin en kötü yoksul konukevi olarak ünlenmiş olan ide Hill’e doğru yollarına devam edeceklerdi.

Bir kez daha sonbaharın tatlı havası bizi karşıladı. Yol sessizdi, gelip geçen araba sayısı azdı. Kaldığımız yerin birbirine karışmış ter, sabun ve pis su kokularından sonra, dışarının havası, yabangülü kokusu gibi gelmişti. Yollarda bizden başka berduş olmadığını sanıyorduk ki, arkamızdan hızlı bir ayak sesi ve birinin bizi çağırdığını duyduk. Bodur İskoçyalı imiş. Glasgowlu berduş. Nefes nefese koşup bize yetişti. Cebinden paslanmış bir teneke kutu çıkardı. Yüzünde bir borcu ödemek isteyen birinin dost gülümsemesi vardı.

“Buyur, arkadaşım,” dedi candan bir sesle. “Sana birkaç izmarit borçluyum. Dün sen beni sıkıntıdan kurtarmıştın; bu sabah ayrılırken çavuş izmarit kutumu geri verdi, iyiliği karşılıksız bırakmayacaksın. Al.”

Elime dört tane ıslak, ezilip büzülmüş, iğrenç sigara izmariti sıkıştırdı.

36

Berduşlar konusunda birtakım genel bilgiler vermek istiyorum. Dikkat edilirse, bu adamlar değişik kimselerdir ve üzerlerinde düşünmeye değer. Sayıları on binlere varan birtakım insanların, bir kabilenin, İngiltere'yi Yurtsuz Yahudiler gibi, bir baştan başa inip çıkması şaşılacak, yadırganacak bir şeydir. Fakat, her ne kadar bu durum, düşünmeye değer bir şeyse de, insan bazı önyargılarından sıyrılmadıkça konunun üzerine eğilemiyor. O önyargılar, her berduşun ille alçak bir herif olması gerektiği düşüncesinden kaynaklanıyor. Bu düşünce, kafalarımızda itici, tehlikelice, çalışmaktan ya da yıkanmaktansa ölmeyi yeğleyen, dilenmekten, içmekten, kümeslerden tavuk çalmaktan başka şey düşünmeyen bir berduş tipi yaratmıştır. Resimli macera dergilerindeki *kötü Çinli* tipi ne kadar uydurma bir varlıksa, bu *canavar berduş* kalıbı da o kadar yaşamdışıdır. Ne var ki, onu kafamızdan silip atmak hayli zor gelir. Sadece berduş sözcüğünü duymakla bile o kalıbı anımsarız. Onun gerçek olduğuna inanmamız, gerçek yersiz yurtsuzluk, kimsesizlik sorunları üzerinde düşünmemizi engeller.

Yersiz yurtsuzluğun asal sorunlarından birini alalım: Berduşlar neden vardır? Neden berduş diye birisi vardır? Şaşılacak şey ama, pek az kimse bir berduşu yollara düşüren nedeni bilir. Canavar berduş kalıbına inanıldığı için, bu konuda akıl almaz nedenler ileri sürülür. Örneğin, berduşların çalışmaktan kaçmak, daha kolay dilenmek, suç işleme olanakları aramak, hattâ -nedenlerden en olanaksızı- berduşluktan hoşlandıkları için berduşluk ettikleri söylenir. Bir suçbilim kitabında, berduşluğun atalara çekim sonucu oluştuğu yazdıklarını bile okumuştum. İnsanlığın göçebe aşamasından kalma bir şeymiş. Bu arada yersiz yurtsuzluğun apaçık nedeni insanın gözünün içine bakar durur. Elbette berduşluk atavik göçebelik değildir; öyle olsaydı, gezgin satıcılığın da atavik göçebelik olduğunu söylememiz gerekirdi. Berduş yollara, yollara düşmeyi sevdiğinden düşmez, araba neden yolun solundan giderse o da aynı nedenden ötürü yollara düşer;

çünkü onu buna zorlayan bir yasa vardır. Evi barkı, hiçbir şeyi olmayan adam, kilise cemaati de desteklemiyorsa, ancak bir yoksul konukevinde nefes alabilir, o konukevleri de adamı bir geceden fazla tutmadıkları için, zorunlu olarak yollara düşecektir. Berduştur, çünkü, bir hukuk devletinde, ya berduşluk edecek ya da acından ölecektir. Fakat milletin kafasına bir kez canavar berduş kalıbını yerleştirdikleri için, herkes yersiz yurtsuzun yollara düşmesinde şöyle ya da böyle bir kötü neden olması gerektiğine inanır.

Aslında, canavar berduş kalıbı iyice incelenirse, o inanışın gerçeğe dayanan pek az bölümü vardır. Berduşların tehlikeli kimseler olduğu inanışını ele alalım. Hiçbir deneyime dayanmadan, peşin peşin, çok az sayıda berduşun tehlikeli olduğunu söyleyebiliriz, çünkü tehlikeli olsalardı, onlara ona göre işlem yapılırdı. Bir yoksul konukevi gecede yaklaşık yüz tane berduşu alır, bu kadar adamla en fazla üç kapıcıdan oluşan personel uğraşır. Yüz haydutla üç tane silahsız adam baş edemezdi. Gerçekte, berduşların düşkünlerevi yetkililerinin itip kakmalarına nasıl katlandıklarını gören için, bunların, aklın alabileceği en yumuşak başlı, en süngüsü düşük yaratıklar olduğu açıktır. Ya da berduşların birer sarhoş oldukları yolundaki o genel görünümü bile gülünç olan inanışa bakalım. Kuşkusuz, birçok berduş, fırsatını bulursa içer, fakat durum öyledir ki, fırsatını bulamaz. Şu sırada, adına bira denilen sulu bir içkinin yarım litresi İngiltere’de yedi peniye satılıyor. Onunla sarhoş olabilmek insana en azından yarım kurona patlar, cebinde yarım kuronu olan bir kimse de genellikle berduş değildir. Berduşların toplumun yüzsüz asalaklan -*Eli kolu tutuyor, dilenmeye çıkmış!*- olduğu yolundaki düşünce büsbütün dayanaksız değildir, fakat, öylelerinin yüzdesi pek düşük bir oran tutar. İsteye isteye yüzsüzce yürütülen asalaklık, hani Jack London’ın kitaplarında Amerika’daki berduşluk konusunda okuduğumuz türden olan, İngiliz karakterinde yoktur, İngilizler yoksulluğun yüz kızartıcı bir günah olduğunu çok güçlü biçimde duyan, vicdanı her an uyanık bir tür oluştururlar. İnsan ortalama, olağan bir İngilizin asalaklaştığını düşünemiyor. Bu ' ulusal özelliğin de bir adam işinden atıldı diye değişmesi gerekmez. Gerçekten de bir berduşun yasa tarafından yollara düşmüş halde yaşamaya zorlanan işsiz bir İngilizden başka bir şey olmadığı düşünülürse, canavar berduş kalıbı ortadan kalkar. Elbette bu, berduşların çoğunun kusursuz kişiliklere sahip oldukları anlamına gelmez. Demek istediğim, yalnızca, bunların sıradan insanlar

oldukları; eğer bunlar öteki insanlardan daha kötüyseler, bu durum, onların yaşam biçimlerinden ileri gelmektedir.

Bunun sonucu olarak, berduşlar karşısında genellikle takınılan ‘Layığını bulmuş işte’ tutumunun sakatlara karşı takınılan tutumdan daha iyi bir yanı yoktur. İnsan bunun bilincine varırsa kendini bir berduşun yerine koymaya başlar ve berduşun yaşamı nasıl bir şeydir, anlar. Söz konusu yaşam, son derecede boşa harcanan, çok tatsız bir yaşamdır. Yoksul konukevini, berduşun günlük yaşamını anlattım ama, pek kötü üç şey vardır ki, bunların üzerinde durmak gerekir. Birincisi, berduşların hemen hemen genel yazgısı olan açlıktır. Konukevi bu adamlara bir tayın verir, ama bunun yeterli olması gerektiği üzerinde belki durulmamıştır bile; onun ötesini berduş dilenerek yani yasaya karşı gelerek sağlayacaktır. Bu nedenle hemen her berduş kötü beslenme kurbanıdır. Bunun doğru olup olmadığını anlamak için, herhangi bir yoksul konukevinin önünde kuyruğa girmiş adamlara şöyle bir bakmak yeter. Berduşun yaşamındaki ikinci büyük kötülük -ilk bakışta çok daha ufak bir şey gibi görünür ama, gerçekte hemen birincinin arkasından gelir- adamın kadınlarla tüm ilişkisinin kesilmiş olmasıdır. Bu noktanın üzerinde daha çok durmamız gerekiyor.

Berduşların kadınlarla ilişkilerinin kesilmesinin birinci nedeni, onların toplumsal düzeyinde pek az kadın bulunmasıdır. Toplum dışına itilmiş insanlarda da başka kesimlerde olduğu gibi cinsler arası bir sayısal denge olduğu sanılabilir ama, gerçek öyle değildir. Neredeyse denebilir ki, belli bir toplumsal düzeyin altındaki nüfusun tümü erkektir. 13 Şubat 1931 tarihinde L. C. C. tarafından yapılmış bir gece sayımında elde edilen şu rakamlar toplum dışına itilmiş erkeklerle kadınlar arasındaki oranı gösteriyor:

Geceyi *sokakta geçirenlerin sayısı: 60 erkek, 18*

kadın.

Barınaklarda ve pansiyon olarak kayıtlı bulunmayan yurtlarda: 1057 erkek, 137 kadın.

St Martin’s-in-the-Fields Kilisesi’nin bodrumunda:

88 erkek, 12 kadın.

L. *C. C.’ye ait yoksul konukevlerinde: 674 erkek, 15 kadın.*

Bu rakamlar gösteriyor ki, yardım alarak yaşamını sürdürenler düzeyinde erkek kadın oranı ona birdir. Bunun nedeni, kadınların erkelere oranla işsizlikten daha az etkilenmesi olabilir. Ayrıca, derli toplu, yüzüne bakılır her kadın, son umar olarak, bir erkeğe bağlanabilir. Sonuç şu ki, berduş sonuna kadar bekâr kalmaya mahkûmdur. Çünkü, bir berduş kendi düzeyinde bir kadın bulamıyorsa, düzeyinin üzerindekilerin, hattâ birazcık üzerindekilerin, ona gökteki ay kadar uzak olacağı açıkça bellidir. Nedenleri tartışmaya değmez. Fakat, kuşku yok ki, kadınlar hiçbir zaman ya da hemen hemen hiçbir zaman kendilerinden fakir erkeğe tenezzül etmezler. Bundan ötürü de, berduş, yollara düştüğü andan başlayarak, bekârdır. Bir karısı, bir metresi olması konusunda hiçbir umudu yoktur. Ancak, o da pek seyrek bir olasılıkla, birkaç şilini bir araya getirebilirse, bir genel kadın bulabilir.

Bunun sonucunun ne olacağı açıkça görülebilir: Eşcinsellik ya da bazen ırza geçme. Fakat bunlardan da derin olan bir şey, evlenmeye bile değer bulunmadığını bilen bir adamı yiyip bitiren düşkünlük, düşme duygusudur. Cinsel dürtü, hiç abartmadan, yaşamın asal dürtülerindendir. O dürtünün karşılıksız bırakılması, fiziksel açlık kadar çökerticidir. Yoksulluğun en kötü yanı insana acı çektirmesinden çok, hem fiziksel hem ruhsal olarak çürütmesidir. Hiç kuşkusuz, bu çürümeye cinsel açlık da katkıda bulunur. Kadın soyunun tümünden ayrı kalan berduş kendini bir sakatın ya da bir delinin düzeyine inmiş sayar. Bir insanın kendine duyması gereken saygıya bundan daha fazla zarar verecek bir şey de olamaz.

Berduş yaşamının başka bir büyük kötülüğü de, bu insanların aylaklık etmek zorunda kalmalarıdır. Serserilik konusundaki yasalarımız gereği, her şey öyle ayarlanmıştır ki, berduş ya yollarda yürüyecek ya da bir hücrede oturacaktır; veya bu ikisinin arasında yere uzanıp yoksul konukevinin açılmasını bekleyecektir. Açıkça görülüyor ki, bu, hele eğitim almamış biri için, umutsuz, ruhsal çöküntüye götüren bir yaşam biçimidir.

Bunların dışında ikincil düzeyde birtakım olumsuzluklar da sayılabilir. Sadece birini söylemek gerekirse, yollarda geçen bir yaşamın ayrılamaz parçası olan fiziksel sıkıntıyı örnek verebiliriz. Genellikle bir berduşun sırtındakilerden başka giysisi yoktur, giydiği kunduralar ayaklarına göre değildir; aylar geçmiş, adam bir sandalye üzerinde oturmamıştır. En önemli nokta şudur ki, berduşun çektikleri tümden yararsız, amaçsız, boşunadır.

Akıl almaz derecede tatsız bir yaşam sürer, yaşamı herhangi bir amaca yönelik değildir. Hapishaneden hapishaneye yürümekle geçen, günde belki on sekiz saati hücrede ya da yolda tüketen bir yaşantıdan daha boşuna bir şey düşünülemez. İngiltere'de en az birkaç on bin berduş olsa gerek. Bu adamlar her gün yüzlerce kalorilik enerji harcıyorlar. O enerjiyle binlerce dönüm toprak ekilip biçilebilir, kilometrelerce yol döşenebilir, yirmi otuz ev yapılabilir. Bu adamların her gün hücre duvarlarına bakarak geçirdikleri zaman birbirine eklense, belki on yıllık bir süreyi bulur. Ülkeye adam başına en az bir sterline mal oluyorlar. Karşılığında ülkeye hiçbir şey vermiyorlar. Sonu gelmeyen sıkıcı bir köşe kapmaca oynar gibi dolanıp duruyorlar. O oyunun bir yararı olmadığı gibi, bir kimseyeşeye yarasın diye de oynatılmıyor. Yasal düzen bunu böylece sürdürüyor, bizler de buna öylesine alışmışız ki, şaşmıyoruz. Ama çok aptalca bir şey.

Berduşun yaşamının boş yere akıp gittiği bir kez kabul edildikten sonra, sıra, o yaşamı iyileştirmek için ne yapılabileceği sorusuna geliyor. Elbette, yoksul konukevleri biraz daha oturulabilir duruma getirilebilir, bazı yerlerde bunun yapılmasına başlanmış bile. Söylenenler doğruysa, geçen yıl birkaç tane yoksul konukevi tanınmayacak denli değiştirilmiş. Fakat, bu, sorunun özüne inen bir şey olmuyor. Sorun, berduşu bıkkın, yarı yarıya ölmüş bir serseriden öz saygısı olan bir insana dönüştürmenin yolunu bulmak. Yalnızca fiziksel rahat düzeyinin yükseltilmesi bunu sağlayamaz. Yoksul konukevleri basbayağı rahat, konforlu duruma getirilse bile -hiçbir zaman olacak şey değil- bir berduşun yaşamı boşa gidecektir. O, yine fakir olacak, yine evlilikten ve ev yaşamından yoksun kalacak, yine toplum için anlamsız bir kayıp olmaya devam edecektir. Gereken, onun yoksulluğunu ortadan kaldırmaktır. Bu da, sadece ona bir çalışma bulmakla sağlanabilir. Fakat bulunan şey, çalışmış olmak için ' çalışma değil, kârından tat alabileceği bir iş olmalıdır. Bugün yoksul konukevlerinin büyük çoğunluğunda berduşlar herhangi bir işte çalışmamaktadır. Bir zamanlar bu adamlara yedikleri yemek karşılığında taş kırdırırlardı. Fakat bundan da, yıllarca kullanmaya yetecek taş kırıldıktan sonra vazgeçildi. Taş kıncılar işsiz kaldı. Şu sırada adamlar avare tutuluyorlar, çünkü görünüşe göre yaptınlacak bir iş yok. Yine de berduşları yararlı kılmanın açık bir yolu vardır; o da şu: Düşkünlerevlerinden her biri küçük bir çiftlik işletmeli, ya da en azından yerinde tüketilecek sebze ve meyveler için bir bostan ektirip biçtirmeli, böylelikle eli kolu işler her berduş oraya geldiğinde doğru dürüst bir iş yapmış olur. Çiftliğin ya da bostanın ürünü berduşların

yiyecekleri için kullanılabilir. En kötü olasılıkla bile, o iğrenç çayla margarinli ekmek tayınından daha iyi bir şey elde edilmiş olur. Elbette, yoksul konukevleri hiçbir zaman kendi kendilerini ayakta tutacak duruma gelemezlerdi ama, o yolda epeyce ilerleyebilirler, belki de hazine bundan zamanla kâr edebilirdi. Şunu hatırdan çıkarmamak gerekir ki, bir ölü nasıl ülke için yitirilmiş bir şeyse, bugün yürürlükte olan sistemde de, berduşlar öylesine yitirilmiştir, çünkü yalnız çalışmamakla kalmıyorlar, aynı zamanda sağlıklarını çürüten bir beslenme biçimine bağlılar; yani sistem hem yaşam hem para yitiriyor. Berduşların o kesintisiz dolaşımı yapay bir şey. Bu adamları doğru dürüst besleyecek, onlara hiç değilse kendi yiyeceklerinin bir bölümünü üretme olanağını verecek bir tasarı pekâlâ denemeye değer.

Buna bir çiftliğin hattâ bir bahçenin bile gel geç işçilikle yürütülemeyeceğini söyleyerek karşı çıkılabilir. Fakat berduşların yoksul konukevlerinin her birinde bir günden uzun kalamamaları gerçek bir nedene dayanmıyor ki... Yapacakları bir iş olunca bir ay da kalabilirler, bir yıl da. Bugün bir berduş giderler açısından bir yüktür. Bu nedenle de, her konukevinin amacı berduşu bir başka konukevine itip sürmek oluyor. Aynı yerde yalnızca bir gece konaklayabilme kuralı bundan çıkmış. Bir ay içinde aynı yere ikinci kez gelirse adamı bir hafta kapatıyorlar. O da hapse girmek gibi bir şey. Elbette dolanıp duruyor. Fakat konukevinde iş yapsa, konukevi ona doğru dürüst yiyecek verse, durum değişir. Yoksul konukevleri yarı yarıya kendi geçimini sağlar birer kuruluş durumuna gelir, berduşlar da kendilerine nerede gereksinim duyuluyorsa oraya yerleşip birer berduş olmaktan çıkarlar. Az çok yararlı bir iş yapıp derli toplu yemek yiyip yerleşik bir yaşam sürerler. Zamanla, bu deneme tutarsa, artık onlara dilenci diye bakılmaz, evlenebilirler ve toplum içinde saygın bir yer alabilirler.

Bu, kabataslak bir öneri, buna birtakım açık itirazlar ileri sürülebilir. Yine de, berduşların durumunu, hâzineye yeni bir şeyler yüklemeksizin, iyileştirmek için yol hatırlatıyor, gösteriyor. Her ne olursa olsun, çözüm bunun gibi bir şey olacaktır. Çünkü soru, aylak ve beslenmeyen adamları ne yapmalı sorusu; buna duraksamaksızın verilecek yanıt ise, bu adamlar kendi yiyeceklerini kendileri üretmeli.O.

37

Londra’da evsiz birinin uyuma olanakları konusunda bir-iki söz. Bugün Londra’da yardımsever kurumlar dışında gecesi yedi peniden aşağıya bir *yatak* bulmak olanaksızdır. Şayet bu yedi peniyi veremiyorsanız, şu durumlardan birine razı olmak zorundasınız:

1. Embankment: İşte Paddy’nin Embankment’ta uyuma konusunda bana anlattıkları:

“Burada uyumak için yapacağın tek şey, erken yatmaktır. Saat sekiz dedi mi, kerevetini çekip üzerine yatacaksın. Çünkü yeterince kerevet yok, bazen de hepsini kaldırıveriyorlar. Bir de, hemen uyumaya bakacaksın. On ikiden sonra öylesine soğuk olur ki, pek fazla uyuyamazsın. Zaten, sabah dört oldu mu, polis gelip uyandırır. Durmadan tependen geçen o tramvayların gürültüsünde zor uyku tutar. Irmağın karşı kıyısında yanıp sönen ışıklı ilanların gözüne girmesi de cabası. Soğuk ısırır. Orada uyuyanlar, genellikle gazete kâğıdına sarılırlar. O da pek bir işe yaramaz ya. Talihin yaver giderse, üç saat uyuyabilirsin.”

Embankment’ta uyudum ve durumun Paddy’nin anlattıklarına uyduğunu gördüm. Ne var ki, bu, hiç uyumamaktan çok daha iyiydi. Geceyi sokaklarda Embankment’tan başka bir yerde geçirirseniz hiç uyuyamazsınız. Yasaya göre, Londra’da gece boyu oturabilirsiniz, fakat polis sizi uyurken görürse, oradan uzaklaştırmak zorundadır. Embankment ve pek az sayıda bir iki tane daha köşe (bir tanesi *Lyceum* Tiyatrosu’nun arkasına düşer) bu yasağın dışında kalır. Bu yasa elbette isteye isteye yapılmış bir saldırganlık örneğidir. Amacı, öyle diyorlar, insanları açıkta kalıp ölmekten korumakmış. Fakat bir kimsenin yeri yurdu yoksa ve açıkta kalmaktan ölecekse, o kimse ya uykuda ya uyanık ölecek demektir. Paris’te böyle bir yasa yok. Orada bir çok kişi Seine ırmağının köprüleri altında, kapı ağızlarında, parklardaki sıraların üzerinde, metronun sıcak hava

püskürten açıklıklarının çevresinde, hattâ metro istasyonlarının içinde uyur. Görünüşe göre bunun kimseye bir zararı olmuyor. Kimse zorda kalmadıkça sokakta uyumak istemez. Sokakta kalacaksa, uyumasına da, uyuyabiliyorsa, izin verilmelidir.

2. iki penilik peykehaneler: Bu, geceyi geçirmek için Embankment'tan biraz daha hallice bir yoldur . Orada adamlar sıra sıra bir peykeye otururlar, önlerinde bir ip gerilidir, sanki parmaklığa dayanır gibi o ipe abanırlar. Güldürmek için 'uşak' dedikleri bir adam sabah beşte gelip ipi keser. Ben hiç öyle bir peykehanede gece geçirmedim ama, Bozo birçok kez kalmış oralarda. Öyle oturmuş konumda uyunabiliyor mu, diye sordum. Uzaktan göründüğü kadar rahatsız bir konum değilmiş, herhalde doğrudan doğruya yerde yatmaktan iyidir. Paris'te de o çeşit barınaklar vardır. Fakat parası yirmi santimdir, yani yarım peni, buradaki gibi iki peni değil.

3. Tabut: Gecesi dört peniye. Tahta bir sandıkta uyursunuz. Üzerinize de muşambalı bir çadırbezi çekersiniz. Soğuktur. En kötüsü de, tahtanın içinde yuvalanmış böceklerdir, onlardan kurtuluş yoktur.

Bunların üzerinde, geceliği yedi peni ile bir şilin bir peni arasında değişen yerler gelir. En iyileri Rowton Evleri'dir. Oralarda gecelemenin fiyatı bir şilindir. Herkesin yatağı yanındakinden ayrılmış durumdadır, mükemmel bir banyodan yararlanabilirsiniz. Ayrıca yarım kuronluk yerleri de vardır. Artık oraları hemen hemen otel gibidir. Rowton Evleri çok görkemli binalardır, tek kötü yanı bunların sıkı bir disiplin altında olmasıdır. Bir şey'pişiremezsiniz, kâğıt oynayamazsınız vb. Bu evlerin iyiliğini kanıtlayacak şey, her zaman tıklım tıklım dolu olmalarıdır. Gecelemesi bir şilin bir peni olan Bruce Evleri de çok iyidir.

Onlardan sonra, temizlik bakımından, sıralamada Selamet Ordusunun konukevleri yer alır. Bunların geceliği yedi ya da sekiz penidir. Çeşit çeşittirler -öteki yoksul konukevleri kadar kirli olanlarını da gördüm- fakat genellikle temizdirler. Çok iyi banyoları vardır, fakat yıkanmak için ayrı bir şey vermek gerekir. Bir şilin verirseniz, öteki yataklardan ayrılmış bir yatak alabilirsiniz. Sekiz penilik koğuşlarda yatak rahattır ama koğuşta o kadar çok yatak vardır -genellikle koğuşlar kırk yataklık olur- hepsi birbirine o kadar yakındır ki, şöyle sakin bir gece geçiremezsiniz. Hapishaneyi, yardımsever yurtlarını anımsatan pek çok kısıtlama vardır. Selamet Ordusu konukevleri yalnızca temizliği, düzeni her şeyin üzerinde tutan kimselere göredir.

Bunların ötesinde bilinen yoksul yatakhaneleri vardır, ister yedi peni ister bir şilin verin, hepsi havasız ve gürültülüdür. Yatakların hepsi aynı derecede kirli ve rahatsızdır. Bunların iyi yanıysa, insanın buralarda rahat davranabilmesi, ev mutfağına benzer mutfaklarında ister gece ister gündüz yan gelip dinlenebilmesidir. İğrenç pislikte, hayvan ini gibi yerler ama, oralarda az çok toplumsal bir yaşam sürütebiliyor. Kadınlarınkinin genellikle daha da beter olduğu söylenir. Evli çiftleri alan yoksul konukevlerinin sayısı çok azdır. Evsiz bir adamın bir konukevinde, karısının da bir başkasında gecelemesi seyrek rastlanır bir durum değildir.

Şu sıralar Londra'da yoksul konukevlerinde yaşayan insanların sayısı en az on beş bindir. Haftada iki sterlin ya da daha az para kazanan ve bir yere bağlı olmayan bir erkek için böyle bir konukevi pek uygun bir şeydir. Bu kadar ucuza döşeli oda bulmak zordur. Bu konukevlerindeyse, ocak bedavadır, iyi kötü bir banyo vardır, insan, insan yüzü görür, konuşacak kimseler bulur. Kire, pisliğe gelince, o ikinci derecede bir derttir. Bu konukevlerinin en kötü yanı şudur ki, insan oraya uyumak için bir para öder, doğru dürüst uymasıysa olanaksızdır. Buralarda paranıza karşılık alabileceğiniz şey, bir yetmişe doksan bir yatak, ortası tümsekli bir şilte, üzeri pamuk çarşafla kaplı tahta parçası gibi bir yasak, iki tane rengi kararmış, kokmuş örtü. Bir de bu yatak, en az beş yatağın bulunduğu bir odadadır; bazı yerlerde birbirinden bir iki metre uzaklıkta elli ya da altmış yatağın bir arada bulunduğu da olur. Elbette bu koşullarda kimse doğru dürüst uyuyamaz, insanların aynı biçimde tıkıştırıldıkları iki yer daha vardır, asker koğuşlarıyla hastaneler. Bir hastanenin beylik koğuşlarında, iyi bir uyku çekme umudu bile olamaz. Asker koğuşlarında yataklar iyidir. Gençlerin kendileri sağlıklıdırlar. Bir yoksul konukevindeyse, yatakhanedekilerin hemen hepsinin hiç geçmeyen bir öksürüğü vardır, çoğu mesanesinden dertlidir, saatte bir kalkmak zorundadırlar Bu nedenle de, uykuyu olanaksız kılan bir gürültü eksik olmaz. Gözlemlerime göre, böyle bir yerde gecede beş saatten daha fazla uyuyan kimse yoktur. Yedi peni hattâ daha fazlasını vermiş bir kimse için bu, kötü bir dolandırıcılıktan başka bir şey.değildir.

Bu noktada yasal düzenlemeler bir şey yapabilir. Şu sıralar, Londra 11 Meclisi, konukevleri hakkında çeşit çeşit kararlar alıyor, fakat bunlar orada kalan insanların çıkarına yapılmış şeyler değil. Meclis yalnızca içkiyi, kumarı, dövüşü yasaklamaya çaba gösteriyor. Konukevlerinin yataklarının rahat olmasını öngören bir yasa yok. Bu, yürürlüğe koyması çok kolay bir

şey. Örneğin, kumara kısıtlamalar getiren hükümlerin yürürlüğe konmasından daha kolay. Yoksul konukevlerini işletenler derli toplu çarşaflar, daha iyi şilteler sağlamaya, hepsinden de çok, yatakları birbirinden bir yarım duvarla ayırmaya zorlanabilir. Yatağın bulunduğu yerin küçük olması önem taşımaz. Önemli olan, bir insanın uyurken tek başına olabilmesidir. Bu ufak tefek değişiklikler, sıkı bir biçimde uygulanırsa, büyük bir fark yaratır. Bugün ödenen parayla, bir yoksul konukevinin makul bir rahata kavuşturulması olmayacak şey değildir. Croydon'daki belediye konukevinde dokuz peni ödeniyor, yataklar yarım duvarlarla birbirinden ayrılmış, hem de iyi yataklar, sandalyeler konulmuş -bu çeşit konukevlerinde bir lüks- mutfaklar da bodrumda değil, yeryüzünde. Dokuz peni alan öteki konukevlerinin hepsinin bu düzeyde olmaması için bir neden yok.

Elbette, konukevlerinin sahipleri, topluca, bu iyileştirme önlemlerine karşı çıkacaklardır. Çünkü, şimdiki işleri onlara pek büyük kârlar sağlıyor. Ortalama bir konukevi gecede beşle on sterlin arasında bir parayı kasasına atar. Veresiye diye bir şey yoktur. Borcuna gecelemek kesinlikle yasaktır. Binanın kirası dışında giderler pek önemsizdir. Düzelmeye doğru herhangi bir gidiş, kalabalığın azalması yani daha az kâr kalması demek olacaktır. Yine de, Croydon'daki o mükemmel belediye konukevi insana dokuz peniye ne kadar iyi hizmet verilebildiğini gösteriyor. İyi kotarılmış birkaç yasa, bu koşulları genelleştirebilir. Şayet resmi makamlar konukevleriyle ilgileneceklerse, bir otelde hiçbir zaman kabul edilemeyecek birtakım kısıtlamalarla değil, onları daha konforlu duruma getirecek adımlarla işe başlamalılar.

38

Lower Binfield'deki yerden ayrıldıktan sonra, Paddy ile birlikte birisinin bahçesindeki zararlı otları yolup ortalığı süpürdük, bir yarım kuron kazandık. Geceyi Cromley'de geçirdikten sonra Londra'ya yürüyerek döndük. Bir iki gün sonra Paddy'den ayrıldım. B. bana son kez iki sterlin verdi. Dayanacağım bir sekiz gün kalmıştı. Sıkıntılarımın sonuna gelmiştim. İşlerim sandığımdan kötü gitmişti ama, yine de durumum *Jehan Cottard Hant*'nı özletecek kadar kötü olmamıştı.

Paddy, Portsmouth'a doğru yola koyuldu. Orada bir arkadaşı varmış, ona bir iş bulabilirmiş. Onu ondan sonra bir daha görmedim. Kısa bir süre önceydi, bir arabanın altında kalıp öldüğünü öğrendim. Ama belki de bana bu haberi veren onu başka biriyle karıştırmıştır. Üç gün oluyor, Bozo'dan haber aldım. Wandsworth'teymiş. Dilenciliğe on dört gün verirler. Besbelli, hapishaneden korkmuyor.

Benim öyküm burada bitiyor. Sıradan bir öyküydü. Umarım, herhangi bir yolculuk güncesi kadar ilginç bulunmuş olsun. En azından şunu söyleyebilirim ki, beş parasızsanız, karşılaşacağınız, işte böyle bir dünyadır. Gün oluyor, o dünyayı daha iyi keşfetmek istiyorum; istiyorum ki, Mario gibi, Paddy ya da Beleşçi Bili gibi kimseleri öyle gel geç karşılaşmalarda değil, yakın arkadaşlıklarla tanıyayım. Bulaşıkçıların, berduşların, Embankment'ta geceleyenlerin ruhunda neler olup biter, öğrenmek istiyorum. Şimdi bana öyle geliyor ki, yoksulluğun kıyısından köşesinden görülenden daha fazla bir şey görebilmiş değilim.

Yine de meteliksiz kalmanın bana kesinlikle öğrettiği bir iki şeyi gösterebilirim. Bir daha hiçbir zaman berduşların sarhoş birer ahlaksız oluğunu düşünmeyeceğim, bir peni verdim diye bir dilencinin bana minnet duymasını beklemeyeceğim, işsizler uyuşuksa buna şaşmayacağım, Selamet Ordusuna para vermeyeceğim, giysilerimi rehine koymayacağım, sokakta

birisinin uzattığı el ilanını geri çevirmeyeceğim, şık bir restoranda yediğim yemekten tat almayacağım. Bu, bir başlangıç.